

Paul Goma

D I N C A L I D O R

O copilărie basarabeană

r o m a n

ediția a IV-a
- ediție de autor -
2001

Din calidor: Paris, 1983

- **Le calidor**, Albin Michel, 1987 (traducere în franceză: Alain Paruit);

- **Din calidor - o copilărie basarabeană**, ediție confidențială (I), Dialog, Dietzenbach, 1989;

- **My Childhood at the Gate of Unrest**, Readers International, London, 1990 (traducere în engleză: Angela Clark);

- **Din calidor, o copilărie basarabeană**, Albatros, București, 1990 (II);

- **Din calidor, o copilărie basarabeană**, Biblioteca Basarabia, Chișinău, 1993 (III)

culegere computerizată: Flori Stănescu

PRE - MERGERE

Galeria casei părintești din Mana este buricul pământului.

Totul îmi pleacă de acolo și de atunci, toate mi se întorc, după largi ocoluri, perfect rotunde, după definitive dusuri - atunci și acolo.

I-am spus: galerie, ca să se înțeleagă despre ce este vorba, în realitate casa avea ce avea: pridvor, prispă, cerdac, verandă, însă nu i se spunea: prispă, nici pridvor (slavisme țărănești); și nici: cerdac (cu, eventual, geamlîc) - turcism târgoveț. Casa noastră din Mana avea (, domnilor,) **calidor**.

Deși tata îmi explicase, doct, ca un învățător de țară ce era, “de unde, pe unde ne-a venit cuvântul” (de la francezi, prin ruși); deși mai târziu, la Universitate, acceptasem evidența lingvistică: francezul *corridor* (numind coridorul, culoarul nostru) devenise în rusă *karidor*, sub această formă trecînd în Basarabia rusificată, unde româneasca îl înmuiase (oleacă) - totuși, etimologia propusă, la început de tot, de mama era atât de mult mai frumoasă, încât în mod necesar era și răpitor de adevărată:

«**Calidor**, carevasăzică: **dor-frumos**».

...Carevasăzică grecescul *kali* și românescul *dor* se întâlnesc pe-o cărare (spre izvor), se văd, se plac, se iau, se cunună (ca mama mamei, grecoaica, luîndu-l pe Popescu de bunicu-meu) - iar din uniunea lor rezultă, nu doar mama și cu frate-său, Niculae, dar și dorul cântat, dorul oftat, dorul jelit între Nistru și Prut, după 1812, mai mult decât în oricare ținut românesc aflat, ținut, căzut sub jug străin: dorul frumos, acel dor special care te prinde, cuprinde, străprinde; te năpădește, te copleșește; bate, răzbate, străbate - atunci când (de sus, din calidor), cu privirea aburită de duroare, cați încolo,-spre-Asfințit, unde bănuiești Prutul, râu blăstămat, care-n două ne-a tăiat, despărțind frați de surori, ciuntind grădina de flori - de când procleții de moscali, afurisiții de ruși, păgânii de provoslavnici ne-au sfărtecat Țara, furînd jumătate din Moldova, botezînd-o *Bessarabia*...

Prea puțin timp și doar în câteva întâmplări cheie am stat, cu-adevărat, la noi, în calidor (chiar așa: cum să ne vină calidorul de la franțuji, când ei nu au esențialul - și dulcele - verb *a sta?*), însă mă întorc, fără odihnă și fără efort spre mereu același punct de plecare: calidorul.

Desigur, pictura, literatura, mai cu seamă poezia au zugrăvit, au cântat, consacrat un alt punct-de-plecare; de-privire: fereastra. Ca pușcăriaș a cunoscut-o, am frecventat-o și celebrat-o - însă calidorul... Pe măsură ce mă îndepărtez de el, punct-de-plecare, mă apropii de punctul-de-sosire, timpul fiindu-mi ca drumul, rotund.

Ca mai toți copiii băieți mai legat am fost și rămas de mama, prin ombilicul intact. De aceea, poate, locul meu de întoarcere este, nu înăuntru de tot, ca încă ne-născuții, ci în calidor, acel vestibul deschis spre ambe părți, acel afară proxim și nu definitiv, acel loc la aer și lumină și umbră și căldură înăuntrică, supus agresiunilor, dar nu mortale: oricând pot face pasul înapoi, la adăpost (cel refuzat lui Rilke, Poetul-Fiu din **Pietă**: “Acum îmi zaci, cruciș, în poală,/ Acum nu te mai pot naște”).

Pe mine mama nu m-a trimis: m-a adus pe lume; nu m-a expulzat, m-a condus de mână. Iar atunci când a plecat, când a reintrat ea, definitiv, în mama ei, pe când își desprindea mâna de o mână a mea, cu cealaltă mână îmi puneă în cealaltă mână a mea mâna fiului meu, Filip. După treisprezece ani de agonie mamei i se micșorase trupul, obrazul îi scăzuse, involuase, căpătînd trăsăturile unui nou-născut. Treisprezece luni mai târziu îmi venise Filip, ca toți nou-născuții, cu obraz de babă - dar nu al oricăreia, ci al mamei, la ducere.

Așadar, de mână, din, în, spre calidorul casei din Mana: buricul pământului. Osia lumii.

CASA

Am spus: “casa părintească”, deși nu era proprietatea părinților, ci a statului, a satului, constituind o aripă a școlii. Să fi spus: “casa natală”? - nici așa: m-am născut în zorii zilei de 2 octombrie 1935 “în altă parte”, cu vreo douăzeci de metri spre drum, într-o bojdeucă de lut, acoperită cu paie, cumpărată odată cu terenul pentru școală. Așadar; casa-părintească nu era a părinților, nici natală a mea.

Și totuși, din pricina casei noastre a trăgănat tata plecarea în refugiu, dincolo de Prut, după acel nenorocit 28 iunie 1940, când au fost cedate rușilor Basarabia, Bucovina de Nord, Herța; a tot amânat, a tot lungit-o, până când a devenit prea târziu. Când am ajuns la Prut, Ciolovecii (cădea-le-ar bernevecii!) închiseseră noua graniță. Vorba lui Moș Iacob: «Nici n-ați apucat să vă udați picioarele în Iordanu’ Prutului, că ați și fost botezați: *săviețki grăjdian*’! Măcar eu și cu baba nu ne-am trudit cu drumul: grăjdianu’ ne-o chiecat în cap...»

Îl întrebam mereu pe tata, de când am fost în stare să pun întrebări:

- Tată, de ce n-am plecat și noi în primul refugiu, cel din ‘40? Nu știati ce ne așteaptă sub Ocupație, de la bolșevici?

Tata se scărpină îndelung pe sub pălărie - n-a purtat niciodată, dar ce frumos și-ar fi purtat-o:

- Știam noi, dar una-i să știi din auzite, să afli din aflate și alta-i să înveți pe pielea ta. Știam destule, nu numai din ce povesteau fugiții încoace, peste Nistru, mai ales în timpul foametei din Ucraina, de prin ‘32- ‘33, dar știam și din ce nu uitasem noi, cei de loc - unde crezi că și-au pornit Rușii *rivaliuția* lor?

- La Petrograd - ba un Crucișător Avrora, ba un Palat de Iarnă - si dă-i, si luptă-i, vorba lui...

- Dac-ar fi fost numai atâta, numai acolo... Când s-a pornit trăboiul - vorbesc de cel din februarie ‘17 - o parte a frontului era în Moldova noastră. Când au auzit Moscalii că s-a mântuit cu boerii, cu burjuii, cu popii, cu țarii și că or să capete pământ...

- ...au părăsit tranșeele, ne-au lăsat în fața Nemților cu zeci de kilometri de front descoperit...

- Zicem: zeci, fiindcă sântem băieți-buni, dar cred că erau sute... Dar ce vină să le bagi? Să-și dea Ivan de la Tambov ori din Simbirsk sângele pentru Iași, pentru Fălticeni? Numai că dacă, părăsind frontul, s-ar fi dus drept în mă-sa, la Simbirsk, la boerii și burjuii lor, i-ar fi pri-

vit! Dar ei au luat-o cu făcutul dreptății, pe stil nou, bolșevic, de-aici, de la noi, din Moldova. Că să-l dăm și noi jos pe rege și să-i ardem și noi o republică - sovietică! Ce ne mai lipsea... În Moldova era o jale și un jaf rusesc și un tif... Dar ce-au făcut maladeții la noi, în Basarabia: prăpăd! Nu numai jaf, ca la război, dar ca la pacea rusească: beau vin, spirt, până se înecau în beciurile inundate, împușcau tot ce le ieșea în cale... Rus și gata!

- Deci, știți, din '17- '18 cine-s bolșevicii...

- Bolșevicii... Nu cuvântul ne speria, îl tociseră regătenii tot aruncându-ni-l - dar când auzeam de colhoz... De parcă nu primul îl născuse pe al doilea, dar așa sântem noi, țărani...

- Voi, țărani! Nu mai erai țăran, n-aveai pământ de luat la colhoz - sau tocmai de asta ai rămas pe loc?

- Nu de asta. Și n-a existat un „deci” - deci... Majoritatea țăranilor a rămas pe loc, chiar și la al doilea refugiu, cel din '44.

- Atunci? Te considerai sărac? N-ai fost destul-de: te-au ridicat și pe tine rusovieticii; te-au pohodit și pe tine na Sibir...

- Dac-ar avea Basarabeanul mintea Românului ceai' de pe urmă!, a răs tata. Hai să zicem că am zăbovit cu plecatul în primul refugiu și din pricina casei.

- Care casă? Dar noi n-aveam o casă a noastră!

- Cum, n-aveam?, s-a supărat tata. Dar școala? Școala din Mana, făcută de noi, cu mâsurile-istea?

A, da: școala... Îmi aminteam. Vreau să spun: îmi re-aduceam aminte ce-mi tot spusese mama, tata, Moș Iacob, Mătușa Domnica despre acel moment. Moment pe care eu nu-l înregistrasem ca lumea, fiindcă nu se putea: aveam patru ani și opt luni...- îl reconstituiseam:

De cum se anunță Cedarea, tata zice:

- Plecăm!

Și mama zice:

- Să plecăm...

Și Moș Iacob, vecinul nostru din stânga:

- Porniț'-o-n minuta asta, că de la cioloveci tre' s' te-aștepți la or' ce!

Și Mătușa Domnica, baba moșului:

- Mergț' cu Dumnedzău, luaț' și legătura asta cu demâncare.

Și preotul Dodon:

- Veniți cu noi, a mai rămas loc în căruța a doua - numai să nu vă luați și mobila...

Și tata:

- Dă-i drumul, părinte, să nu ți se ude potcapul - și las', că

v-ajungem din urmă, doar să ne luăm și mobila... - iar mamei: Mergem, mergem, numai o raită să mai dau primprejurul casei și mă duc să caut un om cu chirie... Numai o raită și mă duc după un căraș... Numai una și plecăm...

Stau în calidorul casei din Mana.

Și văd:

Îl văd pe tata cum dă încă-numai-o-raită și încă-numai;

O văd pe mama cum scoate din casă în curte valize, baloturi, pachete, lucruri neîmpachetate, neînvalizate, neîn', nimic. În curte.

Îl văd pe Moș Iacob cum o ajută în felul lui la coborîtul, de pe calidor în curte, a bagajelor: aleargă spre ea, cu o mână stăpânindu-și pălăria pe cap, agitănd-o pe cealaltă:

- Oleacă, olecuță, că vin de-agiutor' - da se poate, doamnă? Da se poate să...? - ajunge taman atunci când mama, după ce a coborît valiza sau balotul, urcă iar scara, așa că lui nu-i rămâne decât să aranjeze lucrul acela, mutîndu-l cu două degete mai încolo, cu o palmă încoace - zicîndu-i mamei, din urmă, dojenitor: Da se poate o treabă ca asta, doamnă? Să cărați sângurică - asta-i treabă de bărbat!

Mama nu-l ia în seamă; nu-l vede, nu-l aude, îl știe ea, știe pe băr-ba-tul de Moș Iacob - care s-a și luat după tata și dă cu el numai-o-raită în jurul casei.

În timp ce Mătușa Domnica (o văd!) o ajută pe mama ca și băr-batu-său - numai că dinăuntru, din casă:

- Da nu căraț' sângurică, doamnă, să nu vă cadă greu, c-asta-i treabă de bărbat, ce crez' mătale!, tot zice ea, ținînd la piept cu amîndouă mâinile legătura cu demîncare pentru noi.

Stau în calidor și nu mai văd: s-a-nnoptat.

Așa că văd bine de tot:

Mama cară bagajele la deal: din curte, unde le-a descărcat descărcătorul care fusese încărcător cinstit, mai ieri, le târaie pe scări, pe calidor, în casă.

Mătușa Domnica tropotește pe lângă ea, în jurul ei, înaintea ei, cu legătura cu demîncare întoarsă, strînsă la piept.

Moșul dă fugile lui de întâmpinare, cu pălăria stăpînită pe creștet, când mama a și urcat balotul, valiza, apoi, după ce-i spune că asta-i treabă de bărbat, se ia după celălalt bărbat: tata. Tata, de-acum poate să-și dea în voie raitele; nu mai plecăm. Ba nu, altfel: am plecat și ne-am întors; ba nu: am fost întorși de soldați străini, vorbind străinește.

Stau în calidor. Îi aud pe cei doi bărbați sporovăind, apoi gălgâl-găind dintr-o butelcă. Le aud glasurile, răzbat limpede:

- Poate că tot rău-i spre bine. Poate că nu-i dracu chiar așa negru. Poate că cine râde la urmă... (Moș Iacob, oftînd, a încurajare).

- Bine că ne-au întors de mult mai încoace de Prut - bieții cai: au făcut numai patruzeci de kilometri dus-întors, dar ia să ne fi dat înapoi de la Prut, ca pe-atîția alții, săracii. Câți kilometri să fie pîn-la Prut, Moș Iacob?

- În zbor de pasăre, șăptizăci, o sută pe drum de car - săracii cai...

- O sută numai dusul, Moș Iacob - da-ntorsul? Bieții cai (bietul tata), că trebuie să ne gîndim și la cai, că așa cum zice nevastă-mea: și calu-i om...

- Drept. Calu, săracu... Că și el, cum zăce doamna... Eh, dac-aț' fi pornit alantăieri, ori măcar ieri, devreme, să fi plecat...

- Uite, n-am plecat cînd era de plecat... dar, vorba mătale, Moș Iacob: poate că tot răul spre bine, nu?

- Las, că nu ne lasă El, Dumnezeu, dom' țător', că eu cunosc la ruș', îi cunosc de pe vremea moscalilor - s' oamini și ei, buni la suflet - da' cam răi de feliu' lor... da' dacă știi cum să-i iei...

- Aștia nu mai sunt ruși, s-au făcut sovietici, nu mai cred în Dumnezeu...

- Ba asta nu! Rusu tot rus rămîne: zgării oleacă coaja de savietic, dai de pravoslavnic - 'i cunosc, așa-i conoos', de pe vremea moscalilor... Rusu-i ca cănele ciobănesc, tre' să știi cum să-l iei. Că, dacă-l iei cu ghinișoru, atuncea... Ș' dacă ne dă și Dumnezeu oleacă de mîna de-agiutor', atuncea...

Nu știi dacă Dumnezeu îi va fi dat lui Moș Iacob oleacă de mîna de-agiutor', dar știu de la părinți că luatul cu ghinișoru i-a, vorba lui, mîrs: povesteau mai apoi oamenii că, de cum s-au apropiat de satul nostru comisarii lor, Iacob le-a ieșit în cale, dincolo de biserică, la șosea - cu pâine și cu sare:

«Da bine-ați vinit, daraghie tavarîșci, obștea m-o trimăs de să vă spui, de la inimă, că muuuul' v-am mai așteptat! D-amu, că tot aț' vinit, fiți bineveniț'! Și să știți: n-am fost premare, numa oleacă de delegat, că Mana noastră-i cătună, nu-i comună, de să aibă premare; 'al doilea, să știți: n-am fost delegat de bunăvoia mea, de nevoie-am fost, m-o' pus Românii cu de-a sila - că de nu, la ocnă mă trimete, ca bolșavici!; 'n-al triilea: s' țăran sărac, n-am altă avere decît căsuța ș-on peticel de jie - că facem ș-on strop de jinișor... - da le predau pe toate la colhoz, cu drag le dăruim! 'n al patrălea: eu n-am avut sluji, slugă-am fost eu, la boer, păn' m-a slobozit Marea Rivaliutăie, martur mi-i tăt satu' și satili di primpregiur - asta mi-i crucea, iubiți tovarăș'!»

Povestind întâmpinarea (cu pâinea și cu sarea), mama își pungește

gura și bombăne ceva nedeslușit, oricum, nu ceva de mine. Tata îi ia apărarea:

- Ce să facă bietul om sub vremi? Și nici nu spunea minciuni: pe vremea rușilor fusese slugă, la Curte; nu avea altă avere decât casa și via - și cele vreo două-trei-patru-cinci hectare de arabil de la Reforma lui Averescu; cu administrația românească nu se înțelegea, era și el un dezamăgit de Patria Mamă, zicea că România Mare, în loc să ne trimită luminați, luminători, ne-a trimis întunecații, proștii, necinstiții de la ei, din Regat; în loc de exemple de civilizație românească, să ne zmulgă din rusism și din analfabetism, ne trimisese „ostrovari” - zicea: «Na, c-amu și România-i țară mare, cu colonii! Are și ea Siberia ei, ca cum ar veni: Moldova noastră... Aici ni-i trimete pi toț' tâlharii, pi toț' trântorii, prinșii cu fapte răle acolo, la ei, în Regat. Uită-te la ei, dom' țător', numai la ce vedem noi, în sate; cine-s preceptorii? Cine jândarii? Cine slujbașii mai măricei, cu lefuri mari, de trimăși în colonii? Neghina, pleava, drojdia, scursura de la ei din Regat! Care cum face o pozna la ei, pentru care ar trebui să înfunde pușcăria - pașol na Rumânskii Sibir! În loc să-i vâre la ocnă, la ei, de răi, ni-i trimete nouă, de buni, oameni buni! Da' ci-i pământu nostru al Moldovei, dom' țători: groapă di gunoi? umblătoare? Da uită-te la ei cum ne vin când ne vin; desculțai, dezbrăcățai, cu toată averea-ntr-o coșâlcă - papornită îi spun ei... Într-o lună de zile se-mbracă - ghini fac; se-ncălță - ghini le prinde: s' nu intre-n așternut cu băligile călcate, tot umblînd să afle cum să ne mai amăgească... În trii luni, uite-l gras ca on popă; în nouă uite-l însurat și ginere a' lui cutare, cu stare. 'Tr-on an o prins rădăcină, ș-o adus, di la Caracal, on frate; di la Vâlcea on văr cu nevastă cu tot; di la Severin o nepoată și trei mătuși - 'n doi ani s-o mutat la noi cu tăt neamu oltenesc - uite-i pe desculțai de ieri, azi în șaretă: mâine în bihuncă, poimâne în otomobil - c-o' pus mâna pe moara lui cutare, o'-ntrat în casăle lui cutare, o' pus japca pe jiile de-acolo, pe dughenele de dincoaci' - mai răi ca jâdanii!

- Bineînțeleș, exagera, zic eu.

- Bineînțeleș, nu exagera foarte. După Războiul cel Mare, România nu avea destui luminători pentru ea, floarea nației era îngropată la Mărășești, la Oituz, la Cașin... Dar tot adevărat că Basarabia a fost „ajutată”, nu după nevoile ei, ci după aranjamentele necinstite ale regătenilor. Elementele cele mai rele: începători, incapabili, pedepsiți - ca în colonii, vorba lui Moș Iacob - ne fuseseră trimise nouă, în deportare, ca pedeapsă... Basarabenii așteptaseră căldură, frățietate, ajutor - primiseră picioare-n cur de la jandarm, jupuială de la percepător, suduială de la „intelectualii” regăteni, cei ajunși la sate fiind mai

analfabeți decât bieții localnici, dar îi tratau de „Moldovean cap de bou”...Și se plâneau de glodurile de la noi (e drept, la ei noroaiele se cheamă: tină, clisă). Și din pricina asta în multe case de țărani moldoveni, vorbitori numai de românească, români din moși-strămoși, vedeai, re-apărut, între icoane, portretul țarului...

- Îl avea și el, dar s-a lecut în timpul Ocupației din ‘40-‘41. Să ne întoarcem la ale noastre: de ce n-am plecat în refugiu la timp? Spuneai că din pricina casei, a școlii... Nu erai singurul învățător basarabean care făcuse școala satului cu mâinurile lui...

- Mulți alții au făcut - și mult mai bine. Dar nici ei n-au plecat. În afară de școala satului, a statului, aceia aveau și ceva al lor: casă, pământ - vorbesc de cei care funcționau în satul natal.

- Motiv să nu plece - ei aveau ce pierde; tu nu.

- Așa crezi? Să nu crezi, face tata după o vreme, oftînd-zîmbind. De mult te lipsește cu mai puțină strângere de inimă decât de puțin. Când ai mult de pierdut, îți permiți să pierzi - ai de unde...

Când am auzit întâia oară acest raționament nu l-am înțeles, iar tata nu s-a ostenit să mi-l explice. Ceva am pătruns mult mai târziu, când am aflat că o poetă ajunsă la Paris declarase că preferă să moară de foame, să cerșească în metrou - decât să lucreze „cu mâinile”...

«Fată dragă», încercase doamna X, «în primii ani de exil toți am dus-o greu - doamna cutare a lucrat ca femeie de serviciu într-un spital, domnișoara cutare a fost vânzătoare, bătrâna doamnă cutare plimba câini, eu însămi am făcut ani de zile pe femeia de menaj - și nu mi-a căzut, ca să spun așa, blazonul... »

«Cum să cadă blazonul de unde este?», a replicat poeta.

Doamna X, neînțelegînd, îi ceruse să explice. Poeta:

«Simplu: și doamna cutare și domnișoara cutărescu și bătrâna doamnă cutăreanu - și Dvs., doamnă, sunteți doamne, vă permiteți să faceți pe servitoarele. Eu sînt țarancă, deci nu-mi permit să lucrez, în exil, cu mâinile... »

ȘCOALA

Într-adevăr, tata abia începuse, nu-și permitea.

Școala, în jurul căreia tot dăduse târcoale, neîndurându-se să o părăsească (până se făcuse prea târziu) fusese acel ceva prea-puțin ca să te poți despărți de el: acel ceva făcut cu mâinile lui, înălțat, nu doar cu-sacrificii, ci cu-un-sacrificiu: un flăcău care scotea piatră pentru temelie fusese strivit de o surpare a chetrăriei. Pantelimon Severin îl chema. Deși trecuse de șaptesprezece ani, la intervențiile repetate (și înflăcărate) ale tatei, obținuse dispensă de vârstă ca să intre la școala Normală din Orhei. Desigur, după studii, în Mana noastră avea să se întoarcă, deci la școala lui muncise la curățatul terenului (cu tot cu bojdeuca în care mă născusem), la săpatul temeliei, la făcutul cochileților. Și la scos piatră din coasta unui deal din apropiere...

...Simțindu-se vinovat de moartea băiatului - doar el îi băgase în cap să se facă învățător - tata oprise lucrările și-și ceruse mutarea (după ce i se refuzase demisia). Însă oamenii din sat, în frunte cu părinții flăcăului, îl convinseră să rămână, să continue, fiindcă ziceau ei: «Orice zidire cere înzidire». Așa că îl înmormântaseră după datină, iar din a patra zi veniseră și mai numeroși la lucru, la școală.

După nefericita întâmplare, prin rapoarte, cereri scrise, tata se adresase Inspectoratului „în numele locuitorilor”, rugînd să aprobe ca Școala Primară din Mana să se numească: „Pantelimon Severin”. I s-a răspuns că «propunerea este lipsită de temei, întrucât persoana cu acest nume nu se ilustrase în vreun fel în opera de luminare a poporului». Mănenii însă aveau părerea lor despre „persoanele care se (ori nu se) ilustraseră”; despre temei și temelie. Fără să ceară aprobare de sus, de la Orhei, au început a spune că ei «mărg la lucru, la Pantelimon»; că al lui cutare «șăde a doua casă pe mîna stîngă, după Pantelimon» - spre deosebire de cutare aflat «drept în fața Pantelimonului». N-a mai fost decât un pas până la a desemna școala ca instituție: Pantelimon; apoi știința de carte; apoi certificatul de studii - toate purtau „numele persoanei cu același nume”. Drept care copiii „urmau la Pantelimon”, cutare avea „Pantelimon de patru clase” - în schimb nevastă-sa știa doar să se iscălească, școlarii înșiși deveniseră pantelimoni, iar după câțiva ani de la întâmplare, nu doar pentru că „frecventau Pantelimonul”, ci și pentru că trei sferturi dintre băieții născuți după moartea „persoanei” fuseseră botezați: Pantelimon (apăruseră și fete: Pantelimoana); când s-a înființat Straja Țării, străjerii din Mana își ziceau, firesc: pantelimoni, iar unii părinți glumeți vorbeau de

Pantelimoana Țării. Mama pretindea că, la nașterea mea a trebuit să se lupte cu tata ca să nu fiu botezat Pantelimon, tata însă neagă, zice că nu el, oamenii din sat tare-ar fi vrut ca pe băiatul lui dom' 'țător să-l cheme Pantelimon, ca să fie și mai al lor.

Stau în calidor și văd.

Văd ceea ce n-am văzut vreodată, nici măcar în fotografii: casa în care m-am născut (decât într-un colț de fotografie, un colț de acoperiș de stuh).

- Nici măcar bojdeucă nu era, de să zici..., zice tata. Cândva, demult, fusese casă, dar noi am găsit o ruină, vecinii azvârleau în curtea ei gunoaiele, trecătorii își făceau nevoile. Nu numai tufele de soc crescuseră mai înalte decât acoperișul, dar și cele de boz, de ștevie, de brusture. Când am sosit noi la Mana, am închiriat o odaie la Severin, tatăl lui Pantelimon: ziua era sală de clasă, noaptea locuință. Sub ruși satul nu a avut patru ziduri care să se cheme școală, cei vreo trei-patru știutori de carte învățaseră „moldovenește” cu popa (românește, cu litere slavone), rusește cei care fuseseră la moscali. Casa parohială era ocupată, tocmai venise și Dodon, o reparase pentru el și pentru nevoile lui... Dimineța făceam clasele, după amiază, călare pe un cal închiriat, porneam cu cerutul: la Orhei, la Inspectorat, la mănăstiri, la proprietarii câți mai rămăseseră (vreo trei, dar trăiau la Chișinău, la București, la Paris...). Statul ne-a dat de-un teren și de-un lot școlar, dar nu și materiale de construcție. În capul meu, școala, domnule, trebuie să fie o clădire sănătoasă, din cărămidă, pe temelie de piatră, acoperită cu oale sau cu tablă. La mărimea satului, cel puțin două săli de clasă, o cancelarie, o încăpere pentru muzeu, alta pentru bibliotecă, o sală-mare, slujind de cantină - mă gândeam că n-ar fi rău dacă școlarii ar fi luat prânzul și câte o gustare, pe serie... Școală, domnule! O adevărată școală!

Îi zice Moș Iacob:

- Toate bune, domțător': da dacă vrei totul, de la-nceput, te-alegi cu nimica goală. Cărămidă, zici - de unde, cărămidă? Tre' s-o aduci de la târg, de la Or'ei și coastă cât nu face; vrei oale - de unde oale, că coastă,-n târg, la Or'ei - de tablă nici nu mai deschidem vorba! Când omul vrea să-și facă casă, se uită primprejur, chitește, socotește, prubuluiește: Măi, ce am eu la-ndămână, pe loc, în sat, în pădure? Am ce am, nu cai verzi de la târg.

- M-am uitat primprejur și-am văzut, îi zice tata lui Moș Iacob. Să fac școala din cochileți? Școa-la? Din cochileți și s-o acopăr cu stuh? S-o muruiesc cu balegă de cal? Ca să nu se deosebească prin nimic de casele celelalte? Școa-la?

- Da de ce să se disosăghiască? Nu-i tot de-a noastră? S-a disosăghi è prin alte celea...

- Ei, da! O să se deosebească de casele oamenilor pentru faptul că o să stea în picioare zece ani încheiați, după care o să arate ca asta! - și arătase ruina de la drum, de pe terenul proaspăt cumpărat.

- A sta cât a sta, când a fi de dres, o dregi; când a fi de mărit, o mărești, cu care prilej schimbi stuhul, o muruiești peste tot...

- Stuh, muruială, cochileți, lut, balegă!, a tunat tata. Cum să dureze ceea ce faci, dacă-l faci din lut și din stuh? Și ne mai mirăm că strămoșii noștri n-au lăsat urme...

- Au lăsat, dar nu acolo unde toată lumea se uită..., a zis Moș Iacob - iat tata a ținut minte (și mi-a povestit):

- Nici măcar nu și-a arătat inima... Ori capul, că adică: memoria... N-a arătat nimic. De asta țăranul apare ca un înțelept: îi scapă niște cuvinte, el însuși nu le pricepe, deci nu încearcă să le explice... Iar noi le luăm drept înaltă - și adâncă - cugetare...

Tata nu s-a consolat niciodată că până la urmă a fost nevoit să construiască școala, nu din piatră, nu din cărămidă, ci din cochileți; s-o acopere, nu cu oale, nu cu tablă - ci cu stuf.

Dintr-o ereditară jenă, până mai acum câțiva ani mă feream să arăt fotografiile mele de la vârsta de un an, de trei ani... Fiindcă în spațele nostru, al fotografiatilor, se afla „casa”, adică școala - care, dacă nu arăta că zidurile i-s durate din cochileți, se vedea limpede: acoperișul i-i din stuf.

Într-o zi, spre sfârșitul unui interviu luat de o revistă-magazin germană (echipa cuprindea și un fotograf care fotografiase fotografii de familie în vederea alcătuirii unui album - a fost editat), mă vizitase un prieten franco-italian, scriitor, agent de publicitate, animator de televiziune și (sau: dar...) arhitect de formație (și prin tradiție). Privise fotografiile și mă adânc ofensase! În loc să aprecieze augusta-mi prezență (măcar pentru că mă aflam în centru, între mama și tata), el se entuziasmasse de... decor! De casa acoperită cu stuf!

A cru, mă mirasem: cum se făcea că el, în primul rând, francez; în al doilea, arhitect - și încă italian! - se extazia dinaintea unei biete case de lut, acoperită cu stuf? Din politețe? Din aplecare spre exotic, insolit? - dar ducă-se pe malul Loarei lor, la troglodiții galo-romani contemporani!

Da de unde! răspunsese el râzînd, din contra fusese frapat de echilibrul construcției, de compatibilitatea materialelor...

Care material? Stuful se vedea - dar lutul cochileților?: era acoperit cu muruială, cu văruială (cea de atunci...), precum și de cei patru-

zeci de ani ai fotografiei...

Prietenul însă își continuase elogiile, întrerupându-le doar cât să-mi ceară „amănunte tehnice”:

...Cum se prepară acei... cum le spun eu, în românește? Cochileți - foarte interesant, nu vine de la coquille?, forma în care se toarnă, pune lutul amestecat cu paie și cu...? Cum, nu doar paie se pun în lut, ci și câlți? Ce interesant - ca să nu crape, ca în crudul de frescă... A, nu-i un obicei local, general? Fusesse ideea tatei? Excelentă! A, da; întâi se încheagă scheletul casei, armătura de lemn... - de ce, doar cochileții suportă bine un singur nivel, mai ales că acoperișul de stuf e ușor; și excelent izolant. Deci stâlpii din stejar, grinzile din salcâm - de ce, salcâm? A, da: salcâmul rezistă la torsiune... Basarabia fiind o zonă atinsă de cutremure de pământ...

Habar n-aveam dacă tata băgase și câlți în lutul cochileților, dacă verticalele erau din stejar, spre deosebire de orizontale (din salcâm), nu știam dacă exista o „armătură” din lemn - la urma urmei nu știam nimic, chiar de voi fi văzut (eram născut când se ridica școala), nu puteam ține minte asemenea detalii tehnice.

Eram sigur că nu puteam?

Nu, nu eram sigur.

Deși. Chiar de aș fi reținut ceva-ceva, complexul de inferioritate inculcat de tata (ca orice țăran, dorea ca ascensiunea socială să fie însoțită de una a materialelor din care-și construia casa), m-ar fi împins, obligat la uitare.

Sânt sigur că m-ar fi împins la uitare?

Poate că da. Poate că ba. Mai degrabă ca să nu dau impresia că nu știu (că nu știam...), am început să...

...Am început să construiesc, *să mi-o fac* - eu, cu mâinurile mele. Casa. Casa mea. Pornire firească la cineva care n-a avut vreodată casă; deci nici o acasă - dealtfel nici țară... Cu puțin timp înainte de această întâmplare, “aruncasem” (adică: îl pusesem la fundul unei cutii de carton aflată la fundul grămezii de cutii) manuscrisul unui roman de anticipație-în-spațiu (ca fiu al tatei, sânt convins că, la începuturi nu a fost nici oul, nici găina, ci geografia - ea, mamă a istoriei: “spune-mi *unde* te afli, în spațiu, ca să-ți spun *ce* ți s-a întâmplat în timp”), în care îmi amenajasem, îmi meșterisem - ca tot fărdețaratul - o țară; și a mea - ba numai a mea - nu de alta, dar aveam nevoie de un „teren” de casă...

Așadar, în prezența amicului, m-am așternut pe făcut casa. Îmi era ușor, pentru că era pentru întâia oară. Dacă aș mai fi făcut alta - cu mâinurile mele - dacă aș fi fost de meserie constructor, avînd experiență, tot n-aș fi construit-o mai cu pricepere, mai cu plăcere (mai cu

sete). Când nu-mi ajungeau cuvintele luam creionul și-l purtam pe hârtie, desenînd un detaliu, chiar un „secret” (local, tatăl - când în fapt era doar al meu, deci abia.... filial). Prietenul mă urmărea cu gura, la propriu, căscată, mă întorcea la „pasajele” nu îndeștul de limpezi, îmi mai cerea amănunte, mă pune să numesc, în românește, cutare detaliu, să-l scriu, să-l ajut pe el să-l rostească...

La un moment dat, mi-a zis:

«Mi-ai ascuns că ești arhitect».

Am scăpat printr-o piruetă:

«Mai rău: scriitor...»

Și a fost bine: eu, fiindcă aveam umor (!), dar eram, în ochii lui, „confrate”; el pentru că, probabil împărțea cu mine o taină, cu atât mai de-păstrat, cu cât i-o încredințasem fără să i-o cer explicit.

Complicitatea noastră a primit însă o lovitură: când el m-a întrebat, arătând „schitele”:

«Toate casele de la voi, din Basarabia, sînt construite așa?»

Eu am răspuns tăios și supărat pe lumea toată:

«Nu!!!»

Ca s-o dreg - ce mă apucase? - am încercat să-i spun adevărul, vreau să spun: adevărul-meu, anume că tot ce desenasem, explicasem era... „dintr-un roman”.

Nu m-a lăsat să termin ce începusem.

Nu mă credea - și s-a supărat pe mine: de ce încercam să-l mint? Pe el, prieten al meu? De ce voiam să-mi iau jucăriile înapoi?

Stau în calidorul casei din Mana.

Privesc spre *locul* dintre poarta mare și portiță, acum neted ca în palmă, șlefuit, lustruit, dichisit - ca o curte de școală ce este. Știu (acum) că acolo a fost ruina pe care tata nici bojdeucă nu voia să o numească; știu, acum, că acea ruină, reparată cum dăduse Dumnezeu (presupun că grija de căpătâi a tatei fusese acoperișul - de aceea se și spune: «a avea un acoperiș») este *locul* în care s-a născut fratele meu, Petrică; și în care a murit. Și știu - cum să nu știu? - că acolo am fost, nu conceput (nu știu de ce, dar cuvîntul concepere îmi provoacă imaginea rezultatului ciocnirii a două capete), ci zămislit; și, după nouă luni - eram de față - tot (pe-)acolo m-am născut. Îmi place această formă implicativă: *m-am născut*. Știu - doar eram acolo: dacă nu voiam, nu ieșeam la lumină. Atunci.

Din acum, de aici, privesc din calidor.

Îmi spun că aș vrea și eu să-mi pot spune:

«Uite: *aici* m-am născut» - și să arăt ceva aflat încă în picioare: un ciot de zid, un ciob de horn, dezafumat de timp și micșorat - și nu doar pământul: neted, șters bine-bine.

Nu doar pământul, cu un gest rotunjit de nehotărîre și care ar voi să zică:

«Pe-aici, pe undeva...»

Dacă acum, după jumătate de veac, nu va mai fi existînd nici casa-școală cea făcută de tata cu mâinurile lui - n-are importanță: ea continuă să fie (ca podul-nou, cel de pe-râu-în-jos-unul-mai-trainic-și-mai-frumos), în amintirile mele directe, în amintirile alimentate de amintirile părinților, de fotografii - de aer... Ceea ce-mi lipsește, acum, este ceea ce încetase de a mai fi încă înainte ca memoria să înregistreze, fie și imagini statice - de aceea sunt redus, condamnat la gestul vag, oarecum rotund, de aceea sfâșietor de „cuprinzător” (prea!) în ezitarea, în căutarea lui. Și la cuvintele:

«Pe-acolo, pe undeva...»

Cei dinainte, ca și cei de după mine (dar care au rămas pe-loc) nu vor fi simțind lipsurile din timp, obișnuiți fiind cu deplasarea în, totuși, interiorul cercului. Eu însă demult - și de tot - am ieșit, iar calidorul în care mă mereu întorc se află, nu doar cu un metru și jumătate mai sus decât pământul curții.

Ci suspendat. Ca Grădinile.

- Zic, zice tata că îi zisese lui Moș Iacob: Cum să dureze ceea ce faci, dacă-l faci din lut și din stuh?

La care Moș Iacob al meu putea să-i răspundă - dacă nu-i va fi și răspuns:

- Casa-i ca omu, domțatori': căci pământ este și în pământ se întoarce.

Așa va fi, așa este: casa-i ca omul, în pământ se întoarce.

Iar dacă așa este - și trebuie să fie - atunci totul poate fi explicat, toate rănile pot fi oblojite, toate strâmbătățile îndreptate.

Ceea ce am și încercat să fac, în prezența prietenului franco-italian - pe de-asupra, arhitect.

N-am reușit, cu el; nici nu m-am străduit. Ce să-i fi explicat? Să-i fi făcut un desen și pentru: sunt-mai-rău (decât un arhitect): scriitor..? Deși scriitor și el, n-ar fi înțeles cum fac eu, cu mâinurile mele, o casă - din cuvinte.

Ei, cum ! După rețeta covrigului (care se confectionează învîrtind aluatul în jurul unei găuri date), învălătuesc și eu cuvinte de-jur-împrejurul calidorului.

Calidor, fecior de Bohr...

SATUL

- Când maică-ta a alcătuit monografia Manei, a coborît... - sau a urcat - în timp până la... Ia să te văd: cât? Până la cine..?

- Până la inevitabilul Ștefan, zic. Nu poți sta de vorbă cu un basarabean fără ca, de la a doua propozițiune să nu-ți spună că el e „răzeș de-al lui Ștefan, cu zăpis”...

- Dacă Basarabeanul ar fi hotinean, nu orheian, ar putea spune: „răzeș de-al lui Alexandru cel Bun”...

- Noi, Orheienii trăgându-ne doar de la Ștefan - ceea ce ar însemna că, pe pământul nostru, atât așezările, cât mai ales oamenii s-au ridicat în două picioare abia în secolul al XV-lea, dacă nu și mai târziu...

- În legătură cu „inevitabilul Ștefan”, ne răfuim noi altă dată, zice tata. Cât despre zăpisele cu care se laudă Basarabenii, dacă ai ști istorie - după cum nu știi... - ai ști!

- Ce să știi?

- Ce să știi... Uite-așa suntem noi, Românii: după ce că nu prea avem istorie, nici pe aceea, puțină, nu ne-o cunoaștem. Află, logofete, că „inevitabilul” confirmă, prin acele hârtii, acte, o situație; o stare - care dăinuia de pe timpul stră-stră-moșilor și ai lui și ai răzeșilor de rând. Vorbeam însă de Mana - satul exista, cel puțin ca nume, de pe timpul lui Petru I...

- Un secol și ceva, nici măcar și-jumătate?

- Nu vorbesc de Petru al Rușilor, țarul, lua-l-ar benga - din pricina lor ne-au îngenuncheat definitiv Turcii și ne-au impus domni fanarioți! - Ușor, ușor, bătrâne, tată de logofăt... Dacă gândești istoria cu: „din pricină”, ajungi la Cain - dacă nu la Eva, „pricina” tuturor începuturilor. Apoi nu uita că și noi avem ceva sânge fana’...

- Voi, nu eu! Voi sânteți grecotei - bine, să trecem... Eu vorbeam de Petru I al nostru, domnul Moldovei dinainte de Alexandru cel Bun - i se zicea „Fiul Mușatei” și a domnit între 1375 și 1391. Petru, tatăl lui Roman, „domn al Moldovei... până la mare”...

- Să-l lăsăm oleacă pe Roman-cel-până-la-mare, să ne întoarcem la tătâne-său: nu cumva este unul și același Petru care a închinat Moldova Polonezilor?

Tata este un învățător care știe istorie. Eu sunt fiul său. Dar eu nu sunt învățător - învățător e tatăl meu. Iar el se mânie:

- În-chi-nat! Era ceva curent pe-atunci, un fel de modă, fiecare, oricât de mare-și-tare ar fi fost, tot se închina altuia și mai tare și mai

mare... Închinarea era un fel de bună-ziua - uite, și în ziua de azi Ardelenii se salută cu: «Servus!» - adică: «Sluga»...

- Vorbeam, nu de salut, ci de închinare politică.

- Închinare politică! Dacă o luăm așa, atunci și Ștefan cel Mare s-a închinat...

- O-ho! Și cum... Atât de... curent s-a închinat, încât de-atunci, Moldova nu mai are fereastră la Dunăre, la mare...

- Da, bre! Ceara lui de-de-de Ștefan al nostru cel Mare și pe deasupra Sfânt, că rău a-ntors teleaga-n loc, de-a răsturnat-o, de-a rupt-o-n drum, cum zice și cântecul... Acuma, între noi, bărbații: pot eu să spun, la clasă, unor copii cruzi, povestea asta? Mai întâi, cu închinarea... Apoi cu... Eu, un basarabean, să spun la clasă, că Chilia și Cetatea-Albă au fost pierdute de Marele nostru Ștefan?

- Copiii de-acum sânt ardeleni, le poți spune orice, de rău, de moldoveni... Numai de Groza al lor și de Horia Sima al lor să nu te atingi... Nici de Veturia Goga...

- Las-o dracului pe putoarea ceea, noi vorbim de oameni care-au făcut istorie, nu de des-făcători, ca Groza, cel mai mare vânzător de țară din întreaga noastră istorie - care nu duce lipsă de așa ceva!

- Rămăsesem la Ștefan - care s-a închinat...

- Ți-am spus că așa era moda pe-atunci - s-a prefăcut că se-nchină și Polonezilor și Turcilor și Ungurilor - dar i-a bătut el pe toți?

- Ce să zic...

- Drept: pe rând, pe câte unul, cu ajutorul celorlalți... Da, bre, hătu-i ceara ei de is-to-ri-e! Dacă așa ne-a fost nouă datul... Să ne dăm cu ghinișorul, să ne mai închinăm - ca să nu pierim striviți, înghițiți de scumpii noștri vecini... Și uite: au pierit ei, s-au topit Tătarii, s-au dus Turcii, Polonia și Ungaria s-au strâmtat, s-au zbârcit, au intrat la apă... Numai Rusia se întinde și se tot întinde ca pecinginea; numai cu frații noștri, și creștini, și ortodocși, Rușii, nu ne-o mărs ghinișoru'...

Nu prea, nu. Deloc nu ne-a mers.

Soarta satului nostru este pilduitoare: menționat în documente încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (și, fiind o danie către mănăstire, exista de mai multă vreme), Mana a rezistat, renăscând din cenușa tuturor arderilor, a jafurilor, a trecerii tuturor „trecătorilor”: Tătari, Polonezi, Lituanieni, Turci, Suedezi, Cazaci, Ruși... Însă ceea ce nu izbutiseră focul și sabia năvălitorilor, ceea ce nu reușise armia rusească (cea care zicea că pornește războiul-sfânt împotriva păgânilor, până la liberarea Țarigradului, dar se așeza cu nădejde în țările românești, prietene cică și uita să se mai întoarcă acasă - un an, șapte ani, douăzeci de ani...), a desăvârșit administrația rusă, după ocuparea

„Bessarabiei”, în 1812:

Ca recompensă pentru cine știe ce mari-merite, un Italian (putea fi german, francez, englez, fiindcă, la urma urmei, cine a făcut Rusia Mare? Suedezii - au întemeiat-o; Germanii i-au făcut armata, administrația, industria; Francezii: diplomația și chiar dacă „numai atât”, nu-i prea-destul?; Italienii: piatra peste piatră, începînd cu Kremlinul Moscovei, trecînd prin întregul Sanct-Petersburg, până la Odessa - concepută însă de Francezi...). Așadar, acel merituos (din întâmplare, italian) a primit o moșie. Cum însă pe acest pămînt nou-ocupat singurele mari-proprietăți erau cele mănăstirești (fiind ortodoxe, pravoslavnicii ocupanți ezitau să le dea unui papistaș); cum țăranii moldoveni de la noi nu cunoșteau șerbia - nici cuvîntul, ei știindu-se de când se știau: răzeși, dacă nu: mazili, Italianului cu pricina i s-a dăruit, prin ukaz, un sat: Mana. I s-au dat „în folosință veșnică, lui și urmașilor lui”, nu doar pămîntul (ogoare, fânețe, vii, pășuni, păduri, iazuri); nu doar, să zicem: „pămîntul de sub case” - ci, după modelul rusesc (nu devenise acea jumătate de Moldova gubernie, botezată: „Bessarabia” - de cartografii francezi..?) - și sufletele...

Frumos spus: suflete - ceea ce dovedește, dacă mai era nevoie, bunul-suflet al Rusului, șarmul lui slav...: sclavii, robii, oamenii prefăcuți în vite, în unelte și care puteau fi vânduți, pierduți la cărți, dăruți unei amante, aceștia nu erau ceea ce erau: șerbi, sclavi, animale, ci... creștinește; ci rusește: *suflete*.

Aflînd țăranii moldoveni că, dintr-o trăsătură de condei, Rușii le furau, nu doar avutul, ci și libertatea - chiar dacă în loc li se mărinimos dăruia titlul de „suflet” (rusesc) - într-o singură noapte, cele vreo mie de... suflete au dispărut. Unde? A, nu, n-au urcat la ceruri. Atunci, unde s-au dus? Oriunde; sau: drept-înainte-ochilor. Cea mai mare parte a locuitorilor a fugit spre Apus, peste Prut, în jumătatea rămasă liberă din Țara Moldovei; ceilalți s-au răspândit prin satele încă libere, încă neprefăcute în daniile împărătești, sate în care oamenii erau încă oameni, încă ne-suflete - dăruite de proaspeții-stăpâni, Rușii, mai cu seamă proaspeților-ruși - care, să recunoaștem: asudaseră din greu - și culmea: cu credință! - la edificarea celui mai tiranic stat, în interior și a celui mai expansionist imperiu; și a celei mai ipocrite politici „externe”: Marea, Eterna Rusie!

Casele din lut, acoperite cu stuf, odată părăsite, s-au topit sub vânturi, s-au măcinat sub ploii, s-au ruinat, au scăzut, s-au făcut una cu pămîntul care erau. În locul Mănenilor - niște sălbatici care nu înțeleseseră „gradul superior de civilizație” (după cum explică, azi, istorioveticii, slujbași ai Ministerului Adevărului), civilizatorii ruși au adus

de la ei, din civilizatul fund al Rusiei, suflete-de-când-se-știau, suflete din tată-n fiu; apoi ocnași liberați; apoi moscali - veterani ajunși la termenul serviciului militar; în sfârșit, rătăcitori: foști țărani liberi, moldoveni, fugiți din satele lor, date - și prinși; deasemeni: alungați de pe pământurile lor din Sud, de la Gurile Dunării și de pe litoral, unde Rușii “curățaseră” terenul, apoi îl colonizaseră masiv cu Germani, Elvețieni, Francezi - unii fiind supraviețuitori din Marea Armată, de aceea fuseseră fixați în sate-noi cu nume dulci urechilor galico-napoleoneene: Berezina, Borodino, Arcis (sur-Aube)...

Întâia ispravă a Italianului (oamenii îi spuneau ‘Talianu’, dar și, ca o răzbunare onomastică: Sârdar Ali și Sâr Ali): construirea „Curtii”. Numai că, înainte de a se fi terminat zidirea, „o dat Dumnezeu oleacă di cutremur”, cum zice Moș Iacob, care cutremur a prefăcut „Pălatul Sârdarului” într-un morman de piatră gălbuie-roșietică - din aceea friabilă, semînțoasă (dealtfel, la noi i se spune: „sămânță de parâng” acestei “pietre”, putînd fi tăiată cu fierăstrăul, folosită doar la ridicarea gardurilor dintre vii - dar de unde să fi știut aceste amănunte sufletele care luaseră locul sălbaticilor de indigeni, fugiți?).

A doua ispravă a Talianului Sâr Ali: a interzis sufletelor (lui) să repare și să ocupe casele părăsite de ne-suflete. Va fi fost el italian, după mama care-l născuse, însă dinspre cea care-l făcuse, Maica Rossia, era și el rus-rus (ba chiar mai rus - decât papa...); a poruncit părăsirea vechii vetre a satului și așezarea sufletelor în imediata apropiere a Curtii (în meree reconstrucție - c-așa-i Rusul: el nu construiește nimic, în schimb re-construiește); dar nu în case - în case, la suprafața pământului, se adăposteau numai aborigenii, sufletele trebuiau să locuiască, după legea rusească, în bordeie (de aici vorba: câte obicei /rusești/, atâtea bordeie...)

A treia a fost și ultima: s-a apucat Talianul să-i învețe pe servitorii de la curte Pater Noster - în latinește, se-nțelege. Erezia papistășească i-a atins (la suflet) pe pravoslavnici. Din această pricină Sârdaru Ali (să-l fi chemat Sardelli?) a dispărut de pe coclaurile Manei, ca stăpân. Îl locul lui a apărut (vorba vine: i-a venit doar numele, purtătorul n-a pus niciodată piciorul pe moșie) un alt Mare Rus, cum îi zicea Moș Iacob care mai zicea că trebuie să fi purtat numele: Wolfgang Ludvigovici Șmit; sau Guido Cezarevici Aspramontov - dacă nu cumva Jeanjac Jeanjacovici Dupontov...

De aceea, când - după 1918 - “Bessarabia” a devenit: Basarabia, Mana era un... sat-nou cum întâlneai cu zecile în Bugeacul colonizat, însă pe care le numărai pe degetele unei mâini în Codru și în Țara de Sus (adică în centru și în nord). Locuitorii Manei: foste suflete, slugi,

aduse din Rusia, foști rătăcitori prinși, siliți să se fixeze.

Ce o intriga pe mama: deși, în majoritate de origine rusă, Mănenii nu știau rusește, bestecăiau câteva cuvinte, expresii, prinse la armată, la târg - însă... bine românizate; și nu mai multe decât Românii.

Și, cu patru-cinci excepții (printre acestea: Moș Iacob și Severin), analfabeți. Mama zicea: «Profund analfabeți».

Între Unirea din 1918 și momentul în care părinții mei ajunseseră învățători în Mana, multe lucruri se schimbaseră în bine - în provincia Basarabia, în orașe, în celelalte sate - însă nimic sau aproape nimic în Mana. Bine-bine, moșia ultimului Mare-Rus fusese expropriată, primiseră și Mănenii pământ («de la Averescu!», se hlizeau ei, de parcă generalul li-l înmânase dimpreună cu o strângere de mână - așa-i când ești «basarabean de-al nostru, din Babele, Ismail») - dar ce folos? Oamenii nu mai erau suflete, scăpaseră de robia duho-rusească, recăpătaseră libertatea, primiseră și pământ, însă... Însă, așa...

- Se vede că libertatea ceea nu-i ca o bucată de pâine: ți se dă, tu o iei, o mănânci... Libertatea-i ca tabla-nmulțirii: trebuie să trudești la ea, pân-o-nveți - și tot te poticnești la șapte-ori-opt!

Ei, da: libertatea ca tabla-nmulțirii: se învață încetul cu încetul, greu - se mai uită, se re-învață...

- Bine, măi Ioane - zicea tata că zicea, în primii lui an de apostolat în Mana - ai primit la Reformă și cinci hectare de arabil ca untul - de ce-ți bați joc de el? De ce nu-l lucrezi?

- Cum nu-l lucrez, domțători'?, zicea tata că zicea Ion acela. Am pus o postată cu pâne, alta cu păpșoi - ce-o rămas am pus de harbuj'...

- Și cele două hectare pe care le-ai lăsat în pârlă?

- Se hodinesc, săracele hectare, că pământu-i ca omu și ca Domnu, domțători', lucrează el ce lucrează, da-n a șaptea zi se pune gios, să-și tragă sufletu'... Da' las', domțători': la anu oi pune ceva dincolo și s-a hodini dincoace - că pământu-i ca domnu și ca omu...

- Drept, zice tata că zicea. Cum e omu, și ogoru - te-am văzut cum ai pus pânea: ai scurmat pământul oleacă, să nu-l doară... - arătură ca a ta, cu brazdele ca pișatu-boului, dracu-a mai văzut!; ai zvârlit sămânța peste umăr, ți-ai făcut cruce: Dă, Doamne, ploaie! De-atunci ștezi pe prispă!

- Pi prispă - păi da' un' să șăd?

- Păi-da să nu ștezi! Să ieși pe ogor!

- Păi da ci să fac pi ogor, domțători', la vremea asta? S' m-apuc să trag pânea di frunză? De să crească? Păi, dacă dă 'Mnezău on chic di ploai'; ș' nu dă 'Mnezău cu cheatra, ca mai anțărț... D-apăi crește pânea lu' 'Nezău, domțători', hă-hă-hă, de-ți dă cu schicu-n barbă!

- Până una-alta, crește pământul, pâinea-lu-Dracu, de-ți dă cu schi-cu-n, hă-hă-hă, ochi! Ieși la plivit!

- Păi da di ci să ies la pligit, domțători', că buruianu-i iarba dracului: din ce-l zmulgi, din ce crește mai aprig... Am pligit eu, așa, mai pi la-nceputuri, dă, ca omu, adica după Reformă - da te pui cu buruianu'? 'L zmulg din fața ochilor, pân-să fac pasu, crește la loc, în urmă, mă bate pisti călcâie! Asta mi-i Crucea, domțători'! Da lasă, las'... Vine el, treieratu': mașâna face taman ca la Scriptură: Alege-se-va grâul de ne-ghinăăăăă..., cântă Ion, cântă și râde, la umbră, pe prispă..., zice tata, cu ciudă și râzând și el.

Nu știu cine-i acel Ion, dar știu că putea fi oricine - în afară de Moș Iacob (care nu lucra deloc, el fiind premarele satului) și de Severin - „venetic”, adică venit în Mana dintr-un sat răzășesc de pe Răut, după 1918, tocmai, ca să capete pământ mai mult: «lucra ca mașâna», după unii; după alții «robotea ca on prost, doar n-a să ieie pe lumea cealaltă mai mult ca noi...»

- Oricum, acel Ion aplica asolamentul, zic.

- Aplica... asoilimentu', cum spun, acuma, regățenii. Bună, reforma, dar făcută ca dracu și ca săracu. Buuun, pământul - dar cu ce să-l lucrezi? Animale de tracțiune nu mai aveau nici țărani-țărani, din satele așezate, darmită Mănenii... Caii fuseseră rechiziționați, toți, încă din '14, de cum s-a declarat războiul - pentru frontul rușilor din Galitia; boii - mâncați și ei de armată... Eu n-am apucat, dar mi-a spus Moș Iacob: Severin se înhăma, cu nevasta, la plug, își băgau gâturile în slih și trăgeau, Pantelimon, băiețelul avea cinci ani, trebuia să stăpânească plugul, să-l ție drept... Acela Adam! Aceea “sudoare a frunții”... Așa a arat, a boronit Severin - dar cum să-i ceri unui suflet să tragă în ham, de bunăvoia lui?

- Nu poate, nu-și permite..., încerc, tata nu mă ia în seamă:

- De bunăvoie numai omul liber, un răzeș ca Severin putea lucra ca un...

- Ca un rob, îl ajut.

- Așa e: Numai liberul lucrează ca un rob!

- Oricum, Ion acela pusese și de harbuji... Dacă nu se făcea grâul, nici porumbul, nici nimica, scotea ceva parale cu harbujii...

- Scotea pe naiba! Mănenii nu puneau harbuji ca să-i vândă - ar fi avut cui, erau niște Ovrei care făceau en-gros...

- Atunci? Îi mâncau ei?

- Pentru asta le-ar fi ajuns câteva cuiburi, nu atâtea hectare...

- Atunci de ce puneau hectare de harbuji?

- Ca să aibă de unde-și muta turul izmenelor: de pe prispă în pre-

peleac!

- Cel mai frumos prepeleac era al lui Morcov...

- ... ce mai rămăsese din el, după trecerea frontului... N-ai apucat perioada lor de aur. După Ocupație, apoi după Liberare, chiar dacă au continuat să pună harbuji, nu s-au mai ținut de prepeleacuri atât de...

- ... înalte - în caietele cu Monografia Manei, mama desenase câteva, notase dimensiunile - e adevărat că al lui Blănaru avea peste douăzeci de metri?

- Douăzeci? Cât o casă cu șase-șapte etaje?

- Atunci zece. Mama povestea că, prima oară, când v-ați dus la Mana...

- Prima oară? Uite cum a fost: venim noi pe șosea, dinspre Orhei, eu la pedale, ea pe cadru...

- Stai, omule, intervine mama. Ia-o mai din urmă, că la amintiri nu ne grăbește nimeni - mai ales că atâta ne-a mai rămas...

- Mai din urmă - de unde anume?, râde tata. De la bal?

- Treci peste bal - deși eu aș lua-o și mai din urmă... dar poți s-o pornești de la Inspectorat: vasăzică ne ducem noi la Orhei, să cerem să ni se dea cel mai greu sat - eram tineri, plini de entuziasm, eram, dragădoamne, Apostoli ai neamului...

- Nu cel mai greu sat, cea mai grea școală, asta am cerut, o corectează tata. Am cerut: Dați-ne cea mai grea școală din județ! Până atunci făcusem, fiecare, câte doi ani de suplinire, tocmai ne căsătorisem...

- Stai, omule! Ai trecut peste bal!

- Tu ai spus să...

- Bine, treci... Și, Doamne, cum mai dansam... Începeam de pe la patru după-amiază și a doua zi, la opt, tot mai dansam - fără muzică, de pe la trei, muzicanții plecau, erau osteniți...

- Fugeau, nu plecau!, râde tata. Maică-ta era spaima „muzicilor” pe o rază de cincizeci de kilometri...

- Exagereeezi...

- Atunci: pe o rază de cinci kilometri...

- Prea puțin!

- Când angajai muzica pentru bal, înainte de a-ți spune cât cere, starostele întreba: Vine și domnișoara Popescu a lui Holban din Chiștelnița?- dacă vine, căutați-vă altă muzică, uite ce ne-a făcut duminica trecută... - și-și arătau buzele umflate...

- Exagereeezi. Aveau, de la mamele lor, buzele așa - ca toți muzicanții...

- Nu erau toți muzicanții țigani! Și tu nu-i lăsa să răsufle...

- Exagerezi, măi omule, protestează mama cu privirea aburită de

plăcere. Dar nu le făceam nimica rău...

- Cum, nu? Dansai fără muzică, în pauze - bieții de ei, nu-și puteau odihni buza, fiindcă nu te puteau lăsa așa, fără muzică...

- Hai să trecem la Inspectorat! Când am cerut noi cea mai grea școală din județ - spune tu, mai departe.

- Zice revizorul: «Fiindcă sânteți elemente bune și mai ales curajoase, vă dau, nu cea mai grea școală, cel mai greu sat: Mana!» Ziceam noi: «Mana, sat greu? Dar e aici, la zece kilometri de Orhei, nu poate fi mai greu decât cele în care am funcționat până acum...» «De asta vi-l și dau», zice revizorul. «Când o să vă speriați, să n-aveți de-alergat până la mine decât zece kilometri...»

- Așa a zis inspectorul, dar poate n-ar fi rău dacă i-am povesti băiatului ultimul meu bal de domnișoară, cel de la Scorțeni, când m-ai îmbrobodit și m-ai făcut să zic Da, în loc să rămân liberă, măcar un an, doi, cinci, să dansez... Doamne, ce inspirat ai mai fost în ziua a șaptea, când ai făcut dansul...

Mama a dansat, a dansat, până când boala a țintuit-o la pat. Mai târziu, când a aflat numele bolii (scleroză în plăci), chiar după ce a înțeles că așa ceva nu are vindecare, spunea, cu ciudă:

- Dacă tot trebuie să-mi „prindă” ceva, să-mi fi prins mâinile, să-mi lase picioarele, ca să pot, și eu... - aici se oprea, căta în jur, ridica din umeri, adăugînd, repede-repede, ca să se știe că ea glumește: Ca să pot merge! - privea însă la noi cu o asemenea, în ochi, lumină tulbure-transparentă, încât știam că, de fapt, spunea: «Ca să pot dansa».

O mai țin minte, dansînd la balurile sătești - mai des cu tata, mai ales vals. Fiecare din ei în parte dansa foarte bine; împreună și mai foarte-bine, nu e de mirare că s-au luat în timpul unui bal, nu-i de mirare că-și vor fi spus că, din moment ce se potrivesc la vals, de ce nu s-ar potrivi în viață?

Mi-a rămas mai puțin imaginea ei, dansînd pe muzică, încălțată cu pantofi ușori - cât bocancii grosolani, cizmele de cauciuc, mutându-se, în ritm, pe podea, în fața mașinii de gătit, ori sub masă, când era așezată... Și încă: „avântul” rotunjit cu care pornea, dintr-un loc în altul, în casă, după un obiect (să zicem: un borcan dintr-un bufet); și încă: ochii, în acele momente, nu ai capului, ci ai bocancilor, ai cizmelor dansînde, dansatrice. Nu avea importanță, ori puțină dacă, în acel moment auzea muzică la radio - ea avea muzica ei, cea din pauzele muzicii noastre.

Îmi povestise amuzată, intrigată și autopersiflîndu-se după obicei că la Securitate, la Mediaș, femeile arestate erau ținute „la bucătărie” (ai mei fuseseră arestați în ianuarie 1949, la puțină vreme după ce,

Organul acela abia își instalase sediul în casa unui industriaș - nu avea celule, bărbații erau ținuti „la garaj”, femeile „la bucătărie”, proaspeții și pedepsiții „la chimniță”). Așadar, într-o zi, coborîse la bucătărie însuși comandantul, cumplitul maior Buzescu și urlase la ea - numai la mama, acuzînd-o că... îi strică căteaua:

«Îmi strici căteaua, bandito, cu jocu tău, burghe' și hiclăris', de-i zici valț - dacă-l mai joci de față cu căteaua, îți rup eu, cu mâna mea, picioarele!»

O întrebasesem ce era cu... strică-căteaua? Care cătea?

Cum, care: celebra Lady-de-la-Mediaș, o știe întreg Ardealul; căteaua-lup dresată să-l muște pe banditul (burghe' și hiclăris') care ar fi coborît mâinile, ori s-ar fi oprit din „Manej” - depindea ce ordin auzea Lady că i se dădea hitleristului (bandit-burghez). „Sus” (la anchetă), Lady o păzise și pe bandita de mama: o dată cu mâinile-n sus, câteva ceasuri; altă dată la „Maica Domnului” (așa-i zicea Buzescu poziției în care banditul trebuia să-și țină vârfurile degetelor picioarelor - dar picioarele rămânînd perfect întinse). Însă, când a fost „transferată” din chimniță la bucătărie, mama a dat tot de Lady - acolo se odihnea, celebra, devotata, apărătoarea comunismului românesc - între două „ședințe de lucru”...

Celelalte femei nu îndrăzneau să miște, nici să vorbească între ele - trecuseră cu toatele, pe „sus”, erau gata-însăimântate. Însă mama, chiar stînd „reglementar”... dansa: din privire, din cap, mutînd și picioarele pe podea. În curînd, a început și căteaua să-și miște, să-și balanseze capul - uirmărind-o pe mama...

Se vede însă că Lady prinsese gustul „dansului”, nu doar în odihnă, la bucătărie, ci, pesemne și sus, la anchetă - altfel de ce s-ar fi înfuriat comandantul Buzescu (frate al Fraților Buzești?), că bandita de mama îi strică-căteaua... Se pare că i-a fost de tot stricată, așa că nu mai era scoasă „la interes”, cum ziceau securiștii, cu un termen de bordel - și nu pentru că n-ar fi fost destui bandiți de păzit și de mușcat - deci: de reeducat (e-he, primăvara-vara lui '49, cel puțin un sfert din populație se afla, fie “sus”, la munte, fie “jos”, în chimnițe, fie alergînd la Manej, sub supravegherea cătelelor, a buzeștilor...).

După primul atac al bolii, mama nu a mai putut merge decât cu ajutorul a două bastoane, recuperîndu-și, penibil, picioarele ca și moarte. Îi instalasem un șezlong în curte, pe iarbă. Fiindcă îi era mereu frig la picioare (avea în jur de cincizeci de cuvinte și vreo sută de expresii pentru a zugrăvi feluritele nuanțe de durere), își puneă câteva rînduri de ciorapi - de bumbac, de lână - apoi carâmbi din blană de iepure, de miel, încât trebuise să-i cumpărăm papuci de pîslă bărbătești, numărul

41 - șoșoni cărora ea le spunea: șoșontorogi.

Uneori, când credeau ei că nimeni nu-i observă, șoșontorogii dădeau s-o pornească, singuri prin iarbă. În fapt, se deplasau câte un centimetru, doi, însă li se putea deduce reușita din strădaniile umerilor mamei: la început, șoșontorogii nu ascultau de comenzi, mai degrabă din exemplul umerilor... Încetul cu încetul, se petrecea un transfer: n-aveau șoșontorogii decât să rămână acolo, în iarbă, informi și proști: în locul lor, deasupra lor, dansau umerii; și capul și privirea mamei - bineînțeles numai - mereu, mereu, vals. Vals. Vals. Vals.

- ... așa a zis revizorul: «Când o să vă speriați, să nu mai aveți de alergat decât zece kilometri!» Maică-ta mă trage mai la o parte, îmi șoptește : «Nu se făcea să-i spunem că ne căsătorim, are să se creadă obligat să ne facă un cadou de nuntă...» Îi zice maică-ta: «Dacă spuneți că satul e atât de aproape, dăm o fugă până-acolo, să vedem cât e de greu...» «Bine, duceți-vă, la întoarcere, dați iar pe la mine - dacă-i prea târziu pentru birou, veniți la mine, știți unde stau»...

Așa că stau și eu - în calidor.

Din calidor, văd cum se apropie, pe șosea, dinspre Orhei, o bicicletă: tata la pedale, mama pe cadru, pe o perniță brodată:

De acord: tata n-a chiar furat-o pe mama, cum se fură fetele (buniicii de la Chișelnița nu se opuneau căsătoriei, însă îi dădeau dreptate fetei, când ea spunea că-i prea devreme, să mai rămână domnișoară un an, doi, trei, să se bucure de viață, de fetie - dansînd, dansînd...) - dar a fluierat-o el, la portiță, într-o noapte? A fluierat-o. A ieșit mama, pe fereastră, desculță, într-o mână cu pantofii, în cealaltă cu o boccea? A ieșit. Iar când tata i-a zis: «Am venit să te iau - *suie!*», ce-a făcut mama? *A suie!* Adevărat, nu pe Murg, nici pe țintat, nici pe Bălan, ci pe Adler...

Și la mai urma urmelor, când noaptea-de-vară miroase a fân uscat (și umezit de rouă) și a calapăr și a regina-noptii, fata „fugită” poate ea face deosebirea dintre scuturăturile de pe spinarea unui cal (bălan, cu șaua verde) și cele pricinuite de cadrul bicicletei (cu șa cu arcuri - dar tot pentru flăcău, nu și pentru fată)? Cu atât mai puțin, cu cât bocceaia aceea nu conținea altceva decât o perniță brodată, specială de pus pe spinarea cadrului bicicletic - ca să n-o curme pe mireasă... și încă: mama fetei „fugite”, nu numai că auzise ce se fluierase, șușotise, chicotise, dar și văzuse, de la fereastra casei, ce anume se petrece pe lumea asta, în casa și-n ograda ei (ca orice proaspătă soacră) - așa că-i dăduse un ghiont omului ei, fumînd alături, în pumn:

- Da' rău au ajuns biete fete din ziua de azi: să fugă pe bicicletă! Tu ce zici Toad're?

- Ce să zic, zice Toader. Zic să aibă noroc pe drum, să nu-i intre v'un schin în gumă la-a lu' Goma, de să trebuiască s-o ieie de la capăt cu furatu-n noaptea ceialantă - că-i cam a ploai'...

- Nu, Toad're!, zice bunica. Nu de ei te-ntreb eu, te-ntreb de noi...

- D-apăi noi am făcut-o cum se făcea pe vremea noastră: pe cal.

- Când a' să mai deie băietu-cela pe la noi, am să-l pun să mă tragă oleacă și pe mine cu bicicleta, să văd: pe ce-i mai bine de fugit de-acas', zice bunica.

Pe vremea mea cel mai bine de fugit de-acas' e cu tractorul.

- ... venisem la Orhei de la Chișelnița pe bicicletă, continuă tata. Patruzeci de kilometri, ce mai contau cei zece pân-la Mana: șoseaua bună, pietruită... Ne apropiam de sat, când maică-ta îmi cere să opresc. Cică să vedem ceva - când te opintești în pedale, cu cineva pe cadru, chiar dacă povara-i dalba-ți soțioară, nu-ți arde de contemplat peisajul... Opresc - și ce vedem? Pe stânga, între șosea și poala pădurii, pe o adâncime de vreun kilometru: harbuzării. Aveam și noi, la Ciocâlteni; la noi harbuzarii își făceau colibă să-i ferească de ploaie, de arșiță; și la noi își înălțau prepeleacuri de pază: trei-patru pari sănătoși, o podișcă, un acoperiș de paie, de papură ori de răgoz, o scară... cum harbul e cultură „târitoare”, o poți păzi din picioare, dintr-un prepeleac de trei metri înălțime acoperi cu privirea o rază de cel puțin un kilometru - dar aici... Zice maică-ta: «Să știi că inspectorul ne-a spus minciuni, cu satul-greu, ai să vezi: ne face cadou de nuntă... ». Zic: «După prepeleacuri, Mana nu poate fi sat-greu». «Prepeleacuri? Dar astea-s turnuri de pază!», face maică-ta. «Turnuri de pază?», fac eu, «opere de artă!» Iau bicicleta de coarne, trec șanțul... Nu apucăm să facem zece pași pe o cărare, că auzim răcnind: «Te văd-te văăăăd! Hoții-la-furaaaat! Hoții-la-harbuuuuuj'!» - strigau la noi oamenii de prin prepeleacuri - multe, ca în pădure copacii... Dăm să facem cale-ntoarsă, însă, din urmă, aceleași - dar altfel de glasuri: «Măăăăi oamini buni! Veniți să ne cinstiți!»... Când ne luaseră de hoți, strigaseră numai cei din prepeleacuri, acum ne chemau și de jos, o mulțime, ai fi zis că se mutase satul în harbuzărie. Încercăm să ne vedem de drum, spre sat - ți-ai găsit! Unii alergau în urma noastră, alții ne ieșeau înainte, la șosea - ca să ne taie drumul... Că nu se face să trecem așa, fără să gustăm din roadele pământului și din munca lor; să încercăm, să vedem, să le cinstim truda: harbujii... Gustăm noi o felie, două, trei, la început ne-a prins bine, că ne era cald, ne era sete - numai că nu se făcea să guști de la Gheorghe și să nu-i cinstești pe Gavrilă, pe Vasile, pe Dumitru... Mai ales că, auzind ei că o să le venim învățători în sat... Basarabeni noștri, ei își zic: primitori, bucuroși de oaspeți, dar uneori

zău că-ți vine s-o iei la fugă, ori să le pui în cap strachina, tava, ulciorul pe care ți le vâra-n mână, în gură, în suflet: «Da' ia mai luat'! Da' ia mai cinstiț'! Da' ia mai gustat' și din aiastalantă, da' înc-o lecuță...» - și când culeg poamele și când taie porcul și când au nuntă, botez, înmormântare, ori, așa, când au făcut ei o mâncare mai deosebită și nu se pot bucura de ea, decât dacă-i bucură și pe alții - cum văd că trece careva pe drum - cunoscut, străin, dușman: «Da' ia gustat', da' ia mai luat'...». Noroc că maică-ta știe cum să refuze un Basarabean, fără să-l ofenseze - de data aceea a zis că e însărcinată și se păzește... Așa am scăpat de harbuji, dar nu și de prepeleacuri... La dreptul vorbind, harbujii erau un pretext: «Harbujii-s de la Dumnezeu, dar ce ziceți de...» - adică de prepeleacuri... Sincer, nu mai văzusem așa ceva. La armată umblasem prin Bucovina și prin Oltenia dinspre munte, știam ce-i aceea o casă din lemn, o poartă înflorată, stâlpi ciopliți, văzusem, în fotografii, ce minuni ies din săcurea Maramureșanului... Apoi chiar pe-aici, pe la noi, chiar în Ciocâltești, sat de baltă, multe case aveau pridvoare de lemn, ce să mai spun de țintirim, unde crucile erau numai din stejar frumos cioplit... Dar „operele” Mănenilor... Unele erau pe trei stâlpi, altele pe patru, dar erau și pe șase, pe opt! - și numai din stejar bun, de Codru (doar Mana fusese o jariște în inima Codrului Orheiului). Puțini erau stâlpii dintr-o bucată, sfârșind acolo unde se isprăvea lungimea trunchiului - șase, șapte metri - cei mai mulți erau înnădiți. Și totului-tot: stâlpii de susținere, grinzile de întărire, scara cu rezeamătoare - ce să mai spun de „foișor”, așa-i spuneau podiștei - cu balustrada, căpriorii acoperișului, nu găseai o palmă de lemn neînflorit din daltă, din fierăstrău, din sfredel, din topor, din strung. Unele erau gata-înzorzonate (maică-ta ar zice: gata-stricate), altele în curs de, însă și cele aparent terminate mai primeau: ba o grinduță, ba un stâlpișor, ba o chinguleană, ba mai știu eu ce alt adaos... Alde Huțanu își făcuse al doilea prepeleac, la vreo douăzeci de pași de primul - cel vechi, zicea el, „e tare mănunțal” (măsură numai vreo doisprezece metri), avea „mare nevoie” de altul, «mai răsărit olecuță, din care să se vadă cum curge Răutu' la Or'ei!»...

- Dar acoperișurile?, zice mama.

- Acoperișurile! Cele mai săracuțe: din șindrilă - din stejar fiert în oloi și descântat, lucrat bucată cu bucată, uneori șlefuită, nu de puține ori colorată... La unele, o apă a acoperișului avea șindrilă în „solz de pește”, adică rotunjită la buză; altă apă în „brad”, alta în „spic”...

- Dar cele cu tablă?, face mama? Dar „mănușelul” lui Huțanu, cel acoperit cu ardezie? - știi ce-a făcut nenorocitul care avea nouă copii și-i purta în pielea goală? Și-a vândut vaca, boul! Și ce crezi că a

cumpărat cu banii de pe vacă? Tăblițe! Nu ca să aibă copiii pe ce scrie, nu! Ca să aibă el și prepeleacul lui de Dănilă acoperiș de ardezie, de „cheatră-neagră”, cum îi zice pe la noi...

- Dar cu ramele ce-a făcut?, întreb și eu, ca să nu tac.

Tata râde. Mama râde. Eu tot nu aflu. Tata:

- Dar Morcov? A vândut două hectare de pământ, ca să-și cumpere tablă - nu galvanizată! Din aceea mai aveau și alții - numai la prepeleacuri, nu și pe casele de locuit... Tablă de aramă, oameni buni!

- Dacă nu ne ocupau Rușii, în '40, zice mama, ar fi vândut și restul: îl bătea gândul să-și aurească arama - aurilă! Că a văzut el, la târg, la biserici, aramă aurită, Morcov darămit! Morcovilă Prepeleac!

- Dar clopoței?, face tata. La un moment dat, pe rază de kilometri nu mai găseai clopoței pentru vite, pentru steaua de Crăciun: cumpăra-seră Mănenii tot ce clincănea, ca să-și pună „muzică” la streșini - le lipeau de limbi pene de gâscă și când bătea vântul, să te ții clopoțea...

- Nu sunau urât... Dar fluierale lui Moș Iacob... zice mama.

- Le țin minte și eu!, zic. Adică îl țin minte pe cel făcut pentru noi, special, pe casă...

- Și eu îl țin minte, zice mama. Am plătit un om o zi de muncă, să repare acoperișul școlii...

- Șuiera frumos, încerc eu.

- Și mai frumos ar fi șuierat pe casa lui!

- Dar acolo n-avea destul vânt, școala era mult mai înaltă, numai bună pentru... Și așa: nu v-au plăcut „operele” Mănenilor...

- Cum de nu! Ne-au plăcuut, râde tata.

- Mie, nu, zice mama. Poate al lui Mitrofan... Se vedea că e de la noi de loc, din Codru: cunoștea lemnul, lemnul îl știa, mergea, cum se zice, la esență. Pe când ceilalți... Se vedea că vin din stepele rusești, pentru ei stejarul era ceva atât de rar, încât, credeau ei, poate îndura orice, oricât - de asta nu lăsau nici cât o unghie lemnul neînflorat. Și pe deasupra, mai și văpseau sfântul lemn - cu albastru! Să le dai foc, nu alta! Și ciopliturilor, și cioplitorilor! Cât despre acoperișuri...

- Erau nostime, încearcă tata.

- Erau barbare, zice mama.

- Niște copii, Mănenii, zic.

- Asta, da, încuviințează mama. Prepeleacurile: jucării scumpe... Tot timpul, tot avutul și-l cheltuiau cu parii ceia bortiliți și văpsiți! În loc să iasă din hrube, să se înalțe pe două picioare, ca niște oameni...

- Nu înțeleg, zic.

- Nici noi n-am înțeles, la început, face tata. Văzîndu-le prepelea-

curile, am crezut că revizorul ne mințise; că satul nu era greu. Crezusem că și casele, dacă n-or fi chiar așa de înzorzonate și colorate și-mpopoțonate, sânt măcar mai... case. Și când ajungem în sat...

- Nu ne mințise inspectorul!, zice mama.

- Nu prea, nu, râde tata. Făloșii, cum le zicea maică-ta: își făcuseră prepeleacuri cu floricele, cu aramă, cu ardezie, aveau de gând să le dea și cu aur, dar casele lor... Borți, nu case! Trăiau cu animalele! Făceau focul pe jos, în mijlocul singurei încăperi, fumul ieșea...

- Fumul nu prea ieșea!, zice mama. Când ieșea ceva, erau flăcări, pălălaie - și gata, bordeiul!

- Locuiau în bordeie toți Mănenii?

- Erau și case de oameni normali - a lui Moș Iacob, a lui Severin...

- De asta a întârziat ridicarea școlii, zice mama. A fost nevoie să-i învețe taică-tău să-și facă mai întâi case - abia apoi școală. De urechi i-a scos de prin vizuini - ca pe iepuri...

- Nu cumva își făcuseră prepeleacuri atât de înalte, de frumoase, de... nemaivăzute - ca să compenseze sub-nivelul?..., încerc eu, dar mă opresc, mama se uită pieziș la mine.

Acum râde:

- Poate, de ce nu? Și, pe măsură ce i-am tras spre nivelul pământului, li s-au... scurtat și capodoperele, s-a ajuns la o medie...

- Tot nu mi-ați spus: ce făceau ei, acolo sus, în prepeleac?

- Cum nu, ți-a spus tata: înflorau, văpseau susul și când nu mai avea ce-i face aceluia, ridicau, alături, altul - și mai și!

- Dar ziceați că le făceau ca să aibă unde-și muta șezutul de pe prispă - nu ședeau ei, tot ca pe prispă, dar mult mai sus? Nu priveau ei lumea de la înălțime?

- Ba da, însă lumea care-i interesa: trecătorii... La ei răcneau, întâi, ca la hoți; pe ei îi rugau, îi sileau să le cinstească harbujii... De fapt, nu voiau decât să le arate străinilor cât de înalt, de înflorit, de... scump e prepeleacul...

FĂRĂARABIA

- Ia să-mi spui tu mie...

Învățătorul de tata. Încă nu știu ce are să-mi ceară să spun, dar știu: nu e examinare, ci predare, toți învățătorii își încep noua lecție cu recapitularea precedentei. De astă dată mă înșel:

-... de ce străinii, ne-românii rostesc, scriu: *Be-sarabia* și nu *Ba-sarabia* ca noi, Românii, ca noi *Basarabeni*?

- Din același motiv pentru care noi, ne-bulgarii rostim-scriem: *Bulgaria*, nu *Bălgaria* - ca ei, Bulgarii; pentru care noi, ne-francezii scriem-rostim: *Burgundia*, nu *Bourgogne*...

- Ei uite că nu, zice tata. Nu din același motiv. Când noi rostim-scriem: *Bulgaria*, *Burgundia*, *Germania*, *Ungaria*, o facem, pentru că așa au fost numite în latină și pentru că așa îi vine la... îndemână limbii române. Pe când, în cazul *Basarabiei* noastre...

- Ei, cum șade adevărul - în cazul *Basarabiei* noastre?

- Ascultă-mă pe mine - că n-a' să-ți paie rău... - și tata îmi face cu ochiul. Când Rusul a luat de la marii cartografi germani, francezi forma: *Bessarabia*, n-a făcut o simplă adaptare lingvistică, ci i-a dat cuvântului un nou înțeles. Pentru că avea în cap un plan de cucerire a... noului botezat!

- Serios? Chiar așa?

- Cum îți spun. Spre deosebire de alți cuceritori, năvălitori, ocupanți, înghițitori de pământuri și de oameni, Rusul are suflet mare! Cât roata carului! Dar rusul nu-i rus, dacă, înainte de a-ți băga cuțitul în dos, nu te pupă pe față și nu-ți explică, în cinci volume, de ce-i el, bietul, silit să poarte, când război, când pace; să fie blenduit, când la crimă, când la pedeapsă - asta i-i viața, asta i-i destinul, bietul rus... C-așa a fost blestemat: să te... așa, olecuță și numai de ochii lumii, fure, calce în picioare, robească - altfel să știi tu: cel care o să îndure chinurile iadului pe lumea cealaltă el are să fie, nu tu; pe el l-a ales Dumnezeu să cucerească Țarigradul, să plângă ne-cucerirea lui; să te-ajute, să te libereze, să te-nvețe, să-ți deie cămeșa de pe dânsul, azi, fiindcă ieri cămeșa ceea era a ta, pe tine...

- Nu crezi că ne îndepărtăm?

- Ba ne cam, dar numai cât să se vadă mai bine. Austriacul, Turcul, Neamțul n-au pierdut niciodată vremea, explicînd, justificîndu-se față de ocupat, cel mult ziceau: «Eu sunt mai tare și mai mare, eu am dreptate!» - punct. Dar Rusul n-ar mai fi paparus dacă, înainte de a

te păpa tot, nu te-ar pupa-n bot; dacă, înainte de a te-nghiți, nu ți-ar înghiți limba, în sărutarea-rusească, pe gură, sărutarea-morții... Și n-ar fi el ceea ce este dacă, înainte de a te bate-n cuie de gard, nu ți-ar cere iertare, povestindu-ți ce anume are să-ți facă (silit, blestemat, destinat) - el, bunicul și chiar unchiul lui Mesia: «Iaaaartă-mă suflete!, tătucă, frate al meu, sunt un ticălos, un porc de câine, un vierme, un adevărat rus - *ia vinavaaaaaat!*»...

- Nu crezi că am ajuns la Dostoievski?

- Am trecut și pe la Tolstoi, bătrânul..., mustăcește tata.

- Nu crezi că e timpul să ne întoarcem la... *Ba* contra *Be*?

- Ba... ne-ntoarcem - după ce mai adăugăm că Rusul nu e un tâlhar cinstit, Rusul e un tâlhar rus: ține morțiș să fie luat de binefăcător (nu de răufăcător, Doamne ferește!). Rusul e un ocupant, combinație între sălbătăcia vareagă și bestialitatea mongolă - sau invers - așezată pe o gândire de mlaștină...

- Dar ești reacționar, bătrâne tată al meu, zic. Și rasist.

- Fac și eu ce pot, ridică, modest, din umeri, tata.

- Așadar, Rusul e un ocupant... - îi aduc aminte unde rămăsese.

- ... un ocupant care te roagă, te imploră, se pune în genunchi și te cuprinde peste genunchi, ba mai scoate și cuțitul și zice că, de nu-l ierți, el îți dă cep... Dar tu ești milos, ești milostiv - așa că să spui după el: «Rusul este, nu ocupant - ci liberator!» Și: «Fratele Rus nu este nici pe departe un diavol, un drac, un *ciort'*, nuuuu, el e un înger - ce spun eu: un îngerăș, din acela cu aripioare de fluturaș și cu ciuciuca-n bătaia vântului... Că, dă: dacă n-are izmănuțe...»

- Și dacă nu vrei să zici, ce-ți zice el să zici?, îl întărit eu.

- Atunci maaaare păcat ai să săvârșești - că doar ești creștin, nu? Și de-al nostru, ortodox!

- «Asta așa ie!», cum zice țăranul român din capodopera lui Camil Petrescu: „Un scriitor între țărani”...

Tata nu ia în seamă ironia mea (lui nu i-a dispăcut dopera camil-petrească). Continuă:

- În 1812, când ne-a furat jumătate din Moldova - n-a fost o întâmplare, nooo!, ci răsplată, plată, câștig trudit, binemeritat, pentru care a asudat din greu, mult înainte de... bătălie, a tras ca-n jug, săracul, la formularea explicației pe care avea să o dea... cum altfel?, multă vreme după... S-a pregătit Rusul de cuvinte ca de o mare bătălie...

- Care fiind cuvintele? Explicația... post-festum?

- Post-mortem, vrei să zici..Că lucrul acela pe care el îl furase nu era, Doamne-ferește!, lucru de-furat, era lucru de-găsit, îl găsisese el, în colb... Boje moi, cum să fure el?, să zmulgă el o halcă din Moldova? -

Și cui: aliatului, protejatului, gazdei? A, nuuu, astea-s zvonuri dujmănoase! Antiruse! Naționalist-șovine! El, dacă a luat ceva - se mai întâmplă, nu? - apoi nu l-a hrăstit de la Moldovean, l-a primit, l-a căpătat ca pradă de război, că așa-i prada-de-război: aștepți ca învinsul să ți-o ofere, pe tavă (și îngenuncheat) - de la cine? Cine era învinsul?

- Bineînțeles, Turcul...

- Bine-nțeles, Turcul! Bravo! Tu îi zici: «Dar bine, măi Ivane, pământul ăsta e al nostru, românesc; oamenii pământului ăstuia sunt români, bre!; dacă Țara Moldovei nu era ea liberă-liberă, era numai vasală, nu ocupată de Turci, cum erau Grecia, Albania, Bulgaria, Serbia, Ungaria, o vreme... Și de data asta ai venit la mine ca ocrotitor al meu; și de data asta mi te-ai așezat ca la tine-acasă, mi te-ai tolănit pe întreg pământul meu; și de data asta ai pornit cu arma întru apărarea creștinătății - adevărat: de astă data numai de șase ani mă mulgi, mă storci, îmi cotrobăi prin hambare și prin buzunare, prin ocol și chiar pe sub tol - îi dai nas lui Ivan?, ți se suie pe... pe unde simte că e hazaică... Și, după ce se-ntâmplă să-l bați pe dușmanul nostru, Turcul, pe mine mă vămuiеști? De la mine, aliat, prieten iei pradă de război? Mie-mi iei jumătate de țară, nerușinatule porcule de câine...?

- Simțită... interpelare. Ce răspunde Ivan?

- Ivan? «Tătuca, frățioare, prieten scump, alinare a sufletului meu zbuciumat și viscolit - dar cum rostești tu asemenea vorbe grele, nu-ți crapă obrazul de rușine, că, uite: mie a început să-mi sângere inima de durere... Vrasăzică eu mă străduiesc, în numele lui Hristos (și dă-i, trei crucioaie, din creștet până-ntr-o picioare, de-ai zice că desenează o troiță...) să te scap de sub jugul blăstămatului de Turc păgân și tu, nerecunoscător ce ești...» - și plânge Ivan, plânge cu lacrimi cât pearja... Tu, moldovean-cap-de-bou-omenos, te simți nu-știu-cum, că l-ai nedreptățit, l-ai obijduit, l-a ocărit pe creștin... Și te pomenești cerîndu-i iertare, tu lui, rugîndu-l să te ierte - el pe tine...

- Și nu te trezești din... reeducare-ca-la-Pitești?

- Cu greu... Îi zici că ăsta-i adevărul, faptu-i fapt și raptu-i rapt! Nu te mai lași îmbrobodit: «Te-ai ostenit, Ivane, dar nu de dragul meu, nici de-al Bulgarilor - ci de-al Constantinopolului, ăsta-i visul tău, rusesc: Țarigradul, nu creștinătatea nerușilor de sub Turci! De mai bine de un veac voi doi vă tot bateți, vă chișcați, vă îmbrânciți, vă dați pumni și picioare pe sub bancă - dar numai pe pământurile noastre, ale nenorociților pe care te lauzi că-i scapi tu de jugul păgânului - dar ia mai du-te-n mă-ta, pe pământul lui tătâne-tău, în mlaștina de sub mese-teacă-nul argintiu și-n stepa deștelenită, fără de haturi! Ori luați-vă de mână și duceți-vă la istalant, cel cu fes, pe coclaurile Anatoliei: acolo

scoateți-vă ochii, schilodiți-vă în de voi și nu vă opriți până la Judecata de Apoi, când a' să se-arate pădurarul și-a' să vă trimeată-acasă, că recreația s-a terminat, marș la făcut lecțiile pe mâine!»

- Să fii tu pădurar... Cum ai mai face istoria ceea...

- Cu rigla la palmă, cu varga, cu bățul aș face-o! - ce, n-ar fi bună istoria mea?

- Și ce i-ai mai zice lui Ivan, ca să zică odată povestea lui *Ba* și-a lui *Be*?

- L-aș întreba: «Tu ești creștin, măi? Și încă ortodox de-al meu?»

- Creștin-rus, zic. Tot creștin și tot rus era, în 1878 când, ca mulțumită pentru ajutorul nostru dincolo de Dunăre - spun: ajutor, pentru că ei l-au cerut - ne-au ciupit județele din Basarabia, cele recăpătate după Războiul Crimeii. Ce răspundeau ei, când erau acuzați de răpire, de furt?

- Ei, ce... «Tătucă, sufletel, frățioare...»

- ... «cum adică, noi vă dăruim independența, vă dăm pe deasupra Dobrogea - și voi, nerecunoscătorilor, ziceți că v-am furat câteva județe pârlite din sudul Bessarabiei? Dacă vi le-am luat cu împrumut v-am dat, în schimb, Dobrogea!»

- În-schimb! Mama lor de procleți! Care, schimb? Dar, domnule, în-schimb dai ceva de-al tău, ceva ce-a fost totdeauna al tău - nu tot de-furat! Și tot de la mine furat! Păi, candela lui de Rus: dacă dădea, în-schimb, Novgorodul, nu Cahulul, atunci, da, ar fi fost în-schimb!

- Ei pretindeau că „în schimb” ne-au dat Dobrogea...

- Păi eu ce zic? De unde până unde Dobrogea? Era a lor, ca să ne-o deie, în-schimb?

- Hai să ne întoarcem unde rămăsesem.

- Hai. Și mai zic: «De unde-ai scos tu, Ivane, panglica cu Bessarabia? Eu știu mai bine decât tine care, pe vremea ceea umblai în patru labe prin turbă și pupai poala Hanului... Eu știu de o Basarabie, între Cotul Dunării, după Galați și Gura Prutului - în mare, Cahulul și Ismailul - așa i s-a spus o vreme locului, după numele lui Basarab I-ul, domn al Țării Românești, care l-a luat de la Moldova...

- L-a luat... A trecut și el pe-acolo și, ca tot creștinul, și-a scris numele pe-o salcie, cu cosorul domnesc...

- ...dar asta s-a-ntâmplat, hăt, în secolul al XIV-lea și nu pentru multă vreme. Noi, Moldovenii, nu vorbeam de: *Basarabia* - Moldova avea o Țară de Sus, acolo, sus, fără să se țină seama de Prut; la fel, jos: Prutul nu conta, nu împărțea, nu rupea în două Țara de Jos. La urma urmei, bucățica ceea căreia i s-a zis *Basarabia* (alții i-au zis; și pentru scurt timp) dacă avea 5 000 kilometri pătrați, însă tu, Ivane-Hoțomane,

ai tăiat Moldova pe nord-sud, pe albia unui râu interior, Prutul, ai botezat aproape 50 000 kilometri: *Bessarabia*! Cum? De ce?»

- La care ce răspunde Ivan-Pravoslovan?

- Cum, pravoslovan? Minciunovan! Zice: «Tătuică, frăţioare, suflete! Nu-i adevărat că numele ţinutului ar veni de la un Basarab de-al vostru - de care, dacă n-am auzit eu, nici n-a fost... Să-ţi spun eu, *pravda* mea, rusească, să-ţi dezvălui de unde vine numele pământului - pe care noi, Ruşii l-am cucerit de la păgânul Turc, stropindu-l cu sânge de-al nostru, roşu, rusec... Pe drept se cheamă *Bessarabia* - fiindcă noi, Ruşii i-am alungat cu sabia pe Arabi - așa le mai zicem noi păgânilor Turci și Tătari... După ce n-a mai rămas picior de... ăsta... Arab, i-am zis ţinutului cum se cuvenea, adică: *Bez-Arabia* - cum ar veni în limba voastră, maldaviniasc': *Fără-Arabi(a)*...» Ei, ce zici tu de asta?

- Ce să zic?, zic. De unde-ai scos teoria?

- Dintr-o carte, răspunde tata. Ba chiar din mai multe - că eu caut, citesc cărţi interzise, nu ca alţii. Ce, nu ți se pare adevărată teoria mea?

- Chiar de n-ar fi, ar putea să fie. Eu ştiam altă anecdotă...

- Dar nu-i anecdotă! Adevărul istoric!

- Bine: eu ştiam alt adevăr istoric anecdotic în legătură cu Moldova la 1812...

- S-auzim...

- Ai noştri, Moldovenii, protestează, cer explicaţii, Ruşii vin cu exemplul... Ei nu-s în stare să explice direct, fără să recurgă la o parabolă, la o „istorie” (de asta sânt ei mari romancieri, mama lor...); e și... poetic și trece timpul (în folosul lor, bineînțeles), iar păgubașul poate să se laude, față de nevastă, față de copii și, mai încolo, față de nepoți, strănepoți că, bine-bine, Rusul l-a furat, l-a regulat, dar nu oricum, ci cu-toate-onorurile: i-a făcut marea favoare să-i explice, să-i facă un desen au stat de vorbă, atunci, prietenește ba chiar frățește...

- Mai scurt și la obiect!

- Mai scurt: Deci, Rusul răspunde: «Ziceam că tu, Moldovan, ești oaia - se și pălește: Mioriță lae, lae bucălae... -; că Turcul este lupul? Buuun... Fiara sălbatică de lup a-înghățat- pe biata oaie, a-nghițit-o pe jumătate, cea cu buci, de unde: bucălaia - însă cu cealaltă, cea cu doar *bucca* (de aici: buciul ciobanului cu pricina), oaia behăie, zbiară, buciună, cere ajutor - de la cine? De la mine, Rus, eu, Ursul am fost totdeauna gata să-mi vărs sângele pentru libertatea altuia - că noi o ducem și-asa fără-de, în *svoboda* noastră tradițională, slavă, cum ar veni: sclavă... Dar cum să zmulg eu, salvator, oaia, aflată în gura împuțită a lupului? Cum altfel, decât apucînd-o bine de cealaltă parte, jumătate, să zicem, cum se mai zice: stăpînind-o bine de...»

- Așa au făcut, ceara lor de... urși! Ce conta că adevărul istoric zicea că, la 1812, Turcul-Lup abia-și ținea bășinile, nu mai avea dinți în gură, cu-un dos de mână-l puneai jos? Ce conta că Lupul-Turc nu înhățase oaia-moldovoaia, Ursul a înghițit jumătatea dinspre el - cea care, pasămite, behăia după ajutor...

- Însă în '39, Lupul-Neamț chiar hăpăise mai bine de jumătate din oaia poloneză, când i-a sărit în ajutor (ne-cerut!, ba chiar... temut) Ursul-Rusul...Ajutorul a fost dat Neamțului, întru lichidarea Poloniei... Oii i-a șoptit că... doar el se preface că înghite, imediat ce au să se liniștească lucrurile și Lupul are să dea înapoi ce-a înghițit, de aici vorba: Cacă, Ruse, ce-ai mâncat... Atunci să vezi, frățietate urso-oitică...

- Domnule, Lupul - fie el turc, austriac, ungur; fie, ca în '39, Hitler - n-a pretins niciodată că liberează oaia. Măcar știai o treabă: „dreptul lupului”, dreptul-celui-mai-tare! Însă fratele nostru, Rusul... Repetînd minciuna cu „ajutorul”, o crede și Rusul de rînd...

- Chiar așa?

- Chiar așa... În lagăr, la dracu, dincolo de Cercul Polar, stau de vorbă și cu un profesor. Nu mujic, nu militar, nu diplomat-sovietic, nu activist de partid: profesor de istorie, ucrainean pe de-asupra. Doar profesor de liceu - dar de istorie! Din vorbă-n vorbă, vine vorba despre Țările Baltice. Zic: «De ce le-a ocupat URSS în '40?» Răspuns: «Nu le-am ocupat, le-am liberat!» Zic: «De cine, de ce le-ați liberat, doar nu erau ocupate...» Ce-mi răspunde profesorul de istorie, ucrainean: «Încă nu era - dacă nu ne-am fi grăbit să le liberăm, le-ar fi cotorpit Hitler!» - îți place logica?

- Nu mă dau în vînt după ea - dar o cunosc de la Românii securiști: «Din moment ce te afli în închisoare, în mod necesar ești vinovat - fiindcă noi nu arestăm degeaba...»

- Tu vorbești de securiști, eu de un profesor de istorie vorbesc! Și ucrainean! Vine vorba și de Polonia - aici a luat foc Hoholul meu. Îl întreb: «Cum de-ați lovit Polonia din Răsărit, la două săptămâni după ce Nemții o atacaseră din Apus?» Se supără foc ucraineanul - de istorie: «Nu-ți permit! N-am lovit-o - am liberat-o! Din păcate, nu în întregime, adică până la Elba...»

- A vrut să spună: până la Oder? Sau: până la Vistula?

- L-am întrebat și eu - ce să caute Ucraineanul la Elba? Mai ales că discuția era prin '42, când Elba era în partea dimpotrivă, la Volga...

- Și-atunci?

- Și-atunci! Știam eu că Slavii, la începuturile lor, porniseră și spre Apus, îmi aduceam aminte de Carol cel Mare, el poruncise să se facă un val de apărare împotriva barbarilor, un limes - îi zicea: „sora-

bicus”, de la Sorabi, frații sau verii Sârbilor de azi...

- Bine, dar asta se întâmpla demult, înainte de creștinarea lor.

- Ce-are creștinarea cu... expansiunea? La catolici, da, dar la Rușii ortodocși... Fie ei creștini-creștini, ca sub țari, fie descreștinați, ca sub secretarii-generalii - tot expansioniști. Bolșevicii de-acum visează, nu numai la Bizanțul creștin, dar și la... „până la Elba”.

- E prima oară când aud...

- Acum, că ai auzit, pune mâna și citește și-ntărește ce-ai aflat! După ce ai să știi puțină istorie de-demult, n-ai să te mai miri, azi, când ai să te uiți la harta Europei și ai să urmărești Cortina de Fier... Nimic nou sub soare: tâlharul de Gruzii a împlinit visul de totdeauna al Slavilor: Lagărul Comunist ocupă, azi, ceea ce ocupaseră Slavii, până la Otto cel Mare, adică pe linia Kiel-Triest - cu o excepție care nu-i chiar excepție: Austria care s-a... neutralizat - sub controlul Rușilor...

- Ca multe alte: ONU, Crucea Roșie, Congresul Ecumenic...

- Crezi tu că de florile mărilor au bătut atâta vreme toba cu Elba, întâlnirea de-pe-Elba, granița-la-Elba? Rușii consideră, în continuare, Elba ca graniță naturală - chiar dacă nedreaptă, zic ei, care au lăsat să treacă din partea lor, porțiunea de până-la-Rin... - între ei, Slavii și... restul lumii: ne-slavii.

- Au respectat cuvântul dat: s-au oprit la Elba, nu au căutat Berlinul la Rin...

- Sau pe malul Atlanticului - cine i-ar fi oprit: Nemții - care nu mai existau? Franțujii, care-i pupau în cur, ca să capete și ei zonă de ocupație din Germania? Sau poate Americanii, care totdeauna - auzi tu: totdeauna i-au ajutat pe Ruși, totdeauna i-au considerat pe Ruși ca pe niște parteneri adevărați, pe potriva lor..?

- Să nu uităm altă excepție: Iugoslavia...

- Dacă tu îți închipui că Iugoslavia a rămas pe dinafara lagărului de concentrare, numai pentru că Tito nu i-a lăsat pe Ruși să o... libereze... Cine a profitat de asta? În nici un caz oamenii - sârbi, croați, sloveni, montenegri - numai Tito și cu haita lui de comuniști. Nu sânt Ruși în Iugoslavia - ei și? E comunism? Sânt comuniști băștinași care fac treabă cel puțin tot atât de bună ca Rușii ocupanți! La urma urmei, ce e Tito: mititelul David în luptă cu Goliatul rusesc? Da de unde: Tito e un Stălinuț în ceartă cu Stalin cel Mare - dar nu pentru că ar vrea libertate pentru ai lui - nu, domnule! Fiindcă Tito nu admite, mă-nțelegi, să i-i ciomăgească altul, un străin....

- Interesantă... vederea ta asupra istoriei...

- Mie-mi spui?, râde tata, copleșit de modestie. Dar n-am uitat adevărata excepție: Grecia...

- A, povestea cu procentele de la Ialta, ale lui Churchill...
- Lasă, bre, am auzit și eu prostia aceea - numai un orb nu vede realitatea: în luna lui februar, '45, când noi eram în Lagărul de repatriere de la Sighișoara, Stalin avea nevoie să se târguiască cu Churchill - mai dă tu, jupâne, mai las eu, stăpâne!
- Dar e adevăr istoric! Acel bilețel cu procentele există!
- Dar eu nu neg bilețelul, dragu-tatii, eu neg adevărul potrivit căruia Stalin ar fi avut nevoie de aprobarea, scrisă pe un bilețel, de Churchill - ca să... ocupe România în proporție de nouăzeci la sută!
- Adevărat, ne-a ocupat doar... în proporție de sută la sută...
- Când? - mă întrerupe tata. Când ne-a ocupat - sută la sută?
- Când... Oricum, înainte de Crăciunul lui '44.
- În, exact, 25 octombrie 1944. Istoricii comuniști scriu cam așa: „Armata Roșie și Armata Română au liberat întregul teritoriu de sub ocupația fascisto-horthystă și a trecut pe dată la liberarea Ungariei vecină și prietenă”... Am stabilit: când Rusul zice că te liberează, tu trebuie să înțelegi că te ocupă! Cu patru luni înainte de a... scrie bilețelele cu procentajul, Stalin ocupase deja România - și-atunci cum îndrăznesc Românașii noștri să spună că Churchill ne-a vândut la Ialta, în februarie '45? Auzi! „Nouăzeci la sută - Rușilor”! Dar Românii iștia cu ce dracu gândesc? Unde-s cele „zece la sută” pe care nu le cedase Stalin lui Churchill? Să știm și noi, să ne mutăm în ele! Drept, ar fi o înghesuială acolo, o aglomerație - dar am încăpea noi, toți cei vreo... nouăzeci la sută de dușmani ai socialismului sovietic!
- Uite, la asta nu mă gândisem. Deși e la mintea cocoșului...
- De asta nici nu ți-a reținut atenția... Ziceam de Grecia - și ea a fost ocupată de Slavi, începând din secolul al VI-lea. Adevărat: numai două veacuri și ceva, dar de-ajuns ca s-o prefacă într-un... ogor lăsat în pârloagă - Slavii erau agricultori, oameni-de-sat: tot ce era cetate, oraș, târg, dacă n-a fost distrus, dărâmat, s-a ruinat... Băștinașii care n-au fugit în vârful muntelui ori în Italia ori în Sicilia s-au descreștinat, s-au analfabetizat, s-au descivilizat - într-un cuvânt: s-au slavizat. Grecia, da, singura înfrângere cunoscută de Neamul Rusesc...
- Ne întoarcem la profesorul de istorie?
- Ne întoarcem. După ce a regretat că, tot „liberînd” Polonia, n-au ajuns până la Elba, zice: «Am liberat pământurile noastre din Bielorussia și Ucraina, cele pe care trufașul Leah ni le răpise!»
- Dar cu Basarabia? Ce-a zis de Basarabia?
- Mai bine nu-ți spun - ce, n-avem noi, proștii noștri, daco-romani, să ne facem sânge rău și cu proștii-proștilor altor neamuri: Ucrainenii?

- Atenție la ce spui: ești tu sigur că n-avem măcar un strop de sânge ucrainean?

- Tocmai de-aceea și spun așa: «Domnule: nu există proști mai proști decât... noi, Ucrainenii!» - acum e bine?

- Deci... Ucraineanul nostru spunea despre Basarabia noastră..?

- Zice: «Ce-i cu *Bessarabia*? E a noastră, pământ rusesc, e-hei, de când...» «E-hei - de când?», zic, «să-ți spun eu: din 1812 până în 1918 și acum din '40...» - ți-am spus: discuția avea loc în '42 - «de când ați pus iar laba pe ea...» El: «N-am pus nici o labă, fiindcă-i a noastră!» «Era - după ce ați-răpit-o», zic, «ați ocupat un pământ românesc, cu locuitori români, vorbitori de limbă română...» «Vorbitori de limbă moldovenească, limbă slavă, nu românească!», face el, cu spume la gură (măi, și când mă gândesc că unul ca el putea să-mi fie văr de-al șaptelea!) - și încă: «*Bessarabia* a fost, este pământ rusesc, locuit în mare majoritate de Ucrainenii! De răpit, voi, Românii burjui ați răpit-o, în 1918, profitând de slăbiciunea trecătoare a tânărului stat sovietic...»

- Dar ăsta nu era profesor de istorie, ucrainean, ci un toloc de instructor politic, întâmplător locuind Ucraina!

- ...Zice: «Ați profitat de slăbiciunea statului nostru sovietic, ne-ați atacat pe la spate, în mod mârșav, ați ocupat cu forța armată o parte din trupul patriei sovietice...»

- Ce-ar fi să-l băgăm în măsă pe vărul de-al șaptelea..?

- Bagă-l - și-i zic: «Ar fi trebuit să știi mai bine decât mine că, după ceea ce voi numiți Marea Revoluție din Octombrie, guvernul sovietic a proclamat o Declarație asupra Drepturilor Popoarelor - care îngăduia autodeterminarea-până-la-separare - lege de care a profitat și Ucraina dumitale, care s-a declarat independentă la 11 ianuarie 1918; lege de care au profitat și Românii mei din *Basarabia*, când au proclamat, la 24 ianuarie, tot 1918, Republica Moldovenească, hotărâre luată, nu cu forța armată, ci cu votul! Și nu numai al Românilor majoritari, ci și al minoritarilor ucraineni, evrei, germani, bulgari, polonezi. Iar prin Parlamentul ei, Sfatul Țării, la 27 martie, *Basarabia* a cerut unirea cu România...» «Nu-i adevărat!», sare văru-meu, «burghezia și marele capital, monarhia reacționară și moșierimea exploatare și antiprogresistă au profitat de slăbiciunea - temporară! - a tânărului stat sovietic și au răpit un teritoriu ucrainean!» Zic: «Hotărăște-te: pământul *Basarabiei* e rusesc ori ucrainean? Dar repede, că te dau colegii dumitale afară din pușcărie și n-ai apucat să afli de ce te-ai închis comuniștii...» Se uită ăsta la mine - m-ar fi mâncat, dacă ar fi primit ajutor de la... dușmanii lor de moarte: Rușii... După ce a dat o vreme din pleoape și din buze, în gol, a zis: «Oricum, *Bessarabia* nu-i a voas-

tră, mămăligarilor!» - așa ne zic... neamurile de peste Nistru, ei, marii mâncători de hrișcă-albă: *mamalijniki*... Și mai zice Ucraineanul cui mă are: «Bine-am făcut, în '40, când am recuperat-o din ghearele voastre! Bessarabia - pământ sovietic!»

- Logic!, râd eu. Te-a mirat, te-a surprins?

- Atunci, da. Mă gândeam: Bine, domnule, dar discuția asta avea loc în lagăr; profesorul ajunsese acolo - căpătase 20 ani - pentru „activitate antisovietică”; antisovieticul era profesor de istorie, nu ca mine, învățător de țară; în plus, era ucrainean!, adică cel mai mare mâncător de ruși din câți există... Dar ia să-mi spui tu mie... (tata a redevenit învățătorul meu) care a fost *motivația* diktatului din 26 iunie '40, prin care Rușii cereau „restituirea” Basarabiei?

- Să zicem..., „Unitatea seculară a Basarabiei cu Uniunea Sovietică liberatoare”; sau: „Basarabia, populată în principal cu Ucraineni, descendenți direcți ai lui Hmelnițki...”

- Nu, nu astea, râde tata. Astea-s molotovisme... Eu altceva am întrebat: nu motivul, ci motivația nescrisă, transmisă oral prin cel mai bun prieten al Rusului: Neamțul... Acum vorbesc de băiatul lui Hitler la București în acea vreme: Fabricius...

- A, da! „Orașul Odessa aflându-se prea aproape de frontiera sovieto-română, aflată pe Nistru, cum un oraș de această importanță nu poate fi mutat mai încolo, să fie mutată frontiera - mai încoace!”

- Asta-i! Nu era nouă, o folosiseră și cu Finlanda, în '39: „Frontiera sovieto-fineză e mult prea aproape de orașul-simbol ce poartă numele lui Lenin și cum nu puteam muta Leningradul mai încoace, dați-ne Karelia, ca să împingem frontiera mai încolo!” Asta-i logica fraților de la Răsărit... Nu pot spune că am cunoscut „poporul rus”, dar în lagăr m-am frecat de mulți Ruși anticomuniști. Poate că n-am avut noroc, nici timp... dar așa s-a întâmplat să fie: n-am dat măcar de un anticomunist, antisovietic-rus, care să nu fie rus-rus, rus-șovin; rus-expansionist... A suferit Rusul, de i-a ieșit prin urechi, suferă și azi, ca Hristos - dar cum vine vorba de Rossia; de lățirea Imperiului, de „liberarea” altor țări - ca pământ, ca popoare - atunci ultimul Ivan, colhoznic ori muncitor, ori băgător de seamă, ori soldat semianalfabet - ori, mai grav: deținut politic, adică victimă a regimului, gândește... până la Elba, vede cum vedea Stalin...

- Cred că exagerezi...

- Deie Domnul să exagerez - că ce sunt eu, ca să pretind că știu ce-a fost, ce va să vie, doar pentru că am trăit istoria pe pielea mea și-am mai citit oleacă? Ia, un biet învățător de țară, cititor de cărți de bibliotecă școlară... Dar *faptele*, domnule? Oricât le-ar ascunde acti-

viștii lor, oricât le-ar întoarce pe dos istoricii de partid, oricum le-ar suci - adevărul rămâne, chiar dacă azi nu ne e îngăduit să-l rostim, să-l scriem. *Faptele* rămân, de s-ar da Rusul cu curul de pământ, de s-ar apuca să behăie ca oaia: tot lup rămâne... E drept, după '45, n-a mai liberat direct alte nefericite de țări, alte biete neamuri (și-a băgat coada în China, în Coreea, în Vietnam - dar furiș, hoțeste) - dar faptu-i fapt: ce ocupă Rusul - ocupat rămâne! De asta e o prostie să crezi că acea împărțire de la Ialta a împărțit ceva - he-he, noi eram demult ocupați și bine ocupați! Când e vorba de kilometri pătrați, Rusul nu se sfiește să „apere” cu tancurile ceea ce a ocu... - pardon: a „liberat” - ai exemplul Berlinului, al Budapestei - or să mai fie și altele, multe altele... Vai de capul „liberaților”...

Tata a murit în 1967, n-a mai apucat „și altele”: Praga, Kabul...

Bietul tata: nădăjduia din toată inima că exagerează atunci când spunea ce spunea despre Rus...

Și despre Ucrainean...

TRĂIASCĂ GUTENBERG!

Stau în calidor. În calidorul casei. Stau în calidorul casei noastre din Mana. Stau în calidor și tremur.

Tremur acum, pentru tremuratul de atunci: nu-l mai țin minte, dar mi-l-am-însușit-ca-la-școală; a devenit al meu, direct.

Stau în calidor și tremur - la urma urmei, de ce n-ar avea dreptul să fie considerate memorie și lucrurile, evenimentele la care, totuși, am fost martor, însă pentru că în acel moment aveam mai puțin de cinci ani, acum mi se spune că atunci nu puteam înregistra, păstra, - pentru acum? De acord: anume „amintiri” mi s-au alcătuit, făcut, apoi fixat - din amintirile altora, povestite de aceia, adulții; sânt însă altele: scene statice, scene-cheie, scene-sâmbure: momente, stări care, „atinse” mai apoi (chiar azi) cu doar suflarea gurii înspre arama acelui clopot, prind să răspundă, să vibreze, să sune, declanșând o adevărată tinere-de-minte a mea: succesiune, coborîre din treaptă-n treaptă (sau: din piatră-n piatră), depășind, încolo, îndărăt, nu doar pragul vârstei de la care, cică, poți avea amintiri „directe”, ba chiar hotarul nașterii - sunt convins: o parte din memoria noastră e intrauterină; iar dacă nu fac deosebite eforturi de stăpânire (în asta n-ai nevoie de motor; numai de frână), atunci înaintez-retrăgîndu-mă și dincolo; în sămânță, în grăuntele de grâu - pentru cine are urechi de auzit.

Stau în calidorul casei din Mana și tremur: pe tata *l-au ridicat*. *Ei* l-au ridicat, n-am văzut cum anume dar *l-au ridicat* și *l-au dus* - așa se vorbește în jur. Mama a coborît în sat, să tocmească o sanie - *ei*, ridicătorii-pe-sus ai tatei i-au spus mamei că la Orhei îl ridică pe tata și acolo, la Orhei, unde l-au dus, mama are să aibă dreptul. Să steie de vorbă cu tata. Acolo, dreptul; aici, la noi, nu. Aici nimeni dintre oameni n-a putut să steie de vorbă cu tata, de cum au intrat *ei* în ograda noastră, gata: tata, chiar dacă a mai rămas pe-aici, o vreme, era ca și ridicat; ca și dus.

Eu, în locul mamei, nu i-aș fi crezut. Mama, femeie: i-a crezut. De aceea a tocmit sanie pentru dreptul de la Orhei; pe mine m-a lăsat în grija lui Moș Iacob. N-am ce face cu grija lui Moș Iacob, am plecat de la ei și am venit aici, la noi, pe calidor. Aș fi putut rămâne și jos, în curte: tot atât de pustie casa: fără tata, fără mama, fără copii-la-școală. Dar, mai știi: poate-că-poate, cum zice Moș Iacob. Poate că ștergem tabla cu lecția asta, neînvățată și scriem alta, bună.

Dacă, rămas în curte, aş fi scurmat cu un băţ în movila de cenuşă, în mormanul de solzi de hârtie neagră, aş fi dat de jărat; şi de cotoare şi de tartaji încă necutotul scrumuite - şi mi-aş fi încălzit mâinile. Şi sufletul. Dar, uite: stau pe calidor, aşa, neîncălzit.

Tot aici stăteam şi ieri, aşa, pe după amiază, când au venit *ei*; cu *maşâna*. Nu ştiam că *ei* sânt în *maşâna* ceea - *maşâna* a trecut singură, încolo, spre mijlocul satului, *maşâna* s-a întors, s-a oprit *maşâna* în dreptul porţii lui Moş Iacob.

Nu în dreptul nostru: al şcolii. În dreptul lui Moş Iacob.

Ei: trei-persoane. Cu trei mântăi de piele-muşama, cu trei pistoale lunge de tot, în trei toace de lemn. Tocuri, nu toace, toaca era la mânăstiri, acum se bate tocul, ca să închidă mânăstirile şi să ridice oamenii - cu pistolul. Un pistol, de cum a intrat la noi în curte, peste pârleaz, de la Moş Iacob, a zis înspre mne, cel din calidor:

- Gde ucide-l?

Eu am învăţat trei-patru-cinci cuvinte de-ale lor şi am ştiut că întreabă: unde-i? Am coborât două trepte şi am zis că la noi în Mana aşa ceva nu se face, că nu se cade, că-i urât - poate-n alte sate. Şi-atunci un alt *ei* a zis şi cuvinte din limba mea - a zis aşa:

- Tu eşti băiatul lui ucide-l? Unde-i papka-al tău?

Atunci am înţeles că pe tata; şi am mai înţeles că tata a ucis - de aceea: *maşâna*: să-l ridice; să-l ducă.

Am coborât din calidor şi am rupt-o la fugă prin curte, am sărit pârleazul pe unde veniseră *ei* şi m-am dus la Moş Iacob - acolo era mama, cu nuştiucine, cu Mătuşa Domnica, la cuptor.

Degeaba mi-au explicat cei-mari mai târziu, că pe tata l-au ridicat şi dus, nu pentru ucidere - aşa-i zic ei învăţătorului - ci pentru cărţi şi drapel, eu m-am tot temut că. Mă tem şi-acuma, cu toate că, între timp am aflat că ei ziseseră, în ruseşte: unde-i învăţătorul?, dar eu Biblia o citesc în româneşte, se vede însă că la Ruşi, învăţătorii se ocupă cu uciderea, nu cu ceea ce se ocupă mama mea; şi tatăl meu, învăţătorul.

Zice tata, mai târziu - mult mai târziu:

- Făceam clase, după amiază, cu II-IV, când se deschide uşa... Fără să fi bătut mai întâi în uşă, intră un... *tavarişci*': manta lungă, şleapcă de muşama, ciubote, Nagan la şold. Altă dată n-ar fi apucat el al doilea pas: l-aş fi scos de guler din clasă, cu-un picior în cur, cum mai făcusem, înainte de Cedare, cu-un puţoi de inspector, atât că Regăţeanul, nepot de jandarm de pe la Bălţi, purta pălărie nouă, nu şleapcă proletară... Da, dar se terminase cu „altă dată”... În şase luni de regim sovietic învăţasem câte ceva - aşa că am strâns din dinţi şi din

toate celea și m-am adresat clasei:

«Copii, ridicați-vă frumos în picioare, salutați-l voi pe tovarăș, arătați-i, voi, că a intrat într-un lăcaș al educației...»

Copiii se ridică, salută în cor... Dar tovarășul rămâne, ca să zic așa, de oțel... și crăcănat. Și cu șleapca de mușama tot pe cap. Uit tot ce „învătasem”, îi zmulg dobitocului daravela de pe bostan, deschid ușa, i-o azvârl pe coridor...

Tata oftează, râde, clatină din cap a îngrijorare:

- Acum, că mă aruncasem în Răut, trebuia să înot! Dau să-l apuc pe tovarăș de guler, să-l trimet după șleapcă... Dar el se ferește, iese singur. Și râde! Ies după el, el își culege șleapca de pe jos, prinde să și-o bată de genunchi - acum nu mai râdea.

«Nu te-ai schimbat de fel, dom'țători'», face, în românește.

Mă uit la el... Parcă-l știam de undeva - de unde? Zice:

«Mai ții minte când m-ai bătut la palmă, de mi-a dat sângele?».

«Pe câți am bătut la palmă... Dar de sânge nu-mi aduc aminte».

«Îți aducem noi aminte, avem cele mai înaintate metode de aduce-re-aminte- dar când ziceai: 'Jidan împutit!' - ți-aduci aminte?»

Tata se străduiește să zâmbească, în continuare. Își aprinde cu mâini nesigure o altă țigară, de la prima, neterminată.

- Cad drept în capcana lor - de unde s-o știu? Zic:

«Aaaa, tu ești Sapșa al lui Avrum, dughenarul nostru...»

«Ce ți-am spus?», face Sapșa al meu. «Că avem cele mai înaintate metode din lume de aducere-aminte...»

Eu însă îi dau înainte - nu înțelesesem, pe loc, „metoda”:

«Mi-ai fost elev, prin '34, acum vreo doi ani ai fugit peste Nistru... După cum ești îmbrăcat, bănuiesc ce putere ai... Te-ai întors de dincolo de Nistru, ca să mă ridici? Fiindcă acum 6-7 ani te-am bătut la palmă? De ți-a dat sângele?»

«Nu numai de asta; și fiindcă ai vrut să mă spânzuri - uite semnul, pe gât; și fiindcă ai necinstit-o pe soră-mea, Roza - de s-a-necat în iaz, acum un an; și fiindcă i-ai zmulș tatei barba, după ce ai spart geamurile casei; fiindcă... - las', că găsim noi, n-ai grijă... Noi găsim tot...»

Mă uitam la el - îmi înghețaseră picioarele. Știam că orice-aș fi zis, degeaba... Cum e și omul... Înainte, când auzeam, citeam ce fac și ce dreg bolșevicii în Rusia, ziceam: O fi și așa, dar parcă prea gogonate, toate: cum să te aresteze - fără motiv? Și să te mai și împuște?... Nu eram încă... împușcat, dar una-i să afli ce li s-a-ntâmplat altora și cu totul altceva să... nu să afli: să trăiești, secundă după secundă, secundă în secundă, ce ți se întâmplă ție - și, așa, printre picături (că ai tu alte treburi), să-ți spui că nimeni de pe lumea asta, nici mama, nici

nevasta, nici copiii tăi n-au să priceapă, în veci, cum și ce s-a petrecut cu tine în acele secunde cât vecia... În fine... Am înțeles: Siberia mă mănâncă! Așa că zic:

«Atunci să-mi iau ceva lucruri...»

«Nu!», zice el. «Acum predai tot ce n-ai predat astă toamnă, când s-a instalat puterea sovietică - scoate drapelul de la premilitari! Știm că-l ții ascuns în geamantanul de piele - cel mare, nu cel mic...»

- Acolo era drapelul? Înseamnă că cineva care ne cunoștea casa și lucrurile dinăuntru dăduse Enkavedeului prețioase-indicații...

- Asta-mi trecuse și mie prin minte, în primul moment... Dar dintr-o dată m-am liniștit: Apucasem să mă obișnuiesc la gândul că, gata, mi-au găsit drapelul - dacă știau și locul în care-l ascunsesem: în geamantanul (mare, nu mic!) - ei, și, dintr-o dată m-a pălit gândul ca un ciomag: Stai, domnule! că asta mi-a întins o capcană! Unde-o fi învățat el cheștiile astea, neomenesti? Ei, unde: peste Nistru! Și-acuma ne venea dincoace de Nistru, să ne-nvețe și pe noi cum se joacă hopa-kul comunist! Căzăceasca socialistă, sovietică!..

- Vrei să spui că drapelul nu era acolo unde spunea el?

- Nu, domnule! Nu era, nu fusese - nici măcar nu-mi dăduse prin gând să-l... ascund în geamantan! Dovadă? Îl avem și-n ziua de azi și, slavă Domnului, că dacă n-am mai trecut și noi prin atâtea vâmi...

- Unde era?

- Numai o femeie putea să aibă o asemenea idee: în plapomă!

- În?

- În! Maică-ta a descusut, a întins drapelul direct pe lână, a cusut la loc, a refăcut cusăturile în romburi, matlasul, cum îi zice. De asta am spus că... m-am liniștit dintr-o dată, fiindcă... liniștirea a căzut ca o lovitură de măciucă: Nu-i în geamantan! Una din metodele lor - aveam să le-nvăț, eram abia la azbuche: să te sperie cu cât știi ei și să te facă să te dai de gol ca prostul, să le spui tu, cu gura ta, ceea ce țineai cu dinții să nu se afle... Zic - acum îmi dădea mâna:

«N-ai decât să cauți și-n geamantanul cel mic - n-ai să-l găsești - ți-am spus că l-am predat...» Și mai zic: «De unde-ai scos tu, măi băiete, că ți-am zis: 'Jidan împruțit'? Nu m-am pupat niciodată în bot cu Ovreii, dar nici n-am zis vreodată una ca asta - de ce? Uite, nu știu de ce, dar asta-i: n-am zis!»

Sapșa începe să râdă - rânjește:

«Și ce dacă n-ai zis? Ce importantă că n-ai zis tu - dar au zis ai tăi? Burjuii? Capitaliștii? Antisemiții? Au zis! Că tu, unul, n-ai zis, ce contează! Nu în unul ca tine se împiedecă roata istoriei care merge înainte! Contează că ești învățător vechi, educator de tip burghez! Că

ești român! Că ești reacționar! Contează că toți Românii sânt reacționari! Că toți burjuii sânt antisemiți!»

Am crezut că sunt beat, chiar dacă nu băusem. Zic:

«Uite, Sapșa: acum chiar că-mi pare rău că nu te-am bătut până la sânge, la palmă, ca să-ți urce mintea la cap, să înveți să gândești!»

Atunci Sapșa se dă înapoi doi pași, scoate Naganul din toc:

«Pentru ce-ai spus acum, te pot împușca pe loc, tovarășii m-ar felicita, m-ar răsplăti că am strivit o năpârcă regalistă, un șarpe burghezo-moșieresc! Dar vreau să-ți arăt că noi, internaționaliștii, revoluționarii, noi nu suntem ca voi, boerii antisemiți!»

Făcuse spumă la colțurile gurii, spuma se făcuse caș - dacă mi-ar mai fi fost elev, i-aș fi atras atenția să-și șteargă zăbalele. Dar el nu-mi mai era elev - nici eu om normal: să-i ard un dos de mână peste gura cu care măcinase atâtea prostovăanii, atâtea, de-a dreptul, nebunii..? Însă mă uitam la pistolul lui, Naganul... Îmi tremurau genunchii, în primul rând, fiindcă simțeam: mă putea împușca acolo, pe loc - cine să-l tragă la răspundere? Tot ai lui, înșlepciții, înnaganații? Cei care-l dezvățaseră de tot ce învățase la școala comunală de la Mana și-l învățaseră, la școala comunistă de dincolo de Nistru cum să scuipe pe om, pe adevăr, pe orice? Aveam în față, nu un străin - mai rău: un înstrăinat; îl cunoșteam, dar nu mai era valabil ce cunoșteam eu... Era un băiat dezghețat, cam bătrânicios, dar așa-i când ai o mulțime de frați și de surori și familia ta o duce greu, vânzând gaz și chibrite și cuie într-un cătun ca Mana... Dar era copil, apoi un băietan normal și uite-l acum, nu pe băietanul devenit bărbat, dar *altceva*! Mai târziu, când îmi aduceam aminte de întâlnirea cu Sapșa - îmi ziceam: «Asta-i omul-nou! Așa arată omul-sovietic - așa o să arăt și eu»...

Îmi tremurau genunchii și din pricină că încă nu mă... sovietizaseram: mă miram, mă uimeam de ființa din fața mea și mai ales de „gândirea” ei - Sapșa era primul bolșevic întâlnit? Bine, bine, înțeleseam eu că cineva care rostește, fără să clipească, atâtea... nici măcar minciuni, ci vorbe aiurea; sunete scoase de o ne-ființă - a pățit ceva - dincolo de Nistru. La cap... Îi zic, cu glas mai scăzut, prietenos, crezând că, orice i-ar fi făcut la cap instructorii de la Tiraspol’ și de la Dubăsari, un cap de om nu se strică așa de ușor ca un ceasornic, de-o pildă...:

«Sapșa, tu mă cunoști, ți-am fost învățător, familia ta mă cunoaște de peste zece ani - cum poți spune atâtea gogomăanii, dintr-o răsuflare? Mă cunoști tu, te cunosc eu - nu ești tu băiatul care... omul să...»

«Nu mă cunoști!», mi-o retează el - dar în șoaptă. «Nu mă cunoști, nu te cunosc!» - obrazul îi era lac de sudoare. Și mai zice: «Trimite copiii acasă!» Îi trimit - Sapșa: «Acum să scoți și să predai

puterii sovietice toate cărțile epurate!»

- Așa a început Gutenberg... - zic eu.

- Așa s-a terminat, zice tata, fără să zâmbească. Zic: «Dar le-am predat, he-he-he, de când s-a instalat puterea...»

«Avem informații că le-ai ascuns în casă», face Sapsa.

«N-am ascuns nimic», zic, «cum să ascund ce-mi aparține? Mi-am luat înapoi, din biblioteca școlii, cărțile mele, cumpărate pe banii mei și-ai nevستی-mi, din salariile noas'...»

«Salariile!», mă întrerupe Sapsa. «Banii storși din sângele nărodului triditor, din sudoarea proletariatului, a clasei muncitoare! Scoate și predă puterii sovietice liberatoare toate cărțile burgheze!»

«Cum așa, burgheze?», fac eu. «Doar și tu ai citit burghezele acelea - și nu te-ai îmburghezit, din contra! Le-au citit și mama ta și surorile toate, mai cu seamă Roza, cea pe care am necinstit-o eu și s-a-necat în iaz...»

«Să nu ne-mpiedicăm în amănunte...» face Sapsa. «Mersul istoriei mereu-nainte...»

Dar eu nu mă las. Zic:

«Ce au burghez cărțile de Creangă și de Sadoveanu și de Tolstoi și de Pușkin și... dealtfel acum câteva zile a fost Roza pe la noi, știa că am primit de curând cărți de la Orhei...»

«Nu face pe deșteptul cu mine, că cu noi nu-ți merge!», mă repeede Sapsa. «Ce-ai primit acum, de când ne-a liberat puterea sovietică, în rusește și în moldovenește, sânt cărți adevărate, bune, de înaltă valoare - fiindcă-s progresiste! Eu îți cer să predai cărțile voastre, fasciste, contrarevoluționare, burgheze, reacționare, cu opiu al popoarelor, cu misticism, cu morală mic-burgheză, filistină - fiindcă-s scrise cu litere de-ale voastre, dușmănoase! Tot ce-i tipărit cu litere românești e otravă! Reacțiune! Literele voastre românești sânt dușmănoase! Capitaliste! Antisemite! Pe bună dreptate le-au interzis tovarășii noștri - pe astea să le scoți și să le predai!»

«Predau și traducerile din Gorki, tipărite cu... litere românești?»

«Predai tot! Și nu mai discuți! Predai tot, le ducem la Orhei, vedem noi acolo, verificăm ce-i bun pentru nărodul triditor și ce nu!»

Tata aprinde altă țigară, cu mâini nesigure: îl face să sufere amin-tirea...

- Nu mai aveam scăpare. Trimisesem copiii acasă, în toată școala numai ei trei și cu mine... Sapsa cu încă unul intră în casă - noroc că voi erați la Moș Iacob - se aștern pe cotrobăit, pe răsturnat... Al treilea, un fel de tătar, mă duce înapoi, la școală: să scot din bibliotecă tot ce era dușmănos... - nu mai era nici o carte cu litere... antisemite. Nu mă

înțelegeam cu kalmukul: nu știa boabă românește, mai târziu, la Orhei, din „discuțiile” lui cu Sapșa, aveam să deduc: nici rusește... Dar vorba lui Sapșa: *ce contează?* Așa, ne-știutor, era perfect în uniformă NKVD! Știa un cuvânt rusesc: «Davai!»; și știa al dracului de bine să-mi bage pușcoacea în coaste, în burtă, în ceafă și să ragă, să mugească mai degrabă: necheze pe limba lui. La un moment dat, îi zic lui Sapșa - făcuse, în mijlocul casei, un morman de cărți, îmi cerea saci:

«Ce vă mai osteniți cu căratul până la Orhei - le ard eu, aici!»

«Le-ai ars și astă toamnă, tot nearse au rămas - le ducem noi, la sediul nostru: avem un crematoriu nou-nouț, înghite un vagon de hârtie românească pe ceas.»

«Le ard în fața voastră!», zic.

Se sfătuiește cu ceilalți - șef părea să fie tocmai Mongolul - zice:

«Arde-le! Dar acum, pe loc!»

Și le-am ars...

- Când te-au bătut: înainte de a le arde, sau când ai început să strigi: «Trăiască Gutenberg!»?

- Înainte, în școală, avusesem o... conversație cu Ghirei-Han, enkavedizat: Ghireihanov, Hanghireev... Vorba vine: conversație, sălbaticul mă tot înghioldea cu Naganul și mă tot davaia... Mi-am pierdut sărita și l-am băgat în mă-sa. Pe românește, se-nțelege. Dacă Hantătarov nu știa boabă românească, iar în rusește abia se ținea pe... picioarele lui strâmbe, de călăreț, înjurăturile le știa, al naibii! Așa se-nvață limba rusă: înjurând... Și cum cuvântul acela de rușine și de sărbătoare din înjurătura noastră națională ne vine din slavă...

- Nu-i sigur: se zice că exista în asta, în substrat...

- Dar e sigur: tot cam pe-acolo-l au și Rușii și Polonezii - și l-a priceput, Kirghizul! Și m-a lovit cu pistoliul în cap... Am dat să mă apăr, m-am apărat cam... energic, oricum, cred că abia l-am atins, dar el s-a pus pe zbierat, de parcă i-aș fi dărâmat iurta și i-aș fi înjunghiat cămilele - mama lui de de-de-de poncișat... Au auzit cei doi din casă, au venit, fuga și... Așa a fost...

- Te-a lovit și Sapșa?

- Nu-mi mai aduc aminte bine, dar cred că nu prea, nu. Sau da, însă mai mult de formă... Dar după povestea cu Gutenberg, a dat, a dat și el. La dreptul vorbind, mai mult el a dat - mai târziu, la Orhei, am început să înțeleg de ce se mâniase, în lagăr am avut tot timpul să deduc, să aflu restul...

- Anume?

- Anume: Sapșa nu voia să se știe la Orhei că fusese protejatul lui Goldenberg de la Tiraspol'(mai era un Goldenberg la NKVD-ul de la

Orhei), un mare comisar de-al lor, care făcuse multe și deloc mărunte - se zicea că el îi împușcase pe scriitorii transnistrieni de limbă română - „moldovenească” îi spunea, cei din „Republica Autonomă” alcătuită în 1924... Numai că acest „veteran”, după ce-i crescuse pe puțoi fugiți peste Nistru la ei, în Raiul Sovietic - călcase pe bec, fluierase în biserică, dracu să-l știe, sau doar îi venise și lui rândul la abator: fusese împușcat, ori numai trimis în Siberia... De unde să știu eu istoria-partidului lor? Și de unde să știe bietul Sapșa - rămas cu cultura generală la cele patru clase primare din Mana - că Gutenberg fusese cu totul altceva decât comisar la ei, la Tiraspol’... Va fi crezut că de-al naibii strig să trăiască un... nume asemănător cu al lui Goldenberg...

- Dar de ce spui că tu ai ars cărțile? Să zicem: eu nu-mi aduc aminte exact - aveam cinci ani și ceva - însă și mama și Moș Iacob și ceilalți adulți spuneau că ei, comisarii le-au stropit cu gaz, ei le-au dat foc, ei le-au întors cu furca...

- Ce contează? - vorba lui Sapșa. Ce contează cine le-a stropit cu gaz, a scăpăratul chibritul, a... suflat în foc..? De acord: ei, comisarii de la NKVD. Dar nu asta era misia lor? Meseria lor nu era asta: să strivească, să nimicească, să distrugă, să ardă..?

Tata oftează, tace o vreme, apoi reia, privind în pământ:

- Nu știu dacă ți-a povestit careva din noi cum, al doilea lucru pe care l-au făcut Rușii, după ce ne-au ocupat, după primul val de arestări - a fost tăierea pădurilor. S-au apucat să radă Codrii Orheiului! Dar nu ca omul: ca Rusul! De la margine de tot, fără alegere: copac bătrân, tânăr, tufan, tufă, tot-tot. Ni se rupea inima, pădurea nu-i lan de grâu sau fâneată - și nu numai pentru că nu crește la loc într-un an - dar ne-am zis: Rusul cară la el, peste Nistru, tot ce-i cade sub mână, o fi simțind că n-are să facă mulți purici pe la noi... Au venit ploile de toamnă, nu se mai putea intra în pădure - ce-ar fi făcut Românul: ar fi așteptat să înghețe pământul, să poată intra. Dar Rusu-i Rus: ce nu poate lua cu el, strică, distruge: a dat foc lemnelor - stive, steri, grămezi, trunchiuri; săptămâni întregi au ars copacii noștri, gata-tăiați, din vară, oamenii erau duși cu de-a sila la lucru, plângeau și tăiau pădurea noastră, înotînd în noroi pân-la genunchi, plângînd, ardeau ceea ce tocmai doborîseră, debitaseră, stivuiseră... Atunci, când cu tăierea și arderea Codrului, am început să înțeleg câte ceva din sufletul comunismului - nu numai în privința economiei, că-i mizerie bine-planificată, dar a omeniei față de... toate, începînd cu omenia față de pădure, de codrul nostru...

- În ’40-’41 abia începuseră - acum, se zice, n-a rămas mai nimic decât pe ici, pe colo, câte un stejar, un paltin, doi-trei ulmi. I-a rămas

doar numele: Codrul Orheiului...

- Cum au făcut cu oamenii, întâi, cu pădurea după aceea, așa au făcut și cu cărțile, tâlharii! Dar îmi ziceam, îmi zic: Asta-i meseria lor, misia lor de comuniști: să distrugă, să ardă. Pe când meseria mea e... dimpotrivă. Generația voastră ne ironizează pe noi, cei de după primul Război Mondial, voi, când vorbiți de învățători, puneți între ghilimele cuvântul „apostol”... Noi, băiete, nu numai că ne spunem: apostoli, dar credem din toată inima că e ceva de cinste; și că, unii dintre noi am chiar fost. Noi am fost primii, cei-dintâi, pionierii; am fost, nu numai învățători-de-carte, am fost învățători-de-toate; nu ne ocupam doar de copii, să-i învățăm abecedarul și tabla-nmulțirii, ci și de părinți; și de oamenii fără copii la școală. Și, bagă de seamă: îi învățam ceea ce ei știau că știu din moși-strămoși: agricultură!

Bun, să zicem că Mana era un sat special - greu - alcătuit din slugi, nu din țărani; din suflete, nu din răzeșime de totdeauna liberă, însă chiar și în satele adevărate cei care i-au învățat pe... agricultori agricultură, medicină veterinară, igienă - am fost noi, învățătorii! Specialiștii au apărut mult mai târziu și nici atunci n-au fost luați în serios - fie vorba între noi: toți „specialiștii” veniți din Regat, din Ardeal, din Banat, erau ca jandarmii, ca percepatorii, ca băgătorii de seamă: ultimii de la ei, unși „specialiști” la noi, în Basarabia... și nici nu aveau nevoie să știe ceva - ei veniseră la noi, nu ca să facă apostolat, ci avere. Uite, se zice că bucătăria moldovenească e variată, rafinată - și, după ce am putut-o compara cu altele, credem că așa e - dar învățătoarele le-au învățat pe rafinatele Basarabence să gătească și altceva decât ce știau ele... Noi am adus la sate, nu numai cunoștințe de agronomie, de igienă, chiar de arhitectură - în fine, noțiuni... - încredințate de profesorii noștri, dar mai degrabă, fără voie, am întărit, prin prezența noastră, mai mult decât prin acțiune...

Mă gândesc la dobitocul de Sapșa, cu judecata lui anapoda, căpătată dincolo de Nistru - ce, am să m-apuc acum să le plâng de milă acelor comisari care, după ce-au ucis au batjocorit totul, au fost și ei împușcați ori deportați? S-aștepte! Eu nu-s creștin din acela care, nu din milă-creștinească, ci din frică îi „iartă” pe cei care i-au făcut rău!

Auzi ce să spuie prrrostul cela de Sapșa: că toți învățătorii români sânt antisemiți - nu dau vina pe altul, dar el, dobitocul, care trăise atâta timp dincolo de Nistru, în Ucraina, nu-i cunoscuse pe Ucrainenii? - aceia mâncători de Ovrei, nu plăvanii noștri! Mama lui de-de-de gânditor cu curu’! Să-ți spun un lucru - n-ai să-l afli nici din cărțile comuniștilor, nici din gura marilor Români, mai ales dacă-s nebasarabeni: povestea cu antisemitismul au scornit-o comuniștii și-au muls-o și-au

pompat-o până la sat, până la greață. Noi, normaliștii din Basarabia eram cu toții de la sate, nu?; în satele noastre aveam: Grecii noștri, Rușii noștri, Hoholii noștri, Paleacii noștri, Tâganii noștri, Jâdanii noștri - erau ei altfel, se îmbrăcau mai altfel, vorbeau și în altă limbă - dar erau ai noștri! Satul, domnule, e un corp viu, trebuie să aibă, dacă nu o... armonie, măcar un echilibru, oamenii, dacă tot nu se pot iubi între ei, cum ne cere Hristos, măcar să se sufere, să se suporte unul pe altul, nu? Altfel, se duce satul dracului! Ajungînd la Normală, am învățat, printre altele, de la profesori: să ne tolerăm. Așa cum, la clasă, vrînd-nevrînd respirăm același aer cu cineva pe care nu-l prea avem la inimă - la fel la cantină, la fel la internat - așa și în sat: trebuie să ne tolere-răm! Și, dacă n-o ducem tot într-un cânt și armonie, vorba cântecului, să trăim alături, fără ciocnire: eu, moldovean, fac grâu, brînză; tu, lipovan, faci cărnați și capcioancă; tu, jâdan, ții dughena din sat; tu, grec... - și așa mai departe, cum se zice acum: „diviziunea muncii”. Interesele noastre se ciocnesc, unde?: la târg, pe aceeași stradă, intrau în concurență Grecul cu Armeanul cu Ovreiul... - ai băgat de seamă: în sat, era „Jâdanul nostru”, însă la târg: „Ovreiul”...

- Iar cuvîntul „jidan” nu era deloc ofensator...

- Deloc! Când s-a înființat Teologia la Chișinău, am intrat și noi, Basarabeni, în rîndul lumii, ca să zic așa, am aflat că Jâdanul-nostru și Ovreiul-de-la-Târg nu era amărîtul cu doisprezece copii, claie peste grămadă, într-o magherniță împutită - era... jidovimea-mondială! Sionul și Kahalul! Capitalul international! Încă o dată: noi veneam din sat, ne făcusem Normala, în sat ne întorsesem. Cuzismul, legionarismul nu ne-au atins - ce ce: programul cuziștilor, cel într-un punct, unic: „Jos Jâdanii!”? - cât de mai-jos să ajungă jâdanul nostru, dughenarul din sat, care mânca o zi din trei, ca să ajungă copiilor - una din două?; lozinca legionarilor: „Omul și pogonul”? - dar la noi era pămînt destul, nu se măsura cu pogonul. Vom fi fost noi, Basarabeni înapoiți, analfabeți, când ne-am unit cu România Mare, dar știam: programul Sfatului Țării, cel care fusese votat și, în parte, aplicat, era atât de avansat, încât le-o lua Românilor înainte cu cel puțin o sută de ani!

- Ei, nici chiar așa!

- Ba chiar așa! Și social și național - de ce crezi că s-a băgat Marghiloman pe fir: ca să-l subțieze, să-l tragă în jos, la nivelul Patriei Mume, cu care ardeam de dor să ne unim... Până și liberalii, cât erau ei de liberali se speriaseră de programul Basarabenilor - și nu mai era Stere al nostru, să-i descînte de deochi, îl băgaseră în pușcărie trădare de patrie, iar prietenii lui Brătianu, Duca n-au deschis gura ca să-l disculpe, doar ei îl rugaseră să rămână în Bucureștiul ocupat de nemți...

Dar chiar așa: subțiat, stors, adus la nivelul Regatului: noi nu-l uitasem. Și ce dacă regătenii ziceau că a fost inspirat de bolșevici? De Lenin? Uite că, o dată-viața lui, Lenin făcuse ceva ne-rău... Și să-mi vină mie Sapșa-al lui Avrum, pe care l-am avut elev, să-mi spună că... Că... sânt anitisemit, pentru că sânt român? Mama lui de prost-prost! Să admitem: nu-i o probă de... filosemitism, dar fapta rămâne: noi, învățătorii, am dus, am introdus la sate dansuri neromânești, de la oraș, care, în nici zece ani se jucau la hore, la nunți, la baluri...

- Valsul, tangoul? Cadrilul?

- Nu numai astea, dar șaerul, dans evreesc. Basarabenii ajunseseră să-l joace, fără să știe și puțin păsîndu-le al cui este, de unde vine... Asta voiam să spun: când părinții tăi sânt semianalfabeți, tu faci șase ani de Normală (atât se făcea atunci) și te-ntorci printre ai tăi și-i înveți tu, Mucea-al-lui-Cutare, cum să-și facă o casă cu mâinile lui, cum să-și sape fântână, cum să alterneze culturile, cum să-și vindece de boli animalele, plantele, să-i înveți să se despartă de vite, să le facă grajd, coteț, staul, cocină... Și mai ales când îi convingi pe țărani, care sânt de o pudoare bolnăvicioasă (rușinea ucide - la țară...), îi înveți, zic, să-și facă latrine - și culmea!, mai și reușești... Oricât de modest din fire, te simți dintr-o dată altfel. mai... Sigur că acest altfel i-a împins pe unii s-o ia razna, să se creadă dumnezei - nu de aceia vorbesc, ci de ceilalți, de învățătorime, cum i se mai spunea... Pe măsură ce constăți că știința ta, căpătată la școală, uite-o!, slujește la ceva, o poți piăi, o auzi, o miroși..., atunci devii și mai încrezător în tine, deci... Deci nu pui ghi-limele apostolatului!

- Bine. Nu mai pun. Să ne întoarcem la cărți.

- Să ne întoarcem: cine era, în sat, simbolul științei de carte? Învățătorul!

- Și preotul.

- Nu în Basarabia.

- Cum așa? Dar peste tot Biserica a fost refugiul, ultimul recurs, adăpostul...

- Nu în Basarabia!

- În Bulgaria, în Grecia, în Serbia, în ciuda cumplitei ocupații - și religioase - turcești, Ortodoxia a fost pavăză, recurs, azil - dar nu în Basarabia? Cea ocupată și ea, însă de... creștini? Ortodocși?

- Al dracului avocat-al-diavolului!...

- Fac și eu ce pot...

- Ei, uite, în Basarabia, nu. Grecul, când se refugia în biserica lui, ca măcar acolo să scape de Turc, să uite de ocupație - ce limbă auzea din altar? Grecește. Sârbul, Bulgarul - ce limbă auzeau în bisericile

lor? Nu turceasca, nu araba - ci slavona, o limbă de-a lor, nu de-a ocupantului. Pe când Basarabeanu, săracul, în ce măcar limbă-bisericească, să caute, cum zici: azil, recurs, uitare, protecție? În limba lui, moldovenească? Începuseră câteva biserici să slujească în „limba poporului”, înainte de 1812, dar dacă Rușii au interzis localnicilor limba maternă în școală, cum să o îngăduie în biserică? Mai ales că asta era „tradiția”? Vrasăzică: ocupați de Ruși; siliți să învețe rusește - măcar cât să se descurce cu administrația, la târg... - până și în sfânta biserică Basarabeanu auzea limba ocupantului...

- Dar nu Rușii ne-o impuseseră. Slavona intrase în cancelarii și în biserică prin secolul al XI-lea. Lumina... nu ne venea, ca azi, de la Răsărit, ci din Sud, de la Bulgari, prin „Grecii” Chiril și Metodie...

- Tu nu-nțelegi că eu vorbesc de Basarabeni, nu de toți Românii? Repet: Munteanu, Olteanu, Ardeleanu, Moldoveanu dintre Prut și Carpați auzeau, în biserică, o limbă străină: slavona - dar nu era limba ocupantului! Re-repet: Basarabeni, ocupați de Ruși, nici în biserică nu scăpau de „rusasca lor” - deci...

- Uite de ce baba n-are roate și de ce Basarabeni, sub Ruși, s-au întors la oralitate și în... analfabetitate... Se pare însă că nu le displăcea muzica-de-biserică - curat rusească - nici muzica textului slavon...

- Și ție-ți plăcea. Când erai copil și păduri cutreieram... ca să nu ne repatrieze Rușii în Siberia, cum ziceai, mai ții minte, la stână, unde ne ascunsesem cum cântam, în trei, pe patru-cinci-șase voci?

- Îmi place și-acum... Dar de ce spui: cântam în slavonește - o cântam cu la-la-la și cu, mai ales vocale... Cu ooosebire, ooo... Îmi place, cum nu, dar o găsesc prea operă, prea „Boris Godunov”...

- Și ce-i rău în asta? Frumosul atrage, pe calea frumosului poți strecura și un adevăr, două... Și-apoi, ce: liturghia nu-i operă? Nu-i spectacol? Oricâte am avea împotriva Rușilor - și avem, avem... - muzica lor... Liturghia cea rusească până-n măduva oaselor...

- Da, mda... Totuși, e cam... patetică.

- Altfel cum să-l trezești din somn pe Dumnezeu acela? Catolicii îi vorbesc la ureche, protestanții îi cântă din orgă - dar noi? Noi trebuie să strigăm, să răcnim, doar-doar ne-o auzi și pe noi...

- Fii liniștit, pe noi nu ne-aude. Să revenim la cărți: de ce spui că tu le-ai ars?

- Nu le-am azvârlit pe fereastră, în curte?

- Dar nu le-ai dat foc, tu.

- Ei și? A fost ca și cum! „Biblioteca școlii” era alcătuită, pe trei sferturi, din cărți cumpărate de noi, maică-ta și cu mine, din amărîtul nostru de salariu. Fiind puține, fiecare volumaș avea istoria lui, alta

decât cea din text... Eram țărani, țăranul nu cumpără orice, el cântărește, prețaluiește, el trebuie să știe că acel ceva pe care a dat banul merită cumpărat... Sigur: o nenorocită de bibliotecă școlară dintr-un cătun pârlit din înapoiata Basarabie - dar erau cărți, domnule! Era bibliotecă! Și, uite, năvălesc, cu șleapca pe cap și cu ciubote, golanii! Analfabeții! Tâlharii! Măcar de ți le-ar fura... cinstit, cum se fură, adică să ți le ieie și să se folosească de ele numai ei. Dar ei ți le ard, în curte! E ca și cum ți-ar scoate calul din grajd și ți l-ar înjunghia în fața casei... Nici măcar după principiul lor, al „egalității”: să aibă toți, de-o potrivă, nu numai câțiva... Nu: să nu aibă nimeni, nimic! Asta-i egalitatea lor! Egalitate în mizerie, în sărăcie, în lipsuri! Noroc de...

- Noroc de un oarecare Gutenberg, inventatorul tiparului - de asta ai strigat: „Trăiască Gutenberg!”?

- Cam de asta. Dar mă înșelam - ce vrei: eram tânăr, naiv, îmi ziceam că oricâte cărți ar arde tâlharii de la Răsărit, luminătorii, din moment ce nu pot arde tiparul, invenția... Eram un prost. Mi-am dat seama, nu în Basarabia, după Cedarea din '40 - ci în România, după Cedarea din '44: nu era nevoie ca ei, comisarii, arzătorii de meserie, să ardă cărțile; doar să bage spaima-n posesorii de cărți - nimeni nu arde cărțile mai bine decât iubitorul de carte...

- Exagerezi: nici arzătorii nu le-au ars pe toate, nici posesorii tot ce posedau, au mai scăpat - ți-am povestit cum am „sustras” câțiva saci cu cărți la Șeica-Mare; am mai furat și de la Astra din Sibiu, dar cu acelea n-am avut noroc...

- Câțiva saci! Dar restul? Și-așa suntem un neam fără hârtii și cu abia câteva cărțicele - luminătorii de la Răsărit ni le ard și pe acelea, puține.

- Dacă ți-ar veni bine, ce-ai face cu, de pildă, „Operele complete” ale lui Stalin - nu le-ai arde?

- Să fii sănătos: cu câte „serii” din operele-complete, nu doar ale lui Stalin, am făcut focul prin cancelariile care ne-au ținut loc de casă...

- Deci, ai ars carte.

- Carte, aia? Aia nu era carte, era...

- Deci, pentru tine, cartea lui Sapșa nu era carte; după cum, pentru Sapșa, cărțile tale, cu... litere antisemite, românești, nu erau bune, adevărate - deci, să strigăm cu toții: Trăiască Gutenberg!

VIN ROMÂNII!

Stau în calidorul casei noastre din Mana.

Duminică dimineăta.

Așa, bine: și dimineăta și duminică - sau poate numai o sărbătoare? - oricum, de acolo, de atunci încep amintirile numai ale mele; curgătoare ca Răutul la Orhei, nu aici una, dincolo alta, ca iazurile de la noi, de la Mana.

Nu am calendar pe anul 1941, ca să aflu când a căzut prima duminică după 22 iunie. și, de-aș avea, la ce mi-ar sluji? Mai mult m-ar încurca - am eu calendarul meu. Iar acela zice că poate; poate că acea zi nu a fost, în calendarul altora, nici duminică, nici vreo sărbătoare mai importantă (de-o pildă: Sfinții Apostoli Petru și Pavel), dar dacă așa mi-a rămas mie... Inutil să caut, acum, „semnele” care, atunci, mă vor fi făcut să-cred-că; din care să-știu-că este duminică și nu vreo altă, oarecare zi din săptămână.

Aș putea vorbi, de-o pildă, despre aerul de pace festivă; pe care-l au sărbătorile; vara și la țară. Aș putea, de-o altă pildă, să scriu-descriu liniștea veselă a clopotelor (care-i cheamă pe credincioși la datorie); să insist asupra plăcerii lenevirii într-o duminică - dimineăta - de vară (la țară).

Și nu: nu era pace, nici sărbătoare cu clopote; nici lenevire. Așa: că nu era. Clopote - de unde, clopote: nu mai sunau demult, de la Ocupație, biserica noastră era deocamdată-închisă - deocamdată de-un an încheiat; și, de-ar fi fost deocamdată-deschisă, unde-i popa? Al nostru, întîmplător, în refugiu, în România, nu ca ceilalți, rămașii pe loc, ajunși să fie pohodiți-na-Sibir. Vorbesc de popii din satele vecine - cât despre mănăstiri (Hirova, de maici, peste deal, la vreo trei kilo-metri; Curchi, de călugări, la stînga, spre Apus tot la vreo trei kilo-metri și Tabora, de maici, dincolo de Curchi), fuseseră desființate, pre-făcute în cluburi și sovhozuri și magazii, iar călugării și călugărițele, Dumnezeu să le păzească pe-acolo pe unde-or fi, prin Siberia.

Revin, insist: din acea dimineăta festivă încep amintirile numai ale mele - în vîrstă de cinci ani și aproape nouă luni. Amintiri adevărate: trudite de mine (întru tinere de minte); succesiuni de întîmplări, nu doar imagini statice, răzlețe; rezonînd îndelung, îndelat, la atingere, ca bronzul clopotului începînd să vuiască doar suflînd mai tărișor asupra lui (ca, de-o pildă, arderea cărților în curte, dansul tatei, gol pîn-la brâu, cu o sticlă de rachiu într-o mână, țopăind în jurul rugului de pe

zăpadă și urlînd cu veselia înspăimîntatului: «Trăiască Gutenberg!» - știind el bine că viața Basarabeanului sub Rus e, ori: că-că, ori: că-că.)

Din acea dimineață am început să înregistrez, ca oamenii, succesiv; să primesc, conștient și să depozitez, știind că o fac, ce se petrecea cu mine, în imediata mea apropiere, cu apropiații mei - mai ales cu apropiatele - iar golurile nu mai întrerup, ca „înainte”; doar ciuruiesc.

Insist, revin: din acea dimineață-sărbătoare am început să acumulez; să adun; să strâng, să pun bine, să tezaurizez: astfel am devenit atât de bogat... Și nu-i exclus ca impresia-certitudine de *duminică* să se datoreze, de ce nu?, sărbătorii începutului; sfeștaniei. Iar pentru ca ziua aceea să fie dublu marcată, aș putea spune că era 29 iunie, ziua onomastică a lui frate-meu, mort; a mea, încă nemort - și aș avea șansa ca istoria-cu-calendar să nu mă contrazică prea mult.

Mai târziu aveam să aflu, deci să-mi completez, confirm prememoria - că, «de vreo săptămână, se auzeau tunurile, la Prut»; că noaptea «nu se vedeau stelele, de roșu ce era ceriul (la Prut)»; deci: «VIN ROMÂNII - de la Prut».

Așadar: în această dimineață de sărbătoare, stau în calidor.

La noi, la Mana. Din calidor, văd peste și printre acoperișurile caselor din față, coborînd în pantă ușoară încolo, spre șosea.

Din calidor, văd totul; văd, sub șirul de sălcii bătrâne, scorburoase, din marginea imașului - văd, deci, *mașâni-și-soldați*. Știu că nu sînt de-ai noștri - fiindcă sînt de-ai *lor*: ruși. Pentru întâia oară-n viața mea văd singur-singurel, cu ochii mei și, chiar dacă n-o spun, n-o gîndesc, o știu: eu văd, văd eu. Și țin minte ce văd.

Văd și mă mir - eu: De unde vor fi răsărit, ele, *mașânile*? Și ei? Pîn-acum se ascuseseră de ochii tuturor Mănenilor, ori numai de ai mei - încă necrescuți, prea de copil mic? Mă miram, atunci, mă mir acum, ca să, eventual suplinesc nemirarea de atunci (nu poți fi sigur de nimica pe lumea asta: chiar așa: dacă nu mă miram?)

Oricum, văd: fumuri țâșnind de sub sălcii; ai zice: puf-puf-urile de fum-fum din liulăua moșului cutare, din cutare poveste povestită de careva din jurul meu - la noi, în Mana, bărbații fumează numai țăhârci di titiun, dar voi fi auzit eu de la cineva, ceva cu pip-pip, fiindcă din liulè nu poți face: liul-liul': nu s-aude.

Așadar, văd fumuri 'zbucnind. Apoi aud: ele sînt bubuiturile, cele care fac: bu'-bu', tare de tot; unele sînt unele, altele altele, păpădii de fum alb - altele decât cele de sub sălcii; și simt geamurile zumzăind, zăngănind; și simt podeaua calidorului vuvuind, hurducat, de parc-ar merge, cu roatele-n sus, un car, sub el. Aud și alt zgomot: unul care

vine de depaarte, se apropie, ne acopere - apoi ne descopere la loc și se tot duce. Atât că n-am apucat să văd ceva din zgomot.

Mama, în cămașă de noapte, desculță, nepieptănată, iese în ușă, îndărătul meu și-mi strigă:

- Nu sta acolo, Doamne-fereste! Intră i-me-di-at!

Nu intru - și încă i-me-di-at - ce, -s prost? Mai ales că mama, pentru o bună bucată de vreme, are altă ocupație: deschide, larg, toate ferestrele casei, apoi traversează, desculță, curtea și, după un timp, o văd cum deschide ferestrele școlii, toate.

Voi fi întrebat-o sau nu de ce deschide ferestrele? Poate că da - în care caz, nu mi-a răspuns; poate că nu - fiindcă știam: „sunetul” ar fi putut sparge sticla ochiurilor.

Uite-l pe Moș Iacob! A ieșit în ograda lor, în stânga mea. Îmbrăcat cu pantalonii lui negri, de duminică (vezi? ce-ți spuneam?), încălțat cu ciubotele lui negre, lucioase, cu carâmb înalt, mult evazat sub genunchi și cu tocuri suse. Pălărie pe cap, dar bust gol - nu va fi apucat să-și tragă și cămașa, ori și-a dezbrăcat-o-n prag, pentru ca, în ogradă, să aibe ce învârti, agita, alb, spre cer. Cu o mână își stăpânește pe cap pălăria neagră cu boruri largi, cu cealaltă rotește albul pe deasupra negrului și strigă - strigă ca ciobanii la stână, de pe un deal spre altul:

- Aicea măăăăi!! Viniț', 'uăăăă'!!!

Din calidor, văd peste drum trei curți: a lui Maxim, în stânga; drept în față, a lui Simion Critea și, în dreapta, pe sfert acoperită de cornul școlii, gospodăria lui Moș Andrei.

Simion Cristea aleargă de colo-colo, prin ogradă, mai împiedecându-se de un copil (are, are!), mai poticnindu-se în vreo unealtă uitată - și tot împunge cerul cu o butelcă de vin. Răcnește ca la crăsmă (n-avem așa ceva în Mana, dar dacă am avea, așa ar; am auzit eu):

- Da viniț' s' cinstim, măi!!

Mai repede, mai repede - să cinstim venirea.

A ieșit la vedere, la ei și Moș Andrei. În izmene. Cu mâna streășină la ochi, își sucește, răsucesce capul într-o parte, în alta, după vuietele apropiindu-se, îndepărtându-se - printre păpădii de fum. Și zice Moș Andrei - încet, încetișor, dar îl aud:

- Măi băieț', măi... Aț' vinit pân-la urmă...

Alături, baba lui Moș Andrei: cu o mână pe umărul bătrânului, cu cealaltă flutură înspre cer ce are și ea la-ndemână: pestelca, trasă cu tot cu partea din față a fustei - și i se văd țurloaiele slabe, strâmbe, negre. Cu un pas îndărătul lor: Duda - nepoțica; face ce face bunică-sa, dar cum ea nu are, în față, pestelcă, cum i-s libere amândouă mâinile, flu-

tură, ridică, saltă poala rochiei - de la noi, din calidor, văd până mai sus de sus ce zicea ea, mai deunăzi, că nu se cade să văd, atunci când îmi zicea să mă uit în sus, că nu se cade să văd jos - că, așa.

În ograda lui Maxim parc-ar fi nuntă: Maxim s-a urcat în căruța deshămată în fața casei, agită pălăria, apoi o prinde între amândoi genunchii, ca să aibe mâinile libere; se uită cu „oceanul” (covrigii degetelor) și comunică în jur:

- Aista-i român de-al nostru - strigaț' fa, să vie!

Nevasta și nurorile lui Maxim strigă, chiuie, țipă ascuțit, ca druștele, fâlfâie din basmale. Nora oacheșă, drăcoasa de Ileana, s-a suit cu un picior pe butucul unei roți, cu o mână se ține de cămeșa socru-lui, cu cealaltă arată ceva - nu văd ce - oricum, ceva spre față, ceva de jos.

- Ghiorghităăăă! Da vină, măi, odată! Că te-aștept cu masa-pusăăăă! Și arată iar spre jos-față.

Știu: Gheorghită e omul ei, băiatul lui Maxim, prins de Cedare „dincolo” - nu contează că nu-i aviator, să vie degrab', că-i așteptat cu masa pusă jos.

- Istalan' 'i de-a' lor!, anunță Maxim. Da' mai du-ti-n chizda mă-ti, ciolovecule!, 'nghiți-ț-ar stauua de pe coadă!

Fumeile chirăie, chiuie - de răs. Ileana - văd bine de tot - își arată dinapoiul dezgolit; alb-alb și geamăn.

Mama coboară scările școlii, vine încoace:

- Doar ți-am spus să intri-n casă!

Doar mi-a spus. Dar nu intru - doar. Dealtfel, mama se oprește în mijlocul curții și înalță capul.

Crește vuiet. Ridică și mama o mână, dar numai până în dreptul umerilor, acolo își mișcă degetele a bun venit - în clipa următoare își dă seama că e numai în cămașă de noapte și desculță, așa că aleargă spre casă, cu mâinile rușin'-crucișate pe piept...

Și bine face: pe loc se-ntunecă cerul - și numai pentru astă clipă - huietul e atât de gros, de plin și rotund, încât plesnește, pârăie, crapă: un izvor de colb țâșnește din chiar locul în care se afla, adineauri, mama; din gardul dinspre Moș Iacob sar, zburătăite, improșcate, așchii.

- Nu-aicea, 'uăăăăi!, răcnește bătrânul nostru vecin, părăsind pălăria, ca să poată amenința cu pumnul. Nu-n noi, bre, dă-n cioloveci, 'uăăăă'! - și arată încolo, spre imaș.

Mama n-a băgat de seamă ce se petrece în spatele ei - mă înșfacă, dureros, de umăr și mă duce în casă aproape pe sus. Eu nu mă las - nu vreau în casă. Eu vreau afară, vreau pe calidor! Să văd, s-aud, să miros - tot, toate. Mă zbat, mă las pe jos, încerc să-i scap - nu izbutesc; înca-

sez o palmă de directoare - nu-mi pasă de palma ei, dau să ies iar pe calidor - la văzut.

Și nu știu dacă mai întâi a fost buhnitura, abia după aceea trântitura la podea, în antreu - cu mama deasupra; ori mama, presimțind ce avea să vină, auzind şuierătura, mă silise să mă culc, apoi se culcase și ea peste mine - știu doar că mă doare rău nasul, strivit de dușumea; și mai știu că plâng amarnic, plâng de ciudă: de ce m-a acoperit mama cu ea, ca pe un copil?

Când mă ridic, încă miorlăind, trebuie să ocolesc cioburile unei vase de sticlă, spartă. Prin ușa salonului, deschisă, văd - văd că nu văd; de-atâta praf pe lume.

- Trebui' să plecați, doamnă, să vă duceți', spune Moș Iacob, ținând cuvincios lipită de piept pălăria (s-a îmbrăcat între timp, și-a încheiat până sus, sub bărbie, nasturii „redingotei” și ea neagră). A' să fie horă-mare, hora dracului, scuzați' de vorbă ră - da-a' să fie treabă de bărbați... Așa că plecați cu băiețalu', de casă om avea noi grijă.

Din calidor văd cum mama scoate din casă și duce peste pârleaz geamantane, baloturi, legături; cum Moș Iacob îi tot iese înaintea, la pârleaz, zicându-i să nu se ostenească, că-i treabă de bărbat; cum mama nici nu-l ia în seamă, cară singură lucrurile și le coboară în beci la ei.

Stau în calidor și privesc în voie - mama e ocupată.

Sălciile de la marginea îmașului abia se deslușesc din pricina fumului. Fumul a devenit cenușiu; fumuriu - și mirositor, pișcă, nu numai nările, dar și ochii, a ajuns pân-la noi, pe calidor. Ciolovecii de sub sălcii trag într-una, trag fără oprire, trag și când nu vin avioane de-ale noastre, românești. În pauzele dintre un îndemn și altul la adresa mamei (să nu se mai ostenească, asta fiind treabă de bărbat), Moș Iacob zice de cioloveci că trag și ei, după cum li-i firea, drept în fața ochilor; ca să se ușureze de moniții, să nu fie îngreldați, când s-or așterne pe fugă - rușinoasă, dar sănătoasă...

Din curțile pe care le văd, dincolo de drum, ies femei și boccele, copii și găini-sub-braț. Ies în uliță, apoi intră în curtea noastră: pe la noi, prin grădină, se ajunge mai ușor la pădure, așa aud.

- Să ne ținem laolaltă, doamnă, să ne fie mai ușor la greu..., o aud pe nevasta lui Maxim.

- Că unde-s două puterea crește - și nici nu te plouă!, chicotește nora cea frumoacheșă, Ileana.

Trece prin curtea noastră și Duda. Numai cu bunică-sa.

Duda asta nu mai e chiar mică, joacă la joc, umblă pe la șezători, cu flăcăii, se zice că iese și la șezut cu ei, prin cele vii, cele păduri - eu încă n-am văzut-o alergându-și-o prin vii, dar nu e ea chiar atât de

mare-mare, încât să nu se mai joace și cu mine, olecută (ultima oară la noi, în bucătărie, unde-a dat mama peste noi, mie mi-a fulgerat per-echea de palme, pe Duda a primblat-o de găte - de găte a azvârlit-o afară, zicându-i să n-o mai prindă pe la noi, că i le taie - dar m-am dus eu la ea, când bătrânii erau la deal, la lucru și în casă întuneric din cel bun, cu calapăr și cu uită-te-n-sus-că-nu-se-cade-să-vezi-în-jos).

Pătrund în curte și vreo cinci-șase copii de-ai lui Simion Cristea.

Din tot ce se vorbește - și se vorbește!: te pui cu fumeile? - înțeleg ce înțeleg. Și spun:

- Eu rămân cu bărbatii, să păzim casele de cioloveci - asta-i treabă de băbați!

Purtătoarele de fustă (părul lung și mintea-ngustă) se aștern pe răs, ca proastele. De nevasta lui Maxim, chiar de nurori puțin îmi pasă, dar uite: a surăs, într-un colț și mama. Bine: mama-i mamă, n-ai ce-i face - dar Duda? De ce să râdă tocmai Duda? Eu pentru ea spuseseam asta, cu bărbatii; să audă ea - să mă admire ori să tacă. Ea însă râde. Cu gătele ei pe care rău a făcut mama că nu i le-a tăiat.

Sunt gata să dau în plâns - dar Moș Iacob al meu găsește:

- Ș' pi fimeili istea cin' le apără, 'n codru? Di tal'ari? Trebui' ș-acolo-on bărbat!

Așa da. Chiar dacă femeile râd, mă las luat de mână de mama. Duda mă apucă de cealaltă - cu ochii mereu la mama: o lasă?, i le taie? Mama n-o bagă-n seamă și bine mai face: mâna cunoscută a Dudei: aspră și fierbinte, pielegoală mirosind a calapăr, ca la noi, în bucătărie, înainte de; și după, la ei, cu ferestrele astupate, în umbra dulce și pipărată, când ea zicea să mă uit în sus, că nu se cade. Nu se cade să cazi în jos, de-aceea. Că, dacă o vezi, cade. Joasa ei cea nevăzută.

Acum e ca atunci. Mă strânge ușurel-tăricel cu picioarele ei, toate și cu între fierbinte și pipărat și cărniet, proaspăt tăiat.

Duda zice, îmi zice numai mie din toată lumea:

- Uită-te-n sus!

Mă uit, chiar dacă ea n-a chiar spus, în curtea noastră, e prea multă lume, așa că nu-văd ceea ce-i fierbinte și cărnii, dar știu cu nări-le ce-i fierbinte și pipăriu.

Pornim după ceilalți, spre fundul grădinii.

- Câinele!, ne oprește mama. Moș Iacob, ce ne facem cu bietul Osman, doar n-o să-l lăsăm legat!

Osman horcăie, gâtuit în lanț; trage, se năpustește, își arată ragila de colți la femeile și copiii care se îndepărtează, frecînd gardul. Nu aud ce-i răspunde Moș Iacob mamei, am rămas cu Duda. Ba nu: și fără ea, s-a speriat ca proasta, fuge încolo, i se văd numai tălpile goale, albe;

ba nu: gălbii. De parcă n-ar fi tot ale ei, tălpile. Am rămas și fără mama; la gard; singurel și orfănel.

Osman nu mai trage, nu mai horcăie. Dar tot are ochi galbeni și păr de arici pe spinare. De când l-au ridicat Rușii pe tata, astă-iarnă, câinele n-a mai fost slobozit din lanț. Nu cunoaște pe nimeni. Numai pe tata îl cunoaște Osman. De când l-au ridicat Rușii pe tata, mama i-a dat câinelui de mâncare și de băut în două ceaunașe legate la capetele unor prăjini lungi. Osman e un bun câine-rău. Osman e câine-lup - de-aceea. Despre el toată lumea spune că-i ai rău ca un lup adevărat. Fiindcă-i câine - de aceea.

Când mama se întoarce și mă apucă de mână și vrea să mă ducă încolo, după femei, Osman prinde să scheaune.

- Îl dezleg eu, pe mine mă cunoaște, zic.

- Vrei să te-nghită de viu? se sperie mama și mă trage cu putere după ea, spre fundul grădinii.

Străbatem o pădure de păpușoi proaspăt prășit. Strașnic de bine-i când porumbul e prășit de curând, iar tu desculț: dacă ți-i fierbințeală la cap - de la soare, de la război, de la femeie - la picioare ți-i răcoare; și uite-așa merge viața. Da, dar mie mi-e ciudă: sunt încă mititel, nu pot vedea pe deasupra lanului. Mama vede, mama se strigă, peste, cu femeile. Îi cer să mă ia în brațe, să văd dacă le-am ghicit pe strigătoare - adică pe Duda: să văd eu dacă ea mă vede cum o văd eu pe ea - doar de jos, nu. Mă aleg cu o smucitură de mână care aproape mă pune în genunchi - nu-nțeleg ce tot are mama cu fata asta, Duda.

Chiar dacă n-ar avea ceva cu gătele Dudei, mama n-ar putea să mă ia în brațe: pe umăr poartă o boccea stânjenitoare, mereu alunecătoare; în aceeași mână cu umărul duce o altă boccea-legătură; apoi ne cam grăbim: pân-la poala codrului mai avem-avem, chiar dacă nu văd peste, cunosc locul, de parcă pe-aici mi-aș fi făcut veacul.

Duduiturile de tun de sub sălcii s-au îndepărtat, au căpătat altă culoare; altă formă: parc-ar fi barabanul mare din muzica lui Volincă.

Vine, vine, vine o ceva cu pâraiture.

- Ru-șii!, țipă ascuțit, tăiat în două, Ileana lui Maxim.

Ca și atunci, în casă, mama se culcă deasupra mea - după ce m-a trântit pe jos; ca și în casă, îmi turtește, stâlcește nasul - măcar de-am fi în ogorul prășit și răcoros, dar suntem în altul, bolohanii uscați și fierbinți și înțepăcioși îmi înghimpă obrazul.

- Acuma, tot o fugă! Să nu se-ntoarcă! - tot glasul Ilenei.

Ne ridicăm, alergăm prin păpușoi. N-am timp să-i cer mamei socoteală că m-a trântit, că mi-a apăsător obrazul (meu, de copil mic și

făr-de tată) în zgrunțurii uscați.

- Se-ntoarce Rusu'! La pământ!!, strigă careva - nu-i Ileana.

De astă dată, mă azvârlu singur, ca un om mare. Mama se lasă alături, dar mă acopere cu legătura de mână. Vreau s-o îndepărtiez - se culcă cu totul peste mine. Printre pâraii, o aud, la urechea mea, cum se roagă: zice de copil, copilul-să-scape. Așa că nu mișc. Deloc-deloc. Nu plâng. Încep a crește.

Și iar strigă o femeie că să tot-o-fugă. Ne ridicăm și tot o fugim: ajungem în drum; suim valul, ne cățărăm, prinzându-ne de ierburi; ne oprim, gâfâind, sub primii copaci ai pădurii.

Ileana a ajuns înaintea noastră - nu-i de mirare: cum e ea drăcoasă... Dar uite-o: se întoarce din drum, ba chiar urcă pe celălalt taluz, cel dinspre sat.

- Eș' nebună, fa?!, țipă femeile. Se-ntoarce Rusu'!

Acum îl văd și pe Rusu: vine de la dreapta, dinspre Orhei. Are botul bont, teșit, de parc-ar fi luat un pumn în mordă. Dacă păpușoiul ar fi înspicat, roțile Rusului, crăcănate, ar atinge spicele. Uite-i și steaua, de zicea careva să și-o pupe-n cur. Una pe coastă - în cărțile lor, cu litere ca păianjenii, avea și pe aripi, însă aici, deasupra lanului, numai pe-o parte. Mama caută cu mâna liberă după mine, să mă tragă de-acolo, ori să mă trântască iar la pământ, dar eu mă feresc, scap. Și văd, ca din calidor, totului-tot. O văd pe Ileana cum, pe creasta valului, se apleacă foarte tare-ncoace, de nu i se mai vede nasul din iarbă; și cum ridică foarte tare, încolo, fusta înspre Rusu; și cum se bate cu palma peste ceva pleoscăitor:

- Na, măi, na, ciolovecule! Dacă ești bărbat, bagă-mi plumbu-aici, na! Na! Na! Aici, aici!

Samaliotul a dispărut în stânga, dar Ileana o totfugește: pleoscleascăiește peste aiciul care, de la mine, rămâne nevăzut. Femeile chiuie, țipă, râd. Le aud glasurile din ce în ce mai în urmă rămase - mama a izbutit să mă înșface de mână și să mă zmulgă de-acolo.

Am pătruns în codru. Parc-am mai fost pe-aici. Am fost, am fost.

- Ce-i dădea Ileanu lui rusu, mamă? Ce zicea ea că-i dă lui?, întreb, repet, scuturat de graba mamei.

- Nimic, nimic.

- Cum, nimic? Ce-i cerea, ea, lui?

- Nimic, Ileana-i o proastă!, zice mama.

- Nu-i proastă și ce-i aceea: bagă-mi un plumb, mamă? Ce-i aceea, mamă: aici?

- Nu știu, n-am văzut - și ia-o înainte, singur, de-acum ești mare. Sigur că sunt. Mare. De-acum.

Îi cer mamei să-mi dea să duc o legătură - mama îmi dă să-i car baticul. Îl arunc și-o iau la fugă-napoi, spre grupul femeilor.

Mă apropiu de Ileana, îi dau un ocol, încă unul, dimpotrivălea, ca să știu cum adie vântul și așa, și așa - o apuc de mână, îi fac semn să se aplece, îi spun numai ei, la ureche:

- Arată-mi și mie aiciul tău, să văd cum e făcut...

Ileana - avea dreptate mama: e o proastă - începe să urle de râs; repetă în gura mare ce-i cerusem eu în șoaptă; și iar râde. Femeile chirăie cu toatele, ca niște găini ce sânt ele. Azi și mâine!

Mama, mânioasă, mă apucă de-o ureche și mă duce așa, spre inima pădurii. A Codrului.

Ne omoară țânțarii. Femeile și-au acoperit capetele și brațele cu broboade, barijuri și chiar prostiri; picioarele cu fustele slobozite până la pământ. Când ne oprim undeva, se chincesc, ca țigăncile, ele au cu ce se apăra - dar eu? în pantaloni scurți, în bluză cu mâneci scurte...

- Dă-i o rochie de-a mătale, doamnă, că rămâi fără' de el, îți înghit țânțarii copchilu di jiu!, zice Ileana.

Mama caută în legături - dar eu nu vreau așa. Eu vreau altfel, adică tot rochie, dar nu de-a mamei. Eu o vreau pe-a Ilenei. Îi și spun ce doresc eu pe lumea asta.

- Da n-am alta, puiule, c-am fugit în graba-mare, zice Ileana. Eu cum rămân, n-oi fi poftind să mă dizbrac în chelea-goală! Asta vrei tu?

- Încă nu, zic. Când m-oi face mai măricel, de ce nu, acum vreau să mă iei la tine, la aici. Scap de țânțari și văd și cum ți-e făcut aiciul.

Nu înțeleg de ce-i atât de supărăcioasă mama, azi: se năpustește ca un hultan la noi, găinile, pe mine, biet pui, mă ia-n gheare...

Zic și eu. De fapt, îmi pune-n cap o cuvertură cărămizie, mă apucă de colțuri și mă duce, ca pe-un cal, de căpăstru, încolo, în altă parte.

Într-o râpă.

Ai zice că s-a mutat Mana în râpă - fără bărbați, numai femei și copii, în văgăuna lutoasă, umedă, întunecoasă, mirosind a lemn putred, a frunze putrede, a urzici. Mai miroase a fum de verde. Și încă, a ierburi grase, mustoase, pipăroase - atât, că-s verzi. Dar mai ales a mâncare bună miroase; de mi se împăinjenește văzul.

Și nu mai miroase mâncarea a mâncare: am mâncat-o!

Acum pădurea cu tot cu râpă și cu noi miroase a Duda. După ce mi-a adus, de prin vecini, o strachină cu găină fiartă, mama a zis să nu mă mișc de-acolo, că ea se duce să mai caute de mâncare, pentru băiat. Cum a dispărut mama, cum a apărut, lângă băiat, Duda: că s-o las și pe

ea oleacă-năuntru; că țânțarii.

Zice, strecurându-se sub cuvertura roșietică:

- De ce-ai vrut rochie de la Ileana? N-ai zis că numai eu?

Îmi aduc aminte de rochia Ilenei: binemirositoare, însă nu de numai-a-Dudei. De la Ileana nu doream rochie, ceream aici. De care Duda n-are - nu-i destul de mare. Îi și spun. Ea nu pricepe.

Se ghemuiește lângă mine, dar numaidecât zice că varvarii de țânțarii intră pe-peste tot, și prin față și pe dedesubt; zice că suntem prea mulți, doi, pentru o singură învelitoare, așa că să fim numai unul - din pricina țânțarilor-varvarilor. Zice că, mai întâi, să mă așez la ea în poală; după aceea zice să mă ridic oleacă: i se boțește rochia. Eu mă ridic, ea retrage frumos poalele, ca să nu i se boțească. Acum e binișor: parc-aș sta în fotoliul de-acasă, dar mult mai bun, făcut din ea, pentru mine și cald și cald și cald mă strânge el din toate părțile, fotoliul. Duda zice că mai bine decât-așa o să ne fie nouă, dacă eu îmi scot pantalonii; și și mai bine, dacă mă răsucesc cu fața către spătar - eu zic așa, nu ea; acum ea zice, cu-adevărat zice că nu așa: cu-peste, ci cu: pe-sub. Eu zic, doar așa, că mie mi-a rămas spinarea la frig - Duda pe dată mă cuprinde cu o mână fierbinte peste spate, pe gât, la ceafă și mă trage frumușel la ea; cu cealaltă se desface la piept și-mi apasă obrazul urzicat de țânțarii la căldicel și răcorel - și la binișorel.

- Uită-te-n sus, că nu se cade să vezi în jos.

Îmi dezlipesc obrazul de caldul ei de sus și, cu ochii închiși, înalț capul, sub cuvertură. Sub cuvertură, Duda face să fie bine-bine; ca la noi, în bucătărie, când ea ședea pe scaun; ca la ei, în odaia mare, cu ferestrele astupate, când ea ședea pe marginea crivatului și zicea. Zicea și ea ce zicea, cu josul. Ba parcă și mai, acum, acum e muuul' mai foarte bine - de aceea și azi sunt supărat pe mama care zmulge cuvertura, îi trage două palme Dudei și-i zice:

- Stricato! Care-mi strici copilul!

Pe mine mai mult pe sus mă ia și mă duce, cu tot cu pătură, într-un fel de colibă de frunzari; la numai babe și numai copii mici.

În coliba aceea plâng o vreme, liniștit; apoi cu hohote; apoi urlând, până-mi vine să vărs. Ies de-acolo și o pornesc de-a dreptul: las-să mă zgârie crengile și rugii de mure; las-să mă dezbrace de tot, să mă omoare de tot țânțarii, să mă găsească mama mort de tot - atunci îi pare ei rău, dar e prea târziu... De ce m-a bruftuluit, când cu Ileana și când cu rochia, când cu-aici? De ce m-a bătut, când cu Duda și fărărochia de jos? Duda, care-i caldă și spune atât de bun: Uită-te-n sus!, la urma urmei, nu-i nevoie să-i văd susul, atât de parfumat i-i spusul. Și de ce mă bate tot mereu într-una, taman când ni-i cald și bun? Și de ce i-a

zis: «Stricato!»? Și că mă strică pe mine... Cum adică: atunci când ți-e atât de frumos, că ți se face rău de bine, te strici? Te strică bunătatea? Fiindcă și ea-i stricată? - de ce: de căldură?; pentru că suntem făcuți din carne? Suntem, dar nu-i tăiată carnea - uite: vaca vie nu se strică și nu strică pe alții; nici porcul, nici găina vie - așa că nici noi. Suntem pe-picioare, așa se spune când ești viu. Duda-i pe picioare, eu sunt pe picioare - așa că! Noi nu ne stricăm când eu pun picioarele mele peste ale ei - chiar pe sub. Deși, dacă ne gândim bine, Duda e cam tăiată. Nu ca găina, de tot, Duda e tăiată olecuță, uite, cam atâta - am probă-luit-o. Și nu-i cu sânge, m-am uitat bine, la mine.

Sau poate mă stric, dacă mă uit în sus? dar ea mi-a zis. Și dacă m-aș uita în jos, m-aș nestrica? - ba nu: nu mă uit niciodată în jos, că o supăr pe Duda și atunci vine cu frig.

Și uite că nu mor; și uite că mamei nu-i pare rău de ce mi-a făcut, ba tot pe mine mă ceartă, mă ocărăște că umblu-n chelea goală prin Codru, cu toate că aș putea pretinde că n-aud: și de urechi m-au pișcat tântării, nu numai de pleoape, de nu mai pot deschide ochii să amiros încotro a plecat Duda.

ÎN REFUGIU

Stau culcat pe cuvertură, aici, în poiană; poiana e un fel de acasă, cuvertura un fel de covor: mă poartă ca gândul, mă duce ca vântul. Așa că stau în poeniță, pe cuverturiță și mă gândesc în gândul meu la tot ce-mi trece mie prin gând, ba chiar și la ce nu-mi: de pildă la Ileana.

Pe calidor, în covor nu sânt țânțari, bate soarele și-i a doua, și-i a treia zi. De refugiu, zice mama. Ceilalți oameni nu zic nimic, de parcă n-ar fi fugit odată cu noi - ba unii înaintea noastră - prin Codrul adânc. Și mereu tot verde. Plin de copaci și de glasuri.

Mama coboară din vreme-n vreme în râpă, la pârâu, să ude prosopul uscat - m-a lăsat învelit în cel ud și stropit cu oțet, de țânțari.

Sunt mulțumit de refugiu, dar mă frige la inimă Duda. Ibomnica mea cea dulce și-nmiresmată m-a amăgit.

Acum, să tot vrea ea: nu mai vreau eu!

Uite: în loc să vină la mine când mama coboară la udat prosopul, să mă întrebe, ca omul, ce mai fac, dacă mă doare tare, că numai din pricina ei m-au ucis țânțarii, ea umblă cu flăcăii. Șade dimpreună cu ei.

Are dreptate, mama: Duda e stricată. Nu de la carne, stricată, de la altceva, nu spun, deși tot de carne-i. Am văzut eu: te strici, când îl lași pe Gligor al lui Macarie să te strice - am văzut, ieri. Cum să nu ți-o strici, când te dezghini atât de tare, de strașnic, când Gligor se suie pe tine și te ia la stricat, te tot îndeasă, mereu te tot bate, de gemi, de țipi de durere - am văzut totul - tot: stăteam tot aici, la soare, mama tot așa, coborîse, eu: singur-singurel și numai ce uite-o pe Duda! Vine-ncoace - eu cred că la mine, să mă-ntrebe cum o mai duc fără ea și să-mi zică: «Hai să ne-avem bine iară...» - ți-ai găsit! Nici nu mă vede, taie poiana încolo, mereu tot întorcînd capul înapoi - și-napoia ei cine venea? Gligor! Iară Gligor ce-mi făcea? - n-am știut de la-nceput... I-am văzut cum se topesc, pe după cap, prin tufe. Și mi-am zis...

Zis și făcut. Mă iau după ei, târîș, prin ierburi, ca la război, soldații. Dau de ei, nu prea departe. Mă apropii - i-aș fi putut atinge lui Gligor călcâiele.

Și văd, aud. Mama are dreptate: Duda e stricată rău - dar încă nu era, când i-a zis: Stricato! și a bătut-o, ca să nu mă strice, cu mine nu era, s-a stricat de când a stricat-o alde Gligor, am văzut cum tot strica

la ea și dă-i și strică-i - și m-am mirat foarte tare după aceea, când am văzut-o că merge ca omul, cu adică picioarele apropiate, ca și cum nu i le-ar fi stricat, dezghinându-i-le, ridicându-i-le foarte tare, -n sus, unde mă uit eu, ca să nu văd josul, acum susat de tot, de tot, de nu mai știam unde se cade să mă uit, ce să mai vorbim de cât a tot pălit-o, îndesat-o, acolo, între și, uite: nu șchiopăta, păsea pe picioare alăturate și, deși cam foarte roșie în obraz, nu părea să plângă, oricum, nu plângea c-o durea - după atâta amar de durere de-o îndurase de la porcul de câine al lui Macarie, el o stricase, sărmana.

Dac-ar fi venit la mine - să fi venit la mine, să mergem noi doi în tufiș - eu n-aș fi făcut una ca asta, să-mi fi dat un castel numai și numai de aur, cu cal cu tot! Eu țin la Duda: aș fi mângâiat-o, n-aș fi desfăcut-o și m-aș fi uitat numai în sus, ca să n-o stric. Nu se cade să strici fata - dar dacă ea se preface că nu mă mai știe; că nu mă vede...

Stau lângă foc, în râpă. Aburii din ceaun adie aproape tot atât de bun ca Duda - înainte de stricăturare.

Așteptăm (cu sufletul la gură) zama de găină pe care o to-ot descântă Mătușa Domnica, venită și ea în-refugiu, la pădure, după două nopți de foc-și-pară, așa zice ea și numaidecât zice că n-a fost foc în sat - numai boambe și plunghi. Vorbește ea, vorbesc cei care-au rămas, povestesc cei care s-au strecurat, pe întuneric, în sat, să mai pună la adăpost ceva lucruri, să aducă-ncoace de mâncare - mai ales găini.

Nu, rușii n-au plecat de pe imașul nostru, ba au primit întăriri de la Orhei, s-au întărit și cu fugiți de-ai lor, dinspre Prut. De așezat, nu s-au așezat prin casele oamenilor, numai ștabul lor e la școală - dar el, ciolovecul, îți intră-n casă, îți ia ce găsește, strică ce nu-i trebuie, c-așa-i Rusu - da' lasă, lasă: nu fac ei mulți purici, păgânii! Ai noștri-s pe-aproape, vin ei, Românii și-i pun pe fugă pe bolșavici - auziți tunul cel mare, gros, de parc-ar fi Gurie de la Curchi? -I tunul de la Cornești, ai noștri, Românii, au luat mănăstirea Țigănești, dar tunu-i mai în urmă, la Cornești - ce-o fost greu o trecut, cu-ajutorul lui Dumnezeu...

- Dacă nu azi, atunci mâne! zic oamenii, toți zicem așa.

- Doamne! face nevasta lui Maxim. Pe cel dintâi român, de-l văd cu ochii, îi cad în genunchi și-i pup multier'li, taaare i-am mai așteptat!

Suspină, smârcâie, își șterg ochii cu colțurile basmalelor și alte femei. Aproape toate. Mama tace, cu ochii uscați. Nora lui Maxim, hâtra de Ileana face:

- După ce te-i închina măta' la el, dă-l pe mâna mè! Să-i disfac eu multierile celea multe... - și-și freacă palmele a pregătire.

Chicote, cârâieli, ghionți - râde și soacra, acoperindu-și gura cu palma; apoi cu basmaua - de-acolo zice:

- Da tu n-ai nici o rușâne, Ileană? S' te-audă iel, Ghiorghiț!... - și chicotește.

- Lassă, mamă soacră, poamă acră, c-așa-i la război! Crezi că Ghiorghiț-al meu, pi undi i-or sticli ochii, nu se lasă disfăcut pi la mul-tiere de-o mână di fimêi stătută? Ca mîni?

O întreb pe mama, în șoaptă:

- Ce-i aceea: stătută, mamă? I-așa, când stai cu mâinile-n șolduri? Cum stă, acuma, Ileana?

- Cam așa ceva, zice mama, cu gura pungă.

Așa să fie. Acum se vorbește de stricăciuni, în sat - nu cine știe ce, nimica toată!, spun cu toții și rîd: ba de vaca moartă, de casa dărâ-mată, bine că vin ai noștri, așa-i la război, dar dac-a trece războiul, totul s-a drege, ba și mai și! Mare veselie: o boambă s-o scăpat pe saraiul popii - și-a face el altul, cân s-a-ntoarce de dincolo de Prut, și-a face două, că are de unde; o altă boambă pe casa lui Scridon - tot avea el de gând să-și facă alta, din nou, numai din cheatră, acoperită cu oale și să-i puie și calidor... Femeia lui Scridon e veselă, de parcă bomba i-ar fi făcut, nu desfăcut casa. Au mai luat - on chic di foc - saraiuri, case, poiete - da-așa-i la război, nu?, las-că vin ei, ai noștri, Românii. Dacă nu azi, atunci mâne!

Plumbi însă au căzut, căzuut... Peste tot, de ziceai că bate chea-tra, spun unii; ca ploaia, spun alții, au ucis o vacă, a lui Cheptănar, șapți găști a' lui, ferestrele de la drum ale lui, au bortilit păreții casei lui cutare, au retezat hornul lui - da, da, plunghi au căzut, nu glumă... Plumbii - cum să nu-i știi? Avem și noi unul, pus la muzeul școlii, pe raftul cu Minerale și Metale. El este așa, cam cât o nucă mare de mare, însă cu formă de pepene zămos, cantalup mi-a spus mama că-i spune, așa-i el, i se văd bine adânciturile pe unde trebuie tăiate feliile; are și codiță, pepenele de plumb cât nuca - ușor îndoită; are și... a avut el, dar s-a rupt singură, de frunză vorbesc, am îndoit-o eu, să văd dacă se rupe - s-a rupt: dacă era de plumb, nu de verde... Așadar, plumbii sînt ca nucile de mari, de forma cantalupilor, cu urme de felii, iar lângă codiță, lângă frunzuliță, o găuriță cam cât o bortiliță - prin care vezi că pe dinăuntru-s goi. Că, dac-ar fi plini, ar fi și mai foarte grei ca plumbul.

Păcat că am plecat așa de repede de-acasă și n-am mai avut vreme să-i caut prin curtea noastră a școlii, în locul pe care tocmai îl părăsise mama; apoi în gardul dinspre Moș Iacob - i-aș culege și i-aș pune, fru-mos, pe raftul muzeului. Dacă nu ne grăbeam prin păpușoi, aș fi cău-tat plumbii lăsați din avionul lui Rusu. Dacă i-aș fi ținut în mână, aș fi

știut și aiciul Ilenei, când i-l arăta ciolovecului, că adică să i-l bage - dacă nu ne-am fi grăbit. Cine știe: Ileana va fi demult primit ceea ce tot cerea: plumb; din cela rătund și bortilit pe dinăuntru și cu frunza căzută. Te pomenești că-l avea atunci când i-am cerut să mi-l arate - dar ea n-a vrut, că n-a putut; că nu se face; că, ce și-o fi zis ea, băietu-ista-i prè mititel... Însă, dacă i-l mai cer o dată, pân-atunci mai cresc și eu, mai lasă ea. Îi cer frumos, îmi arată frumos; mi-l arată, poate că mi-l și dă - să-l țin în mână; și, dacă mi-l dă de tot, îl duc la muzeul școlii, îl așez pe polița cu Minerale și Metale. O rog pe mama să scrie pe o etichetă: PLUMB ILEANA, dau mai într-o parte FIER, PIRITĂ, CUPRU sau ARAMĂ și uite-așa, ne îmbogățim cunoștințele!

Nu înțeleg un lucru: am ținut în mână plumbul din muzeu și știu că-i al dracului de greu, așa gol pe dinăuntru. Dacă-i greu, când îți cade-n cap, te omoară - ca pe vaca lui Moisei. De ce, când a căzut pe Ileana, nimica nu i-a făcut? Pentru că nu-n cap i-a dat - asta-i: când ți-l bagă-n cap, te ucide, dar când ți-l bagă în aici, nu te ucide. Nu, de tot. Sau: deloc. Eu cred că nici n-a atins-o. Dacă l-ar fi avut, plumbul, nu l-ar fi cerut, tot mereu; și n-ar fi stat cu mâinile-torți, în șolduri. Dacă i-ar fi dat cu plumbul pe la aici, n-ar mai fi zis ea că-i stătută.

Zice mama, în a treia zi:

- Mai rămâneți sănătoși, că noi ne ducem la Camincea! Pe-acolo nu-i front și găsesc și felcer pentru băiat...

Mă iau după mama, în sus, pe cărarea din codru. Fără păreri de rău. Nu știu dacă la Camincea e front ori nu, dacă găsim felcer - ce să-mi facă felcerul, că m-am dezumflat, dar știu că dacă mai rămâneam în pădure, Ilie al lui Calistru ar fi încercat iar s-o jefuiască pe mama.

M-am trezit astă-noapte din somn, când mama lovea cu ceva-n cineva; nu voia să mă trezească, îi zicea în șoaptă și dădea în el din toate puterile - dar acela nu se sinchisea, pesemne că întindea mereu mâinile spre mama, îi zicea de mironosiță, că să nu mai facă pe, că-i văduvă și tânără - iar mama:

- Se-ntoarce el, bărbatu-meu, îți arată el, c-ai îndrăznit să-ntinzi mâna la mine!

Acela se hlizea - e-he, pân' se-ntoarce domțători' din Siberia, dacă s-a mai întoarce... - și întindea iar mâinile. Și s-a auzit pârâind rochia. Și mama, strașnic de mânioasă, dar tot în șoaptă strigînd:

- Mi-ai rupt rochia, schilodule! Dacă te mai apropii, îți rup și celălalt picior!

Așa am știut că-i Ilie al lui Calistru, un flăcău slab de minte, scutit. Am căutat o piatră, să-i dau cu piatra-n cap, dar de unde piatră în

pădure și pe-ntuneric? Iau din foc un ciot cu jărătic, mă năpustesc...

N-am mai pus geană pe geană până la ziuă, am rămas lângă foc. Mama a tremurat fără oprire. Pimprijur glasuri de babe chicoteau, râdeau. Mama:

- Fă-te că n-auzi!

Așa am făcut. După ce m-am făcut că n-aud, am întrebat:

- Ce-a vrut Ilie Schilodul? Să-ți ia ceva?

- Da, a vrut... - mamei îi clănțăneau dinții. A vrut să-mi ia banii! Să mă jefuiască a vrut...

Mai bine că plecăm de-aici, din refugiu, unde sânt jefuitori de văduve și țăntari. Mama merge în fața mea pe cărare; cu legăturile, bagajul nostru de refugiu. Se uită mereu în urmă, peste capul meu; și în laturi se uită, cu teamă. Nu mai tremură, dar știu că i-i frică. Știu și de cine, frica, de asta, la plecare, am șterpelit dintr-o legătură o furculiță; am băgat-o la brâu, pe sub bluză. Mama cată în urmă, dar nu vede că în față ne-așteaptă Ilie Schilodul: sprijinit de un ster de lemne de foc, frumos sterite și văruite - ca să nu fie jefuite.

Când dă cu ochii de acela, mama tresare; mă apucă de umăr, strâns. Zice, în șoaptă tremurată, că să ne-ntoarcem. Scot furculița și zic, cu glasul meu cel mai gros:

- Nu te teme! Ești cu mine - când îi dau eu una cu cuțitul...

Și uite că Schilodul, auzind de cuțit și de mine, care dau cu el în el, scuipă din gură paiul pe care-l tot sugea, începe să fluiera numai așa, ocolește stiva, dispăre.

Mama însă tot nu vrea să se urnească; că ea vrea înapoi, la oameni, în răpă. E rândul meu să mă supăr, s-o apuc strâns de mână și s-a trag după mine - aș duce-o și pe sus, dar încă nu mi-a venit vremea și ce bine, ce bine c-am venit în pădure, în refugiu, să le apăr pi fimeili-istea di tal'ari! Să le păzesc, cu furculița, de jefuitori!

Așa, înspre chindie, ajungem la cealaltă margine a Codrului. Dincolo de miriști începe Camincea. Ne așezăm în iarbă, să ne tragem răsuflarea. Mama se tot uită peste umăr, îndărăt.

- Nu te teme!, îi zic. Nu se mai ține după noi - ai văzut ce frică i-a fost de mine? Păi, când îi dau eu una cu...

- Am văzut, am văzut, mă oprește mama. Când m-a văzut cu tine - ai văzut cum a fugit? Cum a rupt-o la fugă? - și mama râde tare, tare, mă bate pe umăr și iar râde.

Râd și eu, privindu-mi mușchii și furculița.

- Tot acolo i-ai ascuns?, întreb. N-ai cusut bine.

- Ce s-ascund, ce n-am cusut bine?

- Acolo, zic și arăt rochia prinsă cu ață de altă culoare. Unde-a pus

el mâna, azi-noap'...

Mama îmi împuşcă o palmă:

- De la cine-ai învăţat şi porcăria asta? Tot de la stricata de Duda?

Nu de la Duda şi de ce: porcărie? Şi de ce tot pe mine mă bate?, doar am apărat-o, azi-noap', cu ciotul aprins şi cu piatra de n-o găseam şi cu furculiţa pe care încă n-o căutam!

Botos, merg în urma mamei, pe cărarea dintre miriști.

Încep să înţeleg: Gligor o jefuia pe Duda, în tufiş; îi ridicase rochia şi o dezghinase şi o bătuse, ca să-i fure comoara acolo ascunsă. Dar nu-nţeleg: de ce Duda nu s-a apărat - ca mama? Şi măcar de-ar fi arătat supărată după jaf, dar ea nu; nu plângea, nu ofta, nu nimic. Ei, dac-aveam eu furculiţa, când cu Duda; aş fi apărat-o vitejeşte şi aş fi rămas cu ea, nejefuită, nestricată.

Cad abricoasele din abricoşi ca plunghii - dar galbene, cum numai aici, la Camincea pot fi. Galbene şi pistruiate. Când Doamna apucă trunchiul dintr-o parte şi mama din cealaltă şi-ncep amândouă să scuture, galbenul curge, se mută, de sus, din rotund, jos, în iarbă, pe întins. Sânt atât de deşi plumbii galbeni în iarba verde, încât nici tălpile mele desculţe şi, orice-ar zice: de copil, nu se pot strecura fără să-i strivească - de aceea încep adunatul de pe margine; Doamna şi cu mama de la rădăcină încoace.

Doamna este şi ea învăţătoare. Şi directoare-înlocuitoare - ca mama. A fost colegă cu mama la Normala de la Chişinău. Domnul ei a fost coleg cu tata la Normală, la Orhei. Nici Doamna nu mai are domn, şi pe-al ei l-au ridicat Ruşii; tot astă iarnă. În schimb, Doamna are doi copii, fete: una cam de vârsta mea, dar muuult mai rea, o cheamă Emilia şi i se spune: Mili; pe cealaltă, cu vreo trei ani mai mare o cheamă Nora - asta vine de la Eleonora. Însă degeaba-i mai mare Nora: soră-sa mică, diavolul împielit de Mili o bate tot mereu şi tot mereu o pişcă, o trage de păr, o-mbrânceşte, îi strică păpuşile, îi rupe cărţile... Marea îndură şi tace; adică plânge. Plânge cel mai frumos din lume, Nora. Doamna-i ceva mai 'nantă decât mama şi mai subţire, ai zice că are inel la brâu, însă aproape tot atât de frumoasă; deşi are părul negru şi ochii negri - cea mică, Mili, îi seamănă, dar nu şi Nora, cu păr blond-blond şi ochi verzi-verzi - ca mine. Nora are şi fundă albastră-verzuie şi, când nu mănâncă bătaie de la scârba-mică de soră-sa, face pe hâtra: tot mereu umblă cu o carte uite-aşa de mare la subţioară, când vrei şi tu, ca omul, să stai oleacă de vorbă cu ea - n-are timp!; nici nu te aude - că ea citeşte!

Stăm la masă, afară, sub agud. Doamna a aşezat-o pe Nora în

stânga ei, pe Mili în dreapta, ca să nu se atingă, să fie pace între oameni și bună-nvoire la masă. Mili stă ce stă - în pace - dar cum Doamna întoarce capul, cum face ea ceva - acum azvârle cu pâine în soră-sa. O dată, de două ori... Eu îi spun că nu-i frumos...

- Da tu-i frumos să te ții după ea?, mi-o întoarce Mili și mi-o arată pe Nora cu limba.

Doamna tușește (așa tușește și mama, semn că vine-vine...), eu roșesc. De rușine, îmi simt obrajii în flăcări: că ce-a zis ea, că eu, cu soră-sa mai mare, mă țin după nu știu ce al ei... În fine, cam așa.

Iar acum Emilia (nici în gând nu-i mai zic Mili) mă pișcă de picior; îmi varsă paharul cu apă; mă lovește în coaste cu cotul ei ascuțit de copil tâmpit! Pentru că Doamna, după ce tușește, zice cu glas că vine-vine vărguța, ea devine foaaarte... cuminte: își pune amândouă mâinile pe masă, își ține capul drept, însă cu degetele piciorului descălțat, sub masă, mă pișcă de pielea piciorului; piciorul meu. Și-mi dă una cu genunchiul. Și-mi mai arde una.

Nici nu mă uit înspre ea. Nu zic nimic, nu mă arăt supărat. O privesc pe furiș pe Nora, de dincolo de Doamna și-i spun în gând că soră-sa-i o proastă-mică, care nu știe nimic, n-o să-mi pun eu mintea cu copiii, eu-s bărbat! Așa a zis Moș Iacob, așa am dovedit când am apărat-o pe mama de Ilie Reformatul care voia s-o jefuiască, aș apăra-o și pe Nora, doar să-mi spună ea că vrea - deocamdată nu-mi zice, n-are când, dracul e E-mili, o chinuie; dar n-o jefuiește.

La-nceput de tot i-am arătat ce mușchi am eu la brațe - dar să-i vezi pe cei de la picioare!, - mari de tot. Ea și-a împins tare buza de jos și a scos un zgomot foarte urât, cum nu se cade să-l facă un copil de-nvățători; și încă fată; și cu tată ridicat de Ruși. Am văzut că nu merge cu mușchii, am încercat cu piatra - măi, și când am azvârlit-o-n sus, n-a mai coborât din cer, acolo a rămas. Numai Nora n-a văzut - se apucase de citit. I-am zis atunci:

- Hai să ne trântim în trântă dreaptă!

A ridicat din umeri, s-a uitat pieziș, de parcă n-aș fi fost mai mare decât un iepure - și s-a îndepărtat. Cu cartea. Ea, mare cititoare.

Am lăsat-o cu Dumnezeu - mi-adusesem aminte că numai bărbații se trântesc în trântă dreaptă, cu fetele nu te trânțești în trântă dreaptă.

I-am spus:

- Și eu știu literele. Pe toate-toate - doar stăm la școală - știu să le și scriu. Numai cu cititul e mai greu, m-aș încurca olecuță...

Eu vorbeam, eu auzeam.

Acum culeg abricoase în tăcere. Culeg frumos, depun și mai frumos, în paner, abricoasele. Dracu-gol de Emi' zvârle-n mine cu cele

mai coapte cu putință, cu cele mai strivite bine-bine sub talpă. Mi-a murdărit bluza, dar n-o iau în seamă: e fată; mică și tâmpică. Nu mă supăr nici când, venită pe la spate, îmi dă o bleandă: cad cu mâinile amândouă în paner, drept în cele frumos culese.

Doamna zice:

- Mili! Îți rup urechile, dacă nu-l lași în pace pe băiețel!

Îmi vine să-i dau una Doamnei cu o abricoată răs-coaptă și răs-chiflică sub talpă - cum, băiețel?

- Nu face nimica, zic eu, cu glasul meu cel gros, descoperit în pădure. E-așa de mititicăăăă...

- Ba mic ești tu și cu mă-ta ta!

Doamna o înhață din zbor (cunosc metoda, de la mama), o duce, la subțioară, în casă - de unde răzbat oarecari răgete, mai degrabă de mânie decât de durere și de: nu-mai-faaa'-și-nu-mai fac!

- Tu să nu vorbești ca Mili, tu ești mare, îmi șoptește mama. Că, altfel... știi tu...

Știu - cum să nu știu? Doamna se întoarce. Zice:

- Gata, culesul, pentru azi, duceți-vă la joacă!

A zis: duceți-vă, dar numai mie mi-a zis. Nu-mi place asta: numai pe mine mă trimite - să ne jucăm - de ce n-o trimite și pe fată-sa cea mare? Sau pe amândouă fetele? Ale ei au voie să audă ce vorbește când vorbește cu mama. Și chiar ce spune mama au voie să audă - eu, nu!

Știu, chiar dacă nu mă lasă pe-aproape: când Doamna plânge, mama o cuprinde pe după mijloc și-i spune că Bun-e-Dumnezeu-o-să-se-ntoarcă; când plânge mama, Doamna o ia pe după umeri, o mângâie pe păr și-i zice că Bun-e-Dumnezeu-se-ntoarce.

Cam asta au făcut fimeili-istea, toată noaptea, -n calidorul lor, le-am auzit prin fereastra deschisă.

Eu tare-aș mai sta de vorbă cu Nora. Despre tații noștri. Ea să plângă, eu s-o mângâi pe păr, pe fundă, să-i șterg lăcrămioarele și să-i spun cu cel mai gros glas al meu că, lasă, Bun-e-Dumnezeu; după aceea să trec eu la rând la tristețe, să mă mângâie ea, să mă sărute, să-mi pună mâna aici, la sân și să spună că Bun-e-Dumnezeu. Dar nu pot, nu se poate: e prea lumină și nu suntem în calidor.

Iau un paner cu abricoase și mă opresc lângă pătura pe care citește Nora. O întreb, frumos:

- Vrei tu să-ți dau eu ție pe cea mai frumoasă și mai frumoasă abricoasă? Vrei tu? Vrei? Dacă tu vrei, eu ți le dau pe astea două, pe amândouă - cele mai frumoase și cu cei mai pistrui!

Dar ea, fără să ridice funda din carte:

- Dacă vreau, îmi iau singură! 'S-ale noastre!

Bineînțeles că-s ale lor. Nici n-am spus că-s ale mele, am întrebat-o dacă vrea abricoase - fiindcă la ea țin, nu la soră-sa, care-și ia singură și-i taaare mică. Țin la ea, chiar dacă ea face pe marea cititoare.

Îmi vine să plâng. Ca un copil. Dar mă stăpânesc.

Depun cele două abricoase pe colțul păturii și plec - unde? Unde văd cu ochii. În casă? - e a lor, casa. Adică a ei. Să rămân în livadă? Tot a ei. Și curte și abricoase și pătură și tot.

Mama e ocupată cu plânsul, ocupată cu Doamna, cu Bunedumnezeul. De mine n-are timp (c-așa-s fimeile-istea); nu vede, nu simte ce-i cu copilul ei nici când ciurma-mică mă pișcă, mă îmbrâncește pe neprinsă-veste și nici acum, când firoascoasa asta-mi zice că-s ale ei! Și mai și citește!

Așa că eu mă duc în lume. Mai rămâneți sănătoși, că eu mă duc unde-oi vedea cu ochii - în pădure. Să mă jefuiască Ilie Schilodul; să mă omoare țăntării de tot; să mă-nghită lupii; să deie peste mine războiul, să-mi ardă-un plumb în cap și să mă omoare de viu!

Ies în curtea lor; ies în drum - tot al lor, dar nu zăbovesc, o iau la stângă pe-o hudită care se preface-n cărare - pe-acolo am venit când ne-am refugiat aici, din refugiu. Îmi târâi tălpile prin colbul gros de-o palmă și plâng de mila mea - ce băiat bun eram și uite ce-am ajuns...

Plâng, dar nu prea tare, nu mult: să nu mă vadă careva; să creadă că-s copil. O apuc peste miriști, așa ajung mai repede unde să mor.

Mă aud strigat din urmă. Pe nume.

Funda ei albastră-verdastră - ce mai vrea? Să-mi spună că și miriștea-i a ei? Oricum, nu a mea? Și pădurea cu tot al ei?

Îmi strigă să mă opresc. S-o aștept. Că ea nu mai poa-te, nu mai poa-te deloc, deloc; că ea a alergat foarte mult după mine, că pe ea o dor foarte tare picioarele ei. Îmi strigă că să mă opresc - aud eu? Fiindcă-i ea-i orfană, pe taică-său l-au ridicat Rușii, astă-iarnă - parcă numai pe taică-său, astă-iarnă. Și că să stau oleacă, are ea ceva să-mi spuie mie. Ceva important de tot.

Nu-i răspund și mă opresc, deși am încetinit pasul. Îmi văd de drumul meu, printre miriște, desculț. Fără să mă răsucesc, îi spun că, dacă vrea și vrea să mă opresc, atunci să se descalțe și ea.

Altfel, nu.

În locul ei, n-aș fi ascultat. Uite-o cum merge ca un cocostârc - mă opresc, îi explic bine-bine cum se merge pe miriște, desculț: nu calci de sus în jos, nu târăști talpa; o împingi, târâș, de parcă te-ai încălța cu papuci de casă, hșșș!, hșș, așa se face, dacă vrei să nu te-nțepi, eu cunosc metoda asta, he-he, de când!

Am ajuns la poala pădurii. Mult în urmă, cu sandalele în mână, ea

calcă de parcă ar trece mereu un pârâu, din piatră-n piatră; ori ar tot sări pârleazuri - tot se-nțeapă. Așa-i trebuie! O fi ea mai mare decât mine, o fi citind cărți mai groase, dar dacă nu știe să meargă printr-o miriște, nu știe ce-i viața. Ca să-i arăt că puțin îmi pasă de cărtoaiele ei și de abricoase, pătrund în codru, fără să-ntorc capul - uite-așa, dintr-o dată!

Ea mă strigă, mă caută. Nu mă ascund, nu mă opresc, merg la pas.

Ca să mă ajungă, alergînd, și-a încălțat iar sandalele. Mă apucă de mână, mi se așează înaintea. Cu obrazul șiroind de lacrimi cu praf.

Suspînînd, îmi cere să mă-ntorc. Acasă, zice ea, adică și la mine, acasa ceea. Nu zice, dar așa ar vrea să zică. Zice că vrea acasă, dar i-i frică să se-ntoarcă singură acasă, zice că băieții-mari trebuie să le conducă pe fetele-mici acasă. Că chiar dacă are mai mulți ani decât mine, eu sînt băiatul, cel cu-forță nu ca ea, fată-mică și fără-forță. Așa că băieții-mari să facă tot ce-i roagă fetițele: și triste și orfane, săracele...

Cînd vede că mă uit la ea, zice că ea îmi dă mie păpușa ei cea mijlocie; atunci cartea-mare pe care tocmai o citește... Cum, care carte-mare - capodopera! Nu ce-i aceea, dar așa i-a spus mamița ei, că e ceva mare de tot, o operă; cu cap. Cum, nu vreau nici păpușa, nici opera-cu? Dar ce vreau?

- Să mor! Mă duc în pădure și vin Rușii și mă mănîncă - și gata!

Ea plînge. Că ea nu vrea mîncată. Că ea e orfană și vrea acasă, la mamița ei. Și la surioara ei cea dragă!

- Și la abricoasele tale!, zic.

Ea face pe neștiutoarea:

- Care? Ce-i cu abricoasele?

N-am chef de discuții cu copiii mici. O ocolesc și o iau încolo, unde-o fi. Merg ce merg și dau într-un luminiș. Nu-i mare, dar numai bun pentru noi: iarba-i cât calul, dac-aș fi călare; florile cât vrabia spicului - dac-am fi de Anul Nou, la urat. Mă așez pe jos și-mi scot un spin din talpă. Se așează și ea, drept în fața mea. Să-mi vadă spinul.

Nu mi-a intrat nici un spin, știu să merg și prin miriște și prin pădure, desculț - dar așa ziceam-că. Ling, sug talpa - după ce am pus în gură un spin adevărat - pe care-l scot și i-l arăt! Praf am făcut-o cu spinul! Nu se mai preface că citește (ziceam-că avea la ea capodopera); se uită la mine cu toată funda ei și cu toată gura ei deschisă și cu aproape totul, deschis.

Cînd socotesc că-i gata făcută praf, îi propun să mă facă și ea cu ceva. Nu știu, să zicem dusul tălpii la gură. Ea poate, dar nu poate bine de tot: e încălțată. Îi spun. Se descaltă, acum reușește să-și sugă un deget de la picior, dar tot degeaba: n-are spin - spinu-i al meu; nu i-l chiar arăt, îl țin așa, dar ea numai la el se uită, cu gura deschisă. Întin-

de un deget, îi încearcă ascuțișul, clatină din cap, că-i tare mare și ascuțit, apoi iar caută la ea: linge, suge - nimic... În schimb, ea are funda aceea cu care mă face numai praf și numai pulbere - dar nu arăt.

Trebuie să caut altceva. Îi propun să ne-ntrecem la fugă - care fuge mai tare și mai ca vântul?; ea zice că fetele nu se-ntrec la fugă cu băieții. Atunci să vedem care se cațără mai sus și mai sus, în stejarul acela?; ea zice că fetele nu se-ntrec la urcat în copaci.

- De ce?, întreb eu.

- Ca să nu le vadă băieții păsărica.

Eu știu ce-i o păsărică de fată, am văzut o mulțime, la noi, la Mana. Îi spun că a ei nu se vede, că are chiloți - am văzut eu că are.

- Da, dar dacă sui în copac, mi-o vezi!, zice ea.

- Nu ți-o văd!, zic. Facem o-ncercare: suie, ai să vezi că nu ți-o văd! Deloc, deloc, de tot...

Ea se lasă în iarbă, într-un cot. Se uită la mine pe sub gene:

- Dacă nu ți-o arăt, nu mi-o vezi.

- Asta cam așa e, zic, după o vreme. Dacă nu mi-o arăți, tu, eu...

- Dacă ți-o arăt eu pe-a mea, mi-o arăți și tu pe-a ta?

Schimb vorba, îi propun altă propunere: să ne-ntrecem la ceva frumos, ca niște copii de cadre didactice - pe deasupra, orfani - ce suntem. Ea zice că băieții nu se-ntrec cu fetele, se-ntrec în de ei, cu fetele fac alte chestii.

- Ce chestii?, întreb, fiindcă nu știu.

- Așa, chestii. Adică șed, răspunde ea.

Eu spun că or fi șezînd, dar la șezut nu se poate întrece. Ea zice că ba da, ba da, se poate, știe ea - vreau să-mi arate chestii?

Oftez și spun că mai bine ne-am întrece la ceva bun, nu la ce zice ea - să ne-ntrecem la ceva frumos de tot - la fugă, la aruncat, la cățărat; sau la scuipat - ia să vedem: care stucește mai departe și mai departe? Îi fac pe dată o probă, ea se strâmbă, zice că-i urât. Atunci la pipi - cine se pipilează mai departe și mai...? Ea zice că asta-i și mai urât. Și zice că mai bine să ședem. Eu o-ntreb ce facem noi, acum: nu ședem?

- Nu ca lumea, zice ea. Vrei să-ți arăt eu ție cum se șade ca chestie? - se lasă pe spate în iarbă, își ridică rochița, desface picioarele. Se uită acolo, se uită iar la mine: Ziceam că eu sunt fata, zice. Și ziceam că tu ești băiatul. Ziceam că băiatul se culcă peste fată - și doar-me, zice. Așa se zice că șade fata cu băiatul ei.

Eu pufnesc și-i spun că cine doarme nu șede; cine șede strică fata.

- Vrei tu să te stric?, o întreb.

Ea își îndepărtează chiloții și-mi arată:

- Nu se strică. La fete nu-i nimic de stricat.

- Ba da, știu eu! Am stricat și eu una. Dar era mai mare - și arăt.

- Mai mare, ce? La mine nu-i nici mare, nici mică, la fete nu-i nimică defel, că ni le-a tăiat. Ca să putem fi fete.

- Su-per-știți!, zic eu. Puțulica nu se taie, că doare - știi ce doare?

- Nu, că eram mică de tot când mi-a tăiat-o.

Auzisem și eu ceva de tăiat. Am auzit la noi, la Mana, dar Mănenii ziceau de alții, din alte sate, că fac asta. Ca să aibă fete. La noi, la Mana nu-i nevoie să taie băieții, vin fetele gata-fetate. De asta or fi atât de frumoase, mănencele noastre.

Nora s-a aplecat mult; privește, caută, mutînd chiloții de pe dreapta pe stînga; și-napoi. Zice:

- Ce-ți spuneam: nu-i! La fete, nu-i!

- Cine te crede pe tine, zic, tot încercînd să-mi zmulg privirea de unde spune ea că nu-i. N-am văzut ce mi-a arătat, că nu m-a lăsat să cercetez. Dumnezeu să știe ce-oi fi avînd tu, pe-acolo, că la fetele-mari pe care le-am stricat eu, la Mana, e-he-he! Uite-așa era! - și arăt cât.

- Așa de multă? Și ce fac ele cu-atîta? Mai dau și la alții?

- Face tot felul de copii cu ea, dar numai după ce se face și mai mare, cam atîta... Când e așa, atunci e numai bună de stricat - e-he, pe câte am stricat eu...

Iar am făcut-o praf. Se ridică, vine lângă mine, mă apucă de amîndouă mâinile:

- Mi-arăți cum? Dacă-mi arăți, nu mai zic nimic de abricoase. După ce-mi arăți tu cum ai stricat, îți arăt și eu cum am șezut cu un băiat - dar muuul' mai mare decât tine!

Nu vreau. Țin la ea, n-o vreau stricată - nici n-are pe la ce să fie stricată, ea a zis că n-are; nu-i. Nu-i spun asta, îi spun că nu se poate.

- De ce să nu se poată, doar nimica-i tot așa de mare și la mare și la mică, tot nu se strică...

N-am prea înțeles eu bine, așa că spun:

- Nu, nu. Nu suntem la noi, în bucătărie, cu scaun... Nici în locul cu țanțari, cu fotoliu...

Nici ea n-a priceput ce zic eu din amintirile mele din copilărie.

- N-o fi, dar ziceam-că!

Nu te lasă și nu te lasă fimeili-aistea! Îi zic că nu se poate, fiindcă ea are chiloți, eu pantaloni și mie mi-e rușine să mă dezbrac în fața unei fete-mici - să mi-o vadă?

- Închide ochii și-ai să vezi cum sunt cu-fără chiloți, zice.

Îi închid. Într-adevăr, i-o văd: frumoasă.

Pe mine însă nu mă văd, cu ochii închiși. Încerc să mă așez, ca sub pătură, cu Duda. Nu iese: Nora e prea mică, nu are țâțici.

Atunci ea zice:

- Hai să-ți arăt cum am șezut eu cu-n băiat-mare!

Și zice:

- Eu stau pe spate, eu sunt fata. Și băiatul pune pășărica lui pe buricelul meu - așa se șade.

Pun pășărelul meu pe buricica ei.

La întoarcere, Doamna:

- Dar pe unde-ați umblat, voi doi, pân-acuma?

- În pădure, la șezut, răspunde Nora, mândră, ținându-mă cu o mână strâns de mână, cu cealaltă ștergându-și la spate rochița.

AU VENIT ROMÂNII!

O curte țărănească, o ogradă, în asfințit. M-au despărțit de Nora, nu mai stăm la Doamna, din pricina chestiei. Eh, și asta-i viața.

Dormeam. Adormisem după amiază. M-au trezit din somn chioate, apoi împușcături pe-aproape, apoi din nou chioate prefăcute în chiuituri de bucurie, ca la nuntă - și iar împușcături. Înfrigurat de somn, cu toate că afară-i cald și bine, cobor în curtea pustie: unde-or fi gazdele? Dar mama? Mama, unde-i?

Străbat ograda prin troscotul gros și gras, răcorit de umbra lungită a asfințitului; trec pe lângă o căruță fără cai, cu hulubele puse pe umeri, aducînd a tunurile gemene de sub sălcii de la noi, de la Mana; ocolesc un stog de fân dolofan și binemirositor.

Și mă opresc. Drept în fața mea: poarta larg deschisă, iar în uliță: drapelul.

Nici în copilărie, cu atât mai puțin în adolescență (ca să nu mai vorbesc de maturitate) nu m-am împăcat cu „parada” cum le spunea tata insemnelor festive: embleme, banderole, drapele. Mai ales drapelul (pentru care - printre altele - tata a văzut Siberia) mi-a provocat întotdeauna un sentiment de sărbătoare-obligatorie, deci, tristă; cât despre cele ale altor țări, nu le găseam locul decât pe, eventual, nave (mai ales că nu văzusem decât două-trei și acelea pe Dunăre...), acceptînd oarecum esențialitatea celui japonez, a celui elvețian deasemeni (cu condiția să-i dispară benzile laterale, roșii); a celui canadian. Tricolorul nostru românesc, dragul nostru tricolor îmi pare, în continuare, greșit armonizat (albastru-galben-roșu - albastrul lângă galben dă o a patra culoare: verde, ceea ce e prea mult). Iar de când, în locul emblemei vechi - și aceea supraîncărcată, comuniștii au pus să fie zugrăvit (pe drapel!) un *peisaj*... Suntem singurii de pe lume (cu excepția africanilor - însă nu toți...) care nu știm ce este o emblemă și la ce poate ea, eventual, servi.

Și totuși... Totuși... De parcă ar fi fost vorba de alte culori, altfel dispuse, tricolorul românesc din acea dupăamiază de plină-vară mi-a rămas adânc încrustat și nu se va șterge (chiar dacă și el avea albastrul lângă galben...)

Ciudat: n-am văzut (sau am uitat, iar mai târziu nimeni nu s-a

ostenit să-mi povestească) dacă drapelul se afla pe un tanc, pe un afet de tun, într-o căruță ori dacă-l ducea-purta un cavalerist. Mi-a rămas doar drapelul - și calul. De parcă ar fi venit singur și singur s-ar fi păstrat la oarecare înălțime de pământ, singur. Cum anume? Anume - așa. Ca toate minunile, cumplit de reală. Și, normală; dacă era pe cal...

Și mi-a mai rămas, încremenit în fâlfâire, cu soarele în contrejour, ca într-o fotografie - colorată: lemnul lăncii, alburii; în vârf, un vultur, de aur vultural; apoi culorile pânzei - ei, da: albastrul, apoi galbenul, apoi roșul - dar altfele, numai ale mele. Toate aceste elemente - și numai cele de atunci - spun:

AU VENIT AI NOȘTRI! AU VENIT ROMÂNII!

Drapelul cu pânza încremenită în unduire colorată rămâne tenace și pe celelalte imagini-icoană - și ele statice - uniforme kaki (acel kaki românesc, frumos, galben-auriu), asudate, pătate, danteluite cu alb de la spuma sării sudorii; boturile cailor cu bărbi de spumă albă; burțile lor, umede, ude, mai întunecate și ele brăzdate de spumă. Fulgi, funigei de spumă de cal alergat - să ne scape de păgâni. Și mai ales, mai ales: mirosul iute, violent și dulce, sălbatic și de-al nostru (cei care, și noi am fost cândva), de cal și de pielărie de hamuri și de balegă - o anume balegă, a numai cailor acelora (și-n vecii vecilor).

Am ieșit în drum. Și am pătruns în lumea marilor: nu pot vedea mai sus decât înălțimea-mi; nu ajung cu cătarea nici măcar până la șei, necum să ating chipurile cavaleriștilor.

Printre femeile care *îl* înconjoară - și de sub streășina aceea - văd boturile cailor, picioarele lor tremurînde, burțile learcă. Și balega, de bun-venit. Iar acum văd o cizmă, o scară - o cizmă prăfuită, cu câteva pete mai întunecate, dar alburii: stropii de spumă din barba calului. Și mirosul: hamuri ude; și balega - stindard.

Și văd bine: o femeie cu basma gălbuie se închină adînc, apoi se înclină, prinde cizma cu amîndouă mâinile - și o sărută.

Și mirosul.

Și femeia - se retrage cu o mișcare bine învățată la biserică, mișcare de cal-de-șah, ca după ce te-ai închinat la Sfânta Icoană - să faci loc și celor din urmă, dar să nu vii cu retragerea ta, oarbă, drept în calea celor care, din spate, înaintează. Și balega de cal, ca o flamură.

Focurile - două. În curte ard două focuri strașnice; sub ceaune grozave, pe crăcane. Femeile se agită primprejur, potrivesc flacăra, amestecă în ceaune, suflă, gustă, plescăie din limbă, apoi iar încep roiala - spre casă, din casă; spre uliță, din uliță, între focuri, printre focuri, vorbind, vorbind toate odată, mereu potrivindu-și basmalele care mereu alunecă, de parcă pentru această unică însușire a lor, alu-

necatul de pe cap, ar fi fost cumpărate și purtate (și, desigur, potrivite, din trei mișcări), chirăie mai ceva ca găinile - sau în locul lor, care nu mai chirăie: fierb în ceaune.

Mama se află și ea printre femeile care, de-o parte și de alta a unei mese lunge, penesc găinile opărite alături, în cuhnia de vară. Vin într-una femei, aducând ciorchini de găini gata tăiate. Pe căruța căreia i s-au orizontalizat loitrele găinile sânt curățate, tăiate - bucățile se adună în coveți de salcie.

Câteva cântă. Apoi cântă aproape toatele - oricum, multe, multe. Glasul mamei se distinge limpede, ca un mac într-un grâu. Cânt și eu, cu toate că nu cunosc cuvintele, nici melodia. Cânt din toată inima cu la-la-la, ca să uit de foame.

Intră în ogradă, în goana mare, doi flăcăiandri; fiecare cu câte două căldări goale zdrăngănind în capetele coromâslei. O femeie groasă, țâtoasă, curoasă - nu poate fi decât gazda - ia din ceaun cu un polonic pentru zmei, pune în căldări:

- Fugulița, la școală, pân' nu se răcește! Să mănânce bieții soldăței și ceva cald, că de când a' trecut Prutu'...

- N-ai grijă, că-n fiecare noapte au mas într-un sat de oameni, zice o femeie uscată.

- A' fi mas, face gazda, lucrând din polonic, da' zamă de găină ca a noastră... Măi fimeilor, ce-ar fi să coacem și vreo două-trei cuptioare de plăcinte cu poalele-n brâu? C-odată vin ai noștri, să ne scape de păgân!

O parte dintre femei lasă găinile și aleargă spre gospodăriile vecine: să coacă plăcinte; cu poalele-n.

- Așa, dragele mele, să se bucure bieții soldăței noștri!

Gazda mă vede, nu știu ce va fi înțeles din ce-a văzut, că mă ia pe dată-n brațe, la țâtoancele-i adiind a pătrunjel, mă duce pe-un capăt de bancă și-mi pune-n poală o strachină cu două rânze și-un șoldan. Și un morcov fiert. Părăsesc banca, prea în calea femeilor, mă trag mai sub gard, ca să pot azvârli morcovul. Nu-mi place, fiert. Gazda vine spre mine, cu o aripă; o mută, suflînd, dintr-o mână în alta, n-a găsit altă strachină.. Mă uit cu mare drag cum vine: mare, țâtoasă, largă, bună: numai bună de stricat - dar să-i fii pe măsură, altfel te strică ea pe tine.

Uite-o și pe Doamna. Cu fetele...

A venit pregătită, Doamna; ca la școală; ca la activități: își pune dinainte șorț alb, pe cap bonetă albă. Dacă-mi fi acasă la noi, la Mana și nu în refugiu, pe la casele altora, așa s-ar îmbrăca și mama. Dar uite că nu suntem. O să fim noi cândva, dar pân-atunci... Mama poate să

penească găini și așa, fără șorț alb și bonetă albă.

Scârba cea mică, fiara-cu-chip-de-om, cum îi spune Nora, își face de lucru cu penele: întâi le-adună bine-bine; și frumos; după aceea le împrăștie, mai-mai să cadă-n ceaune. O aud pe Doamna răstindu-se la ea, amenințînd-o cu degetul, dar nu-i aud glasul.

Nora o ajută cu adevărat. Nu strică nimic: se prefacă că face - se zice că ăsta e cel mai rău obicei din lume, dar Nora nu știe, ea nu-l cunoaște pe Moș Iacob, el mi-a spus, asta: mai bine nu faci, decât să te faci că faci - acum știu: era și mama de față și pe dată l-a întrebat pe bătrîn dacă se uitase în oglindă când descoperise marea-descoperire... Nora nu s-a uitat în oglindă și se pre-face numai și numai pentru mine, simt eu: ia o găină penită, se îndreaptă spre căruță, unde a rămas o singură femeie la tăiat, curățat, spălat în multe ape... De acolo poate să-și rotească privirea, să mă caute.

Nu mă vede, dar mă știe prin apropiere - așa-i Nora, ai zice că-i o soacra; cea cu ochi de acră. Iau din troscot morcovul lepădat și-l azvârl - am o precizie la chitit... Cade în ligheanul cu apă chiar în clipa în care femeia s-a întors cu spatele. Nora simte, știe, mă știe. Se răsucesc încet, încet, ar putea ține ochii închiși, când ajunge în dreptul meu se oprește din rotit. M-a prins...

Dar nu vine numaidecât. Ocolește pe la ceaune, apoi înconjură pe departe, în cele din urmă trece pe lângă mine și-mi șoptește:

- Ia-te după mine.

Pun strachina în troscot și aștept. Nora dă roată curții numai pe sub garduri, pe la umbră - așa iese în uliță. Mă iau după ea. La poartă, mă apucă de mână:

- Unde mergem noi doi?, întreb.

- La școală. Să-ți arăt ceva.

Nu știu cum, dar între noi bate un vînt străin. Și rece. Și parcă nu mai suntem noi doi de pe timpuri - parc-am fi alți noi doi.

Conduce ea. Și conduce ca un băiat - parcă ea ar fi eu.

Alergăm la trap, de mână, printre căruțe, cai, soldați pe jos, miros de sudoare, de balegă de cal - altul decât cel cu drapel - printre tunuri care miros a tun: a fier prăjit în unsoare de-a lor, de tun - așa-mi zic eu, dar n-am văzut nici un tun adevărat; poate numai din pricina întunerii-cului.

Ba nu: a ieșit luna, așa că vedem foarte bine și ajungem la școală. La școală, dar nu intrăm pe poartă: Nora mă trage la o bortă din gard. Pătrundem în livadă. În fața noastră un fel de colibe de pânză luminate pe dinăuntru și. Foarte luminate, numai că. Numai că începe să miroasă ceva necunoscut. Și rău. Și. Tot a Vin-Românii, dar nu-i cal;

nici tun.

- A ce miroase, așa?, o întreb pe Nora, în șoaptă.

- Hai să vezi.

Hai să văd: în patru labe, să nu fim văzuți, ajungem lângă o colibă mai mare de pânză de cort, cu perdeaua-ușă dată la o parte. Înăuntru se văd oameni în alb: nu știu ce le fac - dar le fac ceva rău - unor bieți oameni culcați, care gem, se vaietă, strigă.

- Ce le fac, de ce-i bat?, întreb.

- Cum să-i bată? Îi îngrijesc, sânt doctori...

- Atunci de ce se văicăresc ceilalți?

- Așa-i când îți taie mâinile, picioarele...

- Îți taie mâinile-picioa'... Cui?

- Răniților.

- Dacă-s răniți, de ce le mai taie și ei...?

- Măi băiete, tu ești cam mititel, îmi zice Nora cu dragoste.

- Sunt, dar doctorii trebuie să-i îngrijească pe bolnavi, nu să-i bată

- asta-i barbarie, așa zicea mama...

- Când îți spun că ești mic...

Sunt. Și mai mic decât adineauri; mic și nu știu nimic. Și vreau să văd măcar un rănit mângâiat de un doctor, dar nu apuc: Nora trage de mine, mă mută mai încolo. Și încă.

Sub un abricos. Abricos de-al lor, de-al ei, al moțatei cu care mi-am pus mintea să șăd ca omul și uite-o acum că face ea pe bărbatul! Acolo, sub abricos, ceva care nu-i de tot al ei: niște butuci, bușteni, buturugi. Nu se văd bine, că-i întuneric. Dar chiar de-ar fi, nu s-ar vedea, din pricină că sânt acoperiți cu o pânză întunecată și scorțoasă.

- E-e-eu șșștiu ce-i acolo!, dărdâi de frică. M-m-morții...

- Ei nu sânt morți, zice firoscoasa, înălțând un deget, ca mama, dar numaidecât coboară degetul, se lasă și ea pe vine, lipită de mine. Ei sunt veșnic vii! - se cuibărește în ce-ar vrea ea să fie brațele mele. Veșnic vii, așa mi-a spus mie ofițerul cel mare, generalul Antonescu personal! Așa a zis - a zis, mi-a spus mie, personal: Ei sunt eroii! - iar a ridicat degetelul, dar acum e din nou al ei și mititel. Ei în veci nu pier, ei sunt nemuritori!

Ei or fi, dar Nora mea e moartă și ea de, poate, întuneric. Îmi ia o mână și-o pune pe obraz; apoi la piept, pe sub bluză - îi bate inimioara ca o mitralieră; apoi mi-o conduce, căldicel, la păsărica ei cea mititică; și tremurică - și spăriețică: se zbate, 'bate; fetele au două inimioare: una acolo, una aici. Plâng:

- Adică dorm? Și dacă se trezesc, ei? Vreau acasă, la mama!

- Vin' la mama..., zice ea cu alt glas, merge de-a-ndăratelea, dar

îmi ține amândouă mâinile la inima-i de fată. Hai, să vezi - eu i-am văzut, azi, pe lumină. Sunt ei morți, dar dacă noi ședem lângă ei, pe ei, ei învie! Devin nemuritori - am citit eu. Hai să vedem noi doi, să ședem pe ei, să-i facem veșnic vii. Hai la mama, hai...

- Nu! Mi-e frică! Eu vreau la mama mea! Eu vreau acasă!

- Prostule, tu n-ai casă - ești în refugiu.

- Atunci la voi acasă. Hai la voi, să ședem acolo, frumos...

- Nu, că iar ne prinde mama și mă bate, că nu se cade. Mai bine aici, nu ne vede nimeni - hai să ședem pe ei, hai la mama, hai...

Mă trage după ea, de mâinile prinse. Trag și eu, orișicâtuși, bărbat. Mi-am smuls mâinile, cu ele îmi fac loc, ajung în uliță.

- Nu mai miroase, zic, amușinându-mi o mână. Muuult mai bine miroase inima ta, decât eroii - uite... - și-i dau să adulmece.

- De ce-mi dai miros de la mine? Dă-mi de la tine... Numai o dată și gata... Dar tu miroși a mine - oare de ce?

- Auzi la ea: oare de ce... Fiindcă pe la voi ieșim noi, bărbații... Și află: când o să fiu erou, n-o să miros ca ei...

- Atunci n-o să fii erou! N-ai să fii niciodată veșnic-viu!

- Ba o să!, zic. Dar mai întâi mă dau cu parfum de la mama.

Ne-am oprit pe un deal, cu soarele în spate. Aici, sus, parc-am fi în calidor: de aici satul se vede ca în palmă - Mana noastră cea dragă...

Nu știu cât timp vom fi rămas în refugiu, oricum, acum ne-ntoarcem la casele cui ne are. Zic arătând:

- Uite, mamă, câte fumuri au crescuuut!

Au crescut, cresc mereu. Spre deosebire de copacii verzi, copacii alburii urcă, se umflă încă, urcă - până se opresc în cer. Unii copaci izvorăsc din hornurile caselor, dar cei mai mulți cresc din curți, răsar de prin grădini. Îmi plac, fumurile. Și la arătare și la miros. Am auzit pe cineva, poate că chiar pe Moș Iacob zicând că un sat fără fumuri e un sat mort; că fumul e sufle-, răsufla-tul satului.

Uite că Mana noastră e nu-moartă! Suflă, răsuflă...

- Uite, mamă, cum s-au culcat gardurile!

Mama râde. Râd și ceilalți măneni care se întorc acasă împreună cu noi. Careva dă cu pălăria de pământ, de face: Bum!, mai ceva ca tunul:

- Așa-i bre! S-o culcat, unu n-o mai rămas, măcar de sămânță, în picioare! Măcar de leac!

Se bucură Măneanul nostru, cu toate că îl va fi văzut și pe-al lui, culcat. De aici, de sus, din calidorul satului, gardurile de nuiete, doborâte, se văd ca niște rogojini întinse, așternute pe pământ, mai ales de-

a lungul ulițelor. Civili și soldați, căruțe și soldați, tunuri și soldați și bucătării de campanie intră (un fel de a vorbi) sau ies (alt fel) în, din ogrăzi și grădini, trecînd peste gardurile-rogojini.

Coborîm în sat. Gardul școlii stă în picioare - nu-i de mirare: e din piatră și din leături sănătoase de stejar, spre drum; și poarta e întreagă - dar deschisă de tot. Curtea plină cu armată, geamurile sparte, pereții ciuruiți, ciupiți, încolo întreagă, școala.

- Bine că n-a luat foc - cu stuful ăsta..., zice mama. Bine că ne-am întors acasă, că mi se acrise de refugiu.

Și mie. Mult mai bine-acasă la mine. Ne-am întors, iar stuful aco-perișului e întreg, n-are nimic. Și chiar dacă are (și are: peste un an-doi, reparîndu-l, oamenii au găsit în carnea lui ca la o căldare de plunghi).

În casă la noi numa cine n-a vrut n-a intrat. Oricum, noi, chiar de-am vrea, n-am putea. Adică am putea, dar sînt prea multe cizmele și bocancii și cioburile de sticlă, e periculos să te aventurezi, desculț, dincolo de calidor - sandalele cu care am plecat în refugiu mi-au rămas prea mici, deși parcă abia adineauri am luat-o prin grădină, la pădurea verde. Și neagră.

Moș Iacob ne cheamă să ședem la ei. Mătușa Domnica s-a întors din Codru mult înaintea noastră, casa lor arată a casă; arată ca înainte - în afară de un perete al saraiului; în afară de gura beciului, aflat dedesupt; în afară de altele...

Cum se încingea hora-dracului, sus, Moș Iacob se adăpostea în beci, jos. Sus căzuseră plunghi și boambe (noroc că una s-a scăpat încolo, în grădină, n-a făcut pagube, decât o groapă-n pătlăgele). Plunghi au căzut și în ușa beciului, au intrat și prin ușă, noroc că gârliciul e foarte înclinat, toate-toate (adică: toți) s-au oprit în bolta lui, înfipti în tencuială. D-apăi nu era ea chiar a dracului hora ceea, sus, dacă jos dăduse Domnul Dumnezeuul nostru oleacă din sângele Său, în poloboace... - și Moș Iacob își netezea temeinic musteața învinețită de sfînta împărtașanie.

Lucrurile noastre rămase în casă? D-apăi să vedeți, doamnă, că cum stau sîtuațiile, că-ntâi și-ntâi or stat Rușai și, după legea lor, rusască, prăpăd și pară!; și, dup-aceea sîtuațiile s-au prezentat uite cum: Rușai au rupt-o la fugă, ce n-au luat cu ei au spart, au rupt, au stricat, au zvârlit în drum... Și, dup-aceea, sîtuațiile ce-au făcut: ce să facă, au fost că n-a mai fost nime-n sat - afar' de oamenii locului, Mănenii cum ar veni - o vreme s-au bătut pisti sat, cu boambele di la tun, Rușai de dincolo, Românii noștri de dincoace - dă, ca la război, nu ca la plăcinte, cu poalele-n dinte... Și dup-aceea, doamnă, s'tuațiile-au fost pe

placul nostru, c-o dat Dumnezeu să intre-n sat la noi Românii noștri - din Armata Regală Română, doamnă, ș' trăiască regele, că-i tinerel și frumușal! C-au mai strâcat și ei ce mai era nestrâcat - cum să te superi pe-ai noștri, dac-așa stau sâtuțiile: cam cum am raportat... Da lăsaț', doamnă, bine c-au venit ai noștri, Românii! Lucruri s-a' mai face ele, altele și mai frumoase și mai lăptoase!, zice Moș Iacob.

Mama nu zice. Nu pare supărată tare. Așa, oleacă, de patefon (îl găsesc eu, spart, acoperit de cioburi de plăci, în fundul grădinii, acolo or fi ascultat Rușii „Zaraza”), ceva mai mult de ceasul de mână al tatei - greșeala ei că l-a lăsat acasă, când am plecat în pădure: trebuia să-l ia, că greu nu era... Și-aș fi avut și eu un lucru de la tata...

Nu e foarte-foarte supărată mama și, ca să fie și mai puțin, se ia cu treaba: o ajută pe Mătușa Domnica la cuhnie, la făcut ceva mai de Dumnezeu pentru bieții soldăței - așa le zice și Mătușa Domnica, deși ea nu-i grasă. Pentru bieții soldăței ciulamaua de pui, plăcințelele cu brânză, plăcințelele cu pește (a dat Moș Iacob o fuguliță până la iazul mănăstirii și s-a întors cu sacul plin)...

În bucătăria noastră de iarnă forfotesc pe plită oalele cele mari; în bucătăria de vară, în cazanul de tuci în care fierbeam noi, înainte, mâncare pentru porci, fierb acum găinile și ale vecinilor și ale noastre - să te superi pe bieții soldăței? Doamne ferește! La răspântia de lângă zidul Curții, vreo trei sau patru bucătării de-ale lor, pe roate, scot tot atâția copaci de fum. Mai sânt pe imaș alte trei. Sau cinci. Pe șosea trec și trec și trec Românii - spre Orhei.

Bieții soldăței de la noi, ei sânt foarte cumsecade, nu ca ciolovecii: îmi dau rânze și maiure de pasăre, din cazan, de la găinile și ale noastre; îmi dau dulceață din borcanele noastre, mă iau pe genunchi, mă-ntreabă câți ani am și cum mă cheamă, că și ei au, la casele lor, un băiat care-mi seamănă - atât doar că, uneori, îl cheamă oarecum altfel.

Cei mai strașnici bieți-soldăței sânt cei din grădină: au căști pe urechi și umblă pe la butoanele unui dulap frumos, tot numai din fier, din care crește o prăjină lungă și subțire; toată din fier și ea. Și sânt ne-mai-po-me-niți, fiindcă ei pot să vorbească departe, departe - cu alți soldăței; care nu se văd de-aici - dacă-s departe...

- Aici Carpenul, aici Carpenul, mă auzi Paltinule?, cheamă soldățelul biet al meu.

Carpenul mă ia pe genunchi, îmi pune căștile la urechi. Aud pârlături. Îl rog pe Carpen să-l întrebe pe Paltin dacă l-a văzut pe tata.

- Aici Carpenul - mă auzi, Paltinule? Am lângă mine un flăcău, pe tatăl lui l-au ridicat Rușii, nu l-ați liberat voi cumva? Păi, cum să fie, nene, ca un tată de copil: voinic, frumos, bun... Bine, Paltinule, dacă

dai de el, mă ții la curent - Paltinul a zis că încă nu, tu știi, măi flăcău, ce-nseamnă „încă nu”?

- Știu, zic. Înseamnă: „dacă nu azi, atunci mâine”!

O zbughesc de pe genunchii Carpenului, alerg să dau vestea cea mare: că tata se-ntoarce, „dacă nu azi, atunci mâine” - așa mi-a spus, mie, personal, Carpenul, că i-a spus Paltinul, că-l caută și-l găsește pe tata, care-i bun și frumos și voinic - ca un tată!

Vine și mama în grădină. Vin și Moș Iacob cu Mătușa Domnica și Moș Andrei cu baba (fără Duda, ea are treabă, pe la trup, cu trupa). Un soldățel mai măricel în grad și care stă la noi în casă și-și poartă capul legat cu alb îi spune mamei ceva în șoaptă. Stă cu spatele spre mine și, din când în când, ridică din umeri. Că adică nu știe. Mama se îndepărtează, cu colțul basmalei la ochi. Mătușa Domnica se tot învârtește în jurul ei, o prinde când de cotul stâng, când de cel drept - se duc amândouă încolo, la ciulama și plăcințele.

Moș Andrei, cu pălăria în mână:

- Să mai încerce băietu-cela, cu copacii lui, dom' ofițeri'. Că bun îi Dumnezeu, a' da de domțatori', săracu'...

- Încercăm, moșule, încercăm, zice ofițerul făcându-i semn Carpenului să continue.

O ia spre casă, clătinându-se ușor, ținându-se de legătura albă de la cap; îi are, de-a dreapta și de-a stânga pe cei doi moși: Iacob și Andrei. Mă iau după ei, Moș Iacob se răsucește:

- Tu rămâi cu băietu-cela. Cân' l-a găsi pe domțatori', vii fugulița să dai de știre, pecumcă!

Rămân. Să dau, pecumcă.

Numai că Paltinul zice acum că nu-l găsește și atunci Carpenul nostru. Îl pune pe Stejar să-l caute. Pe tata. Îl pune și pe Frasin. Și pe Jugastru. Pe Ulm, pe Alun, pe...

S-a întunecat, s-a răcorit. Mama a venit, o dată, cu ciulama și pentru mine; cu plăcințele și pentru mine. Cu pătura cărămizie, o știi tu, din refugiu. O știu, cum să n-o. Miroase încă a dudă.

Stau culcat pe-o ladă de-a lor, de fier, înfodolit în pătură. Îl ascult pe Fag (Carpenul doarme alături, pe altă ladă și vorbește, fără căști, cu mama lui - toți avem o mamă).

Și uite-l pe tata: voinic, frumos, bun - rătăcește printr-o pădure-ntunecoasă, de refugiu, plină de arbori fără-de nume. Dar eu știu: n-o să rătăcească multă vreme, numai pân-la dacă-nu-azi-atunci-mâine, fiindcă știu, mi-au spus toți bieții soldăței, mie, personal: au pornit în căutarea lui toți arborii purtători de nume cu, în fruntea lor, Carpenul.

Carpenul îl caută călare, și-i povestește mamei lui cum e la răz-

boiul-sfânt, cum a dat el, de tatăl unui băiat olecuță mai mititel decât el, biet-soldățel - îi văd Carpenului cizma dinspre mine, prăfuită, stropită mai întunecat, de spumă de la barba-calului, iar sus, încremenit, iată albastrul; iată galbenul. Roșul - dacă nu azi, atunci mâine.

AU PLECAT ROMÂNII

Însă mâine: grădina goală, curtea goală, casa goală. Satul și el, gol. Mă trezesc târziu și nu în grădină la noi, dau ocol școlii, grădinii - nimeni. Încep să plâng, să urlu - unde-s soldățeii? Unde-i Carpenul meu? Mama zice:

- S-au dus mai încolo. Ei au treabă, ei luptă...

Nu mă ogoiește lupta lor, eu vreau tata.

- D-apăi asta și fac când luptă, băiețulu moș'lui, îmi explică Moș Iacob. Ieri ne-o' cătat pe noi - pe tine, pe doamna, pe mine și ne-o găsiit... Azi îi cată pe cei din satele de mai încolo ș-a' să-i găsaască... Poimâine, dacă-i bun Dumnezeu, a' să-l găască și pe domțatori'!

- Dar ieri de ce-au zis că dacă nu azi, atunci mâine?, plâng eu.

- Ieri! Dă-l la spate pe ieri!, zice Moș Iacob. Azi sântem în azi și pace bună! Și dacă sântem în azi, zicem așa: Dacă nu azi, atunci mâine! Așa zicem, azi...

- Și mâine cum zicem că zicem, Moș Iacob?

- Mâne? Mâne zicem că mâne; tot așa: Dacă nu azi, atunci mâne! Tot așa, pân-ajungem, că bun e Dumnezeu, ne-a ajutat El.

Nu prea înțeleg unde vrea s-ajungă Moș Iacob, dar dacă așa spune... Și nici n-am altceva de făcut. Așa că în fiecare dimineață, zic:

- Dacă nu azi, atunci mâine!

Și aștept. Împreună cu Osman: câinele, de cum au plecat soldații, cum s-a arătat. Târâind lanțul zmuls. Când l-au văzut liber, oamenii au rupt-o la fugă, s-au ascuns care pe unde a putut. Îl știau. Și-l știau rău al dracului, mai rău ca lupul. Dar Osman a intrat la noi în curte, mama s-a repezit să mă tragă la adăpost, dar n-a mai avut timp: câinele s-a năpustit la noi și, scheunînd jalnic, s-a culcat la picioarele noastre, după ce s-a tot învârtit în jurul cozii, acum jerpelită, plină de scaieți.

Când plecasem în pădure, îl lăsasem în lanț - cine se putea apropia de fiara sălbatică? După ce-au căzut multe bombe și plunghi, Moș Iacob a băgat de seamă că Osman a dispărut cu lanț cu tot. L-a crezut mort, împușcat, ori sugrumat de lanț, în vreun tufiș.

Și uite-l: nu mai mârâie, nu mai rânjește, nu mai sare la om. Scheună și se gudură, bate pământul cu coada, chiar și la străini; când merge, merge pieziș, ponciș, de parcă n-ar ști care-i înaintele. Mama

i-a desprins lanțul, l-a lăsat cu zgarda cea frumoasă, de piele roșie, cu ținte argintii, deși acum i-ar putea-o fura oricine. Câinele Osman care era lup a devenit un ceea ce se cheamă câine ușernic. Chiar dacă nu umblă pe la alte uși decât a noastră. Dar nu mai hămăie - n-o să-l mai aud niciodată lătrînd.

Din azi în mâine, din azi în mâine, războiul s-a îndepărtat. Bubuiturile au devenit din ce în ce mai șterse; și s-au pierdut încolo, spre Răsărit. Oamenii vorbesc mereu de Nistru, Nistru. Nistru.

Stau în calidor. Cu, la picioare, Osman. Aștept.

Aștept să vină tata - mâine, dacă nu azi; aștept să se-ntoarcă mama - ostenită, colbită, cu pleoapele înroșite, respirînd numai pe gură și în lături și târînd basmaua.

Știu de unde vine, știu ce-a făcut, doar adineauri am venit și eu, peste grădini, dar mă prefac că sunt de-o viață-ntreagă, cuminte, în calidor. Știu, de aceea nu zic nimic, o las să se spele, să se schimbe, după ce s-a spălat bine-bine, după ce-a spălat și hainele cu care-a fost îmbrăcată, azi - mai ales basmaua. Și la urmă să dea cu mult parfum.

Într-o zi, nu mai dă cu parfum. O întreb de ce, i s-a terminat?

- Nu, dar parcă și parfumul a prins să miroase a...

Nu spune a ce, dar eu știu: de cum ieși în marginea satului, spre Orhei... Nu i-am văzut, acolo, pe loc - pe teren se spune - dar i-am văzut aduși în sat, duși la țințirim. Și mai ales i-am mirosit - când ai miros bun, ca mine, ce nevoie de ochi? Dar nici nu trebuie să ai bun-miros, pe timpurile astea, și încă vara.

Câte doi, câte doi, cei vreo zece flăcăi premilitari, cară țargi. Țargi militare, cu pânză kakie; lăsate de ei - nu știu care ei, dar țargi. Flăcăul din față merge ca omul; cel din urmă, ori are și el o basma peste gură, ori merge, ținînd capul strâmbat mult într-o parte. Fiindcă-i vară, așa mi-a explicat Moș Iacob. Dacă ar fi fost iarnă - ori primăvară, ori toamnă - Moș Iacob mi-ar fi explicat că uite, nu s-au umflat de căldură, de să le plesnească nasturii, ca împușcați, de să li se verse, reverse obrazul pe piept, ca povidla, așa am auzit; și am mai auzit de ochii scurși, ca perjele răskoapte; aproape să le taie gâtul șnurul din jurul gâtului, cel după care viii știu cum i-a chemat pe cei morți și umflați.

De cum au plecat bieții soldăței din sat, mama a trebuit să iasă la datorie, la deal; mai ales către Orhei, cam pe unde se află lotul școlar. Pe-acolo a fost horă mare, horadracului. Și cum e vară, nu toamnă - ca să nu mai vorbim de iarnă, când e cel mai bine, deși bine ar fi să nu fie deloc... A ieșit mama la adunat, cu cei vreo zece flăcăi - dar cu o condiție: numai pe-ai noștri. Nu știu ce va fi răspuns mama, la început,

oricum, după ce i-au adunat pe-ai noștri și i-au pus la Eroii, în țintirim, în dreapta bisericii, mama a zis:

- Bun. Dar cu ceilalți ce facem? Îi lăsăm așa, pe câmp? Nu-s și ei morți? N-au fost și ei oameni?

- Or fi fost, dar de altă lege, cum să-i punem în țintirimul nostru pe niște păgâni, doamnă?

- De unde știi dumneata că erau păgâni?!, s-a mâniat mama. Îi cunoști de pe când erau vii? I-ai chemat la biserică și n-au vrut?

- D-apăi ce, biserică, că era-nchisă - ei ne-au închis-o, păgânii! Și noi să-i înmormântăm cu cinste creștinească?

- Păgâni-nepăgâni, nu-i putem lăsa, așa, pe ogoare, pe dealuri. Nu-i sănătos pentru sănătatea noastră!, a găsit mama. Vreți să dea o molimă peste noi, cei vii? Trebuie să-i adunăm și să-i îngropăm! Cât mai repede și cât mai adânc!

Atunci când a fost discuția asta, eu eram ascuns în tufele de liliac, cu băieții. Tufele din țintirim. Am văzut că mama își scosese baticul și sufla așa, în față, ca atunci când vrei să alungi țânțarii; ori musculițele. Dar nu erau țânțari, la soare - era altceva: mirosul.

Am șters-o acasă, am ocolit biserica pe lângă mormântul lui Petrică, frate-meu: când s-a-ntors mama, eu eram, cuminte,-n calidor.

I-au adunat și pe ceilalți. I-au îngropat dincolo de gardul țintirimului, într-o parte din imaș - dar îngădită și partea lor.

Din prima zi m-am ascuns, cu băieții, în tufe: ca să vedem. Noi, copiii, n-avem voie - tocmai de aceea ne ducem să ne uităm:

Bărbații în vârstă sapă gropile. Dar o iau la goană când se apropie flăcăii cu târgile. Mama se supără, îi ceartă, îi amenință, mai și plânge și așa, plângînd-beștelindu-i, îi scoate de pe unde s-au vârit și-i silește să se apropie; și să-i îngroape. Mai mult de mila mamei oamenii dau fuga: îi răstoarnă, fuga-fuga, în gropi și dau fuga-fuga din lopoți; să-i astupe; să nu pută. După aceea se răspândesc care încotro, unii își clătesc gâtul cu apă, alții cu rachiu.

De fiecare dată când trece pe-acasă, între o căutare și alta, ca să se spele, să se schimbe (și să deie cu parfum; apoi să nu mai deie; și iar să deie), mama îl ceartă aprig pe Moș Iacob. Care, în loc să se ascundă la vederea mamei, îi iese înainte ca prostul și-i dă cu:

- Da' nu trebuia, doamnă, asta-i treabă de bărbați...

Atunci s-o auzi pe mama ce-i mai zice! Că nu-i bun de nimica, nici ca primar, nici ca vecin - ce fel de primar e-acela care o lasă pe ea, și femeie și văduvă, să se ocupe de asta? Moș Iacob își scade glasul, își încovoiaie spinarea, începe să schiopăteze, se ține de pânțe și scâncește ca un copil că el ar face asta, cu dragă inimă ar face-o, da-i taaa-

re bolnav, îl doare-aici, „la inimă” - și arată, cu pumnul strâns, stomacul...

«Ești bolnav cum sunt eu ministru! Om de nimica - asta ești!, strigă mama. Las-că vin ei, Românii, te spun eu la Orhei, cum ți-ai făcut datoria de primar al satului! Și las-că vine el bărbatu-meu, te spun eu cum ai avut grijă de-o femeie fără apărare!»

Moș Iacob dispare de-a-ndăratele, îngăimînd că el datoria și-o face: el „se ocupă”! Ba chiar se ocupă de ce-i mai greu, mai primejdios: de adunarea armelor, a munițiilor; dacă doamna vrea să schimbe „atribuțiile”, el cu dragă inimă nu se mai ocupă, se duce el la morți „care, gata: nu mai mișcă, nu mai mușcă!”, dar ia să vedem dacă o femeie, fie ea și doamnă, poate duce în spinare atribuția de bărbat de a „manipula”? Nu poate! - că nu poate și gata! Că armele, munițiile trebuie manipulate-cu-mânurile - ș-aistea cu-adevărat mușcă - de mânuri, dacă nu știi să le manipulezi. Și nu numai de mânuri, Doamne-fereste - el, ca premare și ca bărbat are atribuția de a aduna la el în sarai tot ce poate face: bum!, or doamna, nu-i fie cu supărare, n-a făcut armata, ca să știe să manipuleze...

Bărbatul de Moș Iacob spune la minciuni cum ar mânca răsărită: fără să clipească: deși când vin oamenii și aduc (la primărie!) - în capătul mâinii întinse, de parcă ar fi o prăjină, pășind pe vârfuri, cu ochii holbați și gura căscată - câte un pistol, câte o pușcă, ori câte o mână de cartușe (armamentul greu trebuie doar „localizat” și raportat la Orhei, dar fără să fie atins), deși le explică, îndelung, modul-de-funcționare „atuncea când le manipulezi”..., el n-a făcut armata. Nici sub Români - să zicem că era oarecum bătrân - nici sub Ruși. Era scutit. „Pentru invaliditate”. Sănătos-tun, numai că taman degetul arătător de la taman mâna dreaptă, adică cel care ar trebui să apese pe trăgaci... era strâmb.

Cred că mai bine de jumătate din bărbații de vârsta lui, din Mana, erau scutiți; pentru invaliditatea aceluiași afurisit deget arătător de la mâna dreaptă: pe timpul acela - sub Ruși - trăia, într-un sat vecin, un scutitor de meserie: pentru atâtea ruble îți tăia cu toporul, pe butuc, taman degetul cu care trebuia să tragi în „vragul” Rusului; pentru atâtea ruble îți tăia mâna din încheietură - tot dreapta, se-nțelege, ca să nu te ieie la Moscali; însă pentru ceva mai multe, cu un pistol, îți împușca degetul arătător, strâmba degetul, îl petrecea peste cel mijlociu și lega palma între scândurele, să se vindece așa, strâmb, cârnit - ca al lui Moș Iacob...

Tunurile abia se mai presupun, mama a terminat cu adunatul morților, Moș Iacob încă nu cu strânsul „munițiilor” - dar așteptăm. Eu

- în calidor. De când au liberat Românii oraşul Balta, de dincolo de Nistru, au început să se întoarcă unii dintre ridicaţi - ridicaţi cu puţin timp înainte de începerea războiului. Tata a fost ridicat cu mult timp înainte, dar nu contează: mama află cine şi din ce sat s-a mai întors, şi se duce să se intereseze. Uneori se întoarce plângînd; alteori aproape veselă, dar din următoarea călătorie iar plângînd vine: nici o veste - sau proastă, vestea.

Dar nu-i nimic: prin colegele ei de Normală şi prin învăţătoare necolege de Normală, mama şi-a făcut o „reţea” - aşa-i zice ea; pe tot cuprinsul Basarabiei şi al Bucovinei, învăţătoarele ţin-legătura: cum află unde, de undeva, că s-a întors un ridicat, îl chestionează (ca pentru Monografie): unde-a fost, cu cine, despre cine a auzit că a mai fost, unde crede că a fost dus - şi îşi dau telegrame.

(Întrebare - în două puncte, primul: Cine şi când a „inventat” telegrama-la-Români? Răspuns: Învăţătoarele din Basarabia şi din Bucovina de Nord, în vara-toamna anului 1941; a doua: Cine a „inventat”, şi când, avizul telefonic / tot la-Români /? Răspuns: Învăţătorii refugiaţi din Basarabia şi Bucovina de Nord - după 23 august 1944, când au început a fi vânaţi în vederea „repatrierii” în Siberia şi după 1951, când bănaţenii / deci, şi refugiaţii în Banat /, consideraţi „titoişti”, au fost deportaţi în Bărăgan...).

Îşi dau telegrame învăţătoarele - dacă află ceva interesant... dar cum pentru mama totul e interesant, o ţine numai în drumuri: la Cahul şi la Hotin, la Cetatea-Albă şi la Soroca - se întoarce acasă cât să întrebe dacă n-a venit vreo (bună) telegramă-de-legătură, ba da, unele au venit, altele n-au venit - telegramele-de-ţinut-legătura-între-Basarabeni-şi-Basarabencele-lor.

Noroc cu Moş Iacob - el zice mereu, mereu, mereu:

- Dacă nu az', atuncea mâne! - şi mai zice: Las', că Dumnezeu îi mare şi bun, El...

Târziu, după toamnă, în preajma iernii, mama nu mai primeşte telegrame; nu mai ţine-legătură, deci nu se mai duce - la Cernăuţi şi la Ismail, la Bălţi şi la Tighina. Târziu, în pragul iernii, mama se îmbracă în negru. Gata. Nici o nădejde.

Moş Iacob ciopleşte crucea, sapă un mormânt lângă cel al lui frate-meu Petrică. Mergem tot satul la înmormântare. Popa Dodon, întors din refugiu şi dascălul Grosu cântă frumos şi trist. Şi gata.

Gata, sunt orfănel - cum zice Mătuşa Domnica. De-acum pot face orice năzdrăvanie, orice drăcărie (aşa vorbeşte Moş Iacob), oamenii nu se supără, zic:

- E orfănel, săracu...

AH, FETELE!

Stau în calidor. Stau - și gata. Gata, pentru că, după înmormântarea tatei, amintirile nu mai curg. Ci sar ca lăcustele. De ici, cine știe unde. Ba nu: de nuștiunde, de undenumăștept - dar tot în calidor căzînd.

Stau în calidor - și:

Uite, de-o pildă, cu-fetele; de-o pildă, uite, cu-Tuza:

Ca un făcut: nu știu când a venit la noi, la Mana - pe postul II, al mamei, mama trecînd pe al tatei, de I și de director: în toamna lui '41? Sau abia în următoarea, cea a lui '42, când am intrat și eu la școală, într-a-ntâia?

A venit când a venit - ne-a venit o învățătoare nouă, cu nume nou și ciudat: Sarmisegetuza (eu îi spun: Tuza, numele întreg nu voi reuși să-l rostesc decât mult mai târziu). Vine de depaarte, departe, dintr-un oraș cu nume frumos și alb: Alba Iulia; dintr-o provincie cu nume tot frumos, aproape mai frumos decât al Basarabiei noastre: Transilvania (așa-i zice mama, domnișoara Tuza îi spune altfel și urât: Ardial: nu-i deloc bine ca o provincie să ardă, chiar dacă-i a ta).

Totul e nou la domnișoara: hainele, geamantanele, servieta; felul cum merge: băiețos, bărbătos, hățânat pe-n sus și-n jos; felul cum vorbește, tărăgănat și cam otova; și cum se miră - când se miră, zice: «Iooooi!», ca la noi, Jădanii; când se vaietă, zice: «Tulaaai!» - și noi rădem, fiindcă tulaiul ei se potrivește cu susaiul nostru, cel amar și dulce și lăptos-spinos (sau chiar cu: Sus sai!); și cum blestemă: «Călca-l-ar nevoia!» - și noi iar rădem, fiindcă chiar vedem pe careva călcînd în picioare ceva - nimicul, doar o nevoie nu se calcă...

Nou, pentru noi, faptul că domnișoarei Tuza nu-i place la noi - nu asta, ci nou e că ne-o spune: nu-i place Basarabia, nu-i place județul Orhei, nici Mana noastră... Zice că-i prea tină (adică glod); ori prav (colb adică); ba prea multă zăpadă-omăt, iarna («Așa ceva numai la kino am văz't!», zice ea la văzut), ba prea ger («De mi-or 'ghețat mațalie», zice ea, însă noi ne prefacem că n-am auzit, așa ceva la noi nici țaranii nu spun). Se plînge mereu că n-are kino, că n-are promenadă pe unde să se promeneze - «Să dau un tur pe Corzo» - și noi iară ne prefacem că nu i-am băgat de seamă turul promenat - ca la ei, la

Alba Iulia; ca la Sibii, unde-a făcut ea școala Normală...

Mama a tăcut ce-a tăcut, dar într-o zi i-a zis:

- Fată dragă, dacă nu-ți place la noi, de ce mai stai? Cere altă școală, în alt județ, în altă provincie - România-i mare...

- Ba, că ne-or loat Ungurii Ardealu' și iar îi mică, zice Tuza.

- Adevărat, dar e încă destul de mare, ca să te cuprindă și pe tine, cu pretențiile... Cere-te într-un oraș - să ai și kino și Corzo și asfalt...

- Ba, că n-am medie, zice Tuza. Cu media mè aci m-or țâpat - că, de-avem io medie, nu vinem în sărăcia asta...

Nu mai râdeam de: țâpat - știam că-i aruncat - însă pe mama o supăra mereu cuvântul: sărăcie; chiar și după ce-a aflat că, în Ardealul care mereu tot arde, când zici: sărăcie, vrei să spui mai degrabă: necaz, fleac - măcar pentru că la ei, în Ardealul lor, la un om sărac îi zic: prăpădit... Ceea ce o face pe mama să zâmbească: la noi, prăpădit, înseamnă adevărul, adică pierdut, rătăcit pe undeva - dar nu singur, ca omul într-o pădure, ci ca un lucru pe care l-ai avut și nu-l mai ai; ori ca banii cheltuiți pe nimica toată...

Se plânge-ntr-una domnișoara Tuza, că aici - aci,-n sărăcia asta - n-are distracții, n-are anturaj... Mama zice că la asta să se fi gândit când a intrat la Școala Normală, nu când a ieșit. Domnișoara:

- No, păi dacă nu m-am gândiii'...

Mama zice că învățătorul de țară să-și facă distracțiile și anturajul la țară - ca la țară, fiindcă misia lui e să facă ceva bine pentru alții, nu pentru el... Domnișoara:

- Ce, că dør nu m-am făcut po-păăă... - și râde.

- Te-ai făcut învățător, zice mama.

- Ce, că dør n-am vrut să mă fac dăscăli-țăăă...

- Dar ce-ai vrut să te faci?

- Ce știi io... Ceva fain, dõmnă de ceva: de director de bancă, oar' de colonel, oar' de inginer - adică să nu lucru, io, cu mâinile mele...

- Ei, uite, încă nu ești doamnă-de-ceva, zice mama. Ești învățătoare suplinitoare la noi și te poftesc să nu te mai plângi atâta...

- Da io nu mă plâng! Zîc numa, zice Tuza, râzînd. Că io-s fată tinăără, dõmnă, nu ca 'mnetale, de umbli numa-n negru, de-ai zăce că ești săsòică de pe la noi. Io-s tinăără, nu ca 'mnetale, de faci pe tinăara, că te porți numa-n negru...

- Mă port cum mă port, fiindcă-s văduvă, mi-a murit bărbatul!

- Ce știi io, io simț nețesitatea de să-mi trăiesc viața, nu ca 'mnetale, de țăi trăit-o... Ș-apăi io vin din Ardial, dõmnă, pi la noi òmenii-s țivilizaț', nu ca pe-aci...

Mama tușește, se stăpânește - Tuza șade la noi, se cade să fii

ți-vi-li-zat cu oaspeții. Zice:

- N-am fost pe-acolo, dar am auzit... Pe voi v-au ținut sub ocupație Ungurii o mie de ani, dar când v-ați liberat și voi, în 1918, erați mult mai ținutizați, cum spui și decât Muntenii și decât Moldovenii, care erau demult liberi. Noi însă am stat sub Ruși numai o sută de ani - și uite cum ne-au dat înapoi cu sute și cu sute de ani...

- Ce știi io ce zăci de sute-de-ai, face Tuza. Știu că pe noi Ungurii ne-or tras pe rotă, dîmnă dragă! Șî-n furci ne-or pus...

- Uite, pe noi Rușii nu ne-au pus în furci, nu ne-au tras pe roată, dar ne-au interzis școala în românește - Ungurii n-au făcut asta cu voi.

- Ce știi 'mnetale ce ne-or făcut noo Ungurii!

- Știu ce nu v-au făcut - pe când nouă, Rușii... Ne-au interzis școlile în românește, nu ne-au lăsat să avem societăți culturale, ca Astra voastră, nici biblioteci, nici tipografii în limba noastră. Nici în biserică nu ne-au dat voie să slujim în românește! Și n-am avut deputați români la Sanct-Petersburg, cum ați avut voi la Budapesta...

- Ce știi io cu deputații la Budapeșta - știu c-aci nu-mi place. Nu-i de mine - dacă-n tot satul n-am găsit o gazdă convenabilă...

- Ce-ți trebuie gazdă, dacă stai la noi, ca în familie?, face mama. Nu-ți place la noi?

- Cum nu, face domnișoara, aci-i foarte convenabil, nu zîc ba...

Am aflat mai târziu ce însemna pentru domnișoara gazdă convenabilă: în primul rînd, dușumea de scîndură, nu lut; în al doilea - dar despre asta mama a adus vorba mult după aceea, când ne-am dus noi în Ardeal - convenabil e să nu plătești chirie, banii din salar să-i trimiți la Alba Iulia, să nu-ți placă mîncarea gătită de mama, dar s-o mîncîci și să mai ceri; să nu-ți speli rufe, să le pui în coșul nostru, să ți le spele mama, ca din nebăgare de seamă...

- Fată dragă, zice mama la un moment dat, îmi pare rău că ajungem să discutăm astfel de lucruri... Dar știi bine că n-am pădurea mea, nici car, nici sanie, nici cai... Ca să am lemne, plătesc totul: bonul transportul, tăiatul... Mă gîndeam că n-ar fi rău dacă ai contribui cu ceva la încălzit...

- Da ce: io fac focu'?

Era adevărat: nu ea făcea focul - chiar când erau la gura sobei lemne, surcele, hîrtie, sticla cu gaz, de aprins... Zice că ea se arde; și că ea se nămînjește; și că fotoghinu' pute...

- Nu-i nimic, focul îl fac eu, ca și până acum, nu-i mare scofală, dar ziceam că lemnele costă, eu, cu un singur salar, cu un copil mic, ziceam că poate...

- Copilu nu io ți l-am făcut!

Și asta era adevărat - nu ea mă făcuse cu mama.

- Ș-apăi soba n-are gură la mine-n odaie...

Asta era și mai adevărat: aveam sobă de-a noastră, din Basarabia, sănătoasă, solidă, sobă-zid, din cărămidă, încălzea casa-ntreagă, oricum, bine de tot odaile între care era construită - în a noastră făceam focul prin salon, unde dormeam mama și cu mine, domnișoara stătea în dormitor; acolo nu era gură de sobă...

- Fată dragă, zice mama, dacă voiam să-mi iau pe cineva să-l lau și să-l zolesc, îmi luam un bărbat! Că tot n-am...

- Dacă găsești doi, ăi mai fain pentru mine, zice domnișoara. Da să aivă avere - altufeli'...

Altufeli', vorba ei, ba! După un timp:

- Fată dragă, spală-ți măcar chiloții...

- Io cu mâinile mele?, se miră Tuza, arătându-și mâinile.

- Dar ce au mâinile tale? Se topesc în apă? Acasă cine ți-i spăla?

- Io! Da-acasă eram studentă-n vacanță, aci-s învățătore...

- Și fiindcă ești învățătoare, trebuie să ți-i spele directoarea?

- La asta nu m-am gândit, zice Tuza, după o vreme. În cazul ăsta, să-mi găsesc gazdă - dar convenabilă.

Până să se mute la gazda convenabilă...

Eu țin la ea. O găsesc frumoasă și când e urâtă, adică toată vremea. Săraca de ea, pe lumină i se vede rău obrazul bine buburos. Și merge ca un bărbătoi. Și-i tare slabă, picioarele i-s ca fusele, încolo curu i-i destul de lărguț. Și are, cum se spune, un ochi la slănină - însă dacă te uiți la ea dintr-o parte, nu bagi de seamă făina. Țin mult la ea, când nu e prea lumină-n casă și dintr-o parte.

Când mama face clase dimineața (cu II-IV - eu sunt în prima, fac cu domnișoara), Tuza rămâne în pat până târziu. Și eu. Ea întredeschide ușa, mă cheamă cu degetul dincolo, la ea, în dormitorul nostru - să dormim noi doi.

Nu dormim, stăm de vorbă. Și cum eu sunt în cămașă de noapte și desculț, zice că mi-i frig la picioare, să le adun sub mine. Și mai zice că, dacă mi-i frig, să intru la căldură. Eu mă alint un pic, așa se face când te invită domnișoarele la ele, în căldură apoi intru.

O vreme stăm nemișcați, nevorbiți, ne-nimica; lungi, alături, pe spate și lipiți. Atunci e cel mai bine de pe lumea asta, cu domnișoara: îți zici că, dacă vrei, poți face cu domnișoara ce vrei - numai să vrei; și-ți mai zici că și ea, domnișoara, își zice, chiar atunci, că, dacă vrea ea, ea face orice cu tine, din tine, în tine - chiar și-un copil. Cât e ea de domnișoară. Stăm așa, ca morți, dar foarte vii. Eu nu mă uit la ea: de rușine - așa că e frumoasă-coz! Și mai frumoasă când mă întreabă ceva,

orice; și când mă mângâie pe frunte și pe obraz și pe vârful nasului - așa ar fi bine, pe-acolo, dar ea nu ajunge cu mâinile pân-acolo, că mă mângâie pe sub plapomă pe mai jos. Mă-ntreabă dacă mi-e frig, că ei...

Și după ce m-a întrebat dacă mi-i frig, mă pune să-i povestesc eu ei cum se dezgheață la noi, în Basarabia, înghețatii. Îi povestesc pe dată. Și ea zice că să-i arăt cum, de-adevăratelea. Și-atuncea eu zic că ziceam că eu sunt degeratul - buuun; și zic că ziceam că ea e fetele des-degerătoare - bun și asta, chiar dacă-i numai una singură - dar domnișoară-nvățătoare, orișicâtuși. Îi spun, ca să fie spus: la un degerat trebuie măcar două fete des-, cel mai bine: trei și, uite, ea-i numai una... Domnișoara zice că vine ea, vine și a doua și cealaltă, celelalte, până atunci să încercăm numai în de noi doi. Încercăm, ce să facem:

Mă dezbrac de cămașa mea de noapte, ea se dezbracă de cămașa ei de noapte. Ne lipim. Strâns de tot ne lipim noi - ca să ne desdegerăm. Întâi, eu cu spatele la ea - să-mi dezghețe spinarea; apoi schimbăm poziția, ca să-mi dezghețe inversul inversului. Ea spune asta, cu inversul inversului, nu prea știu eu ce-i aceea, dar știu că așa nu e foarte bine, mă cam înăbușă. După aceea zice că ea-i degerata, s-o des, eu, care-s a treia fată, cea de deasupra. Așa mai merge, dar când mă pune pe mine dedesubt, iar nu-mi place, se lasă prea grea, mă strivește.

Într-o dimineată mi-a zis să-i intru eu sub cămașa de noapte - nici așa nu mi-a plăcut: nu-i o poziție bună. I-am și spus. Și ea m-a întrebat care-i poziția de-mi place mie. I-am spus - n-a înțeles; a zis că nu-i bună. În altă zi mă întreabă cum a fost cu Tecla, ce mi-a făcut mie slujnica, de-a dat-o mama afară? Îi spun că, în primul rând, n-a fost, cum spune ea, ca pe la ei, slujnică, ci fată-la-noi; în al doilea, că nu se cade să spun ceea ce nu se cade să spun - așa mi-a spus Tecla, dacă m-o-ntreba cineva; în al treilea, legat de primul: dacă ea, domnișoara zice că Tecla-i slujnică, atunci nu se cade ca ea, și domnișoară și învățătoare și din Ardeal, să știe ce știu fetele-de-la-noi, de le zice ea slujnice. Și domnișoara zice că de ce să nu se cadă: basarabence, ardelence, slujnice ori domnișoare, fetele-s la fel făcute - să mă uit eu bine la ea, să-i spun dacă nu-i făcută ca și Tecla. Eu spun că n-am văzut-o cu ochii trupului, că era-ntuneric și pe cuptiori și-n bucătărie, jos - dar aş putea-ncerca cu ochii sufletului, sub plapomă.

Încerc. Îi spun că-i cam tot așa, ca Tecla făcută - nu chiar pe-pestă tot, dar aproape. Și-atunci domnișoara zice că, dacă aproape cam tot așa, să facem noi doi aproape cam tot așa cum făcusem cu Tecla, pe cuptiori - cum anume? Să-i arăt numai, că ea-i ascultătoare, ca elevă era foarte, a rămas așa, chiar dacă s-a făcut învățătoare...

Îi arăt. Facem ce facem - dar nu-i tot aceea. Lipsește cuptorul ca

să fie exact-exact. Ne ducem în bucătărie, urcăm pe cuptor și facem, exact - și exact așa dă mama peste noi și-i zice domnișoarei să-și caute altă gazdă, una convenabilă.

Îmi pare tare rău de ea; îmi pare rău că n-am apucat să-i arăt tot ce știam de la Tecla. Și-mi mai pare rău că a plecat de la noi, ea mă lăsa să mă uit în ea, nu-mi zicea să mă uit în sus, că nu se cade să văd josul... Poate de asta n-am făcut nici o brânză.

Într-o dimineață, când mama e la clasă, mă duc fuga la Severin - acolo s-a mutat domnișoara mea. E primăvară, tot satul se află la deal, la lucru - firește, în frunte cu Severin, cel mai harnic om din sat. Intru în curte, intru în casă, deschid ușa spre odaia domnișoarei, o închid la loc și plec: domnișoara nu mai are nevoie de mine, să-i arăt cum îmi arătase mie Tecla - îi arată bătrânul Severin, cel mai silitor bărbat din Mana, cel care ară, trăgând el în ham.

Dar nu sunt prea-prea trist, oricum, Tuza nu-i de pe la noi. Și prea vorbește mult, când e numai de-arătat; și de uitat în sus cu ochiul minții. Și prea întreabă ea, cum se face asta, cum e cu cealaltă, cum îmi arăta mie altă fată - pe la noi fetele nu-ntreabă, tac și fac, îmi arată ce-i de arătat și după aceea îmi spun să nu spun. Mai scot ele câte o vorbă, dar din acelea frumoase, ca pe la noi, nu ca domnișoara: urâte.

Tecla - ea vorbea - dar ce frumoasă! Și ce dulce mă ținea și ce dulce-mi arăta și ce dulce era ea, pe-peste tot. Mai ceva ca zahărul! Tecla s-a duus și s-a tot dus, am rămas cu Lina.

E mereu pe-aici, pe la gard. Când n-am pe nimeni-nimeni de să-mi arate ce să nu spun, o caut pe Lina, la gardul nostru. Nu-i nevoie s-o chiar caut, doar să mă duc atunci când ea mă chiamă.

Taică-său face cărăușie, maică-sa lucrează cu ziua - Lina-i singură acasă toată ziua. A terminat cele patru primare demultșor, să aibă doisprezece-treisprezece ani, dar e destul de făcută - pentru mine. Iarna, când e foarte frig, sau ne-iarna, când e urât afară, ne ascundem la ei, într-o odaie neîncălzită, printre baloturi de lână; vara găsim adăpost în glugile de ciocleje; sau în fân; sau în paie - depinde. Lina nu prea vorbește (nici nu trebuiește), dealtfel e poreclită Muta: râde, chicotește - are pomeții atât de încinși, roșu, încât e ca și cum ar vorbi cu ei; și cu ochii - are ochi verzi cu auriu, atât că albul e sângeri; și gura i-i roșie sângerie; păsărica și mai roșie. Uneori, când mă joc singur prin curtea noastră, Lina își face de lucru pe la gard - și chicotește. Nu zice nimic, dar când îi aud chicotitul și îi văd roșul gurii, știu că n-am să mă pun contra - din contra, cum zic eu. O șterg de-acasă, cu ocol, prin grădini - mama nu mă lasă să mă joc cu Lina, i-a fost elevă și zice

că are să ajungă rău de tot fata asta. Eu nu-nțeleg de ce s-ajungă ea rău, când ajung eu atât de bine cu ea - numai să nu mă prindă mama, că mă bate. Dar dacă nu mă vede, nu mă bate. Muta chicotește tot timpul, tot timpul; roșie-roșie. Chiar când nu e lumină pe unde ne jucăm noi, Lina e roșie și-ncinsă.

Cu Duda - altceva. A fost, dar nu mai este. De când a trecut frontul pese noi nici nu mă mai bagă în seamă - cred că din pricina pântecelului nu mă mai vede, i-a crescuut, uite-așa i s-a făcut!

Și mai altceva cu Tecla. Ce să mai spun de Bălana...

Ce experiențe din acestea vor fi avut băieții de vârsta mea, din Mana? Chiar dacă vor fi avut și ei, nu mi-au povestit; după cum nici eu n-am suflat o vorbă, am ascultat ce ziceau ele, chiar și Muta, acestea fiind singurele cuvinte ale ei: «Să nu cumva să spui cuiva»...

Să fi fost eu o excepție? Fiindcă eram băiatul-învățătorului? Fiindcă devenisem orfănel-săracul? Poate și una și alta; poate niciuna.

Să fie Basarabencele mai răpidi-di-șăli, adică iubețe? Sau moravurile mai slobode? Nu știu, nu cred - o miresă dovedită ne-fată-mare arunca rușinea asupra familiei, a satului; pentru o femeie care călca pe de lături, bărbatul vinovat că o trăsese în păcat plătea uneori cu viața, iar femeia trebuia să-și ia lumea-n cap, să-și caute norocul în altă parte, unde nu era știută. Țin minte că la nunți era și un joc-al-prostirii, când era arătat, fluturat, cearceaful însângerat, semn că... petrecerea putea continua, mireasa fusese fată-mare. Îmi ajunseseră la urechi tot felul de vorbe despre cusut, despre beșică-plină-cu-sânge-de-hulub... - atunci nu le înțelesesem, dar știam că sânt în legătură cu cinstea-fetei.

Nici asta nu-mi era limpede, unele cu care m-am avut eu bine îmi spusese că cinstea lor e păsărica - mai mare sau mai mica, depindea de... de ce depinde? Nu știu. Oricum, știam un lucru: păsărica lor trebuia cinstită cu păsărica ta. Altfel cade - la băiat. Asta am auzit-o întâia oară de la Tecla, dar și de la altele, toate mari. Adică și cu negru.

Ca la Tecla. De loc era de pe la Tighina. Mărunțică, frumoasă, de pică: părul negru-negru, cu ape albastrii, ochii verzi-verzi, de mătă - nu de pisică, de mătă; verzi, cu stele de aur. Când a venit, la noi stătea deja (convenabil) domnișoara Tuza, dar încă nu mă chema la arătat.

Nici nu aveam ce arăta. Nu știam ce și câtă am.

Dimineața, în bucătărie (ciudat: și Basarabeanca Mătușa Domnica, și Ardeleanca Domnișoara Tuza îi zic bucătăriei: cuhnie). Nu prea am chef să mănânc (așa-s copiii!). Mama i-a spus Teclei să insiste, la nevoie, să mă silească (c-așa se face binele: cu de-a sila) - dar mă las eu?; să-mi dicteze mie o fată? Tecla vrea să-mi vâre cu forța

mâncarea în gură - să tot încerce! Mi-e ușor să nu mă las și-i și spun:

- Nu mă las și nu mă las, îi comunic liniștit.

- De ce, întreabă ea, fără interes.

- Fiindcă nu vreau să mă las, zic. Și dacă eu nu vreau, nu poți să vrei tu în locul meu.

- Nu vrei - te fac eu să vrei...

Tecla râde, îmi ia capul la subțioară; cu o mână încearcă să-mi deschidă gura, strângându-mă cu două degete din laturi, cealaltă îmi vine cu lingura plină. Zic:

- Tu nu știi, dar să știi: dacă mai faci asta, eu te mușc de țâță.

Am zis liniștit. Ea îmi dă drumul, se uită la mine cu ochii ei codați și verzați; și mâțați. Râde: are dinți mărunței, albi și ascuțiți - ai zice: o pisicăță.

- Așa? Păi, dacă tu mă muști de țâță, eu te mușc pe tine de pătă!

- Se zice: puță. Dar nu se zice tare, că nu se cade: e de rușine.

- Eu așa o vreau: tare, zice Tecla. Și nu mi-i rușine... Și, bagă de seamă: eu am două țâțe, îmi mai rămâne una - dar tu? Ai numai o puță, cu ce mai rămâi, dacă ți-o ham-ham și hap-hap?

Mă gândesc eu ce mă gândesc.

- Asta cam așa-i, zic. Atunci te mușc și eu de puță, cu ce mai rămâi?

- Asta-i drept, zice și Tecla. Numai că fetișoarele au mai multe decât băieții - ai să le afli tu, când ți s-or deschide ochii...

- Uite ce deschiși sânt!, mi-i arăt, holbați.

- Până să și vezi cu ei, uite cum facem: mănânci singur...

- Nu mănânc!

- Atunci uite cum facem: mănânc eu mâncarea ta, tu-i spui doamnei că ai mâncat singur-singurel - facem așa?

- Nu, că ne bate Dumnezeu dacă spunem minciuni. La noi legea-i asta: numai eu nu-mănânc mâncarea mea, dar dacă tu-mi dai ceva-cumva mie, eu îți dau mâncarea mea ție.

- Dacă așa-i legea pe la voi..., zice Tecla. Bine, îți dau ceva-cumva: îți dau mâncarea asta, tu o mănânci! Ți-am dat-o, mănânc-o.

Mă uit la ea cu mare drag - și cu tare milă. Ea mă socotește copil; crede că mă poate duce de nas ca pe flăcăii ei, care-or fi, de pe la Tighina. Îi spun:

- Află tu, fetico: eu sunt orfănel și știu multe de pe lume. Dacă vrei și vrei să știi ce știu, află că știu cum ești tu făcută pe-pestă tot - mi-o arăți? Să văd dacă ți-o știu la fix și ca pe apă? Ca pe-o poezie?

Tecla nu râde - așa-mi place. Zice:

- Află, băiețică: și eu sunt orfănică și le știu pe toate-toate de pe

lumea asta!

- Și-atunci?, întreb eu după o vreme. Cum facem noi doi cu mâncarea asta?

- Uite cum facem, zice Tecla. Tu mănânci frumos, cu mâna ta, cu gura ta, ca un orfănel ce ești și, după ce-ai mâncat bine-bine, ca să ai puteri cu mine, orfânica-ți și arată, -ți și dă ceva-cumva - dar nu care cumva să spui cuiva, ceva...

A-ha. Mă ridic pe dată de pe scaun, închid ochii:

- Uite cum mă uit în sus!

- Dacă mănânci, te las să te uiți și-n jos, zice Tecla.

A-ha? Aha: înfulec tot ce refuzasem până atunci. Tecla îmi mai dă. Zice că la ea și la uitat am nevoie de multe puteri. După ce m-a umplut, Tecla încuie bucătăria și mă cheamă pe cuptor. E bine pe cuptor, iarna; mai ales când Tecla se dezbracă de tot, de tot și mă dezbracă și pe mine. Când o văd - că văd, chiar pe întunericul fierbinte de pe cuptor - mă sperii puțin: pe-a Dudei n-o văzusem deloc, a Linei era frumoasă și roșie, însă a Teclei... Mă liniștește, zice că așa-i la orfânei, așa are să fie și la mine, azi-mâine; că noi, orfânii, suntem mult mai crescuți pe-pestă tot decât lumea cealaltă.

A-ha. Așa, da. Nu știam eu de ce - uite de ce.

Așa că găsesc mai frumos negrul în jurul roșului. Și cum are ochii verzi... Aș face, dac-aș fi rege, un tricolor al meu, al nostru, al orfănelor: negru-roșu-verde - dar nu l-am purta pe-afară, numai pe cuptor.

Eu n-am încă nimica negru, dar Tecla zice că las' că vine, vine și negrul - azi-mâine; dacă nu azi, atunci sigur mâine. Zice Tecla:

- Noi, orfânii putem face oricum; și așa, și așa - cum ne vine nouă mai bine, numai să nu care cumva să-i spui cuiva neorfănel.

- Nu, nu spun!, spun eu, în gând, mereu am gura ocupată.

Și, Doamne, ce luminează-i pe cuptoriu-ntunecat! Și ce căldură-n miez de iarnă. Acum înțeleg cum stăm cu ochiul-mintii, cel cu care vezi și pe-ntuneric: văd totul-tot la ea, chiar și negrul, care orișicîtuși, tot întuneric e. Și întuneric fiind, e cald și bine uns; și pipărat când intru-ntrânsu - și așa și așa, după cum ne vine și încă așa-altfel, ca să știm și fim. Cel mai bun și mai uns și mai e-atuncea când Tecla-i zice mierea-ursului, nu știu de ce, că eu nu-s urs, chiar dacă ea-i miere. Asta-i place ei cel mai și mai. Mie, de-a calul: călăresc, ținîndu-mă bine de hățurile ei, când sunt eu călărețul și tot de ele când sunt călărețul răsturnat-și-păscut. Tecla mă paște foarte frumos; și repede de tot. Ca să lingem numaidecât mierea ei cea teclă - atunci ea ține cel mai mult și cel mai mult la mine. Tecla are doi ochi și două picioare și două mâini și două țâțici - și multe guri. O întreb câte are, ea zice că multe,

destule. Într-o zi îmi spune câte anume: unsprezece. Mai multe cu una decât degetele mele de la mâini pe care număr. Număr și număr cu buzele, cu nasul, cu limba și nu ies la cale, tot mereu mă-ncurc și o iau de la-nceput - și ea râde.

Așa-i programul de dimineață: așteptăm să nu se mai audă gălăgie dinspre școală, semn că au început clasele, cu mama; mă asigur că domnișoara nu s-a trezit; mănânc bine-bine, de puteri, ea încuie ușa bucătăriei și urcăm pe cuptor, unde Tecla are tot felul de guri și eu nu apuc să le număr - dacă n-am decât zece degete...

Dar într-o zi mama vine acasă, ca să caute ceva, găsește ușa bucătăriei închisă; încuiată.

Și de-aceea. De aceea am rămas orfan și de ea. S-a dus Tecla cu ochi verzi și guri roș-negre.

În locul ei a venit una... Una bătrână de tot. Nu era ea chiar bătrână, adică deloc, dar dacă era rea...

Eu îi zic mereu că nu mănânc - doar-doar. Nimic. Îmi pune mâncarea dinainte și gata. Nici din umeri nu ridică. Zic:

- Uite că n-am mâncat!

- Să fii sănătos, îmi răspunde, fără să se uite la mine.

- Nu sunt sănătos - fiindcă n-am mâncat, încerc eu.

- Să fii sănătos!, zice ea iară. Cui i-i foame mănâncă.

- Mi-e foame, dar nu mănânc... - acum ea ridică din umeri. Știi de ce nu mănânc? - nu-mi răspunde, dar eu zic mai departe: Fiindcă nu-mi dai...

Și mă opresc, înspăimântat: s-a răsucit spre mine, cu mâna ridicată.

Nu-nțeleg nici azi: de ce. Doar nu am apucat să-i cer ca lumea.

Oricum, când s-a dus într-o sâmbătă în satul ei, iar luni n-a mai venit, eu unul m-am bucurat: cum adică, și nemâncat și bătut?

Și uite-o pe Bălana...

Nu știu cum o chema cu adevărat, așa-i zicea mama. S-o fi numind Bălan și nu mai știu cum (cred că Mașa)? Ori pentru că era bălană: părul galben-galben și ochi albaștri ca floarea inului...?

Nu știu dacă din pricina ochilor de in, dar Bălana e mereu speriată; o sperii din nimica toată; tresare la cel mai neînsemnat zgomet și-și scuipă în sân. Apoi își face cruce. Are fuste frumoase, înflorate, barijuri la fel, pline de flori vesele. Dar mai ales are ciuboțele roșii cu toc înalt.

E hoholiță de pe la Mitoc de aceea vorbește limba noastră de

parc-ar cânta-o.

Întâia oară când o văd în bucătăria noastră, îi văd roșul ciuboțelor. Vreo două zile îmi fac de lucru pe-acolo, ca să i le tot văd și să mă bucur de ele: ce roșii!; și ce frumos țin la ele picioarele Bălanei, ai zice niște vase pe măsura florilor.

Îmi place mai ales atunci când, după ce vine de-afară, unde-a avut treabă cu apa, cu lemnele și le descaltă ca să-și pună papuci. Atunci îmi place mie cel mai mult și mai mult: mă așez pe podea în fața ei și mă uit. Ea chicotește, se sperie, râde - însă își ferește genunchii din calea ochiului-mintii. După ce-și încalcă papucii, ochiul meu rămâne lipit de ciuboțele: acolo-i acolo.

Poate și din pricina lor au trecut zile și zile, până să-mi aduc aminte că eu nu mănânc.

- Nu mănânc!, zic, în sfârșit.
- Da di ci tu nu mănânci?, mă întreabă cântînd, Bălana.
- Așa, că nu vreau! Și, dacă nu mănânc, mor!
- Oi!, se sperie Bălana, cumplit.

Scuipă-n sân, îi trage la cruci - încearcă să mă ia cu binișorul - m-aș lăsa cu dragă inimă: e așa de bălană și de ochioasă și de mângăioasă la auz... Și atât de bine miroase - altfel decât Tecla, decât toate - miroase bine, a cozonac de crăciun, deși a trecut demult Crăciunul... Dar nu trebuie să mă las înmuiat.

Ea mă roagă, cu mâinile încrucișate; mă amenință cu degetul arătător - atât, că e și mai dulce când face pe fîroasă. Și nu mai știe ce să facă - o ia de la-nceput:

- Dacă tu frumos mănânci, eu poveste frumoasă ție-ți spun!
- Nu-mi plac poveștile - altceva?
- Al'civa... Dacă tu frumos mănânci, eu cânticel frumos cânt ție...
- Nu vreau cânticel, zic. Vreau să nu mănânc și să mor. Și, dacă eu mor, mama te bate pe tine și afară te dă - pe tine!

Bălana își face cruci, își scuipă în sân. Apoi caută, caută, cu albasturul rotund al inului: că ea îmi dă mergelele ei! - n-am nevoie de mărgele, sunt băiat; atunci ea îmi dă mie cnijca ei de rugăciuni - nu, am eu o carte mai frumoasă, cu icoanele în culori...

- Atunci ce vriei? Ce să-ți dau, ca să mănânci, tu?
- Ciuboțelele roșii!, zic.

Bălana trage un: Oi!, speriat-înveselit, scuipă-n sân, face cruci... Cum să-mi dea ciuboțelele? Dar e iarnă, e frig, cu ce se-nalcă ea când iese după lemne, după apă, la dugheană...? Ciuboțelele - dar ce să fac eu cu ele, sînt prea mari pentru piciorul meu?

- Nu pentru picior, zic. Pentru pâță.

Bălana nu pricepe. Nici eu nu pricepusem, întâia oară, cu Tecla - dar după aceea, e-he-he!

Îi explic. Îi și arăt cum să mi le dea - degeaba: ea o ține pe-a ei: că nu mi le poate da; că are ea nevoie de ele; și încă: nu le poate da, fiindcă ei i le-a dat cineva. Pentru ceva.

- Pentru ce, ceva?, întreb. Ceva, că ai șezut cu el?

Bălana nu-și mai stucește în sân, nu se mai crucește, îi trage un: Oi!, de jale și se-așterne pe plâns. Și dă-i și plânge-i.

Mă apropiu, îi pun mâna pe umăr; apoi pe păr, în creștet. Ea nu mai plânge, deschide spre mine inurile, începe să chiar surâdă. Îi spun:

- Dacă șezi și cu mine ți le dau și eu.

Ea se zbate între plâns și nepricepere: cum să i le dau, eu ei, când sânt ale ei; pe picioarele ei - uite-le!

Faine, cum zice domnișoara Tuza. Știam eu de ce.

Stă pe scaun, le întinde spre mine. Picioarele ei cu cizmele ei roșii. Le iau pe sub călcâie, mă uit la ele, clatin din cap, dau să le despart - Bălana și le ia înapoi, se ridică de pe scaun, își apasă dosurile palmelor pe obraji:

- Da ci tu faci? Nu se face, ești mititel, tu...

- Știu eu mai bine decât tine, zic. Uite cum facem: tu le descâlți și mi le dai - ciuboțelele. Dacă tu nu șezi cu mine, eu nu ți le dau ție; dar dacă șezi și cu mine, și eu îți dau niște ciuboțele roșii de tot, fiindc-ai șezut cu mine și, pe de-asupra, mănânc și, pe de-asupra, mama nu te bate pe tine că eu mor și nu te dă afară - deloc-deloc.

Bălana bate din pleoape: inul s-a tulburat, nu înțelege nimic - nici eu, dar nu eu trebuie să-nțeleg. Se gândește ce se gândește - apoi:

- Așa-i obicei, la voi? Dacă șăd, ciuboțelele mi le dai? Că, dacă de cuvânt nu te ții, Dumnizieu te bate, El! Tare, tare!

Dau din cap că da - orice, numai să.

Ea se descâlță, îmi întinde ciuboțelele. Retrage mâinile, apoi vine din nou cu ele:

- Acuma dă-mi-le!

- Am zis că după, zic. Așa a fost și cu el? Ți le-a dat după aceea? Sau înainte?

- Stai să ne gândim, zice Bălana. Dacă bini ne gândiiim... Înainte mi le-a dat, el. Ba nu! dacă bini ne gândim, mi le-a dat după... Ba nu! Întâi le-a dat. Și dup-aceea...

- Atunci ți le dau și eu înainte, zic și i le întind. Întâi ți le daaaau...

- Ba nu! zice Bălana. Stai să ne bini gândim... - se gândește, gândește, bine de tot - până uită ce trebuia să facă, se uită, albastru, la mine, mă întreabă, din in, ce trebuia să răspundă... Adus aminte!, strigă

ea. Dat după, că plângeam, taaare mai plângeam...

- De ce plângeai?, o întreb. Te-a bătut mama ta?

- Nu m-a bătut mama mea, că n-am mama mea. Nici tata, că n-am - dar așa... Așa se cade să faci: plângi după aceea...

- Atunci îți dau ciuboțelele după ce plângi.

- Di ci să plâng eu?, plânge Bălana cu adevărat, cu lacrimi cât cireșele, dac-ar fi cireșe străvezii. Ciuboțelele-ale mele, la mini! - le strânge la piept; și nu mai plânge.

- Dacă-i pe-așa, atunci eu nu mănânc!, îmi aduc eu aminte. Și mor! Și mama...

- Ba nu mori! Hai, frumos, mănâncă...

- Mănânc, după ce ți le dau.

- Aaaa? Așaaa? Atunci, bine: na, dă-mi-le!

- Tu ești proastă, Bălano? N-am zis că ți le dau după ce ședem?

După ce plângi bine-bine?

- Să ședem - dar unde? Fân n-avem noi...

- N-avem fân, avem cuptiori', zic.

Urc, urcă și ea. Îi zic să se dezbrace. Ea zice că, Bojemoi, nu s-a dezbrăcat niciodată de față cu cineva, mai ales bărbat... Îi spun ce-am auzit, că e un început în toate și că, dacă vrea ciuboțelele roșii, dacă nu vrea să mor... Ea se dezbracă și plânge. Când plânge mai cu foc, o podidește râsul:

- Dar tu copil ești, cu ce-o să șazi cu mine?

- Cu ce se șede, zic și-i arăt cu ce.

Ea scuipe de trei ori peste sânii goi și destul de dolofani (ai Teclei erau mai mititei și mai întunecați) și-și face cruce peste crucița de la gât. Și plânge. Și râde.

Așa că o ducem bine. Trăim bine de tot, o ținem într-un răs-plâns și luat-dat la ciuboțele. Când mama e la școală, dimineața, mă așez frumos la masă, în bucătărie și spun că eu nu mănânc. Bălana mea cea bălană și cântătoare îmi cântă, întrebându-mă că de ce nu mănânc eu? Eu răspund că așa; ca să mor. Ea plânge cu-adevărat și mă-ntreabă ce să-mi deie ea mie, ca să nu mor. Și eu:

- Nu mai plânge, că-ți dau ciuboțelele.

Ca să am ce-i da, îmi dă ea mie. Apoi i le dau eu? După cuptor. E bine așa. Atât de bine, că într-o zi uit să nu-mănânc întâi. Ea plânge, se descaltă, îmi întinde ciuboțelele și mă roagă să i le dau - după. Bălana era bălană - și cu roșu în miez. Cum dăduse în primăvară și era lumină pe cuptiori', se făcuse de-a dreptul de aur în jurul căpșuniului.

A rămas la noi multă vreme. După primăvară, vara: ea umblă încălțată în pantofi, însă când e să fie, scoate ciuboțelele din cemadan,

cum îi zice ea geamantanului, mi le dă - ca să i le dau. Și i le-am tot dat. Și Dumnezeu știe cum de nu ne-a prins mama, să ne bată.

După ce Bălana a plecat, să se mărite cu un lipovan de-al ei, de la Mitoc, mama n-a mai angajat fată.

Așa că m-am întors la Lina:

Am găsit-o schimbată: avea și ea, primprejjurul cireșei guleraș de iarbă fumurie.

Dar cu Lina asta nouă, crescută, mă gândeam la Bălana mea. Și la Tecla mea - Doamne, ce fete frumoase și mustoase și parfumoase și bune!

PEȘTI ȘI PĂLĂRII

Astă noapte s-a rupt iazul de la Curchi. În fine, iazurile. Am știut, înainte de a vedea. Ploua-ploua-ploua - și de aceea. Așa că nu m-am speriat foarte când Moș Iacob ne-a bătut în fereastră:

- Doamnă! Doamnă! Să nu se trezească băi'tălu, da s-o rupt iazu la Curchi, la călugări. Nu vă spărieț', da-așa să știț'...

Băi'tălu era treaz, dar n-a spus. S-a îmbrăcat cu o repeziciune de soldățel la războiul-sfânt și a încercat să iasă.

- Culcă-te la loc, e abia miezul nopții, zice mama, îmbrăcându-se. Plouă afară, n-ai ce vedea.

- Ba am: să văd cum s-aude, zic.

- Bine, dar nu cobori de pe calidor.

Stau în calidor și tremur mărunț. Nu de frig, de plăcere.

De auzit, nu se vede bine. Decât ploaia. Dacă n-ar ploua atâta, s-ar auzi vuitul viiturii - de la ruptură. Așa cum vuvuia și acum mai an. Dar tot vulvulvuietul, fiindcă aud aud licăriri de felinare. Nu știu dacă felinarele se mișcă prin apropiere, prin ogrăzi, pe ulițe, ori încolo, pe Imașul Cailor; sau dincolo de șosea, pe Pășunea Vitelor. Sau dacă mă mișc eu, cu tot cu calidor - așa-i cu felinarul la casa omului, când plouă strașnic. Primprejur, glasuri somnoroase, ațățate:

- Haida, măi, că s-o rupt!

- Haidiț' la pești, măi!

- Dă tu un cal, pun și eu unu și-om merge la pești cu căruța!

- Nu, că eu mă 'c călare - hai ș' tu călare!

- Ș' un'e-l pui, călare? La oblânc?

- L-oi pune lângă cel'lant - s' nu-i fie urât...

- Luaț', măi ș' niști lopeț', s-astupăm aicea, la iazu nos'!

- Duceț' voi lopețile - noi le-om aduce...

- Așă-i! Astupaț' voi, peștele l-om face pe din două...

- Așa-am făcut anțărt, noi ne-am opintit la lopeț', pi din două-ai făcut peștele cu socru-tău - la prins, nu la astupat!

- Ș' dac-am schimba? Anțărt ați astupat voi ș-am prins noi - hai amu s' prindem noi și s'astupaț' voi...

Râsete groase, îngroșate de ploaie. Deci, s-a rupt și-al nostru, iazul. Era gata-rupt, de boambe, când a trecut frontul, pe fundul lui au păscut vitele o vară. Dar fusese reparat, am ajutat și eu, ba la bătut pari, ba la-mpletit gardurile, două, ba la umplut cu pământ, între ele... Toți

copiii am ajutat - a fost o veselie și-o petrecere... Ne-a părut tare rău când s-a terminat, n-ar fi stricat să mai facem vreo trei-patru, că doar peștele-i lucru bun de mâncat... L-am făcut noi din nou, dar uite, s-a rupt iar. N-a ținut când a năboit viitura de la ruptura călugărilor - dar care? La Curchi, la mănăstire, au cinci iazuri, patru unu-n altul, al cincilea mai dă la o parte, pe alt pârâu.

Lipa-lipa, lipa-lipa, picioare goale prin glodul drumului; zăngănit de căldări goale, clinchetul câte unei unelte de fier ciocnită de alt fier. Chicote. Și glasul poruncitor al lui Moș Iacob, premarele comunei:

- Toată lumea merge cu mine, la astupat, la Curchi! Cine nu vine amenda-l mănâncă!

- Ghini, Moșiiacob, ie-o mătale-nainte ș' te-om agiunge noi din urmă... Ci zăceț, măi? Hă-hă-hăă!

- Sânteț niște tal'ari, asta sânteț' - nu cetățeni!

- Las', Moșiiacob, om fi mâne dimineată, da-amu încă-i noapte...

- Numai la furat vă stă capu'!

- Da di ci zăci: furat, Moșiiacob? O fugit di la călugări ș-o vinit pi raza noastră.

- Vez' tu rază, când te-or chema la giudecată!

- Di ci s' ne cheme la giudecată? Peștili-i a' cui îl prinde, nu-i înșămnat ca gita. Ce, ei, călugării, l-au 'grijit, l-au țăsalat, l-au adăpat?

- hă-hă-hă, pește-adăpat!

- Chiar așa, Moșiiacob: o vinit de bunavoia lui pe raza noastră, 'i-al cui îl prinde!

Se duc și se tot duc Mănenii noștri la pește cum s-ar duce la coasă ori la cules via. Moș Iacob bombăne, încearcă să facă ordine-n comună, cu cetățenii ei - n-are cu cine. Îl aud cum intră înapoi, în ograda lui. Dondănind și suduind. Dă trei-patru ocoluri în ogradă, apoi îl aud - are alt glas, dacă nu l-aș cunoaște bine, aș zice că-i al unui „cetățean” de adineauri. Așadar, Moș Iacob împușcă chemarea:

- Măi fimeî'! Domnică, un'e eș'? Ian vină, de-mi trage ciubotele din picioare! Și dă-mi o coșâlcă, ceva, ori două, că nu strică! Ș-on fanar să-mi dai...

- Da tu ești premare, Iacobe, nu să cade să..., protestează Mătușa Domnica, opintindu-se la buza prispei, la scosul cizmelor. Că ce-ai să raportezi tu, mâne, când te-or căta, de să le raportezi? Ce-ai să dai raportu, tu, cu datoria ta de premare al comunei?

- Mâne-a fi mâne, acum-a-i noapte neagră și mi s-o făcut și mie de-un crăpcean la tigai'; ș' de-o știuculiță pi jăriță; de-on lin, c-on păhar di gin; și, dacă dă Domnu din ceri' să prind pi pământ ș-oleacă de chișcari, din ceia mari... ș-alunecări... Ia dă tu, fimeî', ciorpacu',

să-l prindem și pe racu'...

- Și raportu?

- Raportu - să mai aștepte, că nu i-o cădè rangu'! Mâne-l dau - că ce era să fac sângur-sângurel... Pe-ntunerică și pi ploai'? Că era așa de bezneală, de nu-ți vidèi ceafa din... Din asta, 'tunericeală - hă-hă-hă!

- Hă-hă-hă!, îl imită Mătușa Domnica. Tăț' o apă ș-on pământ, Mănenii! Numai la ciupeală și la chicuș le șade mintea... D-ap' la noi, la Chistruieni, am fi ieșit cu mic cu mare la-astupat! Nu la furat!

- La voi, la voi, la Chizdruieni! La voi, la Chizdruieni, să tot astuchi borta găurii cu ce trebuie - că-i iazu vostru, comunal, nu ca la noi. Aici, să și-l astupe călugării de la ei, cu rasa! Cu bărbile!

- Da-aista-i al vostru, Iacobe! Adica-al nostru, al oamenilor! S-o rupt și dânsu - cine-l astupă?

- Cu dânsu-ntrânsu'!, chicotește Moș Iacob, imitînd-o pe Mătușa Domnica și vorba ei, de pe la Pistruieni. La ce să-l astupăm pe dânsu, momentan - l-om astupa noi, mai încolo, după ce-om prinde peștele, că știe el, Dumnezeu, cum arinjază treburile... Dacă nu l-or fi spart dina-dins tal'arii iștea din Mana, de să nu se-nece, când or umbla să prindă pește... E-he, că dacă era iazu nostru... momentan m-aș fi pus la bortă cu cheptu'!

- Te-ai fi pus... Momentan! Te conosc, Iacobe, așa te conoosc... Știu eu cu ce te-ai fi pus la ruptură - iertaț' de cuvântu: bortă... - ihotește și bătrâna, iar pe întuneric se aude chicotit de fată-mare.

- Și dacă vrei tu să afli, află, Domnică: l-au și astupat călugării pe-al lor! Da-i degeaba: s-o dișărtat pe raza noastră - n-ar fi păcat de moarti, de nu ne-am înfrupta și noi din ce ne-o trimăs Dumnezeu?

Ăsta-i Moș Iacob: premare, premare, dar tot mănean. Mătușa Domnica e venetică - de asta lucrează toată vremea, de parcă are să ieie pe lumea cealaltă sudoarea, cu tot cu frunte... De asta îl bodogănește fără istov pe bărbatu-său, mănean get-beget.

Stau în calidor și tremur. A ieșit mama, în mai multe rânduri: să-mi dea ceva de pus pe spate, să-mi aducă ceva de îmbucat. Însă nu de frig și nu de foame tremur eu. De astă dată, dac-aș fi vrut și-aș fi vrut, aș fi șters-o de-acasă. Singur, călăuzindu-mă, după luminițe, până acolo, încolo, unde va fi ajuns la noi iazul călugărilor - dar pe lat... Dacă m-aș fi rugat frumos de Moș Iacob, poate că m-ar fi luat cu el: pe drum, i-aș fi dus ciorpacul - cel cu care să luăm peștii din apă, cum i-ai lua cu lingura din strachină - acolo i-aș fi ținut felinarul, chiar coșâlca plină cu pești... Moș Iacob n-are cai, n-are căruță - am fi mers la pești cu căruța, ca alți măneni - așa-s de mulți peștii, că trebuie să te duci la ei cu căruța - când se rup iazurile. Dar și când nu se rup, tot așa.

La noi nu te poți scălda, de-atâta pește; la noi, vrea vita să se-adape din gărlă și se-neacă cu pește - așa se zice, n-o fi chiar așa, dar ce e, e: pe la noi, numai Moș Iacob se fâțâie cu undița - i-a dat-o tata și i-i rușine să n-o prible, dar știu că nici el nu prinde pește cu undița, ci cu volocul: îl bagi, mergi cu el apă zece pași, îl scoți - plin! Nu chiar până la buză, dar pe-aproape. Asta când iazurile sânt întregi - însă când se rup, de ploii... Atunci nu mai poți pași pe islazurile noastre, năpădite, fără să calci pe ceva.

M-aș fi dus cu Moș Iacob. Dar am rămas. În calidor. Nu că, acolo, la pești, mi-ar fi frică de-ntuneric, ori de udeală - dar nu-mi place. Nu-i de mine, peștele. Fiindcă eu sunt domn, domnule! M-aș lipsi bucuros de domnie, dar nu-i cum vrea domnul, ci cum dă Domnul.

Așa că stau în calidorul meu. Când stai la adăpost, e ca și cum ai fi acolo unde vrei tu - dar pe sub streășină, drumul.

Din cele auzite până acum, din ce voi, mâine, poimâine, știu. Nemaifiind copil, cunosc pro-ble-ma - și a domnului și a Măneanului ieșit la pește cu sacul, cu carul:

Ai prins un pește; un peștoi; o namilă cât un bou - fie și cât un vițel, cât un purcel, oricum, cam cât tine de mare. Te-ai bătut cu el, v-ați trântit, zi de vară, până-n sară; prin apa până la brâu, până la genunchi, până-la; ai pierdut și felinarul și coșul de papură; în căldare să-l pui - nu-ncape; să te-ntorci acasă numai cu el, unu?, oricât de mare, nu-i păcat să-i lași pe ceilalți celorlalți?; ori, mai rău: nimăruia? Și-atunci unde pui peștele prins - după ce l-ai stăpânit bine, de urechi, și i-ai ars una cu maiu-n ceafă, să-l adormi, să nu se mai zbată? Unde, dacă nu în sac..? Numai că ai pierdut și sacul, în trântă, dar un sac se găsește ușor, chiar pe întuneric: îl cauți cu picioarele, orbește. Dar după ce-l găsești, ce faci? Pui peștele înăuntru, azvârli sacul pe umăr...

- Ei, amu-i amu!, am auzit, am să mai aud. Amu ci-i de făcut? Că, di sus, plouă. Ș-on om, pi ploai', făr' di sac în cap, -i ca o oală fără pocriș, casă făr' de-acoperiș! Îl plouă-n gât! Pi di altă parti, peștele - un'e-l pui? Dizleagă pro-ble-ma, Ioane!

Am mai auzit, am să aud încă.

A doua sau a treia zi, povestind pătrăniile povestite de Oxinte ori de Maxim ori de Simion Cristea, după ruptură - mama:

- Întreb: «Ce-ți pasă, dacă te plouă? Când ai ajuns erai ud-leoarcă de ploaie, că sacu-i sac, nu mușama; acolo te-ai tăvălit prin apăraie - singur spui că te-ai luat la trântă cu peștele - și ce dacă te plouă încă? Ba să-ți pară bine că te spală de nămol și de toate cele!» Și el, acela:

«D-apăi, dă, doamnă, ați uitat, ori niciodată n-ați știut că noi, țărării, avem și noi pro-ble-me-le noastre...»

«Oi fi eu doamnă, dar părinții mei sânt țărani, am fost și eu țărăncă - sunt mai departe, că doar la sat, la țară stau...»

«Nu zic nu, dar părinții sânt țărani de la deal, ei n-au problema de apă, de la noi...»

«Problema - de apă? care: a sacului în cap? Dumneata-ți închipui că lumea l-a așteptat pe Mănean, să inventeze el sacul în capul omului? Crezi că numai dumneata îți pui sacul în cap când plouă?»

«Pe 'mneavoastră, doamnă, iertaț' di vorbă ră, nu v-am văzut cu sacu, decât cu umbrela - da nu-i de ploaie problema, problema-i di altă problemă... Și să nu vă supărați, că nu-i ceva necuviincios - da-ați văzut cum se scaldă oamenii de pe la noi?»

«Văzut. Ei și? Doar și eu mă scald - și bine fac...»

«D-apăi nu-i vorba di fimei. Noi de oameni vorbim!»

«Nu ți-ar fi rușine... Femeia nu-i om?»

«C-adică è nu-i ca noi, ca bărbatu'»

«Ei, uite că nu-i - ca voi, ca bărbatul... Voi, bărbații vă scăldați în pielea goală? Dar scăldați-vă cum vă vine și cum vă place!»

«Nu-i de plăcut, e de al'ceva, problema cu sacu-n cap, di ploai', că tot nu te apără - da-i vorba că-i ca cum...»

«Că-i ca cum - ce? N-o ameți: ce-i cu scăldatul vostru?»

«Ce să fie... La noi, omu, când vrè el să se scalde, se dizbracă di tăt - că noi nu-mblăm în schiloț', ca boierii, noi, la scădat, ne purtăm cum ne-o făcut mama. Și nu-i de rușâne, pi la noi, chiar dacă omu mai tâne-o mână pi dinainti - să știț': 'i numa di formă, c-adica el are ce-ascunde... Da tot n-ascunde: gol-goluț, da di pălărie nu s-a' dispartî, di i-i tăie capu! Cu tăt cu!»

«Știu asta. Și prin alte părți nu numai ale țării, ale lumii!, dar pe-acolo, n-o-ngălează așa: care-i marea problemă?»

«D-apăi asta-i: că la ci i-ar mai fi de trebuință pălăria, că doar - iertaț' di vorbă - nu capu-ista-i di rușâne, cân' omu-i în rușănea goală! Da pălăria-i pălărie, dă! On om făr-de pălărie-i mai gol ca goliciunea. Ca cu sacu: făr-di sac, pi ploai' - nu ești om!»...

Măneanul care făcea, în felul lui, încâlcit, ocolit (și bine înnodat) teoria sacului și a pălăriei, credea că problema există numai la el, la Mana - eventual în satele de pîmprejur. Cîteva ani mai târziu, tata avea să descopere aceeași „problemă” în Ardeal - altfel pusă.

- Credeam, zice tata, că cel mai greu, la țară, ca educator e să le convingi pe fete, pe femei să-și... arate picioarele - vorbesc numai și numai de sport. Dacă le explicai o dată, de două ori, mergea. Era destul să se dezbrace una mai băiețoasă - ori bărbătoasă... - celelalte după ea... Băieții de școală, dacă au acceptat să-și dea jos nădragii, pantalo-

nii, itării, cearecii și să-și pună chiloți de sport, cu pălăria, clopului lor... a fost o întreagă poveste!

«Bine, Vasile, dar la armată cum făceai sport: în maiou și-n chiloți, dar cu casca pe cap?», întrebam pe câte-un catâr.

«Ba, că la armată-i ca la armată, da-aci-s în sat la mine: făr-de clop nu-s om!»

Încerc să le dau exemplul fetelor - mai rușinoase, n-ar râde lumea dacă ar ieși pe teren îmbrobodite și cu comănacul pe cap?

«D-apăi muierea-i tot muiere - făr-de rușâne...» era răspunsul.

Așa că flăcăii, pardon: ficiorii din sat jucau fotbal, volei, handbal, săreau în înălțime, aruncau sulița... dar, în afară de picioare, numai cu o mână, cu cealaltă se țineau de pălărie! Merg treburile cum merg, până la campionatul raional - aveam o echipă destul de bună...

«Ce-i cu ăștia-i dumitale, to'arșo'?', mă ia tovarășul de la regiune, venit la raion, special, să ne strângă de mână.

«Să vedeți, sânt începători - amatori...», încerc eu - dar el:

«Ce-ncepători, continuatori de dușmani de clasă-nrăiți! Vor s-arate și pe-un teren de sport, acolo unde tre' să ne-nfrățim ca frații, clasă cu clasă și să ne-avem bine, pentru ca republica să trăiască - ei vor s-arate că se lasă greu cu aderatul - asta vor? Cu intrarea-n colec-tiva noastră dragă? - păi îi dau pe mâna Miliției!»

«Despre ce vorbești, tovarășe?», îl întreb.

«Despre pălărie - tovarășe!», îmi răspunde tovarășul.

Am crezut că nu stau eu bine cu... înțelegerea legilor-legice, cu necesitatea înțeleasă de bună-voie, că altfel o înțelegi tu de nevoie, cu, dă: mecanismul luptei de clasă...

«Dar ce are pălăria băieților cu... cu transformarea socialistă a agriculturii?», întreb.

«Are! Dacă n-ar avea, nu mi-ar veni aici, în văzul meselor largi de spectatori, cu sabotaje de-ale lor, chiaburești, reacționare! Asta-i provocare curată, chem Miliția!».

Îmi stătea pe limbă să zic: Curat Miliția, dar umflați-l! - cine știe ce mai ieșea... Zic:

«Lăsați, că rezolv eu - problema...»

Aici se termină comedia și-ncepe... că nici nu știu cum să-i zic... Mă duc la băieți, le spun că vita de la regiune, tovarășul nostru, clas-muncitorul, pune problema po-li-tic:

«Una din două: ori ne prezentăm pe teren fără clopuri - și rămâne să câștige cel mai bun; ori ne lăsăm bătuti prin neprezentare - dar, atenție: or să facă anchete: ce-am vrut noi să arătăm, aici, la raion, pe un teren de sport, unde-i multă lume, cu semnul, cu emblema țaranu-

lui individual, individualist - de nu vrea să adere?»

Se uită unul la altul, toți la mine. Unul își scoate pălăria, dă cu ea de pământ:

«Bagu-i în pchizda mume-si de raionali și de rejionali! După ce ne-or loat holda și ghitele și laptele, la cotă; pământu și plugu și grapa la colectiva lor - acuma să-mi ieie și clopu? No, ba io ba! Că clopu nu-l dau, de s-o' da cu curu de pământ și io mă cac în forbalu lor!»

Alții se arată mai de-înțeleș, mai împăciuitori, că să vezi, că ce ne cer ei: nu mare lucru, ce-o să fie dacă facem cum ne zic ei, n-o să cadă coroana, că și alții au făcut... - începuse să-i lucreze frica... Alții: cum adică, s-au ostenit să vie pân-aici, la raion și să nu joace?, de ce?, sportu-i sport, noi nu vrem să facem politică, noi n-avem treabă cu politica, numai cu sportul, care-i curat: ești mai bun, câștigi; nu ești, pierzi... Mă uitam la ei... Eram de-al lor, dă-mă dracului - dar parcă nu prea - dovadă: îi vedeam, îi cântăream... Nu era mare deosebirea între ei, din grupul de ficioni ardeleni și, să zic, colegii mei de lagăr din Rusia - dintr-un vagon de dubă, dintr-o închisoare de tranzit, din lagăre de muncă; și Basarabeni noștri, adunați în „Centrul” de la Sighișoara... Aceeași omenire, reproducă, reprezentată: cu bunii, răii, cu cei curajoși, cu cei fricoși, cu „înțelepții”, totdeauna gata să se aranjeze cu dușmanul. De parcă ar gândi în locul aceluia, cu... ne-politicii, care, ca să-și ascundă lașitatea, în loc să spună că, le e frică, n-au curaj, ei pretind că nu vor să facă decât sport - nu politică... Mă uitam la băieții ceia - îi cunoșteam, le cunoșteam familiile, frații mai mici care-mi fuseseră ori îmi erau elevi... Începuseră să-și scoată pălăriile - știți cum fac ei când se lasă greu: își sucesc gâtul, își răstoarnă capul cu tot cu clop înspre mâna înălțată numai pe jumătate... Când, unul:

«Da 'mneavòst'ă, dom'țător, ce zâcèt'? Ce ne-nvățăț' acuma, la greu: să facem, oar' să nu prè facem?»

Tata marchează o pauză. Prinde a râde mărunț-mărunțel, ca de fiecare dată când povestește ceva din care el n-a ieșit basma curată.

- Încep să strig la ei:

«Ce zic eu? Ce să mai zic, după ce v-am bătut în poartă, să dați cote? Și după ce v-am bătut în poartă și la cap, să intrați la colectivă?»

«Ș-acuma de ce zghieri la noi?», face unul colțos, îl știam eu pe ăsta. «Ca cum noi ț-am bătut în pòrtă, de să intri 'mnetale la corhoz!»

«De-asta și zghier», zic, «fiindcă ce învățător mai sunt, după ce v-am făcut să faceți lucruri de nefăcut, în care eu nu credeam?»

«No, păi di ce le-ai făcut, dacă nu credei în ele?», zice ăla, al dracului - îl știam eu, îl știam...

«Lasă, mă Rusaline», intervine altul, «ce, 'oar tu nu știi cumu-s

vremurile? Ş-apăi, dacă-i pe bătut în pòrtă, Ț-o bătut și Directoru, de Ți-i uncheș; și vǎru-to, Nicu, de era mare mahăr la fabrica de parchet...»

«Lasă, mă, că uncheșu numa din ordin - că ordinu nu se discută, -i directòr de ișcòlă, n-avè-ncătrău... Și vǎru Nicu - pe el l-or pus s-aleagă: ori cu ei, cu comuniștii,-n tòte, ori 'napoi, la gherlă, cu lejiönarii - ce era s-aleagă?»

- Aaaa, acum știi de cine vorbești!, zice mama.

- Cum să nu știi - și zic:

«Ascultați, băieți: acum să răspundem la: ce facem cu clopurile?»

«D-apăi ce să facem, dac-așa-s vremurile: le punem în iarbă, de să ne deie slobod să jucăm...»

Au jucat, s-a întâmplat să câștige - juncanul de la regiune nu s-a mai arătat...Pe drum spre sat, veselie mare. Dar ceva-ceva tot îi rodea...

«Dom'ător'», face Rusalin, «să zicem că 'mnetă ești ca noi, de-sat; de la noi; cu clop; să zicem că Ți-ar fi zis 'mnetale ăl de la rejiune să nu mai umbli cu clopu, că-i semn de ghiaburie - ce făceai?»

Eu încerc s-o dau pe după piersic, să vezi, că eu n-am purtat pălărie din asta niciodată, că pentru mine n-are valoare... Rusalin insistă: ziceam că sunt de la ei din sat, clopul valoare - ce zic?

«Ei, bine, cred că aş fi zis ca Gheorghe: Mă cac pe forbalu vost', da io clopu de pe cap nu-l dau! - așa aş fi zis...»

«Așa ai fi zis», zice Rusalin, «da n-ai zis. De zis, nouă ne-ai zis să jucăm fără-de clop...»

Nu zisesem, adică nu rostisem cuvintele, dar a fost ca și cum le-aș fi rostit, tare...

- Nu i-ai obligat să joace!, face mama. Le-ai spus ce-o să li se-ntâmple de ne se despart rǎzînd de trecutul lor reprezentat de clopuri...

- Las-o moartă, zice tata. Nici când le băteam în poartă, nu-i obligam cu adevărat, doar le spuneam ce-o să li se-ntâmple, dacă... ăstua, lui Rusalin, îi răspund:

«De ce! De frică... De frică pentru pielea mea! Exact din același motiv pentru care tu, care-ai făcut armata la MAI, ai păzit deținuți la Canal - și n-ai refuzat să-i păzești cu pușca...»

«Apăi armata-i armată, ordinu se ezeută - că, de nu-l ezeutam, minteni mă băga pe mine-n sârmă, lângă uncheșu-ăstalan, de-o avut boltă și mașină de-mblătit! Ordinu trbuie ezeutat...»

«Dacă-i pe ordin care trbuie ezeutat - uite: eu îmi duc în spinare crucea mea, cea cu bătutu-n porți, pentru dat cote, pentru intrat la colectivă - că doar în frunte cu directorul școlii, uncheșu-tău, executam ordinul..., dar îți duci și tu, ca pe-o cruce permisia specială și prima în bani și gradul de sergent cu care te-ai liberat...»

«D-apăi, la armată, ordinu'...», încearcă el - însă eu:

«Bine-nțeles, ordinul - dar sânt ordine și ordine: eu am executat un ordin când am bătut în poartă la voi, să vă lămuresc să intrați la colhoz, tu ai executat un ordin când ai împușcat un deținut politic - și dacă era uncheșu-tău?»

«Nu, nu era el - că uncheșu trăiește și az'...» râde Rusalin.

«Și, uite: eu n-am primit nimic pentru munca-de-lămurire, dar tu ai avut și permisie de o lună de zile și primă de o mie de lei, două salarii de-ale mele - să nu zici că nu-i așa: mamă-ta s-a lăudat și față de mine cu isprăvile, cu faptele de arme ale lui fecioru-său...»

«No, păi ce, că ordinu... Decât să mă 'puște pe mine, mai bine-l 'pușc io pe el...»

- Filosofia caprei românești, mă bag și eu.

- Ce ficior o dată!, face mama. Ce băiat bun, Rusalin al Baciului... El, cu vigilența lui de la Canal, i-a scăpat pe-ai lui de chiaburie - nu erau, dar ce: alții erau? - și i-au băgat la chiaburi, aceia n-avea ficior la cătane, de să-mpuște pe cine știe ce alt „chiabur”, la Canal... De-atunci l-au reangajat, tot la ei, la MAI, acum îi păzește pe deținuți ca salariat nu ca ostaș în termen - pe la Aiud, ori pe la Gherla...

- Așa-i omul, zice tata. Nu mă roade conștiința omului mă roade, câtă a rămas, a mea, învățător - ce-am ajuns noi, măi fată, să facem...

- Dă, zice mama. Cum sânt vremurile, așa-i și omul - parcă așa cumva scria cronicarul...

- Și când te gândești că ne ziceam apostoli ai neamului! Și ce-am ajuns: lefegii... Măcar de ne-ar da lefuri mai mari pentru slujbă. Slujbă de slujnicari! De slugi care slujesc, făcînd sluj - că chiar îmi vine să mă întreb: și dacă nu ne-ar plăti nici cât sântem plătiți, ca învățători - n-am face noi slujba slujnicilor? Ba eu cred că da.

- Ia nu mai vorbi și tu aiurea!

- Nu vorbesc aiurea... Ce-au făcut criminalii iștea din noi...

- Au făcut ce i-am lăsat noi să facă - din noi..., oftează mama.

I-aș întreba pe mama și pe tata: dacă ar fi refuzat să execute ordinele cu bătutu-n porți, cu lămuritul, ce li s-ar fi întâmplat? Dar știu: ei nici nu se gândesc la o asemenea eventualitate; lui tata - care-i omul dracului - nu-i trece prin cap că ar fi putut zice: nu... Ba da: i-a trecut prin cap - în altă împrejurare, în legătură cu altceva - a zis cam așa:

«Poate că nu ni s-ar fi întâmpat nimic (dacă refuzam) - dar noi nu știam...»

Firește, tata exagera în sens invers, adică minimaliza: dacă „pentru nimica: cinci ani”, pentru... refuz? Apoi nu cunosc pe nimeni - eu nu cunosc! - din cei care să fi refuzat să execute ordinele. Vorbesc de

învățătorii de țară, deveniți, sub comuniști, „numai moașă comu-nală, nu”: campania de alfabetizare - intrase de totdeauna în atribuțiile învățătorului (cine altcineva să o facă: primarul, semianalfabet?, secretarul de partid, alaltăieri alfabetizat?); activitățile culturale - la fel; cele sportive - așijderi. Și, dacă participau la tot felul de recensăminte (ale oamenilor, ale bunurilor mobile și imobile, ale animalelor, păsărilor, stupilor de albine...) - de ce nu și la „campaniile de lămurire”? Doar și asta era o campanie... culturalizatoare, nu? De introdus cultura-n mase; de luminat, de îndrumat - de lămurit, ce mai...? Întâi și-întâi, în explici neculturalizatului, nelămuritului, că trebuie să dea cotele; „cătrestat” (ah, acest „cătrestat” - nu s-o fi găsim un lingvist-parodist?); fiindcă ele, cotele - „cătrestat”! - constituie „o îndatorire patriotică” (a Românilor față de Ruși - acesta patriotism... internaționalist!); apoi îi lămurești, le explici neexplicațiilor, îi luminezi pe cei ținuți în beznă capitalistomoșierească: să intre în întovărășiri - măi tovarăși! - «un fel de coope-rative, cum făcea și Ion Mihalache dar: pssst!, să nu ne-audă careva...»; apoi să-i îndemne pe inertiile țărani să fie progresiști, ce dracu!, «fiți înaintați - nu înapoiați, ca până acuma...»: să-se-nscrie, măi frate! Ei unde: la colectivă, căci ea este calea cea luminoasă și-mbelșugată...

Cum anume decurgeau „lămuririle” - o știu, din ce povesteau (râzînd, oftînd) părinții: în perfectă complicitate, lămuritorii cerîndu-și iertare că le bat în poartă, cu astfel de treburi; lămurii mai-mai cerîndu-și iertare lămuritorilor că ei... nelămurii rămân - credeau ei, credeau și ceilalți, învățătorii satelor: las-că vin ei, Americanii, or să pună la loc nelalocul...

Însă toate astea aveau să se întîmple într-un viitor de neimaginat (necum de apucat) până și de Basarabeni care gustaseră din el, sau gustau, în continuare, precum tata, pe-acolo pe unde era, dacă mai era.

Stau în calidorul casei din Mana și tremur.

Cu peștii e ca și cu parașutele: situația mea de oarecum privilegiat (ca băiat al domțătorilor) mă exclude din categoria... beneficiarilor; chestia al cărei nume aveau să-l aflu mult mai târziu: luptă-de-clasă - nu trebuia inventată, exista.

Uite, de pildă: dacă aș coborî din calidor și aș lua de pe undeva un felinar și-un coș de papură - chiar și-un sac de pus în cap, ca să nu mă plouă-n gât - și m-aș duce singur-singurel pe imășul înecat de revărsătură și aș frămînta, singur-singurel apa și nămolul și crengile și buruienile de la ruptura iazului; de-aș prinde un ciortac nu mai răsărit decât degetul meu cel mic (care sunt mic!) - tot n-aș ajunge cu el acasă, de

să-l frigă mama, să mănânc și eu pește prins de mine cu mâinile mele. Las la o parte amănuntul că m-ar azvârli mama din casă cu tot cu pește, că ea nu-și spurcă oalele și sufletul - dar n-aș apuca să-i dau prilejul să mă certe că i-am vârît în casă broaște-cu-solzi... Așa, fiindcă nu m-ar lăsa Mănenii. Nu mi-ar cere, mi-ar comunica:

- Acela (sau: aceia) mi-i dai mie!

De când mă știu pe două picioare, primăvara-vara-toamna - la gârlă mă știu, cu copiii. Scăldându-ne, stropindu-ne, sărind de pe câte o salcie în bulboane, făcând „ochiuri” pe fața apei, cu pietre lătărețe. Fiindcă cei mai mărișori umblau cu mâinile pe sub rădăcini, pe sub pietre - chiar scufundându-se și scoțind pești - am încercat și eu. S-a întâmplat să nu prind și am renunțat; o vreme.

Până mai acum câteva săptămâni: scăldându-mă, am dat peste ceva; am căutat: am prins - un pește. Nu chiar cât un purcel, dar cât palma mea tot era. I-am dat drumul - ce era să fac cu el? Însă după aceea m-a apucat rușinea: dacă or să afle prietenii mei că prinsesem pește, dar îl azvârlisem la loc, în apă? Nu știam dacă „asta” se făcea ori nu, dar nu mai văzusem pe nimeni făcând... M-am apucat să caut. Să-l caut, credeam că-l prind tot pe-acela. Am prins chiar și o plăticuță. Am făcut ce făceau alți copii: am scobit, în marginea apei, un lăcușor, am pus peștii înăuntru... Când, de pe celălalt mal, un băiat zice:

- Aceia mi-i dai mie.

- De ce să ți-i dau?, m-am mirat - băiatul avea cu vreo trei ani mai mult decât mine, dar nu-mi era frică de el, îl băteam când voiam și numai cu o mână. Tu i-ai prins?

- Nu i-am prins eu, da nu-s ai tăi...

Ce-l apucase? Nu se făcuse mai voinic de-alaltăieri; și era și singur... Și-mi vorbea ca un om mare.

- Te pomenești că gârla satului e-a lui tătâne-tău!, zic.

El - tot așa, bătrânește:

- Ne-am înțales: peștii ‘s ai mei. Mi-i da când ne-om întoarce-n sat...

Se duce mai încolo, vorbește cu alți copii. Pun la cale să mă bată și să-mi ia peștii cu de-a sila!, îmi zic - și-mi mai zic: Să-ncerce! - nu-mi era frică de nici un copil din sat. Nici de flăcăi. Chiar dacă eram mai mititel decât unii, chiar dacă eram orfănel și nu aveam tată căruia să mă plâng, nu mă temeam: eram băiatul mamei! „Feciorul babei”, cum glumea ea. Știam să mă apăr - adică să atac, primul - cu capul...

Caut mai departe, pe sub rădăcini, pe sub pietre; pun peștii prinși în lăculețul anume făcut pentru ei. Copiii nu dau semne că ar avea de gând să vină-ncoace; dar nici nu vorbesc cu mine, deși uneori mă apro-

pii mult de ei.

Uite un om, coborât la gărlă să-și adăpe vitele. Îl știu, am luat lapte de la el. Copiii, în frunte cu băietanul care zisese să-i dau peștii s-a apropiat de el și-i spun ce i-or fi spunând, tot arătând spre mine. Știu eu ce-i spun ei omului: că ei prinseseră peștii, dar eu îi luasem, îi furasem... Acum să dovedesc că eu îi prinsesem... Cu ce? Cum?

Așa că, atunci când îl văd pe om venind înapoi, scot peștii din „cușca” lor de apă și-i azvârl - ducă-se!

- Mare păcat..., zice omul, scoțându-și pălăria și salutându-mă ca pe unul mare.

- Păcat-nepăcat, eu i-am prins! Fac ce vreau cu ei! Decât să mi-i ia alții...

- D-apăi că nu ți-i iei, cum ți-ar lua on lucru de-al mătate. Numa peștii... De-amu, mai ghine n-ai mai prinde, că-i strici, păcat de bună-tate de peștișori... - se uită cu jale, la vale. Poate n-ai cunoscut până-acuma, da așa-i pi la noi, pi la Mana: boierii și jădanii mănâncă pește, da numa plătit...

Stau în calidor. Pe întuneric. Aud, de-aici, glasurile oamenilor pe imas, la revărsătură. Și mă gândesc la pești: eu n-am voie decât să-i cumpăr - ți-ai găsit-o pe mama, să cumpere pește! Eh, dac-ar fi tata acasă... Dac-ar fi tata... Ar cumpăra cu coșnița, cu panerul, cu căruța - nu de tot plină, însă așa, preț de vreo trei coșuri mari... Atunci aș mânca și eu pește; am mânca pește în de noi, bărbații...

Nu pricepusem mare lucru din ce spusese omul acela: vorbe de-ale Măneanului, vorbe de om-mare, din acelea, zise, ca să n-adoarmă zicătorul... Însă, în drum spre casă, mi-am adus aminte de „pitacul” lui Moș Iacob:

Mereu se ducea bătrânul la pescuit, pe umăr cu undița de la tata (dar numai de formă, n-avea nici încredere, nici răbdare, cu undița: câte-un pește, câte unu? - câte cinci, da...); însă pe mine niciodată nu mă lua cu el. Zicea că sunt prea mic, că spariu peștii, că trebuie să ne sculăm cu noaptea-n cap, că trebuie să dorm, să cresc... Mă mulțumeam să-l ajut la făcut nada - nici de ea n-avea nevoie - dacă nu dădea la pește cu undița... - dar, ce, Moș Iacob făcea numai lucruri de care era nevoie?... Îl ajutam, adică stăteam lângă el, în ajun, când o pregătea.

El îi spunea: *trufanda și chimirgele* - și nici acum nu mi-e ușor să accept că trufanda înseamnă ceva, chimirgele altceva, iar zise împreună nu dădea un... amestec între cele două. Dar așa îi zicea el... mămăligii pe care o frământa, îndelung, sufla peste ea, în cruce, mai și scuipa - și iar o lua la frământat... La urma urmei, dacă pescuitul avea, pentru mine, o taină, acea taină era chiar... trufandaua-chimirgeaua: după

cum nu știam ce anume mai pune moș Iacob în mămăligă (în afară de scuiptat), tot așa pescuitul cu undița era ceva la care voi ajunge și eu - când voi crește (ceea ce nu era deloc sigur).

Asta era taina? - asta era: Moș Iacob se pregătea de cu seară - a doua zi de dimineață, când mă trezeam și ieșeam pe calidor, ca să-l salut, venea, dinspre casa lui adiere amețitor de bună de pește gătit. Se și întorsese (după cine știe câte și cât de grele încercările prin care trecuse). Nu-mi mai rămânea decât să-l salut, să aștept răspunsul, să mă întorc în casă, să mă spăl repede-repede, să-mi iau lingura și să mă înfățoșez la pește; între noi, bărbatii (nici Mătușa Domnica, deși îl gătea - și îl făcea într-o sută de feluri - nu punea gura pe el...).

Moș Iacob mă întâmpina:

- He-hei, băițalu moș'lui, bine-ai venit în ospetie pe la noi - da ia șaz', să ne șadă norocu... - și-mi arăta scăunelul cu trei picioare, al meu, numai eu ședeam pe el. Mai întâi ș' mai întâi, a' să ne deie Domnica borșuleanu di crăpceanu - cu leușteanu ș' cu chimirgeanu (de acea dată, „chimirgelele” erau ceea ce erau: pătlăgele roșii sălbatice, ieșite fără răsad, mari cât cireșele, dar mult mai gustoase decât cele răsadite). Ș' cu măliga-măliguța, de să-ț' lingi, hm, hm, degetuța... Câte două străchini cu vârf, de căciulă, cu repetir, ca la tractir! Mai întâi ș' mai al doilea, o plachie cum numai baba mē știe s-o facă - pi negustate, aista-i sicretu! Ș' dacă mai rămâne loc la burdihoc, mai întâi ș' mai al treilea, niște chișcari în spuză, știi còle, cu mojdei din cel...

Moș Iacob își zicea poezia - poezie, fiindcă Mătușa Domnica nu ne dădea chiar ce zicea el că are să ne deie.

Dar într-o zi, când să ne-așezăm la masă - cea rotundă, scundă, cu trei picioare - el mă întreabă, ca de obicei, la sfârșitul „poeziei”:

- Adus-ai pitacu?

Pitacul! În acea zi îl uitasem - uita-l-ar, vorba lui. Am zis că i-l aduc după ce mănânc. Pentru întâia oară, Moș Iacob al meu nu mi-a făcut voia: m-a trimis după pitac.

Era un joc de-al nostru: îmi dăduse el, la începuturi, o monedă găurită, de nu știu câți bani și care nu mai „umbla”. Când era de pește - așa fiind jocul - după ce el termina poezia și mă-ntreba dacă am adus pitacul, eu răspundeam că da; i-l dădeam, mâncam; după ce mâncam, Moș Iacob mi-l înapoia...

În ziua aceea a trebuit să mă întorc acasă, să aduc pitacul.

Dar am rămas în ușă:

- Moș Iacob, așa-i că eu nu-s jâdan?

- Di unde-ai mai scos-o pe-asta? Ești creștin, băițalu moș'lui!

- Moș Iacob, așa-i că eu nu-s boer?

- D-apăi, din câte ştiu, nu prea eşti.
- Dacă nu-s nici jâdan, nici boer, de ce-mi ceri pitacu?
- De ce... Ne jucăm şi noi...
- De ce să ne jucăm, dacă nu-s nici, nici? De ce mă pui să plătesc peştele, fie şi în joacă?

Moş Iacob n-a răspuns; n-a găsit ce - el, Moş Iacob, care avea răspunsuri la toate! Mătuşa Domnica a prins a-l bodogăni - că i-a spus ea, Măneanului, dar Măneanul: tot sălbatic!

Am uitat povestea cu peştele. Nu m-a mai poftit niciodată la peşte.

Stau în calidor şi ştiu: nu sunt boer, dar sunt domn. Adică un boer mai mititel - de asta.

PARAȘUTE

Stau în calidorul casei noastre din Mana.

Stau în calidor, întins într-un șezlong, învelit în pături de la brâu în jos. Soarele apune de toamnă, pieziș, spre stânga mea, îndărătul pădurii de la Hirova. De aici, din calidor, la vremea asfințitului, peste pădure, se văd din ce în ce mai des corole trandafirii, căzînd din cer, ușurel, depunîndu-se: parașute.

Ne-am învățat cu ele - de când to-ot. Nu mi-au rămas în ochi avioanele lor, dar am văzut în multe rînduri parașutele coborînd, trandafirii în lumina roșcată a amurgului, spre rugina pădurii, cu înceti-neală de fulg de păpădie pe nevânt.

Parașutele! Haidaț', măi, la parașute!! Mănenii se duc la parașute ca la hram; mai degrabă: ca la pești, când se rup iazurile. Bărbații mai tineri, flăcăii, fetele băiețoase, de cum le văd, își dau de știre și pornesc în goana-mare într-acolo - cei mai mulți pe jos, dar unii și călare; alții în căruțe. Înarmați cu prăjini, cîngi, funii de cățarat în copaci, ba chiar și fâlci-de-rădașcă: ghearele de fier, cu dinți, folosite de telefoniștii reparatori, ca să urce pe stâlpi. Copiii n-au voie. Copiii rămân acasă.

Copiii așteaptă. Uneori adorm, tot întrebîndu-se ce-au să le aducă ai lor, plecații la parașute: suspante - cu care au să se joace de-a caii?; vreun znac (insignă)? vreun porthart (fără hărți); material de parașută, din care mamele au să croiască și coase cămeși de culoarea untului - cam scorțoase, dar se cheamă că din mătase-de-pădure?

Stau în calidor, înfolfolit în pături. Singur-singurel și fără nădejde:

Eu n-am în familie bărbat; nici măcar o soră mai flăcăoasă, ca să-mi aducă și mie, copil făr-de tată, ceva-ceva din pădure. Așa că, spre jalea mea, n-o să port cămașă untie. Ca de obicei, are să umble mama prin sat - dar în mare secret - și are să-mi cumpere un metru-doi de suspantă cu care am să mă joc de-a caii. De-acum, când o să mă vindec la gionate...

Stau în calidor (și mă usuc de dor) și, Doamne, cum aș mai vrea să fiu lăsat să umblu, așa, cu bube sub genunchi și să mă pot juca de-a caii, cu hățuri de suspantă nevopsită; și să umblu, țăntoș, prin sat, cu coatele îndepărtate - ca să se vadă bine de tot cămașa de parașută...

Dar de unde? Cine să-i aducă mamei mătasea - să zicem că ar accepta-o? Noi n-avem bărbat în casă, mama-i văduvă, eu orfan: pe

tata l-au ridicat Rușii acum aproape trei ani de zile, am și uitat cum miroase tata. Adevărat, de prin primăvară, știu că nu sunt orfănel cu totul; că tata e în viață, trăiește.

Într-un lagăr. Mama zice că o fi el tot lagăr, dar nu-i tot una cu cele din Rusia; că e mult mai bine aici, în România noastră, în lagărul de prizonieri-sovietici, decât în lagărul lor, sovietic, din Rusia cea nefârșită și-nghețată. Când o-ntreb: de ce-i mai bine, că-i tot lagăr, ea zice că din cel de-sovietici, din România, se poate ieși, însă din cel rusesc, din Sovietia, ba. Eu tot nu pricep - și i-o spun: tata a ieșit din Sovietia - care-i departe și de-moarte - și a ajuns aici, la noi, în România și nu iese: de ce, dacă-i mai bun?, și mai tricolor?

La care mama dă din mână cu lehamite și-și face de lucru prin alte părți, ca să nu-mi răspundă; ori să n-aud eu. După aceea vine-ncoace, râde, mă mângâie, mă pupă, mă bate pe umăr, ca pe-un om mare ce sunt și-mi zice că să las, ce-a fost greu a trecut... Și, ca Moș Iacob, că, dacă nu azi, atunci mâine. Eu zic: da-da. Dar nu cred. Mă uit în jur, în zare: tot orfănel. N-am tată, să dea și el fuga, cu oamenii din sat, în asfințit, la parașute - ca la pești.

Ne-am învățat cu parașutiștii. La început ne-am temut, jandarmii ziceau că ne omoară, că ne otrăvesc copiii - însă Moș Iacob ne-a povestit cum stă treaba cu ei:

- Vai de cozonacul lor! Vin la noi, cu-un singur gând: să se predea: *Predaite!* - c-așa zic ei, în rusește... - și bătrânul ridică mult mâinile, ca să ne arate cum se predaite Ruski.

De aceea oamenii care mai înainte adunau doar ce găseau prin tufișuri, prin copaci, pe sub grămezi de frunze uscate, acum dau fuga de cum văd plutind „cămeșă” peste pădure. Pornesc la vânatoare. Alde Morcov și-a făcut colibă în cornul acela de pădure și așteaptă să-i pice cămeșă din cer - chiar se laudă: că două (dintre care una mai lunguță - de fată-mare) i-au scoborât drept în brațe! Oamenii îi ajută pe cei rămași încurcați, aninați de crengi, să se descurce, să coboare, fără să-și rupă oasele. După aceea desprind cămeșele, le taie, le împart...

- Dar cu parașutiștii ce fac?, îl întreb pe Moș Iacob, cel carele pe toate le știe el.

Bătrânul își scoate pălăria, se preface că o trânteste de pământ - de ciudă - o pune la loc, pe cap:

- Măi! Ș' dacă nu le-am spus de-o mie de ori: Aduceți-i, oameni buni, aicea, -n sat, la premarele comunii, că el s-ocupă... Aduceți-i la mine, dacă vi-i greu să-i duceți pân-la Vatici, la post - eu vorbesc, eu m-aud. După ce că-și însușesc bunu' statului - că parașutele trebui' predate pe bon, la stat, ca și armele, hărțile, articolele - tal'arii iștea de

Măneni le iau și lucrurile personale! Da ce-ți spui eu ție, i-ai văzut, mai ieri, pe dezbrăcații ceia doi...

I-am văzut - de-aici, din calidor:

Moș Iacob merge pe drum în fața lor și, din când în când se oprește, le face cu mâna semn peste umăr și zice:

- *Idite, idite!*

Doi inși în cămașă și izmană. Tunși-chilug. Și desculți.

Intră cu toții în ogradă, alături. Moș Iacob le arată banca de lemn de lângă peretele saraiului:

- *Sidite, sidite!*

Cei doi tunși se așează. Ascultători, cu mâinile pe genunchi și privirea drept înaintea. Sânt murdari pe obraz, au mâinile murdare, picioarele goale, negre și zgâriate. Se vede de-aici.

Moș Iacob intră-n casă, iese, urmat de Mătușa Domnica. Bătrâna umple două străchini cu polonicul dintr-o oală și le trece lui bărbatului său. Acesta le întinde tunșilor întovărășite și de câte un coltuc de pâine:

- *Cușite, cușite! Harașo, harașo! Cușite, că-i bun, Măt'șa Domnica l-o făcut! - și râde.*

Grozav, Moș Iacob al meu: cum știe el și rusește! Rușii se uită unul la altul, apoi fiecare în strachina celui alt - apoi se aștern pe horpăit, ținând lingurile ca pe lopeți. Moș Iacob, după o vreme:

- Da luat' cu pâne, măi băieț'! Cu *hleba, hleba!* - și arată, pe rând, pâinea din mâinile tunșilor.

Tunșii dau din chilug, râd oleacă, dar continuă să mănânce borșul gol, pâinea o țin strâns, sub fundul străchinii.

- Câte bordeie, atâtea obicei, zice Mătușa Domnica, așteptînd cu polonicul. A' fi strângînd pâne albă pintru zăle și mai negre...

- Dă, Domnică - dacă vin din Țara Pâinii..., oftează Moș Iacob. Ce pâne se făcêla ei ș'-amu mor de foame... *Harașo?*, îi întreabă pe ruși. *Harașo, cușania?* Cum alt', decît *harașo*...?

Rușii nu răspund prin cuvinte, au gurile pline. Dau din căpățânile lor - și ele murdare (cine știe de când rățăcesc prin pădure) - că da, cușania-i harașo. Și horpăie. Mătușa Domnica le umple iar străchinile. Acum scurge oala, bate cu polonicul în doagă, ridică din umeri:

- Puțân d' la noi, mai mult d' la Dumnedzău!

- *Spasiba, spasiba!*, se reped Rușii cu gurile pline. *Spasiba!*

- Cum să nu fie *spasiba*, dac-am făcut-o cu drag și cu suflet și-am dres-o și cu doo oo?! *Cușite, că-i spasiba!*

- *Spasiba de cușite!*, o corectează Moș Iacob. C-o fost strașnic de *harașo! Spasiba-i* când îți mulțamește.

- Atunci, *spasiba de spasiba!*, râde Mătușa Domnica, știrb.

- *Spasiba, spasiba!* - Rușii râd, dau din căpățâni, au dinții foarte albi.

Moș Iacob îi spune nevastă-si ceva în șoaptă, apoi scoate tabache-rea-cu-țigări, cea din argint - le-o întinde, pe rând:

- *Tabaciok! Tabaciok! Curite, curite!*

Rușii râd și mai alb și mai larg. Își șterg bine mâinile de izmene, pe dos și pe față (după ce și-au băgat pâinea-n sân), înainte de a lua țigări. Moș Iacob le dă foc. Apoi intră iar în casă.

I-am văzut - de-aici, din calidor. I-am văzut pe Rușii rămași singuri. Unul parcă a oftat, ori poate să fi fost oftat de la fumul de țigară de tabaciok - oricum, i-a dat celuilalt un ghiont, iar din cap a arătat peste gard, încolo, ulița; mai știi: poate și mai încolo de marginea Manei. Celălalt s-a uitat oleacă înspre unde arăta întâiul, a oftat și el, apoi a clătinat din cap, rar, că nu. Și au rămas liniștiți, pe bancă, lângă sarai; mai liniștiți decât înainte, când erau și alții de față.

Moș Iacob s-a întors din casă cu câte două pachete de Naționale pentru fiecare și cu câte o cutie de chibrite. Rușii spasibesc, cu țigările aprinse în gură, căutînd - și negăsind unde să pună pachetele...

- Da du-te, măi fimîi'-odată!, strigă la nevastă-sa Moș Iacob.

Mătușa Domnica iese din casă, trece pârleazul la noi - dar nu intră prin față: se duce la ușa din dos - acum o aud vorbind cu mama, în bucătărie, nu aud ce-și spun. După un timp, iese de la noi prin față, pe lângă mine, trece dincolo, cu niște haine pe braț.

Acum necunoscuții nu sînt cu totul necunoscuți: unul poartă pantaloni de-ai tatei, celălalt un veston - al tatei.

- Asta-i tot ce am, Moș Iacob, zice mama de lângă mine, din calidor. Mai am câte ceva, dar trebuie să vină al meu - cu ce-l îmbrac pe-al meu?

Moș Iacob îi dă celui cu vestonul tatei o pereche de pantaloni și celui cu pantalonii tatei o bluză de finet. Și, uite-i pe jandarmi! În frunte cu șeful, nesuferitul de Grabenko.

- Hai să intrăm în casă!, face mama, dintr-o dată grăbită.

- Dar vreau să văd!, zic eu.

- N-ai ce vedea! - mă ia în brațe cu tot cu pături, mă duce în casă. Mai bine să vedem ce-ți fac gionatele...

Așa le zice mama picioarelor mele, pline de bube urâte pe sub genunchi - din pricina lor nu pot umbla, nu pot îndoi genunchii, nu pot coborî la joacă. Le-am cules la scăldat, zice mama. Așa o fi.

Din pricina gionatelor bolnave stau în calidor, învelit în pături pân-la brâu. Și trăznesc a pucioasă, de parc-aș fi râios. Dar nu-s. Nu râie am adunat de la vale, la scăldat - altceva. Cu bube. Mi-a descântat

Mătuşa Domnica de-râie, e cel mai curat, nu-i cu balegă, nu-i cu cap di şarpe de-o săptămână - numai cu untură de porc, curată şi cu acul de cusut - ce-i mai curat, pe lumea asta, ca un ac? Dar mama că nu, că-i su-per-sti-ție şi că ea se duce după doctor, la Vatici. În aşteptare, mi-a dat cu alifia-de-toate; cea care rău-nu-poate-face - însă pute a pucioasă, de-ai zice că ești în iadul dracilor, nu la noi, pe calidor.

Azi n-au căzut - paraşute. Şi eu mă gândesc la descântecul-de-râie al Mătuşii Domnica - doar cu untură şi cu ac. O fi su-per-sti-ție, cum silabiseşte mama, dar, ca şi alifia nu-face-rău, unde mai pui că nu pute!

Ieri mi l-a făcut. Azi ar fi a doua - pân-la nouă, așa se face, ca să se vindece. Mama zice: sigur că-i nevoie de nouă zile - atâta durează vindecarea științifică! Da, dar științifica duhne a pucioasă, pe când superstiția pe lângă că nu pute, sună bine - am fost foarte-foarte atent la ce spune Mătuşa Domnica şi cum ea e descântătoare-în-mahală (adică: de-duminică) rosteşte descântecul destul de clar - şi cum îl zice de nouă ori...

Stau în calidor, aştept paraşutele de azi, o aştept pe mama, cu doctorul, de la Vatici, îmi descânt singur, după Mătuşa Domnica, de-râie:

„S-o-nsânicat,
S-o mânicat,
Pi cale, pi cărare - Paulică
S-o dus la vânat
Ş-o prins o vacă neagră,
Ş-o tăiet-o
Ş-o făcut bucate din è,
S' facă bal!
Ş-o chemat la bal
Pi toati bubili,
Pi toate buboaili,
Pi toate răzbubili,
Şi pi toati străbuboaili
Da pi giupâneasa Râia n-o chemat-o.
Ş-atuncea è s-o mâniet,
Şi s-o-mbârzoiet
Şi s-o răsuflèt.
Pi la vârful s-o uscat
Ş' din rădăcin-o săcat!”

La urmă de tot n-am mai înţeles ce anume a zis baba lui Moş Iacob, ceva cam cum zicem noi, după ce urăm, de Sfântul Vasile:

«La anul şi la mulţi ani!»

Pân-la anul, mai va. Trebuie să vină mama, trebuie să vină

parașutele pentru azi. Nu se află să nu vină și azi.

Stau în calidor și mă gândesc eu în gândul meu:

Dacă, azi, ar trimete Rușii în parașută încă o fată de-a lor... Eu pe dată aș învăța rusește - de la Moș Iacob - și aș sta de vorbă cu ea și i-aș spune... Ia să văd ce i-aș spune... I-aș zice așa - pe rusește, să-nțeleagă: «Uite, măi fată: eu te las pe tine să te-ntorci acasă la tine, dacă tu-l lași pe tata...» Ba nu: fără „dacă”, eu nu cumpăr-vând; «te las să te-ntorci la tine-acasă, dar să pui o vorbă bună la ai tăi să-l lase pe tata să vină și el la casa lui...»

Și după-aceea ce-i mai spun - fetei de rus: «Hai să ne luăm, fată de rus. Să facem și noi niște copii. Eu te cunosc oleacă pe dinlăuntru, de la Bălana, așa că o să-nvăț pe dată limba ta...»

Și dacă nu și nu - o pun pe Mătușa Domnica să descânte. De-dragoste. Mie încă nu mi-a descântat, dar am tras eu cu urechea și am auzit - și țin minte. Și, dacă nu vrea Mătușa Domnica, îmi descânt singur: Iau agheazmă, o pun în ceva, un vas și, într-o duminică dimineața mă rog la icoana Maicii Domnului de la noi din salon:

„Cum nu poț’ tu făr’ de sfânta icoană,
Așa s’ nu poț’ făr’ de mine.
Ș’ cum nu poate omu trăi făr’ de ferestre
Așa s’ nu poată... (Rusoaica, parașutista) trăi făr’ di mini!
Cum luminează soarele fereștile,
Așa să luminez eu înaintea ta.
Ș’ cum nu poț’ fără ușă ieși afară,
Așa s’ nu poț’ tu bè și mânca făr’ de mine!
Așa te descânt!”

Și, dacă nu merge cu ăsta, fac cealaltă poezie - mai scurtă, dar mai frumoasă - auzi-o:

„Să răsaie inima-ntr-înșă
După cum răsare soarele
La apa aiasta.
Cum stă steagu la casa cuiva,
Când moare cineva
Și se miră cu toții,
Că, iaca, o murit și el -
Așa să răsaie inima-ntr-înșă (Rusoaica)
Când m-a vidè pe mine-n calidor!”

Asta, cu calidorul, e de la mine - dar ce, strică?

Azi n-au căzut. Parașute. Poate nici n-or să mai cadă - au căzut alaltăieri multe de tot, numai eu am numărat două sute. Hai, douăzeci. Erau multe-multe, dar n-am apucat să număr decât până la douăspre-

zece și nu sunt sigur dacă pe unele nu le voi fi numărat de două ori. Ca pe fata asta, Rusoaica. Parașutista.

Ceva cam ca ea aș vrea eu, pentru sufletul meu, dar nu chiar ea. De ce, așa? În primul rând, fiindcă a plecat, au dus-o jandarmii. Au dus-o în lagăr. Acolo, în lagărul lor sânt numai bărbați. Așa-i și nu altfel. În al doilea, aș vrea altă rusoaică, fiindcă asta-i oleacă prea mărișoară pentru mine - ar fi prea mare și pentru un flăcău de pe la noi.

Eu aș vrea ceva cam ca Bălana - dar rusoaică. Știu că și Bălana era un-fel-de, dar ea știa limba noastră. Eu aș vrea o Bălană care să nu știe românește, s-o-nvăț eu, bine-bine - după aceea mai vedem noi ce facem și nu spunem la nimeni.

Ieri, tot așa, stăteam în calidor, Mătușa Domnica îmi descântase de-râie, mama zicea că su-per-sti-ții! - dar n-o oprea pe babă să mă descante: de ce? De-aceea! Ieri a fost cu asta - cu descântecul și cu Rusoaica cea mare; parașutista - cu devușka, bre! C-așa-i zice la fetișoară, zice Moș Iacob că se zice, la ei, la Ruși. Ieri:

Stau în calidor. Aud, dinspre spatele casei lui, glasul cunoscut - de Moș Iacob vorbesc. Cum o tot cheamă pe Mătușa Domnica, aflată la noi, în calidor - dar nu ca de obicei, să audă tot satul; ca de neobiicei: ai zice că a căzut într-o groapă cu urzici, în curu-gol și i-i rușine să fie ajutat să iasă. În cele din urmă, bătrâna aude, dă fuga într-acolo. O aud aracanindu-se ca pe la ei, la Pistruieni:

- 'Aracan di mini, Iacobe, da ci...?

Însă și ea, încetișor. După o vreme, o văd întorcându-se - de data asta ținându-și cu o mână broboada neagră în fața gurii; îmi pare că râde, însă nu sunt foarte sigur. Trece pârleazul la noi și, ca de obicei, își agață rochia - dacă și ea: umblă cu niște rochioaie până-n pământ, te și miri că nu calcă-n ele...

Mama, revenită pe calidor, întreabă ce s-a-ntâmplat.

- Ce să se-ntâmple, ia, am trăit s-o văd și pe aiasta! - a scăpat de dinții pârleazului, vine-ncoace, urcă, fără să-și salte poalele și eu mă tot aștept să calce pe rochie și să cadă. Tâlharii iștea di Măneni...

- Ce-au mai făcut Mănenii-iștea?, o întreabă mama, indiferentă.

- I-o luat tătului-tăt...

- Cui?, întreabă mama.

- ... o lăsat-o-n chel'cica goală...

- Pe cine, femeia lui Dumnezeu?!, ridică mama tonul.

Mătușa Domnica s-a speriat. Își scuipe de trei ori în sân - apoi:

- Pe-o fetișoară. Că de-amu ne trimăt și fetișoare, păgânii!

- Cine trimite, ce? - mama tot nu înțelege (las' că nici eu).

- Păgânii iștea di Ruș'! De-amu leagă-n harașuta lor și fetișoare!

Și ni le trimăt!

- Adică... parașutiste? - mama e uimită (dar eu!)

- Cum îți spui! Ș' tâlharii de Măneni - alde Morcov, blăstămatu - i-o luat tăti lucrșoarele, o lăsat-o cum o făcut-o mă-sa - și unde, doamnă?! Taman în stuhării, la Curchi! O mâncat-o di jie lichitorile ș' tântării ș'... Poate ai ceava di-mbrăcat, pintru fetișoară...

- Cum de nu!, zice mama. Ad-o-ncoace!

- Oi aduce-o, da pin dos, să n-o vadă lumea cum îi... O-nvălit-o Iacob al meu în surtuc, da, dă! N-o acopere pisti tăt...

- Atunci ad-o prin spate, pe la bucătărie!

Stau în calidor și mă uit drept în față. Și dac-aș putea eu să dau vremea-napoi: să fiu, acum, cum eram ieri, cu „fetișoara”, dar în locul ei să fie altă parașutistă, altă rusoaică, una mai pe potriva mea - care, orișicātuși, nu-s tare mare...

Și ieri stăteam în calidor. Stau și mă uit, așa, drept în fața mea, însă cu urechea trag spre spate, unde a rămas deschisă fereastra spre antreu și deschisă ușa bucătăriei - ceastălaltă. I-am cerut mamei să mi-o arate și mie pe fetișoară, că nu-i fac nimica. Mama a răs cu voie bună, m-a mângâiat pe cap și a zis să mai aștept - în două puncte: unu - să se spele, ea; doi: să mai cresc, eu.

Aștept punctul unu. Așteptăm - dimpreună cu Moș Iacob aștept.

Bătrânul se primblă cu mâinile la spate prin curtea noastră, pe dinaintea calidorului; cu țigara-n gură, cu un ochi zbârcit, de fumul cel pișcăcios. Se primblă, trage din țigară, o morfolește, îi bodogănește, boscorodește pi-Mănenii-iștea; pi tal'arii care nu respectă legea...

- Măi, ș' dacă nu le-am spus de-o mie de ori...

Spune ori nu spune ce le-a spus tâlharilor de Măneni de-o mie de ori, nu contează. Bine le face, tal'arilor de Măneni - i-or fi făcut ceva fetișoarei. Un copil.

Iese pe calidor și mama. Și Mătușa Domnica la călcâiele ei. Bătrâna tresare, închide ușa, îi șoptește mamei:

- Ș' dacă fuge pin dos?

- Nu fuge, zice mama, dintr-o dată foarte înaltă, deși nu-i mai înaltă decât bătrâna moșului. Fii pe pace... - o bate pe umăr.

- Un' să fugă? - Moș Iacob a auzit. 'Napoi, în stuhării? 'N pădure? Tot o prind ei, jândarii...

- Ori Mănenii voștri, zice Mătușa Domnica.

- Or Mănenii noștri, ș-atuncea-i vai di cur'lețu' ei, i-l fac hărmă-sarii iștea strec'ătoare!

- Moș Iacob!!, răcnește mama la el - prea târziu.

Bătrânul își dă, spășit, cu palma peste gură, baba chicotește după

băasma - ah, ce l-ar bate la palmă cu rigla pe elevul cel rău directoarea cea severă...

- D-apăi dacă-i așa... C-adica-i mai rău dacă fuge, asta am vrut să spun... Măcar așa scurtează drumul, că tot în lagăr de prinzionieri ajunge ea... - urcă pe calidor și povestește: Că n' m-o văzut, o vinit la mine cu mânușile-ntinse, de parcă la tătâne-său venea... Asta mi-i crucea, de nu venea cu mânușile-ntinse și cu lacrimi pe obraz...

- Acolo,-n stuh?, întreabă Mătușa Domnica, piezișă.

- D-apăi un'e, alt'?

- Asta nu mi-ai spus-o...

- Când, fimeia lui Dumnezeu? 'T' spun amu: Vrasăzică, aflu că Morcov a prins o fată trimeasă de Ruș' - îmi zic: Să vezi c-o țâne la el, pintru el... Nu zic mai mult, că-i de față și băi'țulul moș'lui și nu se cade... Vrasăzică, mă duc la Morcov, la colibă și zic: Un'i-i fata? Scoate fata, că ocna,-n Regat, te mănâncă! Îl apucă hlizeala, zice: Ce fată, Moșfiacobe, că a mē numa băieț' mi-o făcut... Măi, și când îi ard on dos di mână: Scoate fata!, zic, că-i de Curtemarțâială! Când aude el, de Curte, zice: I-am dat drumu, ce era să fac cu è, că-i și fimeia mē, ce să fac cu doo? Cum i-ai dat drumul?, zic. Și unde?, zic. Și zic: Măi, tu spui minciuni și Tribunalul Militar te mănâncă - scoate fata, că de nu... Zice: Da-ți spui curat, i-am dat drumu de-asară, de-alaltasară, de când o căzut - că drept în brață mi-o chicat, am dat agiutori' la deshămat, i-am dat ceva de băut, că era nemâncată, săraca, am dus-o pân-la marginea pădurii și i-am zis: Amu, *davai!* Du-te un'-ei vidē cu ochii-naintea ochilor!... Îi mai dau on dos di mână: Cum era-mbrăcată?, zic. Zice: Nu prē era è-mbrăcătăcă, c-adica nu era nicicacum, cine știi ce alți tal'ari i-o' luat hainili... Zic: Da parcă ziceai că ție ți-a căzut în brațe, tu ai deshămat-o - era dezbrăcată,-n ham? Că să vezi, că nu, că câr, că mâr... Că nu mai știe, i-a ieșit din minte... Zic: Mă socotesc eu cu tine mai târziu pentru hainele de-uniformă ș-articolele-statului de le-avea asupră-i - acuma hai s-o căutăm! O căutăm, strigăm: *Devuška!*, *Devuška!* - c-așa-i zice la fetișoară, în limba lor... Și numa ce m-aud că strig singur! Morcov o tulise - da las', că pun eu mâna pe el, Curtemarțâială-l înghite! Ce să fac: caut singur - caut și strig: *Devuška!*, *devuška!*... Ș' numa ce-o văd... Măi oameni buni, mai să zâci că-i...

- Moș Iacob!, îl trezește mama.

- Măi fimēi!, strigă, la rându-i, Moș Iacob la Mătușa Domnica. Ian du-te ș'adă niște oțat cu bureni de-ale tăli, s-o ungem, c-o ucis-o tânțarii și lichitorile! Pe fetișoară!

- Aduc, aduc... Numa vreme s-avem - l-ai chemat pe blăstămatu de Grabenko?

- I-am trimăs vorbă - da pân-să vie...

Până să vină blăstămatul de șef de post, ne adunăm cu toții la noi.

Devușca nu-i chiar fetișoară: rochia pe care i-a dat-o mama o strânge tare, de peste tot, gata-gata să pocnească la cusături, copcile de deasupra șoldului nu s-au putut închide, n-o ajung, i se vede pielea: rozovă. O fi umflată de țăntări, săraca, o înțeleg: așa am pățit și eu pe timpul refugiului. De asta o fi arătînd atît de mare. Bine: obrazul, să zicem; dar trupul? Are părul ud, acum se piaptănă. I-i bine. Râde la noi. Obrazul i-i mare de tot, ochii tot mici, tătărizați; aduce, pe foarte departe (dar cât de aproape!) cu Tecla, draga de ea.

Mama îi pune de mâncare.

- *Cușite, cușite! Harașo!*, o îndeamnă Moș Iacob.

- Dacă ar cuși mai repejor și s-o luați de-aici, zice mama. Nu vreau să-mi pună piciorul în casă porcul de Grabenko.

Devușca cușește - dar nu chiar așa de harașo ca tunșii.

- Să mai caut ceva de-mbrăcat, zice mama. Ceva călduros, că se-apropie toamna, vine iarna, săraca de ea, în lagăr...

Iese din salon, noi rămânem. Eu mă uit numai la ea - și ea: numai la mine; îmi râde lătăreț, proaspăt spălat: o simt, miroase a săpunul mamei. Numai mie-mi râde devușca. Din toată lumea. Mare și lungă.

Moș Iacob tușește, se scarpină-n cap cu nădejde - apoi:

- Ș' dac-aș întreba-o...? - și se oprește, o întreabă din ochi pe babă-sa ce să întrebe.

- 'Ntreab-o ș' tu câți ani are, îl dezleagă Mătușa Domnica.

Moș Iacob trage mult aer în piept, apoi, de parcă s-ar azvârli de pe pod în gârlă - la vreme de secetă:

- *Devușca, daragaia! Câți la tine, aiasta, let? Hî? Let, let?* - își vără mâinile cu degetele rășchirate sub ochii tătărușați ai devușcări și le agită: *Scolco? Scolco?*

Devușca, la început se ferise - să nu-i scoată bătrânul ochii. Dar acum a priceput - și râde! Râde, de parc-ar cânta; râde, gâdilată, cu mulți clopoței în glas și spune ceva în limba ei. E rândul nostru să nu pricepem. Devușca arată pe degete: unu, doi, cinci, nouă...

- Ian auzi! Zice că nouăsprăce, „traduce” Moș Iacob.

- Asta-am înțăles-o, că și noi știm să numărăm pe degete. Da ia-ntreab-o dacă-i măritată.

Moș Iacob se pornește iar pe scărpinat în cap - are să-și facă bortă, de atâta căutat. Tușește și tot tușește, de parcă s-ar pregăti de o cuvântare la o adunare. Se foiește pe scaun.

Eu mă uit numai la devușcă - și bine fac: Rusoaica a simțit, știe că Moș Iacob are de gând s-o întrebe ceva; dar încă n-o face - așa că-l

îndeamnă ea peste masă, cu fruntea încrățită și cu lingura șiroind. Îl întreabă din ochi: ce vrea el să-ntrebe?

Bătrânul se hotărăște. Se ridică, se așează pe scaun. Apoi își arată degetul inelar; cel cu verighetă.

Devușca se apleacă, se apropie, se uită cu atenție, întinde mâna, pipăie - apoi ridică o frunte încrățită, întrebătoare.

- Da-ntreab-o, 'dată!, îl înghiontește baba.

- Măritată la tine?, se hotărăște Moș Iacob (dacă l-a hotărât Mătușa Domnica).

- Așa rusască știm și noi, mârâie bătrâna.

- Ian taci, bre, că mă tulburi! Măritată la tine, *devuška*?

- Șto?, face, după un timp, Rusoaica - și râde clopoțește.

- Bărbat la tine - *iesti*?, prinde curaj Moș Iacob. *Iesti* la tine bărbat, bre, soț?

- Om!, îl ajută Mătușa Domnica, arătându-și verigheta și ea. Om la tine - *iesti*? Or nu *iesti*? - și rămâne mânănită că n-a fost înțeleasă.

- Ia las-o, bre! *Devuška*: nuntă la tine - *iesti* ori nu? Cununie, bre!

- Își încârligă cele două degete arătătoare.

Fata ridică din umeri și parcă-și cere iertare - dar n-a înțeles.

- Ghini, las-o așa, nemăritată!, face Mătușa Domnica un gest de lehamite.

- N-o las, bre! *Devuška*! Asta... Verigă, bre, inel - *iesti* la tine? - îi arată devușcăi degetul înverighetat, apoi dă să-i ia mâna, Rusoaica și-o retrage, atunci Moș Iacob îi arată forma verigheții cu patru degete, arătătoarele și groasele, unite: *Iesti*? *Iesti* asta la tine?

- Cine știe ce-a înțalege..., bodogănește bătrâna.

- Ia dă-mi pace, că mă tulburi! *Devuška*! Spune, bre, că nu-ți fac 'nica: ești măritată? Dacă ești, un' ți-i inelul? - și arată iar, cu arătătorul dreptei inelarul stângii - cu verighetă.

- N-o fi știind ce-i arăți, zice mama, între timp întoarsă cu un vraf de haine. O fi crezând că o-ntrebi unde i-i verigheta...

- Da chiar asta o și-ntreb, doamnă!

- Și, dacă-i nemăritată, ce să-ți răspundă?

- Că-i nemăritată - simplu!, zice Moș Iacob.

- Dac-o fi știind ce-i aceea verighetă..., face Mătușa Domnica.

- *Devuška*!, nu se lasă Moș Iacob. *Iesti* la tine, asta, om? *Iesti* la tine ciolovec, bre? - și-și agită mâinile sub ochii Rusoaicei.

- *Cielaviek*?, face devușca, apoi, după ce se gândește, începe să arate, pe degete.

- N-a-nțeles, zice mama. Îți arată doisprezece, crede că ai întrebat-o câți au fost de toți, lansați cu parașuta...

- Ba eu cred c-arată cu câți bărbați o șazut - dă, ca devușca...

Mătușa Domnica își astupă pe dată gura cu broboada: mama a strigat la ea, arătându-mă - că nu trebuie s-aud...

- Dacă mătale crez' că băietu' nu știe ce-i aceea..., încearcă Moș Iacob, însă mama:

- Moș Iacob!! E băiatul meu, eu știu ce trebuie să știe și ce nu!

Bătrânii, amândoi, s-au micșorat, ai zice că s-au băgat sub masă. Devușca nu înțelege, dar tare-ar mai vrea să înțeleagă... Mama i se adresează ei:

- Uite, devușca, iei și asta... Și asta... Uite, asta-i pentru la iarnă, când o fi frig, brrr! - mama tremură foarte tare și foarte bine - devușca râde, o bate pe mama pe umăr, stând pe scaun. Și asta-i pentru...

Pentru? Mama s-a vârît între ea și mine, cu spatele încoace; ca să nu văd eu ce-i arată. Se apleacă spre parașutistă, îi tot șoptește în românește - de unde rusește? Văd umerii devușcăi ridicându-se, a nepricepere. Mama o ia de la capăt cu arătutul...

- Că ce-i mai lipsea chelului: țâțar!, chicotește Mătușa Domnica.

- Mătușă Domnica!, strigă mama, răsucindu-se încoace - cu care prilej văd ce-i arăta. Copilul!

- Dacă mătale crez' că copchilu nu știe ce-i aceea..., chicotește mărunț, școlărește Moș Iacob. Copchilu, știe, dar devușca noastră nu...

- Doamne-Dumnezeule!, exclamă mama și iar se așează între mine și Rusoaică. Dar nu așa, măi fată! Nu se pune pe deasupra, pe dinăuntru se pune...

Degeaba nu mă lasă mama să văd; am văzut: devușca și-a pus sutienul peste rochie. Apoi, când a înțeles că nu așa se-mbracă, m-a șters cu privirea (sunt sigur: de mine s-a rușinat), l-a făcut ghem în pumn și l-a băgat în sân.

Acum se uită la mama, o întreabă din ochi dacă făcuse bine așa.

- Ai să vez' c-a' să-și sufle nasu-n el, zice bătrâna.

- Tu mai bine-ai tăcè, face Moș Iacob. Ce te pricepi tu la articole? Ai purtat tu, v-un articol? N-ai purtat!

- De unde, dacă nu mi-ai luat, din târg de la oraș? Dacă-mi aducèi, de la târg, din oraș oleacă de-articol de-aista... Măcar știu la ce slujește și cum se pune, articolu'!

O văd, o simt pe devușca tresărind. O aud cum începe să tremure mărunț-mărunț. O miros, o simt: atât de mare și i-i frică, săraca de ea.

Nimeni de la noi din salon nu-și dă seama ce se petrece cu Rusoaica. Nici măcar mama - care-i, totuși, lângă ea; și-i femeie; îi tot dă niște lucruri de îmbrăcat, dar fata-dragă nu le ia, nici nu le vede.

- Mamă!, zic. Mamă, se-ntâmplă ceva!

- Ce să se-ntâmples, face mama, ridicînd din umeri, fără să se întoarcă spre mine.

Rusoaica s-a dat mai la o parte, ca să mă vadă. Pe mine - știe că eu știu ce-i cu ea. Stă, frîntă, spre dreapta ei, când mama ne astupă, ne desparte cu totul, devușca se apleacă și mai mult, se ițește pe partea cealaltă. Obrazul mare de tot, ochii mici, piezișați. O văd și acum. Deși ochii și pomeții i-s de tătarcă, pielea i-i albă-albă, aproape transparentă. O văd căutîndu-mi privirea, cu ochii ei piezișați și-nspăimîntați.

- Mamă!, zic mai tare. I-i frică!

- De ce să-i fie frică, face mama, se apleacă asupra Rusoaicei, îi pune o mână pe frunte, apoi o duce-n jos, pe obraz...

Și, dintr-o dată, parașutista scoate un: Oi!, ascuțit și desnădăjduit și o cuprinde pe mama cu brațele peste mijloc. Și zice ceva, acolo, la pieptul mamei, dar nu se înțelege - se vede însă cum strînge și cum mama, continuînd s-o mîngâie pe păr și să-i spună cuvinte de îmbărbătare, încearcă să-i desfacă mâinile strânse ca niște menghine.

Moș Iacob și cu Mătușa Domnica abia acum par a-și da seama că se petrece ceva. Dar nu aici, în salonul nostru și dincolo de masă: afară.

- I-auz'!, tresare Moș Iacob și se ridică în grabă. O venit Grabenko cu jăndarii lui!

- Ieșiți prin spate, să nu-mi intre-n casă porcul, face mama.

Și totul se învîlmășește: fata îi dă drumul mamei din strînsoare, știu, sunt sigur, vrea să mă strîngă pe mine-n brațe, dar Mătușa Domnica o ia de mână și o trage după ea - spre bucătărie, ca să iasă din casă pe ușa din spate.

- Stai oleacă, devușca!, face mama. Să-ți dau și niște vată... - aleargă în dormitor, se întoarce, trece de mine, vorbește cu fata: Uite, asta-i pentru... Știi tu... Hai încolo, în bucătărie, să-ți explic, să-ți arăt...

Și gata.

S-a dus.

Am rămas singur - și măcar de-aș fi în calidorul meu, dar sunt în salon. Și-i seară. Și cumplit de trist pe lume.

Mă uit peste masă, la scaunul ei. Și o văd. Nu cu ochii; nici cu ochiul-minții - o văd cu ochiul nasului: a rămas în salon, ca o culoare-ntr-o apă, ca un aluat într-o covată, mirosul de ea, amestec de săpun de la mama și încă ceva, numai al ei, al devușcăi, nu ceva rău, urât, dar necunoscut, parcă a sălbăticiune, dar mie-mi plac sălbăticiunile cum 'die 'vușca: uite-o, pe scaun, dinaintea mea, cu ochii ei, piezișați și-nspăimîntați (și cătînd ajutor la mine - dar eu nu i l-am dat...); o fac, fie din fum de mirozne, fie din aluatul alb și greu și sălbatic - asta-i o devușcă; a doua e din goluri: scobesc eu, cu - bine, mai întîi cu ochii

- în aluat, în afum forma ei; ai zice gaura cheii.

Numai că cheiul de mine n-a putut să o și apere de cel rău.

Aud vorbindu-se - bărbătește - în față; femeiește, în dos, spre bucătărie. Au dus-o.

Ziceau că o bagă și pe ea în lagăr. De prizonieri sovietici. Oare în același lagăr cu tata? Sau îi desparte, pe la mijloc, cu sârmă ghimpată?

În cele din urmă, se întoarce mama - prin față.

- La ce-i trebuie devușcăi vata?, o întreb. Are și ea bube la gionate? Culese de la scăldat?

- Îmhî!, răspunde mama, privind în altă parte.

- Eu n-am văzut picioarele ei, are ca mine, ca toată lumea, picioare?

Mama nu apucă să răspundă: bate cineva în ușă. Aleargă, încuie răsucind cheia de două ori - apoi întreabă cine-i.

- Șeful de post, doamnă. Deschideți.

- Spune ce ai de spus, prin ușă.

- Am și de spus, am și de dat. V-am adus hainele-napoi.

- Ceee? - mama descuie pe dată și deschide larg ușa. De ce?, întreabă, așa, în general. De ce i le-ai luat? I le-am dat eu, de tot i le-am dat - de ce i le-ai luat?

- Unde merge n-are nevoie de haine, are grijă Statul. E drept, așa ceva n-are Statul în dotare...

Nu văd ce arată, dar aflu atunci când mama, mânioasă, îi zmulge din mână sutienul. Abia după aceea ia maldărul de haine. Trânțește ușa, încuie de două ori - verifică. Abia face doi pași că iar se aud bătăi.

- Ce vrei? Ce mai vrei?

- V-am adus și vata, se aude glasul jandarmului, de afară. Stricați orzul pe găște, doamnă. Am întrebat-o dacă știe la ce folosește - a zis că știe, folosește la pansarea rănilor de glonte... Sânt sălbatici Rușii, doamnă, ei vin din Asia, habar n-au...

- Dumneata nu ești tot rus?, strigă mama, gata de plâns.

- Faceți greșală, doamnă. Eu sunt ucrainean!

- Și nu-i tot aceea?

- Nu, doamnă, nu-i tot aceea. Eu știu la ce folosește vata...

- Atunci du-o nevestii dumatăle - dacă știi la ce folosește.

- Vă mulțumesc frumos, sărut-mâinile! Chiar voiam să vă întreb...

- Lasă, nu mă mai întreba, ia-o și du-te! Noapte bună!

- Noapte bună, doamnă și sper să...Suntem în război, n-ajunge vata pentru răniții noștri români, pe frontul antibolșevic și dumneavoastră... Pentru uzul dumneavoastră personal, treacă-meargă...

- Nu te privește uzul meu personal!, strigă mama.

- ...dar pentru o scroafă de rusoaică, parașutată la noi, să ne spioneze, să ne otrăvească fântânile, să ne ucidă copiii...

- Parcă n-ai copii!

- Eu nu - dar dumneavoastră...

- Ei, află că spioana nu mi-a otrăvit copilul - și a stat la masă, cu noi, ca un om, ca un oaspete!

- ... să ne saboteze, să ne terorizeze, să ne...

- Nu mă dăscăli dumneata pe mine! Drum bun!

Mama pune hainele pe un scaun, se așează pe altul. Știu de ce: îi tremură picioarele; și nu numai picioarele, mama mea tremură toată, de parc-ar fi devușca, atunci când simțea ea primejdia.

Dau să mă ridic, s-o mângâi. Mama se așează pe alt scaun, la îndemâna mea. Mă mângâie pe creștet, dar are lacrimi în ochi.

- Mamă, de ce plângi tu?, zic. De ce plângi tu, mamă? Plângi pentru o scroafă de rusoaică?

Abia termin, că mama îmi arde o palmă strașnică.

- De ce mă baaați?!, urlu. Nu vezi că-s bolnav? Nu vezi că-s orfănel?

- Așa, orfan și bolnav, o să mai primești, dacă mai spui porcării!

- Dar nu le-am spus eu, șeful de post le-a spus!

- Și de ce repeți porcăriile unui porc?

- Eu nu repet nimic! Eu te-ntreb pe tine de ce plângi - și tu, mamă...

- Dar nu plâng, dragu-mamii, de unde-ai scos una ca asta?, face mama, zâmbind, ștergându-și lacrimile. Nu se vede ce veselă sunt?

- Se vede! O să se vadă și mai bine, dacă-mi spui ce-i acela uz-personal. Cu vata...

- Dar ți-am spus: când ai o rană... De glonte...

- Devușca n-avea nici o rană - ea n-avea rană de glonte. Eu nu i-am văzut rana...

- Foarte bine, nici nu trebuie, nu-i pentru copii. Și-acum, gata, mergem la culcare...

- Cu mic, cu mare!, îi dau eu rima, ca de obicei în ultima vreme...

Mă las dus cu mult drag. Mama mea miroase a devușcă.

NU MAI SÂNT ORFAN...

Stau în calidor.

Din calidor aștept parașutele, peste pădure. Și, pentru că parașutele întârzie să vină, o aștept pe mama, dusă la Vatici; pentru gionatele mele; să-l aducă pe doctor.

Dar nici mama nu se-arată - încă.

În schimb, se arată, la portiță, un străin.

Nu bate. Deschide.

În curtea noastră a școlii pătrunde un bărbat necunoscut.

Îmi zic: Un parașutist! A reușit să cadă undeva, unde nu l-au văzut Mănenii noștri, unde nu-l aștepta Morcov, să-l dezbrace: e nu doar îmbrăcat, dar și-ncălțat, parașutistul! Va fi aflat el, de cine știe unde, că cel mai bine pe lumea asta, după ce vii cu parașuta, e să te predaite lui Moș Iacob al meu...

- *Idite, idite!*, îi strig Rusului îmbrăcat și-ncălțat, arătându-i, în ograda lui Moș Iacob, banca de lemn de la peretele saraiului. *Sidite, sidite!*, îl îndemn, cu toate că el e tot în curtea noastră. Moș Iacob, *venite, venite!*, îi explic, în limba lui.

Necunoscutul înțelege ce spun - doar rusește vorbesc! (poate cu accentul să nu stau eu prea bine), însă altceva nu înțelege el. Ceva, nu știu ce - și, la bărbați mi-e mai greu să simt, fără cuvinte. În schimb, la fete-femei - e-hei!

Cuvinte - rostește el. Și încă românești!

- Nu mă mai cunoști..., zice necunoscutul rus.

A-ha, nu e parașutist. Dar nici român - o fi rusoi de-al nostru, din Basarabia, ori chiar ucrainean deși nu seamănă cu porcul de Grabenko.

- Pe cine cauți dumneata?, îl întreb, cuviincios și neabătut - așa trebuie să te porți cu necunoscuții care-ți intră în gospodărie, iar tu ești încă minor.

- Pe... Eu sunt... Nu mă mai cunoști..., face străinul, trist și umil și parcă temător să nu pun câinele pe el, dacă n-o șterge din loc.

Ba parcă... Ba da. Da.

Bărbatul cu păr alb-alb, îmbrăcat în bluză albă, cu mâneci scurte - dar eu cunosc bluza asta! - cu pantaloni negri, din piele-de-drac - cunosc și pantalonii, însă le șade rău fără cizmele cunoscute, negre, lucioase, cu piteni sclipitori, zornăitori; le șade rău pantalonilor așa,

însoțiți de un fel de cizme (le spun cizme, fiindcă au, totuși, carâmbi), dar parcă nu din piele, ci parcă din pânză de cort și nu negre, ci kaki, ca pânza... Bărbatul care străbate curtea, se apropie de scara calidorului, șovăitor, cu buzele strânse, ca să nu-i tremure din cale-afară - e tata.

S-a întors.

Mă îmbrățișează, lăcrimînd, îl strîng la piept, plîngînd.

Eu însă din altă pricină plîng: tata acesta nu miroase ca tatăl meu, acela, adevăratul - pe care l-am uitat. Plîng apoi, pentru că, gata, nu mai sunt orfănel. Până acum, auzeam: «Băietu' lu' domțatori', săracu...» - săracu era și domțatori, fiindcă îl ridicaseră Rușii, dar și eu, băietu lu' domțatori', rămas orfănel de tată - săracu. Până acum, lumea mă căinase, mă alintase, mă dezmierdase; îmi iertase toate pozele, toate năzbâtiile; nevestele și fetele mă șezuseră, spunîndu-mi să nu care cumva să spun ceva-cuiva, că nu se cade să spui că te uiți în sus, ca să intri-n rai pe la jos, iar dacă vreun străin nu știa cine sunt și ce hram port, îl înștiințam eu, pe dată:

«Eu sunt băiatul directorului pe care l-au ridicat Rușii, săracul...» - și eram săraci amândoi, tata și cu mine, dar mai cu seamă eu...

Vine și mama de la Vatici - fără doctor, însă cu noi alifii (care nu put) și prafuri pentru gionate. Deși nu mai am nevoie de 'dicamente, cum le zice Mătușa Domnica; nici de descântecele ei, frumoase, tainice - de aceea, umbroase; m-am ridicat pe cele două picioare, precum Lazăr din Scriptură (nu degeaba o iubesc eu, tare și de la depărtare, pe Valea Popii, zugrăveasa...) - și umblu!

Fiindcă s-a întors tata.

Vin la noi și Moș Iacob și Mătușa Domnica; și Maxim, cu tot nuroretul și Simion Cristea, cu copilăretul; și dascălul Grosu cu dascălița și cu cei doi băieți mai mari și cu cele două fete și mai mari; și Cheptănar și Scridon și Morcov - tăt satul! Vin și din satele vecine - dar nu chiar în acea seară.

Măi, și se-ncinge horă mare - de astă dată, de bucurie. Toată lumea bea, cântă, chiuie, plînge, urlă, bocește, cântă, râde-plînge și chiuie, chiuie lumea asta...

Stau în calidor. Aștept să se întoarcă de la țintirim. S-au dus cu toții la țintirim, cu hârlețe, cu lopețe; cu butelci de vin. Cîntînd, ca la nuntă, lălăind bețivănește ca după nuntă. Chiuie, lălăie, încolo; încoace, pe drum de-ntoarce'.

Uite-l pe tata: își duce în spinare crucea de stejar, grea, dezgropată din țintirim, de lângă crucea de piatră a lui Petrică, frate-meu. Parcă am

mai văzut eu ceva asemănător: într-o carte. Numai că, în carte, ducătorul de cruce nu era așa de vesel ca tata: cu păru-n văz și cu ochii albiți de băutură; nici atât de veseli și de băuți și de gălăgioși însoțitorii. Iar pe acela îl băteau - adevărat, numai unii, dar pe tata nimeni nu-l bate. Apoi tata, în carte, nu trântea crucea în mijlocul curții și n-o spărgea cu toporul; n-o stropea cu gaz și nu-i dădea foc. Și nu dansa, gol pân-la brâu, în cizmele lui, rusești, de foaie-de-cort, kaki; și nu se descălța de cizmele de pânză rusească și nu le azvârlea în foc, peste cruce, pe rând; și nu răcnea, dansînd gol, desculț, cu o sticlă de vin în mână, cu păru-n ochi, cu ochii albi.

Oamenii mari sînt niște mari tâlhari, tâlhari, tâlhari - și Moș Iacob; în frunte cu tata. De ce-au stricat frumusețe de cruce, lucrată din stejar bun, cioplită de Moș Iacob, frumos - și la care am trudit și eu, doar eu i-am dat la mână ba o daltă, ba o altă daltă, ba compasul, ba mai știu eu ce altă daltă.

- Tâlharilor! Voi sînteți niște mari tâlhari!, plîng eu, cu foc, din calidoc.

Mă ia în seamă doar Moș Iacob. E ciupit binișor, dar el singur vine lângă mine, în calidor și mă întreabă, cu limba, acum groasă, de parcă ar fi picior, de ce plîng: mă dor bubele de la gionate?

- Mă doare inima de la suflet!!, răcnesc eu, cu deznădejde și cu bucurie că are cine mă asculta. Ați stricat bunătate de cru-ce, păgânilor! Și cât am trudit la ea...

- De asta plîngi? Să-L laudăm pre Domnul că ne-a dat prilejul s-o stricăm, băițălu moș'lui, zice Moș Iacob. Acuma tu ești băiet mare, cu carte - mai ții minte ce-am scris noi doi pe cruce? Cu dalta? Știi tu: cârligu'?

Știu, cum să nu știu:

Vine mama dincolo, la Moș Iacob, pe când crucea era încă în lucru, pe capre, în sarai - și zice mama:

- Doamne, Moș Iacob, dar ai greșit anul morții, ai scris 1991 în loc de 1941 - însă cum ai făcut cifrele pătrătoase, se poate repara: spar-ge-i capul celui de-al doilea 9, ca să fie 4 - și gata!

Și Moș Iacob, rîzînd:

- Ba n-am greșit, doamnă, și nu-i de trebuință să repar ceva: 9 aista-i cârligu'! Cel cu care... - n-a mai zis cuvinte, a arătat, cu amîndouă mâinile, cu ochii, cu pălăria, cum anume zmulge el paie din gireadă - cu cârligul: o dată, de două, de trei ori... Războiu' abia o-nceput, ai noștri n-or liberat toate ocnele și lagărele rusăști - și dacă azi-mîne se-ntoarce domțători?; și-și vede cu ochii, mormîntu'?; cu, pe cruce, anul morții lui, 1941? Nu moare el, de-adevăratu' și de inimă

ră? Ca on cumnat de-al meu, frate cu Domnica: se-ntoarce din Războiul cel Mare, de la Nemți, unde-o căzut el prinzioneri' și, când vede că fimei-sa-l îngropase-n țințirim și-i pusese și cruce, cu anu morții lui, de-acum vreo trii-patru ani... Ce face el? Ce să facă: se pune gios și moare, omu'! Di inimă ră... Dumnezeu să-l ierte... Da noi, cu cârligu-ista l-om prinde pe domțatori' de pe unde-a' fi! și-l tragem la casa lui... - și iar a prins a scoate paie din gireadă, cu cârligul...

Și uite: l-a chiar tras. Cu cârligul de scos paie.

Bine-bine, am înțeles: tata nu era în gireadă, în paie - atâta lucru pricep eu pe lumea asta. Altceva nu pricep: n-ar fi putut să rămână tras tata, fără să strice cârligul din cruce? Crucea întreagă? Fără s-o ardă? Și fără să danseze în juru-i, ca un sălbatic din sălbăticia sălbăticei jungle? tropicale? Și fără să strige să trăiască Gutenberg!? A mai dansat-strigat el o dată și-a ajuns, dansînd, tocmai în Siberia ceea!

Uite-l și pe porcul de Grabenko:

- Jucăm, bem, ne veselim și ostașii noștri români își dau sângele pentru patrie, pe front...

De astă dată, îi cer eu mamei să mă ducă în casă.

Stau în calidorul casei din Mana și tremur. Tremur de tristețe, de milă de mine: parașutele nu vin și pentru mine; iar când vin, mai bine n-ar mai veni: fie că, de cum ating vârfurile copacilor ori pământul, dau fuga să se predea; fie invers. Ca acum. Mai bine s-ar duce drept la post, la Vatici; mai bine s-ar preda direct porcului de Grabenko - decât așa. Bineînțeles, cel mai bine și mai bine pe lumea asta e să te predai lui Moș Iacob - ca să vorbim și noi rusește.

Tremur de frig, de tristețe: nu mai sunt orfănel. Întorcîndu-se, tata m-a părăsit. Așa că stau în coridor. Orfănel și singurel (numai cu chelea pi el, ar zice Moș Iacob, dacă mi-ar auzi gândurile). Și tremur. Sunt bine îmbrăcat, am cizme îmblănite, căciula mi-e trasă până peste ochi - dar tremur de frigul de azi.

În mijlocul curții, acolo unde astă-toamnă a fost Rugul Crucii și, cu mulți ani înainte Rugul Cărții, arde acum un foc cinstit, cu lemne cinstite, topind cinstit zăpada. S-a întunecat demult, mama a obosit să mă tot cheme în casă, apoi nici nu mă prea vrea în casă, nici eu nu mă vreau, ca să-ți spui cinstit - nu-i de noi, casa noastră, azi... Știu că tata, în bucătăria de iarnă, e beat-pulbere; știu că în salon la noi s-au închis porcul de Grabenko și cu ofițerașul. Cu cărți și cărțicele și mai ales hărți; și hărții de-ale acelora. Stau acolo, ne ocupă salonul - dracu să-l ia pe Grabenko și pe porcul din el - pe ofițeraș, nu. Nu, nu.

În curte, jos, Moș Iacob întreține focul și împarte soldaților vin fiert - miroase până aici scortîșoara și piperul și Mătușa Domnica.

Soldații sânt mai bătrâiori decât cei care-l căutau pe tata printre copaci; dar soldați și ei, chiar dacă mulți cărunți, aduși de spinare - nu soldăței din aceia, de-atunci.

Vinul îl fierbe Mătușa Domnica, la noi în bucătărie. Cu zahăr și piper și scorțișoară, de la noi - vinul de la ei, dar totul miroase a Mătușa Domnica. Soldații horpăiesc din cănile de tablă turtite și argintii și încovoiate, de parcă n-ar fi întregi, de parcă așa ar fi ele, gata-strâmbe de la fabrică. Horpăiesc soldații, dar nu prea vorbesc. Moș Iacob umblă de colo-colo, printre ei: le toarnă vin fiert din ceainicul nostru cel mare. Celor întinși pe zăpadă, în stânga focului, nu le dă vin. Nu le dă nimica. Nimica nu le dă nici întinșilor din dreapta, cinci, cu toate că se oprește în dreptul lor și le vorbește - unora în românește, altora în rusasca lui. Când stă de vorbă cu cei întinși, Moș Iacob sugă din țâța ceainicului, apoi varsă și pe zăpadă oleacă de vin roșu. Violet. Negru, vinul. Apoi se duce prin dos, la bucătărie, se întoarce cu ceainicul, îi cîstește pe toți, se cîstește pe sine.

Vine în calidor Mătușa Domnica. Îmi spune că s-au fript, pe plită, presărate cu sare mașcată, maiurele de găină. Și că, dacă nu vin în minuta asta, mi le mănâncă Grabenko!

Nu mi-e foame, dar când aud de porcul de Grabenko...

În bucătărie la noi e mare înghesuială, trebuie să mă descalt, să mă sui pe prichiciul cuptorului, ca să nu încurc lumea. Mama are treabă la plită, cu mâncarea; Mătușa Domnica tot la plită, cu fiertul vinului; tata, la masă, cu rachiul.

Șade pe scaun, țeapăn, are ochii spălăciți, ieșiți-la-spălat, își joacă mereu mușchii falcilor, semn că e foarte supărat; ori foarte beat.

Deschide ușa bucătăriei șeful de post. Are șuba pe umeri, căciula pe cap - dar eu știu: din salon vine, porcul. Face cu ochiul înspre noi, dar tatei i se adresează - în glumă, cică:

- Nu-i mai boci, dom' director, că tot nu-i mai învii! - și dă să-l bată pe umăr cu prietenie.

Tata holbează ochii albi-albi. Îl lovește peste mîna întinsă. Și-l înjură. În românește și-n rusește, îl 'izduiește dintr-una-n alta, îl face porc și svoloci și mișel și hahol; și ceva de stuchin-sân îi zice - asta, Moș Iacob mi-a spus că e cea mai cumplită înjurătură la Ruși, dar eu nu înțeleg: bine-bine, stuchitul nu-i frumos, ba chiar urât - însă nici înjurătură adevărată nu-i, apoi te stuchesti pe tine (în sân), nu pe celălalt, în sfîrla lui de porc.

Tot bodogănindu-l pe șef - care nici nu-l ia în seamă - tata umple două stacane cu rachiul. Bea, fără să ciocnească. Fără să-i facă semn jandarmului că acela-i paharul lui. Dar Grabenko îl ia, ne-poftit. Bea,

râde - și iese. Îl aud afară, în curte.

Ciocănește cineva în ușă. E ofițerașul. Tânăr-tânăr și fără o mână. Se oprește în prag, întreabă dacă dacă deranjează... Da de unde! Poftiți!, răspundem cu toții - în afară de tata, care și-a luminat ochii oleacă. Mătușa Domnica îl apucă de mâneca goală și îl duce la masă, în fața tatei. Mama îi pune dinainte o cană cu ceai.

- Dă-l dracului de ceai!, face tata. Bea niște rachiu. Să uiți...

- Mulțumesc, dar știți... Când beau e și mai... Știți cum...

O fi știind el tata ce știe: nu insistă.

Ceva-ceva știu și eu: ofițerașul a mai fost pe la noi; de două ori: tot-cu... Prima oară însă pământul era pământ; pădurea: pădure; încă nu ninsese, de să fie totul una. Zăpadă, ne-zăpadă, de cele două ori fusese bine: fiindcă, degeaba: se întorsese din pădure cu mâinile goale (cu mâneca lui goală) - însă cu toții soldații - spre deosebire de azi...

Tata cântă și bate măsura în masă. Cu pumnul întâi, apoi cu stacanul din care sar stropi argintii. Cântă o colindă. Ne face semn să intrăm noi cu „ținuta” - cu, adică: „Domn, Domn, să-nălțăm!”. Noi însă n-avem chef. Cântă singur:

- „Au plecat la vânătoare, Domn, Domn, să-nălțăm/ Să vâneze căprioare, Domn, Domn...” - ai vânat și căprioare, dom’ vânător?

Știu: ofițerașul a fost vânător. De munte, îi zice. Vânătorii de munte sânt vânătorii care vânează prin munți - și poartă beretă. Pe la noi nu sânt munți - de aceea nu poartă el beretă și a fost vărsat la asta - așa am auzit. Vărsat este atunci când, după ce lupti bine-bine, în Munții Crimeii, după ce ești grav-rănit, după ce te duce la spital și-ți taie o mână - te ia și te varsă. Ba nu: mai întâi te trimite la vatră și, după un timp, te ia de pe vatră și te varsă. La asta. Adică la Mana noastră, prin Codru, cu soldați bătrâni - dar tot la vânătoare; sau abia acum la vânătoare-de.

Ofițerașul nu mai contenește de dat din cap că da, da, da - deasupra câinii cu ceai. Într-un târziu se oprește și arată două degete.

Eu am văzut degetele - atât;

Mătușa Domnica a văzut degetele: își face cruce, își acoperă și mai mult obrazul cu broboada ei neagră - nu-ți mai dai seama dacă plânge, pe dedesupt, ori se doar roagă;

Mama n-a văzut;

Tata a văzut - dă pe gât stacanul; și-l umple iar.

- Dumneavoastră ați fost la ei, îi cunoașteți, zice ofițerașul. De ce-i trimit aici? Doar știu - sau ar trebui să știe - că, degeaba: nouăzeci la sută din ei se predau...

- Așa calculează și ei - și constată că e... rentabil. E o oarecare

deosebire între suta-la-sută românească - să zicem: o sută - și suta-la-sută rusească: de la zece mii în sus. Calculează și dumneata, ai să ajungi la aceeași concluzie!

- De acord, de acord, ei sânt de zece ori mai mulți decât noi - dar omu-i om - unic...

- S-o credem noi!, dă tata din mână, cu lehamite. Ei altceva cred - după învățătura tătarască: un om - nimic! Îl strivești uite-așa, cu călcâiul, ca pe-un muc de țigară - altul la rând! Alții! Davai, Davai! Vperiod, uraaa!

- Sșșșt, că ne-aud oamenii, face mama.

- Ce, Grabenko-i om? O fi fost, când l-a făcut mă-sa...

- Și tu, acum... Vorbește mai cu perdea...

- Ziceam că, de vreo lună, nu toți se predau, ca astă vară, unii mai rezistă..., continuă ofițerașul, ținându-și mâneca în mână. Unii, da - dar ce folos? Rezistă... în inima pădurii, în râpi, în peșteri, departe de orice obiectiv - de ce-i trimit la moarte sigură?

- De ce! pufnește tata. De-aia!

- Doar așa: de-aia, zâmbește trist ofițerul. De acord: și șefii noștri au făcut... și mai fac unele greșeli - să nu intrăm în amănunte - dar la ei... Ai zice că-i tactică, nu greșală - știți ce hărți aveau cei de azi?

- Presupună... zona Odorhei, pe care au confundat-o cu Orhei - ce contează o abatere de 2-300 de kilometri, când ei lucrează cu miile de verste... Nici n-or fi auzit că Odorheiul acela e în Ardealul de Nord și că l-au luat Ungurii acum trei ani...

- Mai rău, zice ofițerașul. O abatere de peste 700 de kilometri. Trebuia să fie parașutați în zona Zvolen, în Cehoslovacia...

- Fosta Cehoslovacie... - ce-ți spun eu! Rusul zice: *Vseo ravno!*

- Adică?

- Adică... oriunde, nu contează, contează să fie înainte, *vperiod...*

- Bine, dar totuși...

- Nu-nțelegi, domnule locotenent, că Rușii nu gândesc cu bine-dar-totuși? Că ei gândesc altfel? Ei nu-s de pe pământul ăsta, au picat din lună - sau noi am picat, dracu să ne ia... I-au trimis... ca să-i trimită! Aveau ei plan de trimiteri! Că, pe aerodrom li s-au încurcat hărțile; sau avioanele - ei și? Vperiod, uraaa!

- Sșșșt!, își zice mama rolul ei de șâșâitoare.

- De asta cei de săptămâna trecută purtau hărți cu Prusia Orientală? Așa cred ei că au să câștige războiul?

Tata îl bate pe umăr, îi face semn să-și apropie urechea de gura lui. Și-i spune în șoaptă - dar tare:

- Așa! Chiar așa! Cu nimereala - dar cu numărul! Cu tăvălugul!

Îi doare-n cur de oameni, unde noi numărăm cu omul, ei numără cu divizia - divizia rusească, să ne-nțelegem! Eh, Rușii, ce popor!... - dă din mână, nu se înțelege dacă e admirație sau lehamite. Hai să bem! Ca să uităm - „Căci ea, uitareaaaaarea...” - însă tata numai atâta mai știe din romanță sau ce-o fi.

Mama îl privește, negru; îi tot face semne: să nu mai bea, să nu mai cânte, să nu mai vorbească tare - dacă n-ar vorbi deloc, ar fi și mai bine... Tata ridică din umeri.

- Ziceați că ați vânat și... căprioare? De tot, de tot?

Ofițerul încuviințează din cap, rar.

- Cine: marele-român Bohdan Tarasovici Grabenko?

Ofițerul dă din cap că da, el.

- Ca de obicei: după ce... căprioarele au venit, singure-singurele, să-i mănânce din palme grăunțe de plumb?

- Numai una, șoptește, găjâie ofițerul. Cealaltă avea un glonte în coloana vertebrală, a zis că tot e netransportabilă...

- A zis ea că-i netransportabilă? Ea, Rusoaica? Cum se zice, în rusește, la netransportabil?

- Nu știu, nu ea a zis. Ea n-a zis nimic, el a zis că ea ar fi zis... Că tot degeaba, ce să ne mai ostenim... Așa a zis șeful... Dar și mie: doi băieți... Cu unul am făcut Kerciul, Maikopul... A scăpat de Stalingrad și uite unde i-a fost dat să moară...

- Dumnezeu să-i hodiească pe toți, pe băieți și pe fete!, zice tata și bea din sticlă - apoi se răsuțește către Grabenko, adineauri intrat din nou: și zi așa, rusnacule: ai mai împușcat o Rusoaică!

- Nu Rusoaică - bolșevică, bolșevicule!, râde jandarmul.

- Ai căutat-o bine? Nu era Ucraineancă de-a ta, hoholule?

- Pentru mine nu există nici Ruși, nici Ucraineni...

- Ce spui tu, străine!?

Ofițerul izbucnește în râs. Grabenko se uită la el, încruntat, furios și în același timp, umil.

- Nu te jura, te cred, te cred!, continuă tata. Pentru cizmele cu care ți-ai încălțat capul, oamenii se împart, curat, în bolșevici și antibolșevici - cale de mijloc nu există!

- Vezi c-ai învățat lecția, bolșevicule?!, rânjește bivolul de Grabenko. Ce,-ți pare rău că azi n-ai avut cu cine să faci pe tălmaciul? Las', că mai pun eu laba și pe alți parașutiști, te chem să-mi traduci...

- Nu ție, rusnacule!, zice tata. Lor să le traduc ce ordine am primit, direct de la Moscova...

- Vezi c-ai învățat lecția, dom' uciteli? O continuăm noi altădată, acum să mergem, dom' locotinent, ne-au venit săniile... și scuzați

deranju', conia... - se înclină în direcția mamei.

- Nici nu te băgasem în seamă, zice mama, fără să se uite la el. Dacă te ascunzi sub căciulă - și-n casă la dumneata stai cu cușma pe cap? Și soția ce zice, te suportă, așa, încușmat?

- Scuzați, conia, eram pe plecate... - șeful își scoate, prelins, căciula. Și hai, dom'locotinent! Săru'mâna, conia...

- Călătorie sprincenată și salutări soției, zice mama. Mai are vată pentru uz personal, mai are?

- Asta-i, că nu prea... Dar lăsați, că mai trec eu...

- De ce să mai treci? Pui laba pe-o bolșevică, o aduci înapoi, eu îi dau vata, dumneata o împuști frumos, îi dai vata, i-o dai soției...

- Șșșșș'... - acum tata joacă rolul cumintelui, al șășătorului.

- Ce, nu-i așa? se răstește mama la tata.

- Lăsați, conia, că n-a fost chiar așa - hai odată, dom' locotinent!

- Du-te, dom' locotenent, zice tata. Ori n-ai auzit ordinul plutonierului? Execută-l pe loc, altfel se trezește pe dată marele român din mititelul hahol...

Grabenko molfăie, mormăie, grohăie - și pleacă. Ducă-se.

Tata îi și indică, din urmă, direcția: drept înainte,-n mă-sa.

Mai târziu, mult mai târziu, tata:

- Când am făcut școala din Mana, am avut nevoie la un moment dat de mai mulți cărauși decât erau căruțași în sat la noi și mi-a trimis el din altă parte. Pe oameni i-am plătit, lui i-am mulțumit... - atâta i-a trebuit! N-am mai putut scăpa de el! Era doritor de... discuții intelectuale... Sau măcar să steie el de vorbă cu intelectualii... Îi spuneam: Domnule șef, învățătorul de țară e tot un fel de țaran, dacă vrei intelectuali, du-te la târg, acolo stai de vorbă cu pretorul, cu prefectul... Maică-ta nu-l putea deloc suferi - și i-o și spunea de la obraz. Dar el - dacă n-avea obraz... În '40 s-a refugiat printre primii, am aflat că, în '41, după liberare, printre primii s-a întors - c-așa-i jandarmul: mereu la datorie... În '43, când mi-au dat drumul din lagăr, de la Slobozia, deși am fost imediat reintegrat în învățământ, trebuia să mă prezint, săptămânal, la post, la Vatici, să semnez de prezență - normal: eram în război, eu fost prizonier-sovietic, frontul dădea înapoi, Rușii trimiteau parașutiști... Numai că, dacă aș fi fost cu adevărat periculos pentru siguranța statului, Siguranța aceea m-ar fi păstrat în... siguranță, în lagăr, în închisoare, nu? Așa gândeau cu toții și cu toții mă considerau ceea ce și eram: victimă a sovieticilor. Toți - în afară de „prietenu” meu, partener de discuții intelectuale... plutonierul de jandarmi Grabenko... El era convins că fusesem trimis cu misiune, de la Moscova... La post trebuia să mă prezint, săptămânal, timp de două

luni - el m-a chemat, în continuare, până la plecarea în refugiu; când să mă duc la mama, la Ciocâlteni, apoi la socri, la Chiștelnița, întâi m-a amânat; apoi m-a... însoțit - pe cheltuiala mea - că, cică așa avea ordin-verbal. Verifică-l, ordinul acela, apără-te, dacă ai cu ce... Când punea mâna pe câte un parașutist, mă chema la Vatici, să fac pe dolmecerul... M-am dus o dată, de două ori - a treia, nu. Vine el la Mana:

«De ce nu execuți ordinul, dom' director?»

Îi răspund că nu sunt sub ordinele lui, apoi el știe mult mai bine rusește, doar e rus - și nici nu mă simțeam obligat...

«Ți-e frică să nu te dovedesc», zice el.

Îi spun că n-are cu ce mă „dovedi”: întâi mă cernuse Gestapoul; după aceea SSI-ul, după aceea Siguranța - dacă ar fi fost ceva de găsit, ar fi găsit ei, nu l-ar fi așteptat pe șeful de post din Vatici... El însă nu și nu, că el vrea să știe - din gura mea! - care era „șmecheria” Rușilor care trimiteau la noi parașutiști cu hărți de la mama dracului, din Slovacia, din Prusia...; că trebuie să fie o „strategie de-a lor, bolșevică”... Zic:

«Strategie? Vrei să spui: tragedie - asta, da...»

Și-i spun ce credeam eu, din câte știam: Rușii trimit parașutiști - așa, ca să-i trimită... Nu mă credea, mă pândeau: când organiza „vânători” prin împrejurimi, făcea el cum făcea și aducea „vânatul” la Mana, în curtea școlii: doar-doar m-oi da de gol, că sunt trimis de sovietici, cu misie...

Zice tata, în continuare - și mult mai târziu, cu un an-doi înainte de a se prăpădi:

- Cum e și istoria asta făcută! Sau: cum o face geografia - sau dracul, de când Dumnezeu se scobește-n nas și doarme... Prin '62, cred, mă întorceam de la tine, din Bărăgan, trebuia să schimb la Brașov, am intrat la restaurant, să mănânc ceva cald - de cine dau acolo? De Grabenko! Bem un păhărel, el îmi spune că tocmai se pensionase... Îi povestesc și eu prin ce trecusem în acești douăzeci de ani: refugiul, fugile prin păduri, din toamna lui '44, „repatrierea” de care scăpasem, arestarea noastră din '49, ale tale, din '52, apoi cea din '56 - în fine, îi spun că tocmai de la tine, din Bărăgan, mă întorceam, acolo ai domiciliu obligatoriu, după închisoare...

Grabenko mă asculta cu mare atenție - îl interesa. Poate că mai târziu m-am gândit, nu atunci, pe loc: îl interesa, nu ca pe cineva care nu știe și vrea să știe, dar ca pe cineva care știe și vrea să știe... în cunoștință de cauză, așa ceva...

- A-ha... - zic.

- Ei, da, face tata: a-ha... Deci, Grabenko mă ascultă și dă din cap.

A aprobare - adică nu - și a compătimire... Zice, la un moment dat:

«De ce nu m-ai căutat, măi frate? Ți-aș fi dat o mână de ajutor.»

«Ce ajutor - nimeni nu mă mai putea ajuta...», zic.

El însă o ținea pe-a lui, că de ce nu l-am căutat, de ce...

«De-abia scăpasem de dumneata!», zic și râd. «Să te caut, eu?»

«Păi, dacă știam ce necazuri ai, îți dădeam recomandare pecumcă!»

«Pecumcă - ce?», întreb.

«Pecumcă în timpul războiului criminal antisovietic ai activat puternic în spatele frontului...»

M-am înecat cu mâncarea:

«Ce-am făcut eu? Rezistat? Care front? Dar n-am făcut nimic în spatele niciunui front!»

«Lasă, dom' director», zice Grabenko și mă bate pe umăr, «păi unde eram eu, când cu partizanii sovietici: nu în miezul problemei?»

«În miezul... Care miez?»

«În miez, ce să mai discutăm! Îți dădeam recomandare, pecumcă erai în legătură cu ei!»

Mă uit lung la el, să-mi dau seama dacă glumește - nu părea să fi devenit mai glumeț între timp - zic:

«Eram, eu, în legătură cu..? Ai avut dosarul meu în mână, nu se poate să nu-ți fi dat seama că n-aveam nici o legătură...»

«Lasă, dom' director, că eu nu mă refer la ce-a fost în realitatea reală - că, de-ai fi fost în legătură cu partizanii sovietici, acum nu te-ar fi regulat aștia atâta, ai fi căpătat decorații și-o funcție mare de tot, măcar la regiune, dacă nu la minister - eu vorbesc de recomandare: ți-aș fi dat-o pe loc, pecumcă ai activat puternic în ilegaliat, pentru sovietici - asta, așa, c-am fost noi buni prieteni...»

«Ce să zic: buuuuni...»

«Ce, nu? N-am discutat noi, ca între intelectuali, de câte și mai câte? Dacă m-ai fi căutat, ți-aș fi dat recomandarea - cine să verifice? Ce? Păi, măi tovarășu', dacă eu ziceam că-i albă, albă rămânea! Cum ziceam eu!»

«Și de ce, mă rog, rămânea cum ziceai dumneata?»

«Cum, de ce?!» se miră Grabenko. «Păi nu eram eu în legătură cu ei - acolo?»

- A-ha, zic. Care acolo - acolo; care ei - ei, parașutiștii; legătura - indestructibilă: glonte... Ce drăgălaș, acest Grabenko...

- Drăgălașul era și-nainte zdravăn, bine-hrănit - dar acum arăta îndopat, îngrășat, gata de tăiere - porcul! Noroc că-mi venise trenul, „discuția ca între intelectuali” a rămas aici. Dar chiar dacă aș mai fi

rămas, tot nu l-aş fi întrebat cu cine era el în legătură... Îmi va fi fost şi ceva frică. Oricum, să zicem că n-aveam eu chef să mă întind la discuţii-prietenesti cu un colonel-de, fie el şi la pensie...

- Deci, colonel. De Secu, bine-nţeles.

- Aşa zicea el: «Am ieşit la pensie cu grad de colonel.» Poate se lăuda - numai că nu te lauzi, în public, cu aşa ceva. Şi nu arăta ca unul care ar fi făcut puşcărie sub comunişti, ca jandarm.

- N-ar fi fost primul care-şi întoarce, dintr-o singură mişcare, tunica - am cunoscut în închisoare câteva exemplare...

- Da, dar aceia, după folosinţă, au fost aruncaţi la închisoare. Nu şi Grabenko. Mama lui de porc! Vasăzică el mă pândeă, mă chinuia, mă trata de bolşevic, de trimis-cu-misie de la Moscova - el! El care, după ce împuşca paraşutiştii... Şi uite-l colonel la ei, la Secu - candela lui de-de-de poliţai până-n măduva sufletului!

- Nu-i rău zis: măduva-sufletului...

- Dar spune şi tu, nu-i strigător la cer: unii s-o tragă, s-o tragă mereu, deşi n-au făcut nici un rău, iar răii să fie totdeauna acolo unde-i profitul!

- Chiar mă gândeam şi mă întrebam: ce ne lipseşte nouă? Uite răspunsul: profitul! Hai să profităm şi noi, păguboşii, de un ce profit, de un orişicâtuşi, nu? Căci şi noi suntem Ro'...

- Să fiţi sănătoşi! Aşa a fost cu Grabenko - îţi place?

Nu prea, nu. Am auzit însă în închisoare de atâţia alţi „întorşi” - mai feroci, ca toţi întorşii care aveau de plătit nişte păcate, prin altele, şi mai grele... - încât nu mă mai mir foarte. Tata râde:

- Ne place, nu ne place, bem-grigore-aghiazmă; jucăm cum ne cântă putoarea de istorie (fata geografiei, cum ar veni). Când pune ea ochii pe câte un popor, pe câte un grup, pe câte un individ, nu-l mai lasă! Îl iubeşte, dar nu-l lasă... Să zici că te pedepseşte pentru vreo faptă rea?; că există un grăunte de logică - în „legica” ei? Da de unde! Când pune ea ochii pe tine...

...Uite, cazul meu: vasăzică Ruşii ocupă Basarabia în iunie '40; să admitem; neplecarea noastră în refugiu a fost pe jumătate nenoroc - dar cealaltă? Ce-a fost jumătatea cealaltă? Acum înţeleg că a fost prostie din aceea pură şi simplă, dar atunci găseam că era *normal* să... nu mă refugiez; că *normal* era să rămân - pe pământul meu, la casa mea, printre ai mei, nu? Ce vină aveam eu - aşa, în general? Îmi şi ziceam: *Mie*, bolşevicii n-or să-mi facă nimica: bogat nu sunt, politică n-am făcut, n-am fost popă, jandarm, prefect - nici măcar revizor şcolar...; nici eu, nici părinţii mei - aşa că ce să aibă comuniştii cu *mine*? Drept, o vreme n-au avut: *mie* nu mi-au făcut nimic. Mă uitam în jur: înalţii

funcționari - ridicați; dar *eu* nu eram înalt-funcționar; proprietarii, capitaliștii, burjuii - ridicați; eu nu intram în aceste categorii. Vine rândul popilor, al călugărilor; vin culacii la rând - ei, aici... Dar mi-am zis că *eu*, mereu *eu* nu mai eram țăran - deci n-aveam cum fi culac...; că *eu* sunt învățător și cum până și bolșevicii au nevoie de învățători, *mie* n-are să mi se întâmple nimica...

Dar nici egoismul meu, nici frica (și ea, a mea), nici aproape-obișnuința nu m-a scăpat de rău. Putoarea, curva pândește, veghează - cum să scape careva?, cum să treacă el ca gâsca prin apa istoriei? Și ce dacă X, Y, Z, niște inși, acolo, n-*au făcut* ceva-cumva împotriva noastră, a maselor, a istoriei, a progresului - într-un cuvânt: a bolșevismului? Dar *au fost* ei ceva-cumva-cineva? Cum așa? *Nu vor fi fost* - dar facem, noi, istoria făcută de masele largi de proletari truditori, *să fi făcut* ceva - înainte; ori *să facă*, în prezent...

- Și tu? Ce-ai făcut?

- Eu n-am avut nevoie să chiar fac, doar să mă aflu, să mă trezesc aflat, uitat - în calea-*facerii*. Dacă auzeam trenul (venind) și aș fi sărit la o parte, aș fi scăpat - de acea dată, de acel tren. Dacă era *cineva care făcea istorie*, atunci: Sapsa *făcea* - ce conta că facerea era desfacere, distrugere, nimicire - lucra el „în sensul istoriei”? Lucra! Și cum: distrugând cărți, ștergînd urmele, răzuind ținerea-de-minte.

Așa că întâlnirea meteoritului cu capul-de-bou-moldovean a avut loc, oricât de neînsemnat era capul acela - al meu... Crezi tu - mai bine: cred eu că, dacă nu-i aruncam lui Sapsa șleapca, nu pățeam nimica?; că, dacă nu se-ntâmpla-ntâmplarea cu Nogaiul și cu Naganul, întâmplarea-istorică m-ar fi nebăgat în seamă?; că, dacă nu strigam, ca un bou: „Trăiască Gutenberg!” istoria m-ar fi cruțat?, ocolit?

- Nu?

- Nu! Numai eu credeam că sunt un nimic, un ins, acolo, pierdut în masele de inși... Istoria ceea altceva credea, iar prin Sapsa mă și condamnase - doar spusese, limpede: «Nu contează că n-ai spus că aș fi jidan împruțit, nu contează că nu m-ai bătut până la sânge, nu contează că n-ai omorît-o pe soră-mea, Roza, că nu l-ai tras de barbă pe tata - contează că ești un învățător de tip burghez, deci reacționar; contează că ești român, deci antisemit - fiindcă toți Românii sunt antisemiți și burjuii reacționari» - punct! Logică? Probe? Să fim serioși, cine s-o tragă pe ea, curva-curvelor, la răspundere?; cine s-o cheme la judecată? Ca și marii criminali din vremea noastră, ea știe să ocolească tribunalele... Nu poți pune mâna pe ea, s-o bagi la Nürnberg... Hătu-i mama ei de... De...

...Vasăzică mă ridică de-acasă, mă duc la *ei*, la Orhei, mă

condamnă... Ei, pentru ce mă condamnă: pentru antisemitism?; pentru deținere de cărți interzise - cele cu „litere românești”?; pentru drapel ascuns? Sau poate pentru că, român fiind, trebuia musai să fiu și burghez și reacționar și dușmănos și...? Ei bine, nu: mă condamnă pentru huliganism, domnule! Pe mine, care... - tatei îi pâlpâie glasul de indignare.

- Dar „huliganismul” ți-a salvat viața.

- Da, poate, însă atunci, pe loc, nu știam. Mă gândeam că, din moment ce NKVD-ul se ocupă de mine, eram... politic, nu? Drapelul românesc, cărțile românești - astea constituiau crimă de... naționalism, nu? Deci politică, acea crimă. Și când colo... Sapaș mi se uită drept în ochi și-mi zice - mă temeam să nu fi înnebunit eu și să mă văd în oglindă - zice Sapaș:

«Ești acuzat de huliganism, ți-ai bătut nevasta, ți-ai alungat copilul...»

Nici n-apuc să mă mir, să protestez, să cer probe, să angajez avocat - eram gata: ras-tuns-frezat! Avocat, apărare, recurs? Să fim serioși, istoria nu se împiedecă în mersul ei înainte... Și-apoi istoria ceea n-are timp - o scrie și Marin Preda, în *Moromeții* lui, ceva cu timpul care nu mai are răbdare... Nu avea. Se grăbea, candela lui de timp... La urma urmei, trebuia să zic mersi că cineva care știa românește îmi spusese ce-i cu mine, fiindcă de la Sapaș sunt dus în alt birou, unde altul de la ei îmi boscorodește pe rusește ceva și mă pune să semnez o hârtie rusească. Și o semnez, domnule! De ce nu?!, vorba înțelepciunii poporului. Ei și dac-aș fi înțeles ce spune Rusul, ce spune hârtia aceea, în rusește? S-ar fi schimbat ceva? M-ar fi liberat?

Buuun - bună să-mi fie mie inima... De la Orhei sunt trimis la Balta, în Ucraina, acolo era un mare lagăr de triere. Știi că Balta a fost o vreme, după 1924, capitală de... republică!

- Autonomia? Maldaviniascî?

- Așa cum zici... Pe-acolo-s mulți moldoveni de-ai noștri: unul era comisar, sau ceva mai mărișor, cu lagărul - el mi-a spus în românește că sunt de drept-comun - o știam de la Sapaș al meu, dar parcă tot nu-mi venea să cred... Dau de câțiva cunoscuți - care-mi spun că am avut noroc chior: ei, pentru mult mai puțin - ba chiar pentru nimic - fuseseră potcoviți cu zece, cu cincisprezece ani, dar la politici...

Sigur, mai târziu aveam să accept: istoria ceea, prin Sapaș, fuse-se gentilă cu mine, îmi dăduse... Îmi făcuse..., în fine, îmi dăruise ceva - însă o vreme am fost cu totul nefericit; și rușinat: cum adică, eu, învățător, educator - și huligan? Din acel moment nici n-a mai spus colegilor de vagon, de lagăr pentru ce anume fusesem condamnat și la

cât; nici nu era nevoie, în lagăr ești ceea ce zici tu despre tine că ești, nu ceea ce zic gardienii, cei de la grefă că ai fi...

Buuun... Deci, istoria cu pricina mă pune pe tren și mă trimite, deocamdată, la Vologda, la „mănăstire” - alt centru de triere; de acolo ajung la Belomorkanal; de acolo la Uhta; după aceea - războiul începuse demultisor, dar noi am aflat mult mai târziu - la Arhanghelsk, la descărcat vapoare englezești: lăzi cu ceva greu, de bună seamă, armament... După aceea, o raită prin taiga, la tăiat pădure... Numai că istoria, fata-ceea nu m-a uitat... Într-o zi îl trimite pe alt Sapșa care mă anunță că am fost amnistiat de restul condamnării și mi se acordă cinste-de-onoare de a fi înrolat în glorioasa Armată Roșie!

Între timp învățasem oleacă de rusască: înțelesesem ce spunea Sapșa din taigă - dar cu priceperea stăteam prost: de acord, amnistie; de acord, reducere de pedeapsă - dar Armată Roșie? Că eram de drept comun, ori politic, tot nu meritam... onoarea. A, mi se acorda? Ce pacoste pe capul meu, al huliganului! Noroc că n-am avut timp să-mi pun întrebările astea, în zece minute lăsasem pe jos zdrențele de deținut și îmbrăcasem uniforma de *krasnoarmeieț*!

Ne ia pe vreo sută din acel lagăr, pe vreo mie din complex, ne duce... mai jos, la căldură, undeva prin Kazahstan - unde anume? Vorba Basarabeanului: nu ț-oi spune... Acolo dăm de alte mii de... bandiți, dușmani, huligani, naționaliști, deveniți peste noapte bravi-apărători ai Patriei noastre Sovietice, ai sfântului - nostru - pământ... sovietic... Mă mir cu glas tare față de un „camarad de arme”, un Ungur: «Bine, dar cum de ne-au transformat în... contrariul?» «Ține-ți gura, altfel te transformă în contrariul contrariului !», zice Ungurul.

Buuun... Ți-am povestit cum a fost cu „frontul”, cum se desfășurau, dragă-doamne, atacurile rusești... N-am avut timp să-mi fie milă de Ruși, în unitățile noastre numai comandanții și politrucii erau ruși - însă, mai târziu, în lagăr, la Slobozia am aflat că și unitățile lor erau trimise la abator tot ca noi, ne-rușii... Să zicem că m-am mirat, văzînd cum bravii ostași ai Armatei Roșii - care eram noi - de cum s-au îndepărtat de propriile poziții (plecînd la atac cam ca la Grivița, cu un știc de un metru la arma de doi și strigînd: «Uraaaa!»), de cum s-au asigurat că Nemții nu-și schimbaseră obiceiul de ieri, că și de data asta artileria lor începuse a trage imediat în spatele nostru, ca să ne izoleze, i-au împușcat pe comisari și au ridicat mâinile. Și așa, cu mâinile-n sus - în viața mea n-am ținut mâinile ridicate mai cu plăcere - i-am așteptat pe Nemți să vină, să-și ieie marfa în primire. Cum spun: nu m-am mirat foarte tare de... patriotismul-sovietic al nostru, doar eram cu toții neruși: Polonezi, Finlandezi, Baltici, Unguri, Români... M-a mirat însă

tratamentul pe care l-am avut de la Nemți... Niște porci și, la urma urmei, niște proști!

Buuun... Cum ar veni: noi suferim din pricina Rusului, dușmanul tău și tu - care, în plus, ești aliatul nostru, al Românilor... Ca niște porci s-au purtat Nemții cu noi - mai cu seamă cu bieții Polonezi.

Să zicem că eu am avut un noroc chior: la o etapă, să mă aflu pe lângă un feldwebel mai bătrân, un sas de pe la Sibiu; să nu mă pedepsească pentru că vorbesc neîntrebat; să-l fac praf cu turuiala, în jumătatea de franceză, în sfertul de latină (restul în românește), așa a aflat că sunt român; să mă scoată din convoi, să cheme un ofițer - dar tot sas de-al lui... Când am văzut coloana plecând fără mine, am știut c-am scăpat. Așa că, în loc să fiu trimis în Apus, în Germania, cu ceilalți prizonieri, am fost coborât spre România. Sin-gur! Le spuseseam Sașilor că mai sunt Români în convoi, și-au notat, dar... n-au făcut nimic, după cum am constatat în lagăr la Slobozia...

Buuun... Cum Nemții se purtasera corect cu mine, mi-am zis că, de cum ajung la România mea... Nu mă așteptam eu la flori și la fanfară-n-gară, dar nici departe... În gară la Cernăuți Nemții mă predau Românilor... Când văd uniformă românească - chit că era jandarmerească - îmi dau lacrimile, mă apropiu cu mâinile întinse, gata să îmbrățișez un frate... Ofițerul de jandarmi:

«'Rea-ai al dracu' să fii dă bolșevic!» - și-mi arde o pereche de palme și-mi ordonă să iau poziție de drepti...

Și nu mă mai scoate din „bolșevic”. Mă duce la ei, într-un birou, începe ancheta:

«În ce scop ai fost trimis? Spionaj? Sabotaj?»

Le-am spus, le-am re-spus ce se întâmplase cu mine - nimic. Mi-au pus cătușe. Cu cătușe m-au transportat până la dracu-n Bărăgan, la Slobozia-Veselă - în Lagărul de prizonieri nr. 1. Ca, firește, și prizonier și sovietic... Două luni de interogatoriu. Îi rugam să culeagă informații din satul meu, unde aveam mamă, frate, veri, unchi; din Mana, unde fusesem învățător și unde-mi erau nevasta și copilul; de la școala Normală din Orhei, unde învățasem; de la Inspectoratul școlar... - nimic. Că ei nu-s „la dispoziția” mea... Că, mai întâi, să le spun eu lor a-de-vă-rul! Și ce rău le-a părut, până la urmă, că adevărul acela s-a dovedit a fi cel de la bun început. Dar ți-ai găsit să rostească vreun cuvânt de scuză, măcar de părere de rău... Nimic! Ba, când m-am liberat, unul din ăsta - mă ura, de parcă i-aș fi pohtit ibovnica - zice:

«Lasă, că până la urmă tot punem laba pe tine și te-nfundăm!»

Că mă înfundă!, nu că au să afle adevărul-adevărat... Așa am fost eu primit în țara mea...

Tata râde, nechează galben. Știu că vine ceva și mai neplăcut:

- Dacă nu m-ar fi bătut... Nu-i vorba de durere, dă-o dracului, nu durerea m-a durut... În afară de... încăierarea din școală, cu Tătarul și de ceea ce a urmat - să zicem că pe aceea o căutasem - nici un Rus nu m-a atins. Nici măcar o palmă n-am primit de la vreunul cu uniformă - ciomege, picioare încasam, la lucru, de la gardieni, de la brigadieri, dar nici un porc de enkavedist nu mi-a dat măcar o palmă...

- Nici nu era nevoie, zic.

- Asta, da. Nu te omora frigul, munca, foamea? Și-apoi ăștia, uni-formații ne considerau pe noi, deținuții, ne-oameni, ce să se mai oste-nească ei - tot n-am fi scăpat de moarte... Și uite: în România mea, Românii mei... Și-mi ziceau: «Basarabeanule!», ca și cum mi-ar fi spus: «neomule!»; ori: «spionule!». În lagăr, fiind un caz, eram băgat la ofițeri. Pe nici un prizonier ofițer nu l-au bătut - pe mine, da. Fiindcă eram... basarabean! Ca și cum noi, Basarabenii, i-am fi cedat, dat, dăruit Rușilor pe ei, pe Regățeni, cu tot cu Regatul lor! Domnule! Atunci mi-am zis că prostia omenească n-are granițe, că nu contează limba în care prostul rage, înjură - ba chiar prostia Românului e mai...

- Te ascult, zic. Deci, prostia Românului e...

- ...Spre deosebire de a Rusului - care-i... precum țara: nesfârșită; cât vezi cu ochii; jumătate de glob pământesc... Spre deosebire de prostia Neamțului: în colțuri, cubică, bine gospodărită, ai crede o mașinărie de-a lor - nemțească... Prostia noastră națională e, cum să spun eu: proastă, gălăgioasă, mărunță... Românul vrea să se dea drept un cocoș falnic, plin de pene, de țânțosenie - când, în realitate, e un căcăcea; un tiriplic; un mai-mult-decât-nimic, un fel de vrăbioieluț, jumulit și de-râs... Atunci mi-am zis că prostia-națională e un fel de calitate, domnule! Popor mare e acela în stare de tâmpenii mari, de idioțenii monumentale, de prostii istorice - și cum, după cum bine știi, în capul meu istoria e fiica geografiei, îmi spun că o mare, o zdravănă, o falnică dobitocie are nevoie de... spațiu-vital, de sute de mii, de milioane de kilometri pătrați, ca să se exprime, să se manifeste - or Românul, neam-prost, rămâne și în prostie mărunț, meschin, tâmpit pe centimetru pătrat, neghiob în băătăura lui personală, nătâng în satul lui.

- Te ascult, te ascult - deci, prostia-la-Români...

- Bun! Ne oprim aici cu teoriile, că cine știe ce mai zic - ziceam doar atât: atunci când s-au hotărât să se informeze și să adune dovezi, frații mei români au fost taaaare dezamăgiți: cum așa: suspectul nu e vinovat?

(Una dintre dovezile adunate - dar nu de ei, ci de noi, de mama și de bunica - se află la mine, cu mine, în exil: o fotografie care-l prezintă

pe tata în uniformă militară românească, în timpul unei concentrări, dinainte de Cedarea Basarabiei, se înțelege. Pe verso, în sensul lungimii, scrisul tatei:

„Chișinău, Februarie 1940, E.Goma”.

Pe lățime, peste scrisul tatei, un alt scris - un text ceva mai lung:

„Se adeverește de noi, parohul din satul Mana, j. Orhei precum că persoana fotografiată pe contra pagină cu adevărat este învățătorul din satul Mana j. Orhei GOMA EUFIMIE, pentru de ce și semnăm și aplicăm sigiliul Bisericii parohiale. Paroh pr. Gh. Dodon 3 martie 1943”.)

- Bun! În cele din urmă, Românașii îmi dau drumul din lagăr, după nouă luni - au avut nevoie de cât are nevoie un copil, ca să... a, nu ca să priceapă: Românul pricepe repede, pricepe fulgerător, dar nu vrea să accepte că... a priceput altceva...

În fine, uite-mă acasă... Dar is-to-ri-a, prin al ei jandarm, veghează... Bun!, scap și de Grabenko, din martie '44, când ne-am refugiat în Ardeal - numai că aici începe o altă poveste: cât am fost cu Nemții, adică până la 23 august '44, Ardelenii ne considerau pe noi, refugiații, un fel de dezertori, în mod sigur invadatori - nu dădusem peste ei, să le mâncăm pita? După 23 august '44, când n-am mai fost cu Nemții, Ardelenii au început să ne considere... prea anti-ruși - fiindcă ei voiau Ardealul, și cine ar fi urmat să-l ia de la Unguri și să li-l dea mură-n gură?: Rușii... Însă pentru că viața devine și mai pe dos, din doar sucită cum era: Ardelenii ne zic nouă: „bolșevici”, „oameni ai Rușilor”, trimiși înainte, să pregătească terenul... întru cucerirea întregului Ardeal... Da, dar jandarmii români aveau altă părere: ei ne considerau... din contra: antisovietici - dovadă: fugisem de regimul comunist sovietic! Și, ca să nu mai fugim și mai încolo, ne vânează prin păduri - cu ajutorul prețios al ciobanului român, cel cu miorița și cu vânzarea de frate, ne predau Rușilor, să facă ei borș din noi, ei să ne... repatrieze în Siberia... Dar la atâta ne-noroc, nu strică și un strop de noroc - din acela pe care și-l face omul, cu mâinile lui... Așa ni l-am făcut noi doi, băiete, în lagăr, la Sighișoara, în primăvara lui '45: tu îmi țineai lanterna și tira, eu o... nășteam pe maică-ta; apoi pe tine - în altă-parte... Și am scăpat de „repatriere”!

Dar nu de bănuială. Autoritățile ne pândesc, ne iau periodic, ne mai sperie, ne mai întreabă dacă nu ne-am răzgândit (cu repatrierea)... Noi... ne vedeam de antisovietismul, de anticomunismul nostru, ca unii care cunoscusem pe pielea noastră socialismul-sovietic și fugisem de el - dar localnicii ne tratează, în continuare, pe noi de filo-sovietici, însă ei, marii patrioți ardeleni lucrează bot în bot cu Rușii; ei, marii

anticomuniști ardeleni intră în partidul comunist și lucrează - conștiincios, ca Ardeleanul - la consolidarea comunismului în România. Dar suspecti tot noi rămânem! Tot noi, refugiații - care nu intrăm în partid, nici în Miliție, nici în Securitate! Și, culmea obrazniciei: le mai și povestim ce-am pățit noi, în trecutul nostru, de la Ruși. Și-i mai și avertizăm:

«Atenție: trecutul nostru - viitorul vostru!»

În '49, la Buia, în primele două zile după povestea cu grenada aruncată în ședința lor, de partid, de la școală, maică-ta și cu mine devenim suspecti: cum de pe noi nu ne arestaseră, când «au ridicat tot satul»?; după ce suntem liberați - eu fiind ultimul și mult timp după penultimul - iarăși suntem suspecti: de ce ne-au ținut pe noi atâta - decât dacă sântem oamenii Securității! - asta mai zic și eu judecată sănătoasă de ardelean sănătos!

Cum o dai - nu-i bine. Sau cum zic ei, Ardelenii: nicicum!

Ridic din umeri. Din cap, încuviințez. Pe acestea le știu bine, le-am trăit din plin - eram deja mare.

- Ai să vezi, continuă tata, râzînd, că dacă are să se întâmple minunea să fie liberată România de comuniști - am spus: liberată, adică tot alții or s-o libereze, că Românii... vai de geanta lor tricoloră - noi, o să fim, în continuare, suspecti. O dată în ochii Basarabenilor care nu s-au refugiat în '44: plecînd noi în refugiu, nu-i părăsisem? nu-i trădasem? - trebuia să rămânem acolo, să-mpărțim cu ei și binele și răul... A doua oară, în ochii ne-basarabenilor: cum așa: basarabeni și mai ardeam gazul „la ei, în România”? , încă nu ne „repatriaseră” Rușii? „La noi, în Rusia”? Sau, de-a dreptul „la noi, în Siberia”?

De ce așa? Ei, de ce - păi nu suntem noi, toți Basarabeni, oamenii Rușilor? Comuniști din convingere? Ne-patrioți români? Cum altfel! noi, agenți ai Rușilor! Îți place?

Nu. Nu-mi place.

Din nefericire - sau din fericire - tata a murit în '67. N-a apucat... liberarea României, deci a fost scutit de încă un prilej de suspiciune. Din nefericire, România nu s-a liberat (nu este vorba de reflexivul: s-a, pe sine, se - ci de... impersonal). Dar Românii nu au nevoie ca România să se (impersonal) libereze, pentru ca să caute, să găsească suspecti, vinovați de propria-le nenorocire. Dar nu fac un efort mărunț (pentru alții!): să-i caute pe vinovați dinaintea lor, deasupra lor (în piramida cu pricina), și să-i arate pe cei care-i umilesc, înfometează, țin, mențin în genunchi, în patru labe... Nu, ei îi caută pe „vinovați”, după înțeleptul obicei al robului din tată-n fiu, printre cei de-alături...

Aceștia sânt suspectii, sânt „străinii” (o nuanță: „nu-i de-al nos-

tru”; „nu simte românește”...); deci: vinovații! - pentru că, o dată, vorba tatei: „cunoscuseră”, mult înainte, nenorocirea dinspre Răsărit, iar a doua oară: de-a dreptul periculoși: cum îndrăznesc ei, niște... rusificați, să se ridice în două picioare, în mijlocul Bărăganului de patru-labe neaoșe (acestea daco-romane!) și să strige că-i doare? - ce, parcă numai pe ei îi doare lovitura de ciomag ori de gârbaci?, pe toți ne doare, dar nu mai facem atâta caz - apoi noi suntem Români, măi frate: rezistenți, nu există alt neam care să reziste mai mult și mai tăcut și mai cuminte, la... ce-o fi - apoi povestea cu apa care trece, pietrele... român... O să vedem noi, peste veacuri, ce mai rămâne din cei care ne-au tot lovit, ne-au tot umilit, ne-au tot dat la cap: nimic!, câtă-frunză-câtă-iarbă - toți-o-apă-și-un-pământ! Pe când noi... E-hei, căci Românul are șapte vieți (în pieptu-i de aramă): oricât l-ar strivi strivitorii, el nu mișcă, nu crâcnește - astfel supraviețuiește el, Românul...

MINCIUNA BUNĂ

Stau în calidor și aștept să plece neamurile de azi.

Nu sânt neamuri de-ale noastre, sânt de-ale lor, ale dușilor neînțorși. Azi sânt patru femei și un bărbat: mama și nevasta unuia - dintr-un sat; nevasta și fata altuia - din alta sat; bărbatul, frate al altuia, dintr-un al treilea sat i-a adus pe toți cu căruța. Ca să afle despre ridicății lor.

Nu știu care-ce plocioane a adus azi - dar sunt găini și raci, cozonaci și purcel, curcan și pește și poamă și vin.

Stau în calidor, ascult, miros și-mi place să cred ce spune tata. Tata, în salon. Le spune. Ce și cum. Și când.

Stau în calidor, ascult și ce bine ar fi fost să i se spună și mamei, despre el, despre întorsul lui de pe la Balta, cu ani în urmă, când cu ținutul legăturii și cu telegramele femeilor noastre. Numai că atunci erau mulți întorși. Acum, din câte înțeleg, după Geografia României, lecția "Basarabia și Bucovina", un singur om: tata - din atâta omenire ridicată și dusă...

Tata le spune, le spune, le spune - ce le spune? Ce le-o fi spunând tata veniților despre ridicății lor?

- Voi fi fost eu mic, dar tot îmi dădeam seama: îi mințai... - zic eu, mai târziu. Nu numai că-i mințai, dar acceptai și plocioanele... Unde-ți erau principiile: cinste, adevăr?

- N-ai grijă, erau la locul lor, zice tata. Dacă zici că ții minte minte, atunci știi și că maică-ta era tot timpul de față când... îi mințeam. Prezentă era și când primeam plocioanele - nu te-ai întrebat?

- M-am întrebat, am întrebat-o - a zic că are să-mi explice când am să mai cresc.

- Ai crescut, îți explic eu. Vei fi auzit vorbindu-se în casă: când maică-ta umbla să afle de la cei întorși vreo știre despre mine - când și ea căra la plocioane... Știi ce-i spuneau întorșii despre bărbatu-său?

- Că nu te-au întâlnit, nici n-au auzit de tine, de asta plângea mama.

- Nu numai de asta plângea ea... Cei câțiva, puțini, care-i spusese că nu știu nimic despre mine - nu știau și pace bună, mai ales că eu fusesem ridicat la începutul lui ianuarie '41. În iulie, în august mă aflam demult la mama dracului, dincolo de Cercul Polar, or ei erau supraviețuitorii de la Balta - ai auzit ce s-a petrecut acolo, când frontul românesc s-a apropiat...

- Da, câteva mii de oameni, ridicați după declararea războiului, la 22 iunie. Basarabeni...

- Și, după 1 iulie, „suspecți” transnistrieni și nu doar moldoveni, ci și ruși și ucraineni... Cifre... De unde să știm cifrele secrete ale celui mai secret stat din lume? Unii vorbesc de zece mii, alții de cinci-sprezece, alții de peste douăzeci, Dumnezeu știe, că arhivele NKVD-ului n-au ajuns încă la Nürnberg... Arestaseră, după obicei, multă lume, n-aveau cu ce-i transporta din fața frontului și cum n-au vrut să-i lase să cadă în mâinile Românilor, ca să povestească ce-i cu raiul-sovietic și cum funcționează el, au lichidat lagărul: cu mitralierele, cu grenadele, cu tunurile, iar pentru cine încerca să părăsească „zona”: aruncătorul de flăcări...

- Oamenii povestesc, vorbesc ca pe timp de război, dar tu, care-i cunoști pe Ruși: sânt ei în stare de așa ceva? Să-i omoare pe niște nefERICIȚI, doar pentru că nu-i pot transporta?

Tata se uită în altă parte. Pufăie.

- Am înțeles, zic. Ai răspuns: da...

- Am răspuns da, fiindcă știu ceea ce știe toată lumea: „Rusul îți dă cămașa de pe el” - bine, ți-o dă, însă când i se năzare te omoară, te strivește, te face una cu pământul și după aceea își aprinde papirosul și trage din el ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Ei vorbesc de *celovek*, de *celovecestvo* - dar nu știu ce-i aceea, Mongolii i-au învățat pe dos...

- Vrei să le găsești circumstanțe atenuante?

- Nu, dă-i în mă-sa, încerc să explic... Ziceam de Balta... Cu siguranță că Nemții au învățat din mărturiile supraviețuitorilor de la Balta cum să lichideze, ei, Ghetoul din Varșovia - las', c-au învățat olecuță și de la Katjin...

- Totuși, au scăpat mulți...

- Depinde ce înțelegi prin mulți. O sută de supraviețuitori la douăsprezece mii - nici măcar unu la sută? Au scăpat răniții din primul moment, comotonații: peste ei s-au adunat alte trupuri, care i-au apărut... Am aflat asta după întoarcerea mea acasă de la un... infor-mator de-al maică-ti, unul din cei care-i spusese că mă văzuse cu ochii lui, la vreo douăzeci de pași, cum mă rupsese în două o bombă - fiindcă au dat și cu aviația... Nenorocitul! Degeaba scăpase cu viață!

Tata se bate peste gură:

- Ba nu, asta nu trebuie s-o spun - a scăpat, Dumnezeu cu el... La urma urmelor, de la el și de la cei ca el s-a aflat ce anume s-a-ntâmplat în lagărul de triere de la Balta... În ceea ce privește soarta mea... Prin ianuarie '44 mă duc la Orhei, cu maică-ta și, pe când ne aflam într-o prăvălie, ea zice:

«Uite-l pe cutare, din cutare sat - a scăpat de la Balta, când am fost la el, mi-a spus că te-a văzut mort, lângă el...»

O rog să iasă și să mă aștepte afară. Mă apropii de individ, îl salut, îi spun pe nume... El răspunde la salut, dar se uită lung la mine - zic:

«Nu mă mai cunoști?»

El se uită, se uită, clatină din cap, zice:

«Nu. Eu am ținere de minte, când văd un om o dată, nu-l mai uit».

«Înseamnă că pe mine nu m-ai văzut niciodată - altfel m-ai fi ținut minte», zic.

«Cam așa înseamnă», zice.

Îl apuc de mână, îl trag până-n dreptul vitrinei:

«Dar pe femeia de pe trotuar care se uită încoace ai mai văzut-o?»

«Parcă da. Da», zice. «A venit la noi, acum vreo trei ani, să mă-ntrebe de bărbatu-său, învățător în Mana...»

«Și ce i-ai spus?»

«Nu-mi mai aduc aminte...»

«Că bărbatu-său a murit lângă dumneata, rupt în două de-o bombă, în lagărul de la Balta!»

«Așa i-oi fi spus - dar cine ești dumneata de mă anchetezi ca la poliție?»

«Cum, nu mă recunoști? Eu sunt mortul, nene Iancule! Bibicul cel rupt în două de o bombă - lângă dumneata!»

Se face alb. După aceea roșu:

«Să fie într-un ceas bun învierea...», încearcă el s-o dea pe glumă.

«Învierea mă-ti de mincinos!» și îl apuc de guler. «De ce-ai mințit-o pe nevastă-mea, că m-ai văzut mort?»

«N-am mințit-o! O fi fost altul cu numele ăsta...»

«Nu există nici în Mana nici în județul Orhei nici în toată Basarabia un învățător cu numele ăsta», zic.

- Sper că nu l-ai bătut.

- Nu. Și-mi pare rău. Și ce-mi răspunde nenorocitul?! Eu îl întreb:

«De ce-ai spus că m-ai văzut mort, când nu mă știai nici de viu?»

Și el:

«Venise, săraca, tocmai de la Mana, pe jos, cu plocoane - cum s-o las să plece cu mâinile goale? Trebuia să-i spun ceva...»

«Și i-ai spus o minciună - de ce nu i-ai spus o minciună bună?»

«Dacă-i spuneam o minciună bună, doamna ar fi cerut mai mult, mai multe amănunte - de unde? Dar despre un mort nimeni nu-ți cere amănunte - că-i mort, gata!»

- De aceea te-ai hotărât să faci contrariul?

- Nu l-am așteptat pe dobitocul acela, ca să fac, cum zici, contra-

riul. Dar e în firea omului...

- Să mintă? Să spună... neadevărurile necesare? Necesare, da, dar minciuni!

- Minciuna e rea numai atunci când face rău.

- Nu-mi aduc aminte să-i fi învățat pe elevii tăi asta.

- Asta nu se învață la școală - ce, la școală am învățat eu cum se trăiește în lagăr? Cum nu se moare pe front? Cum se supraviețuiește când ai tăi te bat și te țin închis - ca prizonier de război? Și te vânează prin păduri și te vând jăandarilor, ca în balade?

- Orișicâtuși...

- Ei, orișicâtuși, minciuna... încetează de a mai fi un neadevăr, dacă e menită să întrețină speranța, să dea curaj...

- Pe exact aceeași teorie se reazemă și comuniștii când întrețin speranța într-un paradis al proletariatului.

- Ia lasă-mă cu comparații din astea! Și-apoi mai era și ploconul...

- Ei te plăteau, trebuia să le dai ceva - fie și o minciună.

Tata se supără cumplit. Nu pentru că nu-l cred - ci pentru că, la vârsta mea, nu pricep. La vârsta asta și după ce-am trecut și eu prin închisori, prin deportare? Nu mi-o spune, dar așa va fi gândind.

Dau înapoi, spun că numai pentru a... atâta discuția...

Așa, da. Reia. Zice că el, atunci, nu mințea. Fiindcă nu le spunea nimic neadevărat oamenilor care-l căutau.

- Veneau la mine, nu ca afle, dacă da sau ba, al lor mai trăiește - pentru ei, trăia!; veneau, ca să capete confirmarea: da, domnule, e posibil - ba chiar aproape sigur - că al lor trăiește. Acum ai înțeles?

- Acum am înțeles. Și-mi place...

- Îți place, nu-ți place, acum vorbesc de mine. Dacă aș fi refuzat plocoanele, aș fi dat, dintru început, un răspuns: nu. Or, când, ca mine, scapi din ceea ce scăpasem; când, ca mine, te întorci de atât de departe și atât de... adânc (uite: și acum, după douăzeci și ceva de ani, nici vouă nu v-am povestit chiar totul, ca să nu dau impresia că povestesc povești...), cum să nu lași în pace speranța - când, uneori numai ea te mai ține în viață?, ba chiar s-o ajuți să rămână neatinsă, întreagă? Ba chiar s-o crești? La urma urmei, socoteala mea era simplă: dacă eu m-am întors de la Arhanghelsk și de la Uhta - după ce, potrivit martorilor, murisem aici, pisti apa Nistrului, la Balta - de ce să nu se întoarcă toți cei despre care nimeni nu spusese că ar fi murit...? Și-atunci, unde-i minciuna, aici?

Nicăiri.

NUMELE

Calidorul casei din Mana este orientat spre Nord. O întâmplare: dacă învățătorul de taică-meu ar fi găsit alt teren de școală, în altă parte, altfel ar fi fost orientat - calidorul.

Calidorul casei din Mana, chiar orientat exact spre Nord, nu este expus Crivățului - care, cel puțin în Mana, bate dinspre Nord-Est - or, corpul școlii, cel mai lung, mai plin, așezat în echer față de calidor, îl... protejează. Nu numai de vânt. L-a protejat cât a putut.

Calidorul casei din Mana este buricul pământului. Pe aici au trecut potecile de fugă, căile de bejenie, coridoarele de transhumanță, bulevardele de năvălire - cu toatele întretăiate preț de câte un vad - la apa Nistrului. Calidorul nașterii mele (la egală distanță de paralelele 46 și 47 - însă nu chiar 47 - și cam pe unde coboară meridianul 29) a fost un asemenea punct obligatoriu de pasaj pe care un scriitor, mai întâi mediocru pășunist, devenit realist-socialist de-a dreptul prost (Camilar) îl numea: „Poarta Furtunilor”.

Prin acea poartă au trecut, mai la trap, mai la galop - dar mereu dinspre Răsărit spre Apus - toți încălărații deșerturilor și pedestrașii mlaștinilor: Ostro-, Vizi- și Goți curați, Huni și Avari, Slavi și Bulgari, Unguri și Pecenegi și Cumani, Tătari și Cazaci. Și Ruși. Și Sovietici.

Locul nașterii mele a cunoscut, în aproape două mii de ani (spun: „aproape”, fiindcă mă opresc în seara zilei de 21 iunie 1941), o singură mișcare în sens contrar - dinspre Apus către Răsărit: cea a pașnicilor și eternprovizoriilor păstori carpatini, în căutare de pășuni pe malul nordic al Mării Negre, al Mării de Azov, al Caspicei.

Se pare că acestor mergători-împotriva-curentului le datorez numele.

- Tată: de ce ne cheamă: Goma? Își bat copiii joc de mine, îmi zic: Gumă, Cauciuc, Gomos, ba chiar Gomă Sifilitică... Și unii profesori se leagă de numele meu - cei mai drăguți mă întreabă: «Ce nume-i ăsta, că nu-i de-al nostru, românesc?»

- De ce nu le spui că, din economie, ne-am tăiat coada, -escu, fiindcă ne chema Gomescu..?

- Chiar așa: n-ai găsit și tu un nume mai ca lumea, bun de purtat? Tata ridică din umeri, râde:

- Numele nu-i pe găsite. E ca crucea; și ca nevasta: îl porți, îl duci...

- Dar atunci, în lagăr, la Sighișoara, când Rușii ne-au adunat ca să ne... repatrieze-în-țara-lor și tu ai făcut acte false și ne-ai născut, pe

mama și pe mine în altă parte - atunci că tot falsificai hârtii, ai fi putut să ne schimbi și numele...

- Aș fi... Unde mergea mia, ar fi mers și... numele. Numai că nu cunosc un singur basarabean care să-și fi românizat, atunci, numele...

- Cum, nu? Dar...

- Dacă nu mă lași să termin fraza... Spuneam că Basarabenii noștri nu-și românizaseră numele, ci și-l re-românizaseră - fiindcă le fusese rusificat pe timpul țărilor... Dacă aș fi încercat să-l schimb și pe al nostru, aș fi reușit, doar eu mânuiam condeiul... Dar n-am vrut. Ba nu. Drept să-ți spun: nici nu mi-a trecut prin cap. Și, când mi-a trecut, era prea târziu - și a fost mai bine așa. Când ai să te însori, ai să vezi că numele e ca nevasta: cu timpul te înveți tu cu el, se învață el cu tine, fiecare se dă oleacă după celălalt, se modelează unul pe altul... Știau ei ce știau bătrânii Evrei, când considerau că numele noului născut nu e doar o etichetă lipită de fruntea pruncului, ci, în clipa în care îl numeau, îl și făceau să fie! Cred că la asta se referă Ioan, când zice că la început a fost Cuvântul. Cum a făcut Dumnezeu lumea, dacă nu așa? Nu se spune, în *Facere*, că pământul era netocmit și gol? Și că Dumnezeu a zis: «Să se facă cutare! Să fie cutare!» - și s-a făcut, după cuvânt! În fine, începînd din a opta zi, a zis: «Să fie Avram, să fie Iacob, să fie Rașela, să fie... Să fie și Goma, că tot sună el biblic...»

- Deci, zic eu, nu mai întreb cum îl va fi chemat pe primul dintre noi - acum știi: Adam - însă pe al doilea trebuie să-l fi chemat...

- Gomora, cum altfel! râde tata.

- Înseamnă că al nostru e un nume vechi.

- Ca toate numele simple, ușor de pronunțat.

- Ca de pildă Nabucodonosor... Oricum, cu variațiuni de grafie, de pronunție, numele nostru se găsește în Iran, în Egipt, în Africa Neagră - în jurul lacului Tanganika mișună alde: Ugoma, Kigoma, Ngoma (sau N'Goma), există chiar o localitate pe lacul Kivu, cu numele nostru... Ce va fi însemnînd, în limba tanganieză? De nu în... gomeză?

- Vorba Basarabeanului: Nu Ț-oi spune..., râde tata.

- Să lăsăm deocamdată numele la o parte - dar sângele? De unde ne vine?

- Nu Ț-oi spu'... Ba Ț-oi spune! De la inimă!, râde tata, în continuare. De unde să știu, măi băiete! Dacă n-avem hârtii - de la tata încolo eram analfabeți...

- Analfabeți din tată-n fiu, sau analfabetizați? Mă gândesc la anumiți Armeni stabiliți în sate și care au uitat să scrie și să citească în limba lor; la Evreii din Maramureș - cei așezați la sate și deveniți agricultori...

- Nu cred că avem sânge armenesc, ovreesc - deși în chestia asta nimeni nu poate fi sigur. Zic și eu așa, pentru că tot ne-am așternut la vorbă - judecînd tot după nume: nu pare să-și aibă rădăcina pe la ei - oricum, lui bunicu-meu, tatăl tatei, i se zicea în sat: „Țânțarul”.

- Știu. Adică: „Macedoneanul”.

- Ei, asta-i: i se spunea „Țânțarul” fiindcă era macedonean? - numai că în Basarabia nu sunt Macedonenii, oricum, nu sînt porecliți așa, fiindcă vorbesc țâțâit - sau i se zicea „Țânțarul” fiindcă era subțire, ager, înțepător - ca un țânțar? Nu ți-oi spune... Și-apoi: există macedonenii și macedonenii: cei pentru care se ceartă Bulgarii cu Iugoslaviile, vorbesc o limbă slavă și care s-ar chema, după lingviștii de la Belgrad, „limbă macedoneană”, cum după cei de la Kremlin, ai noștri, Basarabeni, ar vorbi o „limbă maldaviniască”...

- Au și o republică... Cu capitala la Skopje...

- Ce, ai noștri n-au? Și republică și capitală? *Maldavskaia Respublica* - cu *stolița* la *Kișiniov*! Mama lor de strâmbători de limbă, de istorie - ce să mai vorbim de geografie!

- Eram la... republicanii macedonenii...

- Ziceam că aceia vorbesc o limbă slavă; nici măcar o limbă - ce să aibă Slavii, ajunși după secolul al VI-lea după Hristos, cu Macedonenii care aveau un regat, după aceea un imperiu cu aproape o mie de ani înainte? Și de care a tremurat lumea - lumea de-atunci?

- Le cam aranjezi... E foarte posibil ca Republica Macedoneană să fie o creație artificială, cu scopuri strict politice, pusă la cale de Tito și de ai lui - dar acopere și o realitate; iar în acea realitate intră și Macedonenii noștri, Aromânii...

- Lasă, bre, nu-mi explica tu rețeta apei calde! Noi vorbeam de limba oficială, de-stat a... cum îi zici tu: Republica Macedoneană - aceea-i limba inventată de Chiril și Metodie...

- N-au inventat o limbă, numai o scriere, limba se vorbea prin „împrejurimi”, pe la Salonic...

- Păi eu ce spun?

- Mda. Da... Pe bunicul meu, pe tatăl tău îl chema Chiril...

- Ei și? Nu e nume slav, e nume curat grecesc, înseamnă domn - nouă ne-a venit prin calendarul creștin - nu prin vine, cu sângele... Am citit eu undeva că se ceartă Bulgarii cu Grecii pe Chiril și Metodie: Bulgarii pretind că cei doi erau bulgari-bulgari, abia descălecați de la Volga - altfel, de unde ar fi știut ei limba... bulgărească?; Grecii o țin că erau greci-greci, de la Salonic...

- Și tu ce zici? Nu se poate să n-ai și tu o teorie...

- Am citit undeva că Chiril și Metodie erau Vlahi curați, de la

Pella! Adică macedoneni - dar aromâni! - de unde concluzia că tot noi, sireacii, i-am alfabetizat, i-am creștinat și pe Slavi...

- E-he, câți i-au creștinat pe Slavi! - și tot..., în fine...

- Întorcându-ne la „Țânțari”: ei au venit înapoi de curând, în ultima sută de ani, după ce Grecii și-au căpătat independența față de Turci și au început să-i taie pe Ovreei lor: Macedonenii și Albanezii - Vlahii și Skipetarii...

- Străbunicul, bunicul tău să fie dintre supraviețuitorii „tăiaților”?

- Nu știu. Dacă ar fi fost așa, am fi păstrat legătura cu triburile stabilite la Predeal și la Lugoj. M-am interesat. Am găsit... numele nostru, dar nu și vreo legătură. Nici un fir. Suntem, ori „pierduți” - fiindcă nu găsești altul cu numele nostru, nici în Basarabia, nici în Moldova întreagă - fie veniți mai demult, mult mai demult...

- Cât de mult-mai-demult?, întreb eu. Cam pe la 335 înainte de Hristos? Odată cu... asta, zi-i pe nume, strămoșului: Alexandru Macedon?

- Dacă nu mă înșeală memoria, olecuță și mai-demult, pe timpul lui Filip al II-lea, tătâne-său!, râde tata, serios. Dacă nu cumva și mai olecuță, când Darius a trecut Dunărea în Basarabia, pe la Isaccea și cum, înainte, îi supusese pe Macedoneni - cei din Macedonia - de ce nu, măcar printre „conducătorii de atelaj”, cum le spune acum, să fi fost un paznic de măgar cu numele nostru...

- Mda. Da-da, zic. Nu-i rău, zic.

- Să-i dăm șahului un telefon - cu aviz - să-l rugăm să caute prin arhive... Dacă aflăm că suntem persani?

- Mai bine scriem scrisori-persane, pentru viitorime, decât să telefonăm... Cine știe ce mai aflăm - și dacă ni se strică jucăria? Ce dracu: suntem noi daco-romani? Curați? Neaoși? Suntem!

- Mie nu mi-ar strica nici o jucărie, zice tata. Să nu le fie cu supărare lui Traian-și-Decebal...

- ... de-jos-și-de-pe-cal...

- ... dar eu nu mă simt fruct al dragostei curate dintre doi bărbați. Sângele meu... dacoroman vine de la Țânțarul de tata, de la mama, o paleacă - am dres eu busuiocul patriotic, însurându-mă cu o româncă Popeasca de maică-ta...

- După tată: Popescu, însă după mamă, greacă - și încă ce fel de greacă, pshi mu...

- Închipuiește-ți, băiete, că știu ce fel de greacă, doar eu sunt prințul-consort - dar nu contează sângele...

- ... peloponeziac, arhipelagic, matrid...

- ... contează numai numele; și cum doar la Greci mai găsești câte

un -escu...

- Papadopouloscu, Anaxagorescu, Hurmuzăchescu, Platonescu, Aristotelescu, Cacavelescu..., recit eu, numărînd pe degete. Dar dacă, urcînd în copacul românverdelui Popescu, până-n vîrf, la Popa cu pricina, aflăm că Sfîntia Sa era ușor sârb? Sau nițel bulgar? Ori, pe ici, pe colea, rus - că, *Slava Bogu*, găsești câtă frunză, câtă iarbă: Popov, Popovici, Popoff, Popenko, Popenciuk - ar mai fi și Popowski, dar mă deranjează terminația poloneză - or fi și polonezi ortodocși?

- Sâââânt, sânt, trei-patru: doi bieloruși și un ucrainean. Și o jumătate de rus...

- Sau Popazian pe armeneste, Popazu pe grecește, Pap în ungurește - să nu uităm: Popete, pre oltene(ș)te...

- Mai bine să nu mai căutăm, mai bine să nu știm - cine nu știe poate pretinde că se trage în linie dreaptă din...

- ... stră-tații noștri, cei din legiunea a V-a... Ia te uită: tot la Macedonenii noștri, sireacii, ajungem...

- Îmhî, face tata. Rezultatul fiind, cum ar zice bucureștenii: Macedoneni-barați - doar din Palestina veneau marii-romani și purii-latini...

Zice tata - altă dată:

- Cum e, cum nu e numele nostru, pe Ruși îi impresiona. Ultimul băgător de seamă din administrația penitenciară mă întreba:

«Ce nume-i ăsta?»

La început, am răspuns că e nume românesc. Ciolovecul s-a uitat pieziș:

«De ce minți? E italian!» - și, mândru de cunoștințele lui, a corectat în hîrtii, dublînd m-ul...

- Ți-a slujit la ceva... italienitatea?

- Dar n-am rămas numai cu cel italian - ciudați mai sînt Rușii: pe unde am umblat am întîlnit tot felul de „reprezentanți” ai unor nații, dar ei, Rușii nu păreau deosebit de impresionați, întrebau doar dacă... le scriseseră bine numele - în alfabetul lor și cu patronim, se înțelege. Oarecum obișnuiți erau și cu numele românești, dar te somau să alegi: «*Rumân ili Maldavan*», de parcă nu era același lucru... La un moment dat - mai ales că unii pronunțau: Homa, răspund:

«Sunt român... de origine latină!» și adaug pe dată că numele meu vine din latinescul *homo*, care înseamnă *om* - apoi, ca să-i fac de tot praf, turui: «Homo-homini-lupus! Ecce homo...»

- Îi impresiona latina, ca pe Nemți?

- Și cum! Dar mai ales faptul că pe cineva îl chema: Omul, Homo... Pe Nemți îi impresionează când află că și alții știu ce știu ei;

pe Ruși... nemaivăzuta știință a altora...

«E unul pe care-l cheamă *Celovek* - un Latin».

Îți dai seama? Devenisem o curiozitate, acolo unde nimeni nu se mai miră de nimic, nici de sine... La un moment dat, un Neamț a încercat să profite de situațiune - zice:

«Și numele meu, Mann, înseamnă *celovek*».

«În ce limbă?», l-a întrebat Rusul.

«În germană».

«Eah!», a făcut Rusul cu dispreț, «în germană, poate - dar nu în latină!»

E-he, din câte m-a scăpat numele „latinesc”. Aș putea spune că m-a scăpat de la moarte.

- Cum așa?

- Așa, bine: impresionați de nume, hârțogarii din lagăre lungeau vorba; lungind-o, aflau că sunt... *prafiesăr* (nu eram eu singurul... învățător, dar ceilalți n-aveau nume latinești) și mă întrebau dacă... știu carte! Dacă, de bine de rău, începusem să mă descurc în rusește, la... oral, în scris eram bocnă! Noroc însă că nu mă scoteau din brigăzile de lucru - și de moarte - ca să mă pună undeva, într-un „post” în care trebuia să scriu rusește: la servicii nu era nevoie de diplomă de profesor, nici măcar de învățător - la latrine; nici la bucătărie - nu vorbesc de bucătăriile propriu-zise, unde-se-făcea-mâncarea, acolo nici chiar „latinii” nu aveau acces, dar la cărat alimente, cu spinarea, la adus lemne pentru cazane... - dar și munca asta era viață, nu moarte. Am profitat de aceste „slujbe”, am învățat să scriu rusește și, la prima ocazie, am avansat: am devenit felcer! Adevărat, examenul l-am trecut în... latină, în prezența unui ofițer de-al lor, care zicea că și el e doctor, turuind:

«Radius, cubitus, calcaneu, astragal...»

Cât îmi aduceam și eu aminte de la anatomie... Așa că, în loc să sap, în continuare, la canale, să tai pădure, să descarc armament englezesc, am făcut pe felcerul - și aici, ca și la „bucătărie”, nu eram în medicină, ci pe-lângă: făceam curățenie, măturam, spălam podelele, mă ocupam de oalele de noapte - când erau...

Uite de ce n-am vrut să-mi schimb numele, când cu „repatrierea”.

- N-are nimic latin, numele - cert este însă că seamănă cu alte nume țânțărești: Goga, Goja, Goșe, Joja, Boga, Loga, Moga...

- Țânțărești, dar mai ales ciobănești, zice tata. Se pare că noi am venit încoace... - adică încolo, acolo a rămas Basarabia, săraca... - nu călări, ci la coada oii; nu cu lănci - cu băte... Drumul Oilor...

- Dar Drumul Oilor nu trecea prin ținutul Orheiului, ci mult mai

jos, prin Bugeac.

- Mai treceau oile și pe-aici, după cum treceau și mai sus, pe la Soroca. După aceea coborau pe Bug, pe Nipru, până la marea cea mare... - care erau, în fapt, trei...

- De unde știi de... coborîre?

- Nu știu. Presupun - altfel ce-ar fi căutat un tîntar, singur, într-un sat din inima Codrului? Doar dacă era cioban și umbla cu oile... Și a rămas de turmă... Fie că s-a îndrăgostit de vreo localnică, fie că s-a îmbolnăvit, a fost lăsat în îngrijire, dar la întoarcere (sau la re-ducere) ai lui n-au mai trecut să-l ia...

- Sau vor fi trecut, însă, între timp, „bolnavul” se însurase cu fata gazdei, avea chiar și nepoți...

- Orice se poate. Mai ales că n-avem hîrtii. Nu-i mai bine așa? Când nu știi de unde vii și al cui tată ești, vorba regătenilor, poți pretinde orice - pe bază de... fără-hîrtii...

- Dar dinspre mama? Cum stăm?

- Vorbește cu ea. O să vorbești tu, ea o să tacă. La ea e altă poveste.

FĂRĂNUMELE

Tocmai, pentru că știam că mama are să tacă, n-am întrebat-o. Credeam că tăcerea ei are motive... de-cadre, dacă nu de-securitate. Apoi dacă ea nu deschisese niciodată vorba...

Mult mai târziu - tata murise de câțiva ani - o vizitez la spital cu, sub braț, o carte:

- Să-ți citesc un pasaj din biografia lui...

Auzind numele, mama se luminează. Dar numai pentru o clipă. Numaidecât își confecționează aerul bănuitor, ostil - am ajuns să i-l cunosc, de când e bolnavă.

Îmi pune întrebări în rafale și de-baraj (ar zice tata), întrebări care nu au legătură cu cartea, ba îi interzic (cărții) orice apropiere în viitor. Apuc să strecor, nu ca întrebări, ci ca lucruri de la sine înțelese „informația” din cartea lui Giurescu potrivit căreia un văr sărac, adus din Grecia și însărcinat cu administrarea moșiilor din Bălți și din Orhei...

Deși m-a ascultat, mama se preface interesată de lucruri mult mai arzătoare - de pildă, când Dumnezeu o să termin facultatea ceea, ca să am, în sfârșit, o diplomă, deci o situație - dă-o-ncolo, de treabă: la peste treizeci și cinci de ani - și fără situație...

- Lasă-mi vârsta - mea, uitată - acum vorbim despre...

- Șșșș!, mă întrerupe mama, cu degetul la gură. Să n-audă careva... - mă roagă cu toți ochii: numai ochii i-au rămas neatinși.

- Cine să ne audă? Vecina ta, prințesa... Fanariotidis?

- Șșșș! N-o cheamă așa, o cheamă... Dar nu contează cum o cheamă pe ea, uite, dacă vrei, vorbim, dar nu rostim nume - ce contează un nume, acolo? Bine: cam așa e, cum spui că spune... - și arată din cap cartea. Pe bunicu-meu, tatăl mamei, îl chema Iacob... știi tu cum, să nu rostim nume... Pe un frate al mamei îl chema Gheorghe... tot așa, să nu-i zicem pe nume. Acest Gheorghe e tatăl lui Ion... știi tu cum, văru-meu cu care te-ai certat pentru mama...

- O clipă! Acest Gheorghe... știu-eu-cum, tatăl lui Ion nu-i-spune-pe-nume nu poate fi unul și același cu vărul din Grecia.

- Vărul sărac!, precizează mama, făcându-mi cu ochiul și ridicând un deget - și repetând: Vărul sărac!

- Văr sărac, acolo, în Grecia, dar cum a pus mâna pe moșiile lui...

- Șșș! Te-am rugat: fără nume! Nu Gheorghe, tatăl lui Ion, ci străbunicu-său. El e Gheorghe, vărul sărac al... Al știi tu cui, fără nume...

- Cum să nu știu? Doar sunt fiul tău! Deci, numai noi doi știm că, pe o linie îndepărtată...

- ... foaaaarte îndepărtată! - și mama arată cu o mână depărtarea, foarte, aceea.

- ... ești rudă cu...

- Șșșșt!

- ... rudă cu șșșștim-noi-cine!

Mama râde cu multă voie bună. Când se potolește, o întreb:

- De ce nu-i spui pe nume lui... fără-nume?

- Cum, nu-i spun? se uimește mama. Ba-i spun, ce crezi tu... Numai că n-are el nevoie să-i spun eu - adică numele lui n-are nevoie să i-l rostesc eu, tare, ca să fie ce este purtătorul - și, la urma urmei, ar putea fi simplă potrivire! Nu numai un câine-i scurt de coadă!

- Nu mai da înapoi, ai recunoscut, gata!

- Am recunoscut-cinstit, ca la ei, la Mediaș!, râde mama - apoi intră în panică; apoi râde de propria-i panică: Nu-i bine să se afle că...

- Cine să afle, ce? Să admitem: de la venirea comuniștilor, ți-a fost frică să nu ți se „păteze” dosarul și cu numele...

- De unde scoți asta, cu frica? Dar nu mi-a fost niciodată frică - de asta. Și, dacă vrei să tu să știi: nici nu m-am gândit la asta, la ăsta. Nu de frică nu rostesc numele... știi tu care. De rușine...

- De rușine?, mă uimesc. Rușine că te tragi din dom'...?

- Șt! Ți-am spus să nu spui nume! Și nu mă trag din niciun dom', ci, cum ți-am mai spus: dintr-un fel de văr de-al lui, în plus, sărac.

- Asta te deranjează: că vărul era sărac! Dar n-a rămas mult timp așa: de cum a pus piciorul în Basarabia...

- Sărac, bogat - nu contează! Ba contează, dar invers: mama a rupt-o cu neamul ei de-de-de... De Grecotei-cu-nas-subțire, de-de-de... Să știi că ce s-a scris despre arendașii greci nu-i minciună! Erau cu adevărat ciocoi-ciocoi - dar nu vechi, ci noi!, glumește mama, chicotind mulțumită de găselniță.

- Dar Gheorghe acela știm-noi-cum nu era un oarecare arendaș; era vărul... Veriei Sale, ca să ne exprimăm protocolar. Văr și administrator de moșii...

- Putea să-i fie și frate, ca fire, cum îți spun: ciocoi! Și tot cu suflet de arendaș a rămas după ce-a devenit stăpân. Nu știu ce scrie în cartea pe care-ai adus-o, dar știu că acel Gheorghe, primul, a făcut el ce-a făcut, a pus laba pe moșiile lui văru-său - ca stăpân! Dar ia dă-l încolo, ce pierdem noi timpul cu Grecii? Pe mine mă cheamă Popescu și gata!

- Și-gata, de rușine? Rușine că bunica a fugit de la tată-său, cu un băiat sărac, pe care, în plus, îl chema Popescu? Poreclit: al lui Holban?

Mama se încruntă. Însă numaidecât se destinde. Încuviințează din

cap. Rar. Ar fi o încuviințare-cu-tristețe. Dar nu e. În ochi mama are o scânteie de, oarecum, mândrie - în orice caz, de mulțumire.

- Bine i-a făcut!, zice ea. Bine i-a făcut-o, Grecoteiului, hoțului cela bătrân - vorbesc de Iacob... Știi-tu-cum... Voia s-o mărite cu de-a sila pe mama după un bogătaș!

- Tot... ciocoi? Tot grecotei de-al nostru, dân bobor?

- Un fel de ciocoi și acela, dar nu grecotei: broscar.

- Adică italian.

- Adică! Grecoiul de Iacob...

- De ce-i spui... cu un augmentativ? Era mare? Mătăhălos?

- Nu l-am văzut în viața mea - asta ar mai fi lipsit! Singura dată când m-am dus la ei în sat a fost într-o vacanță, la un bal - eram elevă la Normală la Chișinău... Și uite că vine un... Nu era chiar copil, dar ca băiet, un mucea față de mine, care eram domnișoară...

- Cine era: vărul?

- El, greculică de Ion. Care, nici una, nici două, mă poștește la ei, la curte... Când aud eu de curte... Îi zic... I-am zis... Nu mai țin minte ce am pretextat, ca să nu mă duc și-atuncea mucosul mi-a zis ceva foarte-foarte urât - nu mai țin minte ce...

- Cu sărăcia?

- Ce putea spune unul din neamul lor de grecotei? Măi, și când i-am ars o palmă, l-am pus la pământ! Eram vo'nică, lucram, la deal, cu părinții, când veneam în vacanță, coseam în rând cu tata și cu frate-meu Niculae... Și cum eram și cam ofensată...

Asta era: mama fusese cam foarte ofensată - și unde: în plin bal... A spălat ofensa cu o palmă - cu care l-a pus la pământ pe vărul-său - numai că trebuise să plece repez, s-o ia la sănătoasa, ce mai, fiindcă vărul dăduse de veste și veneau ajutoare - unde voi fi citit asta?

- Noroc că eram bine cu taică-tău, am fugit pe bicicletă - dar nu la noi, la Chișelnița, la Ciocâlteni, unde i-a mobilizat pe-ai lui - când au auzit Macedonenii că au ocazia să mănânce Greci cruzi, fără pâine...

- Expediția lor călare s-a dus la Chișelnița?

- Asta-i: la Chișelnița. Au stricat porțița, au dărâmat un gard, ne-au tăiat un cireș - unul care dădea cireșe uite-așa de mari... Niște sălbatici, Grecii! Acasă era numai tata, mama în deal, la vie - altfel...

- Altfel?

- Altfel... nu s-ar fi bălegat Grecii pe prispa noastră...

- Vrei să spui: caii...

- Dar pe cal cine-l suise pe prispă? Eu? Asta ne-o mâniet cel mai mult - dar lasă-că le-am arătat noi lor, peste două-trei nopți.

- Voi, adică împreună cu țânțarii tatei?

- Noi, mama și cu mine. Ce nevoie de mai mult de doi, la dat foc? Le-am ars tot grâul, de leac n-a rămas - numai că aveau și alte arii, în alte sate...

- Ați dat foc grâului, pe arie? Și nu vi s-a rupt inima? De mila grâului?

- Dar ce, hoțului celuia bătrân i s-a rupt inima de mila cireșului? Și a porțiței?

- N-ați avut necazuri cu jandarmii?

- Jandarmii! Cunoșteau și ei povestea de familie. Nu se băgau. Știau că Grecii își fac singuri dreptate - dreptatea lor...

- Și? Mai departe?

- Mai departe, văru-meu a încercat să dea și el foc la ceva, ce-o fi, numai să ardă... S-a dus la moara de vânt - numai că acolo a dat de mama care-și făcuse colibă și păzea... Ți-a spus ce-a pățit de la mama?

- El nu, ceva am aflat de la verișoară-mea, dar numai în foarte general. E adevărat ce-ai mai spus, despre un oarecare ardei iute? Nu-i folclor basarabean? „Covor”, cum îi spunea Moș Iov, la Jilava?

- Ce folclor! S-au rupt de răs zece sate primpregur, ani de zile - dealtfel așa i-a rămas porecla: Chipăruș...

- Chiar așa i-a făcut bunica? Sau așa zicea ea că i-ar fi făcut?

- Domnule!, mă pune la punct mama. Eu cuvântul mamei nu-l pun la îndoială!

- Foarte bine, nici eu - pe al mamei mele - dar mă gândeam că, date fiind talentele-latentele literare ale bunicii, ale mamei, fiica ei, de ce n-ar fi un frumos covor-basarabean!?

- Chiar așa! Cum îți spun!

- Chiar așa? I-a băgat un ardei în?

- Chiar așa: i-a băgat un ardei în!, dar numai după ce l-a tăiat bine, în lung... L-a ascuțit bine-bine, ca pe un țaruș, unul roșu! De foc!

- Și te mai miri că n-a venit măcar o dată în acești cinci ani, să te viziteze la spital...

- Dar cine se miră? Eu, nu! Să nu-l văd pe-aici!

Am aflat că am un unchi dinspre mamă, văr cu ea abia prin al doilea, al treilea an de domiciliu obligatoriu, în Bărăgan. De-al doilea, unchi - dacă era văr cu mama. Tata mi-a șoșotit marea-veste-mare (nu mai eram singuri-singurei, în toată România!), însă mi-a atras atenția să nu-i vorbesc mamei despre ruda noastră. Fiindcă prima lor întâlnire - după treizeci de ani - imediat după bună-ziua se prefăcuse în ceartă aprigă, la care asistaseră, de-o parte, a doua soție a unchiului-văr, cu cei doi copii, pe de altă parte, tata - adică străinii...

Era vorba de hectare, de avere, dar și de o anume palmă (nu de

pământ) apoi de alte hectare (trei), de vie, de moara de vânt...

Cearta ar fi durat cine știe cât timp, dacă mama n-ar fi scurtat-o, rostind un singur cuvânt: „Chipăruș!” Atunci unchiu-meu a făcut ochii cât farfuriile și i-a propus lui taică-meu să-și ia jumătatea și să plece, altfel nu răspunde de ce se-ntâmplă. Ceea ce tata a și făcut, pe dată.

L-am întrebat în câteva rânduri pe tata despre conflictele bunicii de la Chiștelnița cu familia mamei. Tata nu mi-a răspuns cu cuvinte, a dat din mâini, din cap, a rostogolit ochii - apoi a ridicat din umeri, că adică el nu se bagă...

În timpul altei vizite la spital, o întreb pe mama:

- Cum a fost cu fuga bunicii de la Curte?

- Curte! Țiganul-Împărat! Broasca-umflată! Ciocoi-pribeag-adus-de-vânt!

- Atunci: fuga bunicii de-acasă. Cum a fost?

- Cum să fie? Ca toate fugile. Aproape jumătate din femeile măritate erau fete fugite.

- Deci, nu era un obicei grecesc.

- Nu cunosc obiceiurile Grecilor!

- Bine, dar...

- Nici un dar! Pe mine mă cheamă Popescu - dacă n-ai știut...

Și cu asta, basta!

- Am înțeles - dar cum s-a-ntâmpat?

- Nu știu cum va fi intrat în vorbă Toader Popescu al lui Holban cu fata lui... știi tu cine, dar s-au înțeles să fugă.

- Înseamnă că bunicul n-a chiar furat-o pe bunica...

- Ți-am mai spus: o fată - mai degrabă: mireasă - este furată atunci când... o fură băiatul, din nuntă, din timpul slujbei de cununie - dar înainte ca popa să-i unească pe miri...

- La bine și la rău...

- La rău și la mai-rău... Asta-i fata furată. Însă dacă mireasa pleacă înainte de nuntă - cu o zi, cu o săptămână - atunci se cheamă că e fugită. Se înțelege asupra momentului, locului, de cele mai multe ori au complici - bineînțeles, nu se cheamă așa...

- A avut și bunica?

- Altfel crezi c-ar fi putut scăpa din... Era să spun: din închisoare?

- Deci, în noaptea hotărâtă, pe când luna se dădea după un nor (asta rimează cu: dor - nu cu: amor), flăcăul Toader al lui Holban s-a apropiat de pârleaz și a huhuit... Ca huhu'ezul, nu?

- A fost ceva mai complicat, hoțul cela bătrân simțea că fata are să-i fugă, luase măsuri de pază - dar fata tot a fugit!

- Pe cal?

- Pe ce altceva, decât pe cal? - mama strălucește dintr-o dată. La noi, calul... E-he, calul: era cu adevărat jumătatea noastră...

- A voastră, a cui? Și a fetelor? Călăreai și tu? Cum: cu amândouă picioarele într-o parte, ca amazoanele?

- Eu nu știu cine a scornit asta, că amazoanele călăreau cu amândouă picioarele într-o parte - dar când spui: călare, spui: că-la-re! Încaleci calul cum se-ncalecă un cal!

- Aveai pantaloni de călărie?

- Pantaloni?, se miră mama. Ce să fac cu ei? Crezi că pantalonii îl fac pe călăreț? Nu, dragă: pe călăreț îl face calul.

Frumos spus: pe călăreț îl face calul... Dar nu cumva prea-frumos spus? Ei și?

De atâția ani, de-atâția, mama zace. Din pricina, mai cu seamă a picioarelor. Picioarele ei sprintene de altădată. Acum moarte. Chircite. Deformate. Micite. Poate că de asta: dansul, mereu dansul - de el îmi aduc aminte. Dar poate că din aceeași pricină, calul - de care nu știu. Nu știam. N-am știut, dar, iată, știu. Țin minte caii de la Mana...

O, caii de la Mana - pentru mine erau Bunul și Răul în același trup de cal, fiecare venind cu douăpicioarele lui. Știam: și noi avusesem cal - o iapă superbă și rea, nu suporta să fie călărită, încerca tata s-o înham la trăsură, însă după ce l-a răsturnat de două ori, a vândut-o. Era neagră și frumoasă. Și rea, mușca - tata avea o cicatrice de toată... răufrumusețea pe umăr...

Eu n-o țin minte eram prea mic. Dar țin minte caii noștri. De pe Imașul Cailor. Acolo pășteau, împiedecați. Cine voia, dezlega piedeca, suia pe deșelate, dădea un galop, două, descăleca, lega piedeca la loc... Eu am călărit o singură dată la Mana și m-am lecuit: un drac de băietan mi-a ales o gloabă, cu scrèua ca o scândură - a purtat-o în trap câțiva pași de-ai ei, dar destui ca să mă dezguste (zic și eu un cuvânt cu perdea, fiindcă nu vreau să vorbesc de coïtele mele făcute scrob).

Caii de Mana... Copiii, băietanii se întreceau, pe Imaș. Însă acelea erau jocuri de copii, de băietani... Dar nu, fiindcă participau și fete - cum s-o uit pe una, a lui Scridon, urâtă, becisnică, pe jos - însă de cum se afla pe spinarea unui cal... Dealtfel se vorbea în sat: dacă fata lui Scridon vrea să se mărite, să nu coboare de pe cal... Într-adevăr, ce frumos călărea, urâtă, pe deșelate...

- Tu cum călăreai?, o întreb pe mama.

- Cum se călărește: călare! Fără șa, fără frâu, fără scări. Altfel de ce va fi dat Dumnezeu calului coamă, iar omului picioare - două? Două

picioare..., repetă ea, cu un ton mai jos...

- Călărea și bunica?, mă grăbesc eu.

- O-ho! Chiar și după ce s-a măritat, însă numai în afara satului.

- Dar bunicul n-avea cai.

- Când cu fugitul n-avea, au fugit pe caii vărului Mihălaș - dealtfel, la el s-au ascuns în prima săptămână. Dar după ce s-au cununat, cu popă, s-au așezat la casa lor, adică a tatei. Acolo i-a găsit „expediția” organizată de hoțul cela bătrân - vorbesc de a doua. Cu doi dintre băieți, frații mamei, cu slugi, cu haidăi - toți călări... Tata, om blajin din fire, s-a cam ascuns...

- Ascuns? Dar el o furase, ar fi trebuit să...

- Să, ce? Mai întâi, tata nu de frică s-a ascuns - era el cam molicel, cam blândicel, dar nu fricos - însă nu voia să-i înfrunte pe greco-tei cu mâna goală... Nu pentru el, dar așa, pentru mama... A vrut să evite... În fine, iar în al doilea rând - cel puțin așa se vorbea prin sat, când se vorbea, că nu tata o furase pe mama, ci oarecum invers...

- Dar bunicul a furat-o!

- Ia să n-o fi furat!, râde mama. Trebuie să fi fost cam așa: Mama îi zice tatei: «Toad're! Faci așa, așa, așa...» Tata: «Stăi olecuță, să ne mai gândim, să chibzuim...» Mama: «Toad're! Faci ce spun eu - după aceea poți să te tot gândești, să tot chibzuiești - că de nu...»

- Că de nu..?

- Oamenii mai exagerează,dar ceva-ceva tot era adevărat...

- Că-l mai și bătea?

- A, nu! Așa ziceau oamenii, din pricina toiagului...

- Îl bătea cu toiagul?

- Nu! Nu! Așa ziceau oamenii, în realitate, mama se doar prefăcea că... - așa, ca să se distreze... - și mama chicotește.

- Există o întreagă legendă în legătură cu toiagul bunicii. Vărul dumitale pretinde că în sat i se zicea: Moise.

- Și Moise și Mitropolitul și Cioara - îi mira pe oameni că o fată de șaisprezece ani umblă îmbrăcată numai în negru - to koriți me to mavro - și cu toiag...

- Ce-ai spus mai înainte? N-am înțeles...

- Am spus de-o fată-n negru - și cu un toiag mai înalt decât ea.

- Deci, când au apărut neamurile, bunicul s-a ascuns. În schimb a ieșit la poartă, cu toiagul, bunica...

- Cu un par, nu cu toiagul. Hoțul cela bătrân i-a poruncit să se întoarcă acasă, că prea se întinsese gluma, că a vorbit el la Mitropolie, să anuleze căsătoria cu sărântocul - broscarul o ia și așa, adică însărcinată. Mama a zis că nu: a plecat de-acasă, plecată rămâne, iar ei să facă

bine să se-ntoarcă de unde-au venit. Atunci hoțul cel bătrân a zis că dacă rămâne cu Popescu, el nu-i dă nici o palmă de pământ. Mama a zis că are destul pământ, cele cinci hectare ale sărântocului! Și că, de n-ar avea nici o „cirtă”, tot n-ar primi pământ de furat... Cam de-aici a izbucnit cearta: Gheorghe, fratele mamei a dat cu harapnicul peste gard, de-a călare, a prins-o de picioare, a început s-o tragă...

- Cu ce? Harapnicul e bici, nu lasso.

- Și una și alta. Văcarii călări, haidăii, dau în așa fel, încât șfichiul să se învălătucescă, să se înnoade în jurul picioarelor - și trag...

- A vrut s-o tragă pe bunica peste gard?

- Numai s-o doboare. Dar nu i-a mers, mama cunoștea harapnicul - și „tehnica”, hoțul cel bătrân o bătuse, în curte, în fața slugilor...

- Ai spus „tehnica”?

- Ca să nu te poată trage, nici doborî, nu te tragi tu, ba chiar te apropii de cel care a dat: atunci harapnicul slăbește, se descolățește, tu scapi... A scăpat și mama, a deschis poarta și i-a zis lui frate-său: Ai dat cu harapnicul în mine!, descalecă și vină să mă iei: tu cu harapnicul, eu cu parul...

- Dar în ce limbă vorbeau între ei?

- Ei, în ce limbă! se supără mama. Nu știu, nu eram de față, încă nu mă născusem - oricum, mama în românește mi-a povestit.

- S-au bătut frații între ei?

- Și ce? Era luptă dreaptă!

- Dreaptă, el cu harapnicul, ea cu parul? Asta-i luptă dreaptă? Și cine a învins? Bineînțeles, ca în covor, Binele: bunica...

- Cine, alt'? La început, mama l-a croit cu parul, i-a spart capul, i-a nenorocit o mână, dar pân-la urmă, mai-mai s-o dov'dească.

- Și? Și? - o îndemn, deși cunosc această întâmplare, am mai auzit-o.

- Și-atunci mama a strigat („cu glas mare”, completez eu): «Toad'reeee! Vină cu mușteleeee!»

- Muștele?, întreb - acesta fiind rolul spectatorului.

- Muștele, da, albinele. Și dă tata fuga cu un știubei și-l trânteste de pământ în fața porții. Și când văd grecoteii că știubeiul s-a spart și că albinele s-au năpustit la...

Unde am citit asta? În Herodot? Sau în Hogaș? Poate în Creangă? Sigur în Creangă: acela, chiar de n-a scris, ar fi putut să scrie. La urma urmei, nu contează unde - poate niciunde, dar tare-i frumoasă...

- ...au sărit pe cai și-au luat-o la sănătoasa, de le sfârâiau călcâiele.

- Copitele, corectez eu, din mers și din vârful creionului.

- Cum? A, da, copitele..., oftează mama și se lasă pe pernă, istovită, cu ochii închiși.

Continuăm altă dată, la altă vizită:

- Dar nu s-au lăsat, neamurile, zic. S-au întors, după o vreme, cu măști de stupar...

- S-au întors, cum altfel? Dar acum mama și cu tata îi așteptau pregătiți: cu harapnice cu curnuți.

A-ha: curnuții-cornuții, fructele țepoase ale unor spini de cărare și de pășune, cât un bob de mazăre, cu ace-cârlige (de aici: cornute!) și veninoase. Așadar, buncii de la Chiștelnița, ca să-și apere sărăcia-glia și nevoile și neamul..., prinseseră de șfichiurile harapnicelor curnuți; loveau numai în cai; și numai la părțile sensibile - asta sigur am citit-o. Dar nu în Creangă. Firește, caii, înnebuniți, au luat-o la sănătoasa: peste-un ceas, păgânătatea e ca pleava vânturată / Iar în urmă se întinde falnic armia, în fine, română, doar se chema, cu acte, Popescu.

- L-a rușinat pe Grecotei, vaaai, dar cum l-a mai rușinaat!, chicotește mama, cu mâna la gură. Au mai încercat ei, ba cu binișorul, ba cu otozbirul, dar era cam târzior ca să și-o ia-napoi, mama era bine-naintată cu sarcina, mă avea pe mine, dar hoțul cel bătrân tot nu s-a lăsat. N-o mai putea lua-napoi, dar nici să trăiască n-a lăsat-o. Credea că poate orice, cu bani: a cumpărat, a luat cu japca pământuri, până a ajuns hat în hat cu cele cinci hectare ale noastre. Mama își făcuse colibă și păzea cu parul și cu încă arme de-ale ei... Într-o zi vinecu doi funcționari de la Cadastru, așa ceva. Îi arată mamei o hârtie, pecumcă vreo trei hectare de arabil, de-ale noastre... erau ale lui, le cumpărase, cică... Mama zice: «Dă să văd hârtiile.» Le ia, le citește, dar nu știu cum se face că chiar atunci tata îi strigă de mai încolo să deie fuga, că a intrat Dumana-n vie. Mama aleargă să alunge vaca. Se întoarce cu ea de funie...

- Dumana, cea care mânca rufele de pe frânghie?

- Aceea. Bună, vacă, nu numai de lapte... Zice mama: «Haramu-ista di vacă, mi-o hrăștit hârtiile din mână și le-o mâncat, da' dac-așteptați câteva ceasuri, să le deie-napoi...» Atunci bătrânul se mânie și-i trage o palmă...

Mama a primit palma - și-a dus mâna la obraz și a închis ochii.

- Ei, ș-atuncea se mânie mama on chicușor... Că, dă, a ofensat-o... Măi, și...

Și urmează bătaia - nu bătaie între tată și fiică, ci bătaia administrată de bun răului.

- Vaaai, dar ce l-a mai bătut! Vaaai, dar cum l-a mai rușinat mama pe hoțul cela bătrân!

Mama strălucește ca un soare pe patul de spital unde moare, moare mereu, într-una și nu mai isprăvește.

Cunosc și varianta părții adverse, prin văru-său, însă acesta nu vorbește de rușinare, ci de rușinea-familiei:

- Bunică-ta a fost rușinea-familiei!, strigă el, ridicînd un deget spre tavan. Și o proastă: să lase ea avere, considerație - și pentru ce?

- Pentru ce?, îl ajut eu.

- Pentru un... Să renunțe la pământuri, la case, la mori, la farmacii! Și să meargă după un sărântoc! Îți dai seama?

- Îmi dau, zic. Mai ales că erau și farmacii... Cu sărântocul însă las-o mai moale, altfel cedez luptei de clasă...

- Dar spune și tu: pleacă de la noi, de la curte, de la...

- ... de la farmacii...

- ... și de la farmacii, ca să ajungă să mulgă vaca! Să caute găini-le de ouă! Ea cu mâna ei!

- Ei, nu!, mă indignez eu. Mulgea vaca - bunica în persoană! Cu mâinile ei... - dar asta-i i-nad-mi-si-bil!

Unchiul-văr mă privește pieziș, mă pîndește o vreme: sunt serios? Îmi bat joc de el? Apoi:

- Am văzut-o cu ochii mei: mulgea vaca!

- Seriooos? O mulgea pe biata vacă? Dar voi, în Grecia voastră, cum obțineți lapte de vacă? A, da: în Grecia nu aveți vaci - numai capre. Ei, cum extrăgeți laptele din capră? Lasă-mă să ghicesc: atârnați capra de măslin, legată de coarne, îi spintecați ugerul și, după ce capra își dădea... laptele, o închideți la loc și o invitați să continue să pască...

Vărul-unchi ajunge să se străduiască - să râdă:

- Gluma-i glumă, dar eu vorbesc serios.

- Și eu. Cunoașteți voi, Grecii, altă metodă de a mulge vaca, altfel decât cu mâinile?

- Ce-i tot dai cu „voi, Grecii”, cu „Grecia voastră”? Eu nu-s grec! Și, dacă o luăm așa, și tu ești grec!

- Eu sunt ceea ce vreau eu să fiu.

Poftim! Asta de unde-am mai scos-o? O voi fi citit pe undeva, îmi va fi plăcut cum sună...

Chiar așa: sunt și grec! Dar și macedonean... și polonez - și încă ce-oi mai fi: rus, țigan, sârb, tătar, bulgar - uite, de-asta sunt eu român (măi fratele meu)! Se vede, nu? - mânca-ți-aș!

Sunt român, fiindcă îmi spun: limba maternă a mea e româna - perfect. Dar limba maternă a mamei care va fi fost: greaca și româna? greaca sau româna - ca să rămână doar româna, fiindcă mama nu știe

grecește, doar câteva versuri pe-de-rost, fără să înțeleagă ce înseamnă acele versuri. Și tata: nu știe o boabă poloneză - de ce? Să fie Românii atât de tari, încât îi asimilează într-o generație-două pe neromâni? Nu pe toți, dar cei mai ușor asimilabili sânt Grecii - mai ales la țară... Sunt sigur? Nu sunt sigur: câți greci-de-la-țară cunosc eu? Desigur, am aflat foarte târziu că sunt și grec - dar chiar atunci n-am simțit nevoia să învăț grecește - de ce? Din comoditate, în primul rând. În al doilea, din... rușine. Da sau ba? Aproape da, cu toate că nu e ceva de rușine să ai și ceva sânge grecesc. Însă uite cum ajung lucrurile, cu sângele amestecat: ne e rușine, încercăm să-l ascundem, și, ca să fim crezuți de băștinași (că suntem și noi, ca ei: puri-indigeni; curați-aborigeni; neaoși-simțind-neaoșește), ne apucăm să-i înjurăm pe ceilalți, mai ales pe aceia din care și noi, nu-i așa ne tragem (nu chiar de la Râm, dar ce: Fanarul strică?)... Ca mama: care nu-i mai scoate din grecoței, grecoi, greculici și alți greceni; ca mine, acum, când, printr-o piruetă, am încercat să scap de - la urma urmelor, sângele meu și de rădăcinile mele. Și încerc, în continuare:

- N-am nimic de a face cu voi!, anunț.

- Așa a zis și bunică-ta, când a plecat! Povestea cu mulsul, treacă-meargă, dar știi în ce hal a ajuns, după ce s-a dus după alde Popescu?

- În ce hal, domnu'? (mă simt iarăși bine în rolul de apărător al românismului bunicii mele, Greaca).

- Umbla desculță, domnule! Desculță! Dac-ai mai pomenit așa ceva - dar neam de neamul nostru...

- Ce vorbești, domnule?, mă mir și eu. Desculță! Dar asta-i crimă de lèse-Grecque, domnule - pardon: Kir Iani...

- Ce crimă? Și cum mi-ai zis?

- Cum-necum, crimă de neiertat!, mă las eu purtat pe valurile anti-grecismului dacoroman. Bunică-mea a ignorat cu bună-știință faptul că iuțeala de minte, limbă, mână a Grecului își are sediul în încălțări - cum îi spune în grecește la opinca voastră helenică?

Unchiul-văr nu merge în același pas cu mine.

- De unde să știi? Nu știu grecește, nu-s grec, n-am purtat... opin-ci. Noi, bărbații umblam în cizme, femeile noastre în botine.

- În cizme - vara?

- Și vara. Noi eram încălțați, domnule, nu desculți, ca alde Popescu-al lui Holban din Chiștelnița! Dar de ce mă-ntrebi?

Încă nu știu, limpede; o să aflu.

- Așa?, zic. S-ar prea putea ca adevăratul motiv al fugii bunicii de la curtea voastră, de la avere, farmacii, considerație, să fi fost mirosul.

- Mirosul?

Vărul-unchi nu e un bun partener de dialog: el e un partener de monolog - dar bun.

- Da, domnule, zic. Duhoarea. Familiei.

- Ce duhoa..? Dar cum îndrăznești? Ce vrei să spui: ce miros avea familia noastră?

- De avere-și-de-considerație, nu? Bunica avea odoratul normal, n-a mai suportat...

- Ce n-a mai suportat? Ce duhoare?

- De picioare, domnule. Vara, domnule. În cizme - domnule.

Pauză. L-am făcut praf. L-am lichidat. Cam prea ușor. Ce bun aș fi fost eu, în arhanghel apărător al românimii-românești - împotriva străinismului înstrăinant, alogenic și antidacoromân.

Dar Grecoteiul nu se lasă, nu se lasă:

- De unde știi că ne puteau picioarele? Ți-a spus bunicu-tău, Popescu? Care știa de pe când ne pupa cizmele?

Ce spuneam! Ne-românul, străinul-hainul vine pe capul nostru, românesc, desculț și cu traista-n băț (dacă-l avea și pe acela), iar după câțiva ani, uite-l încălțat și călărindu-l pe biet-Român-săracul! Ba chiar silindu-l să-i pupe cizmele - lui, veneticului, lipitorii-satului! Ce bun, ce bun aș fi fost eu, cuzist; sau legionar - dar n-a fost să fie, deși îndeplineam toate condițiile, începînd cu cele „interioare”, de sânge: sunt greco-macedo-polono-popesc; continuînd cu cele... exterioare, ca să le spun așa, pe nume - al bunicii fără-nume... Dar pentru că am pierdut trenul istoriei (numai din pricina vârstei, nu de altceva), mă consolez cu umorul - fiindcă, nu-i așa, am un umor turbat! - zic, deci:

- Nu de la bunicul știi. De la bunica, de pe vremea când cultiva chipăruși!

Cu asta l-am des-fi-in-țat pe Grecoteiul cu nas subțire - care, nemaivînd replică, strigă:

- Ieși afară! Te rog să părăsești numaidecît această casă!

- Cu cea mai mare plăcere, domnule - și când ziceai că-i făceai mamei o vizită la spital? Una, dar bună? (am un umor - ce mai: devas-tator).

- Îi fac, îi fac... Dar dacă începe iar cu ale ei...

- Nu mai începe, zic. Acum sfârșește, zic.

Vărul-unchi nu înțelege.

Asta ar mai lipsi.

MOȘ IACOB

Am tot scris, am să mai scriu:

„Nu mai țin minte plecarea din Mana, în martie 1944...”

O bună minciună-bună; un descîntec-pe-dos frumos întors; o menire inversă și răsturnată.

Cum să n-o țin, cum n-aș ține-o?, ba da, ba da și, Doamne, ce bine-ar fi să fi fost să nu.

Îmi spun și eu, ca Africanii, ca Basarabe(a)nii: «Nu mi-i frică - de ce mi-ar fi?...» - și, uneori, nu-mi (mai) este frică și, chiar așa: de ce mi-ar fi?; îmi spun: «Nu mai țin minte plecarea din Mana, în martie 1944» și, alte ori, cu totul altele, nu mi-o și tare-aș mai vrea să n-am ce aduce, să nu fi fost ce-a fost (să nu fie): nici plecarea, nici luna martie și, mai ales: nici un an 1944 pe lumea asta și-așa plină de ani-patrușpatru.

Acasa-i ca și Dumnezeu: dacă nu ți s-a dat, ți-o (ți-L) dai tu.

De-aceea. Nu mai țin minte. Plecarea.

Și nu pentru că m-aș grăbi să plec cu povestirea de-acolo; cu povestea povestirii; nu: cu povestirea-poveștii - iar dacă mă repet, bine fac: nimic nou sub soare, ne repetăm, ne repetim (în afară de naștere și de moarte, cu toate că și una și cealaltă-i una-și-aceeași; cealaltă fiind asta, răsturnată).

Ziceam, deci: (nu mai țin minte) nu pentru că - ci pentru că; graba la stînga, eliminată; de-a dreapta: prilejul de întoarcere - asta era: ocazia de a mă întoarce, ca să umplu golurile.

Și mă întorc. Mă tot întorc. Nu cu gândul că de astă dată am să spun totul-tot despre copilăria-fericită (iată pleonasmul de toată lumea chiar și de grămătică acceptat... - oare chiar de toată?, nu cumva numai de bărbați, și aceia bătrâni?, îmbătrânind, femeile au nostalgia tinereții, nu și a copilăriei? - ba da, însă abia acum, când scriu bag de seamă acest semn fără de tăgadă: și noi și ele tânjim după matriarhat: ce dulce eram noi ocrotiți; ce frumos domneau, ce binemirositor ne dominau ele...).

Ziceam că mă mereu întorc. Și nu cu doar gândul... Ce să spui doar-cu-gândul despre copilăria-fericită?, când, pentru un bărbat-bătrân, iese din discuție, din gramatică, din logică, din inimă: „despre”? Despre-apă, despre-foc; chiar despre-dor, de ce nu? Dar copilăria (fericită - mai este nevoie să adaug? Este!) nu se abordează

cu „despre”; în copilăria „rememorată” intri (avansezi, retrogradezi - te privește, în fapt îi privește pe cei care freudizează totul, fiindcă pe Freud l-au conspectat adineauri și-și imaginează că-i dețin cheia); în copilăria-amintită pătrunzi ca firul de grâu coaja ogorului, dintr-o dată; și pentru prima oară; în copilărie se intră ca în dragoste; și ca în trece-rea scriitorului la altă limbă. Nici gramatical n-ar fi corect: re-naștere - ci naștere continuă, meree.

Așadar, mă mereu întorc. Cu totul. Mă mut - în timp, în spațiu - în copilărie (fericită - niciodată nu voi îndestul pleonastiza); în Basarabia mea cea rainică.

Mă întorc în calidor, zăbovesc prin curte, dau târcoale, raite, ocoluri, precum tata, în clipe de sfârtecătoare cumpănă - casei. Nu-mi vine să re-plec. Nu-mi vine deloc (nicicacum, ca să mă exprim adamic...).

Ceea ce se lasă, așa cum am lăsat eu, Mana mea, la vârsta de opt ani și jumătate, nu se mai poate re-găsi în realitate. Ci doar în re-realitate. Nimic nu se repară, totul se face din nou - pe aceeași temă.

Dau târcoale, zăbovesc, mă scarpin în cap, mă alint în banalități - poate-poate nu mai plec deloc; poate-poate opresc timpul (și locul), sar-peste, ori nu mai ajung la acel martie 1944. Iar dacă nu și nu și nu (nicicacum și nicicacum), atunci poate că primesc buletin de Mana, să mă pot (re)stabili definitiv, acolo-atunci; să fiu fermecat (sau blestemat) să nu mă mai pot întoarce în Paris și în bătrânețe.

Se poate? Nu se poate - mai știi: poate că e mai bine așa. Hotărât: mai puțin rău.

Banalitate a banalității - toate sânt... Și când te gândești că banal înseamnă: obișnuit, curent, fără „originalitate”... Ei bine, mi-e sete de lipsa de originalitate a copilăriei - ce poate fi mai banal? Mi-e dor de banalitatea unui cătun basarabean, Mana, unde singura „originalitate” era calidorul - însă numai lingvistic, nu și arhitectonic - ar fi ceva neobișnuit?

Se vede că da. Foarte-da.

Eu mă, totuși, întorc. Fiindcă vreau să mă întorc. În asta e ca face-rea lumii de către Bunul Dumnezeu: vrea El ceva? - zis-și-făcut! Așa a zisșifăcut, nu doar ziua-noaptea, pământul-apa, dar chiar și pe noi; chiar și pe ei: sataniștii...

Așa că mă întorc. De la distanță de patruzeci de ani și trei mii de kilometri - la început, nu chiar în Mana mea, în universul ei rotund și pentru eternitate rotunjit, ci „pe-acolo”; prin jur - cât mai prin-jur târ-colul. Dorință care nu are nimic din „căutarea rădăcinilor” (oare?), nici din „confruntarea” unui trecut care numai pentru mine există cu un prezent care nu mai există pentru nimeni.

Fiindcă, deci, nu-mi aduc aminte de plecare; deci, n-am pus nici un prag, acolo - deci, nici ușa n-am închis-o îndărătul meu (tocmai, ca să mă pot întoarce), îmi fac de lucru pe-acolo, primppejur.

Atâtea și-atât de altfele „lucruri” sânt: de re-văzut, de prefirat. De des-făcut.

Și de făcut din nou. Ca-n Întâia Zi.

Firește: din calidor.

Începînd cu Moș Iacob, vecinul și bunicul meu adoptiv:

Mătușa Domnica nu-mi apare ca, și ea, bunică, doar ca baba-lui-Moș-Iacob. Deși prezentă, mi-a fost absentă din concretețea spațiului meu: curtea școlii, deci a noastră și ograda gospodăriei din stînga, de care ne despărțea - mai degrabă una - un gard cu pârleaz.

Cât ținea timpul frumos, baba lui Moș Iacob era în deal, la lucru. Firește, Moș Iacob, premarele comunei trebuia, zicea el, să fie mereu la datorie, așa că nu urca la deal decât în „vizită”, rămînea să-și facă datoria acasă, la umbră. Mătușa Domnica nu era vizibilă nici când se afla în sat - auzibilă, da: îl bombănea, îl bodogănea, îl certa mereu pe leneșul de bărbatu-său, căutîndu-i pricină că... Că, toate, de toate: ce altceva să fi simțit, zis o femeie deșelată de muncă, îmbătrînită înaintea de vreme, îmbrăcată totdeauna în negru și desculță, bărbatului ei care și pe căldurile cele mai grozave se purta cu tunică lui redingotată, încheiată la gât, cu cizme înalte și pălărie - neagră și ea?

Din punctul meu de vedere, egoist, Mătușa Domnica n-a prea existat. De la ea n-am învățat nimic, niciodată; măcar numele unei flori, măcar obiceiurile unei insecte. Toată știința ei mie împărtășită - în fapt: furată de mine - a fost descîntecul de râie (când eu nu râie aveam!) - iar pe cel de dragoste l-am, deasemeni, furat, deci nu-mi fusese dat... Că gătea mâncare - și încă foarte bună? Dar asta era menirea, datoria ei de femeie și de babă a lui Moș Iacob: să gătească bine! Singurele amintiri mai... calde - în sensul propriu al cuvîntului: căldura cuptorului lor, uneori, iarna: după ce mâncam (bine!), urcam, Mătușa Domnica îmi curăța semințe de bostan, cu un cosor, iar miezii îi punea într-un pachet de țigări, gol... Cam atîta? Cam...

S-ar putea să mai fie, dar să-mi scape - iar dacă nu-mi aduc aminte, înseamnă că nici nu merită.

Pe când Moș Iacob... Aș putea zice, fără s-o nedreptățesc în nici un fel pe mama: Moș Iacob = copilăria mea de la Mana...

Ziua mea cu el începea: de cum mă trezeam, primul drum pe care-l făceam, în galop cu uși trîntite, era în calidor; în partea lui stîngă, spre gospodăria lui Moș Iacob. De acolo strigam:

- Moș Iacob!

Eu nu rosteam ca Mănenii - ca toți ceilalți Măneni: Mo-șî-ia-cob, în patru silabe, ci ca mama, ca tata: Moș-iacob! în două, „Iacob” fiind înghesuit în una singură).

Păstrez și acum, „aici, la inimă” (Basarabeanu, când spune: „inimă”, își coboară pleoapele peste ochi și apasă, repetat, cu degetele-mănunchi, pânțele, între buric și lingurică), păstrez, deci și acum, în inimă consistența strigătului meu de dimineață, cu tot ce avea el de-pregătire, de-așteptare, de-promisiune.

Apoi răspunsul lui:

- Hă!

Răspuns pe măsură: Moș Iacob îl împrășca, îl împușca, îl detuna; scurt, pătrunzător - dar... rotund la capăt, bont (n-avea el nevoie de ascuțiș, ca să străbată aerul dintre ograda lui și calidorul nostru - desigur: după ce mai întâi ocolise de trei ori pământul). Îl păstrez - aici, la inimă...

Chiar dacă nu era văzut în acel moment - bătrânul putea fi în casă, după casă, în sarai, în beci, în grădină, nu conta: mă auzea chemându-l, îl auzeam răspunzându-mi. Și ce bine, ce bine, copil (mereu fiind), să știi că ți se răspunde la chemare.

Așa că mă puteam întoarce la treburile mele: spălat, micul dejun, plecatul la școală (dacă era zi de școală), rămasul acasă - când nu aveam școală, însă afară ploua, prea ningeia iar eu, în acel moment, n-aveam chef: de ninsoare... Ieșirea pe calidor, pentru salutul de dimineață se făcea pe orice timp: pe viscol, pe ger, așa, în cămașă de noapte și desculț - singura derogare dinspre mama, dealtfel, cât timp dura salutul? Cinci secunde, hai zece - fleac ieșirea mea pe calidor, cât să-l strig pe Moș Iacob și să capăt răspuns, față de ale tatei, cu bustul gol, în mijlocul curții, spălându-se cu omăt, fornăind și icnind de plăcere, minute în șir... Număram pe degetele unei singure mâini diminețile fără chemare-răspuns: o răceală zdrăvăună, cu temperatură mare, un viscol strașnic, de nici nu puteai deschide ușa - darmite gura, să strigi, că ți-o umplea Crivățul (ce Crivăț, la noi, la Mana...).

La urma urmei, era și salut, strigătul meu de dimineață, dar mai degrabă provocare de răspuns la întrebarea de căpătâi a lumii, a mea: *Este Moș Iacob?* Iar el răspundea totdeauna prezent, cu icnetul lui răsunător și liniștitor:

- Hă!

Al doilea moment al zilei: la pârleaz. Urcam pe podișcă, mă apucam de parii laterali și, legănându-mă în față, în spate, ziceam așa:

- Ce faaaaci Moș Ia'...?

Nu era nici măcar de formă întrebare, ci mângâierea dinspre mine înspe el - nu era Moș Iacob al meu?- și era de parcă mi-așa fi trecut mâna pe spinarea lui îmblănită; și era de ziceam că el e motanul meu cel prieten (că tot n-aveam).

La care el răspundea:

- Hă!, băi'țalu moș'lui!

Și gata. Din acel moment, puteam trece la lucru.

- Ce-o mai fi și asta: toată ziua, bună ziua, la moș Iacob? - mama, învățătoarea, femeie geloasă. Ce tot faci la el?

- Cum ce?, mă miram eu. Lucrăm!

- Ei, dacă lucraați...

Degeaba zâmbea mama și ne lua în derâdere: Moș Iacob și cu mine lucram. Ce? Orice!

Sigur că Moș Iacob avea „foncție”: era premare al satului (în fine, delegat - însă cum Mana era cel mai important cătun din lume...) dar și altceva, mult mai însemnat: era Moș Iacob.

Și, Moș-Iacob fiind, era de toate. S-o luăm, cu ce?

Să începem cu butnăria: Moș Iacob făcea butii și butoaie, poloboace și butoane, balerce și balercuțe, zăcători înalte și deje scunde, ciubere și donițe - tot ce se-nchea din doage și din cercuri. El le cio-plea pe toate: doagele, fundurile - apoi cercurile...

Mie, cel mai mult și mai mult și mai mult îmi plăceau două lucrări: închegatul poloboacelor și bătutul cercurilor.

Ajutam și eu - lucram împreună, nu? Stăpâneam cu mâna câte o doagă din cele multe și toate gata-gata să cadă (dacă nu le țineam eu, ucenic al lui Moș Iacob). Din această pricină (bătrânul zicea, mereu: «Măi, de-aș avè eu paisprăzece mâni...»), totul trebuia să se petreacă în liniște:

Punea pe pământ, în mijlocul ogrăzii, fundul-de-jos al viitorului poloboc; îl încorona (tot pe jos) cu trei sau patru cercuri, concentrice - depindea de numărul de mărimea butoiului - și zicea, cu degetul la musteață:

- Șșșșt! Să nu ne-audă...

Să n-audă doagele și cercurile că avem noi de gând să le punem la treabă împreună. Doagele și cercurile sânt ca Mănenii noștri, îmi spunea Moș Iacob, nu se-ndeamnă să facă lucru obștesc, fiecare de capul lui... - nu era chiar așa, cu Mănenii (cărora le plăcea, din contra, claca), dar dacă zicea Moș Iacob - numai despre doage și cercuri...

În vârful picioarelor (când lucra butnărie, Moș Iacob se descălța), se ducea, pâș-pâș, la gardul grădinii de flori, unde ședeau rezemate doagele numerotate cu creionul lui lătăreț; lua una (totdeauna, numai

una; câte una) și, tiptil, tiptil, se apropia de... miezul florii... Așeza doaga, în cap, între marginea fundului și cercul cel mai mic, interiorul, îmi făcea semne, peste umăr, să mă apropii - dar, șșșt!, în tăcere! - să țin - fără un cuvântel, șșșt, să nu care cumva să ne-audă...

Eu, tot în vârful picioarelor, mă apropiam; apucam doaga, cu teamă, să n-o trezesc, să n-o sperii - îmi bătea inima-n piept ca nebuna și nu știam cum, dar nu puteam s-o mângâi, ca s-o liniștesc (dacă mi-o auzea, doaga?), fiindcă aveam mâinile ocupate...

Moș Iacob, tiptil, ȝopăind aerian, cocostârcos, venea cu a doua doagă - o stăpâneam și pe aceea. Începînd de la a treia, lucrurile se complicau, n-aveam decât două mâini (dac-aș fi avut, nu paisprezece, măcar patru...) - dar te pui cu Moș Iacob? El avea leac la toate - „soluții” le zicea, auzise cuvântul de la mama și-i plăcuse și-l folosea mereu: a treia doagă o sprijinea cu o vargă de alun; și a patra și celelalte, până se făcea „floarea”.

- Ș-amu, iertaț' di vorbă ră, da' ian să-i suflicăm noi oleacută poalele - da, șșșș', s' nu prin' de veste, că se sparie și ȝapă...

Se chincea, trecea pe sub prăjinile de alun, ridica, încet-încetișor, cercul cel mai mititel; îl oarecum fixa, pe doage, cu pene, scoase din gură; după aceea îl petrecea pe al doilea; pe al treilea îl pe-pe-trecea, suind din ce în ce și din ce în ce floarea își strângea petalele. Dădea, ghemuit, câte trei-patru oculuri, pentru fiecare cerc, până când doagele stăteau singure, fără prăjinile alunilor, fără mâinile ucenicilor...

- Șșșșș... S' nu prin' de veste, când i-om pune coroana...

Și de astă dată lucram împreună: luam, amândoi, câte un cerc - acum în ordine inversă: începînd cu cel mai lărguț - și, tiptil, pitiș, pituliș, ne apropiam de floare: frumoasă și plină de tot felul de taine, așa, închisă pe trei-sferturi; cătinel, încetinel (să nu prin' de veste!), o încoronam... După ce o așezam pe fiecare, Moș Iacob zicea-recita, cu un deget bortilind susul:

- „Papa cu-a lui trii coroani puse una pisti alta...”

Când îi puneam ultima (coroană) care abia se sprijinea de capetele doagelor, Moș Iacob, lac de sudoare (și, Doamne, ce bine, ce ocrotitor, ce acoperitor mirosea sudoarea de cal a lui Moș Iacob!), șoptea:

- Ei, băi'ȝălu moș'lui, amu-i amu: căpacu'! 'I ca cum am încerca să punem capac gurii cuvioasei Domnica, muceniȝa ot Chizdruieni...

Căpacul fiind al doilea fund - cel de sus; aștepta alături, pregătit și el „de dus, de torȝi” - adică de cele patru sfredelașe înfipite în el, cât să poate fi luat și așezat... Ce urma era o soluȝie, vorba lui Moș Iacob, la care nu participam cu mână; cu sufletul-la-gură, da. Fiindcă era „ndelicată tare”. O singură dată s-a întâmplat să-i scape căpacul în

interiorul polobocului, iar atunci a tras mult aer în piept și, dintr-o dată cu sudoarea răcită, mi-a zis:

- Ian' du-te tu, măi băiete, la voi acasă și caută-mă pe-acolo - da trage ușa după tine, să n-auzi ce delă am eu cu-aista...

Delă, adică treabă. Cu căpacul căzut, neascultătorul.

Am trecut dincoace, la noi, am urcat pe calidor. A trebuit să intru în casă - Moș Iacob se uita la mine... Dar ușa n-am închis-o. Așa că am auzit cea mai lungă poezie de înjurături; sau înjurătură în versuri; mai degrabă: boscorodeală; și mai aproape: afuriseală - cu rimă și ritm. Un descântec de poloboc cu căpacul de sus înghițit, ceva mai aprig rostit...

Când butoiul-poloboc era încheiat, adică și căpacul se afla la locul cuvenit - dar încă ne-strâns, Moș Iacob:

- Am scos-o la capăt, amândoi - de-amu s' ne cinstim c-o țaharcă di titiun!

Și de astă dată îndeplineam rolul, rostul meu: alergam în casă, luam o brăcace (un ulcior tronconic și cu buza foarte evazată, aproape ca un bild suprapus - special pentru ce urma să fac) și coboram în beci. Dezbârnăm vrana cu ciocanul de alături, vâram în poloboc chișca - nici prea mult, să nu stârnesc drojdia, nici prea puțin, să nu trag aer - sugeam o dată, de două ori; a treia, ca-n poveste, era cea bună: venea vinul - îl îndreptam spre brăcace, apoi scuipam, o dată, de două, de trei ori: rămasul în gură nu-mi plăcea: era acru - îmi plăcea că-i plăcea lui Moș Iacob. Umpleam brăcacea, vărsam înapoi în poloboc ce rămăsese pe chișcă, scoteam mațul, băteam vrana la loc. Urcam la lumină și la căldură, ținând brăcacea cu amândouă mâinile, „de subțiori”.

- S' trăiești, băi'tălu moș'lui...

Moș Iacob așeza „țaharca di titiun” deja răsucită, dar neaprinșă, pe capacul tabacherei, pusă alături, pe truchină, lua brăcacea cu amândouă mâinile, o ridica, bea. Se oprea, plescăia din limbă - îi era bun, jinișoru'. Aprindea țaharca, trăgea din ea, trăgea din brăcace. Îi știam măsura: un litru și jumătate; Moș Iacob avea altă măsură: două țaharci la o brăcace de jinișor - așa, cam în jumătate de ceas...

- Măi, da un' i-i borta pi un' e-o fujit jinu'?

Când ajungeam aici - bătrânul privea, chiorît, în lumină, prin brăcacea golită, răsturnată - știam că vine Tanțu. Atunci saream pârleazul înapoi, la noi, urcam în calidor. Și așteptam. Tremurînd.

Moș Iacob își dădea pălăria pe ceafă, lua ciocanul de lemn și „gura de șarpe” - o daltă scobită în lungul tăișului și cu care se bat cercurile de fier.

Mai văzusem, aveam să văd butnari bătînd cercuri - dar nu ca Moș Iacob. Toți ceilalți băteau cercuri - cu mai multă, mai puțină meserie;

știință; îndemânare - dar atâta tot. Pe când Moș Iacob...

Chiar înainte de a atinge cu „gura de șarpe” vreun cerc (iar cu ciocanul mânerul “gurii”), intra în ritm - pe care-l marca din tot trupul, mai ales cu tălpile bătute de pământ. După ce se încălzea bine, pe loc, pornea în jurul polobocului, ciocnind doar ciocanul de coada gurii: încolo, încoace; apoi, la patru pași, o lovitură în cerc, dar ștearsă, mai mult de formă decât de bătut cercul acela); încolo, încoace; apoi o ștearsă tot la doi pași; apoi la fiecare pas - încolo, încoace. Timp de... mult timp nu se atingea de butoi, decât așa, că venise vorba, ar fi putut bate cercul acela cu o ștearsă și în genunchiul lui - de pildă. Ai fi zis că vrea să-l, mai întâi, îmblânzească, farmece, amețească - înainte de a-l, lovi cu adevărat,. Lovituri ciocan-daltă și pauze și contratimpuri marcați de strigături scurte, mai degrabă icnete împușcate din familia „hă!”-ului de dimineață.

Amețeam eu, primul. O amețală specială, cu o specială durere de cap - dar nu supărătoare - biciuită, ciocabocănită, lipăită, hă!-uită, icnită. Dar chiar așa, îmi dădeam seama că, de la o vreme (dacă nu cumva înaintea mea) amețea el, Moș Iacob. Ca să nu se piardă, să nu nimerească cine știe unde și în ce, ca să nu se izbească de vreun perete ori gard - sau să dea peste polobocul-osie - ori să cadă la pământ, Moș Iacob avea o singură - de astă dată, adevărată - soluție: să continue; să nu se oprească.

Dacă părinții erau acasă, ieșeau în calidor și ei. Dacă în acele momente se aflau prin apropiere oameni, se lipeau de gard și priveau. Dacă, din întâmplare, erau clase, atunci se dădea recreație și copiii năvăleau la ferestre (de obicei bătrânul tănuia când nu erau cursuri, dar se mai înșela și el...). Eu, din calidorul meu, știam că Moș Iacob pentru mine face ce face. Și, în felul meu, îl ajutam să ție, îl sprijineam în încercare: păstrând și eu ritmul, ținându-l cu toată fința. Mai ales îl ajutam pe Moș Iacob să nu-și piardă pălăria și capul. Erau două părți ale corpului său care i s-ar fi putut desprinde de rest și cădea - în timpul tanțului: întâi pălăria: mă încordam, mă concentram asupra pălăriei, o păstram pe capul Moșului; fiindcă știam: dacă-i pică pălăria, capul, rămas fără acoperiș, are să-și piardă și temelia: are să se desprindă de gât și are să se rostogolească în colbul bătăturii. Și-atunci, chiar că Moș Iacob cel fără cap n-are să mai poată fi oprit din ciocabocănit și tanțuit cine știe câtă vreme - poate ani, dacă nu cumva până la sfârșitul lumii, ceea ce, pentru mine, atunci, însemna cam multicel.

Ca ucenic ajutor de (și) butnar, știam că Moș Iacob n-ar fi avut nevoie să îmbuneze astfel polobocul, l-ar fi putut cercui pe dată. Da, dar Moș Iacob era Moș Iacob. Butoiul acela n-avea mare importanță;

important era, nici măcar tanțul ci, pe de-o parte tănțuitorul; pe de alta, cred și acum că eu, privitorul, eram cel mai important. De pe lume.

Moș Iacob al meu era și lingurar.

La noi lingurăria nu era monopol al ȝiganilor (altfel, s-ar fi chemat: rudărie); la noi în Basarabia ȝiganii erau puțini, chiar dacă Rusul Pușkin fusese impresionat de numărul lor mare - dacă ar fi călătorit în Principatul Moldovei, or în al Țării Românești - ce să mai vorbim de Transilvania! - s-ar fi crezut nimerit pe pământul de origine al bunicului său, nubianul-egipteanul... Așadar, la noi, în Basarabia, erau puțini ȝigani, cam un fierar la un sat, iar cum Mana era cătun, n-avea nici unul... oamenii fie își cumpărau de la iarmaroc ori de la negustorii ambulănți ciopliturile, fie și le ciopleau singuri - ca Moș Iacob.

Dar numai iarna; în fața vetrei...

Și Moș Iacob avea, în sarai, pus la uscat, în rug, lemn de diferite esențe - salcie, plop, jugastru, paltin, ulm - pentru felurite lucruri și lucrări. Nu l-am văzut ciopbind albi, însă îi știam sculele destinate aceste operații și cunoșteam trunchiul de salcie început pe când eu încă nu mă născusem, stînd, rezemat de perete, așteptînd să-i vină un rînd.

Mai întăi își întindea la vedere (și la îndemănă) uneltele; o mulțime, toate de el făurite din fier moale; din fier oțelit; apoi scule din lemn; din piele; din os... Care de care mai cu fantezie lucrată (vorbesc, în continuare, de unelte), mai frumoasă, mai... ciudată - și, uneori, chiar utilă... Bătrînul nu ascundea că uneltele lui erau mai degrabă de „prăjit” (adică de privit) decăt de folosit. Și ce desfătare! Și ce „arătare” (demonstrație, demonstrare)!

- Uite, băi'țalu moș'lui, zicea el, luînd în mână de pildă, un cui de lemn de corn ceva mai lustruit. Aista-i pintru dat bort' la covrig, bre! Iei covrigu cu mîna stîngă, îl ții ghine, cu bortilitoru' di bort' di covrig tînut în mîna dreaptă, îi: phu!!, o bortă, de s' ne țâie minte, covrigu'!

Sau „lustruitoru' di teslă”... Un fel de lingură plată - fără găvan, tot din lemn, cu o parte mai rotundă, de care o țineai. Îi spunea „de teslă”, dar nu era chiar: după ce dădea trei-cinci lovituri de teslă într-un trunchi, Moș Iacob se oprea, lăsa tesla, lua lustruitorul...

- Ce faci, Moș Iacob?, îl întrebam - când îl întrebam. De ce te oprești, că n-ai terminat de cioplit?

- He-he-he, băi'țalu moș'lui, omu cât trăiește-și tot însușăște - ș' tot ne-nsușit rămâne! N-ai întăles? Lustruiesc tăietura di teslă, bre!

- De ce? Doar ai să vii cu tesla iară și-ai să tai tăietura lustruită!, ziceam eu, băiatul mamei, învățătoare care învățase logică la Normala de la Chișinău.

- D-apăi asta-i! Unii oameni cred că așchiile de la teslă pot să se

prezante oricum 'naintea Giudecății de Apoi! Și nu! Așchia-i și è, om, trebuie să se prezante cuviincios tăietă din teslă, frumos lustruită din lustruitori' - ai înțăles?

- Am înțăles!, răspundeam eu pe dată, ca trezit din somn, adică fără să fi înțăles mare lucru - însă dacă Moș Iacob mi-l spunea...

Sunt convins: dacă Moș Iacob nu avea printre sculele lui cai-de-bicicletă, praf-de-tobă, ziuă-de-ieri - și altele asemenea, era numai pentru că în Mana nu se vorbea așa - se vorbea altfel (însă exact despre aceleași „subiecte”).

După arătarea uneltelor - care putea foarte bine să ocupe întreaga... activitate, iar Moș Iacob să nu mai ajungă să le și folosească - venea arătarea-lemnului.

Lua în mână câte o bucată de lemn; o trecea în cealaltă mână, o pipăia, o cântărea, o mirosea, și-o lipea de obraz, uneori o atingea cu limba - ca să afle dacă are și va avea gust-bun - și o descânta-meneà:

- Măi băietii, măi (de acea dată, nu mie mi se adresa - eu eram băi'tălu-moș'lui): ce-ai vrè tu s' ieș'? Ai isî tu o lingură din borș-di-pește - din ceala ce mă'liga prăpădește? 'Mbălsămat cu multă foai'-verdi-leuștean? 'Nroșit pi la răsuflarea gurii mele c-o mână di chiperi?

Alt lemn, altă mâncare (chiar dacă nu tot de pește...):

- Da' tu, măi? Ce-ai vrè tu s' eș'? Ai isî tu o lingură di borș-di-curechi - di rămâi făr'-di urechi - cu carne de porc? Afumată, ori numa' sarată? Bini, bre: afumuită la fum de-afumătoare, de s-añiroasă carnea a verdi ș-a capcioancă din târg!

Altul-alta:

- Ș' dac-ai isî tu o lingură di tigai', numa bună de 'mestecat niști rărunchi di jițal cu multă ceapă, strânsă c-on stăcan di jin alb, bre?

Ba nu:

- Ba nu, că ești cam scurticel, ne-om frige la mânuri cân' îmblăm cu tini-n foc - ia s' eș' tu o lingurică-di-dulcică-di-jișânică... - nu di nuci, di jișâne-am zîs!; nu di-abricoase, din cele dolofănoase și-añirăsăcioase; nici de trandașir - di jișâne-am zîs! De-o copt-o Măt'șa Domnica de Sfânta Măria Mică ș-o dosît-o, da las' că dăm noi di è... Că doar ne țanem di coada ta - prin cele lunci, cele păduri...

Și, Doamne (cum ar zice - și chiar zice; și bine zice Creangă); ce minunății ieșeau din mânuirile lui! și nu doar cozile alcătuind șerpi încolăciți, pești cu gura deschisă (parcă pohtind și ei borșul Mătușii Domnica), vrejuri, funii, păsări, flori, adesea și câte un trup (însă totdeauna îmbrăcat, sirenele lui Moș Iacob purtau, peste solzi, câte ceva, de păreau și fără-solzi) - însă și găvanele pe care ceilalți lingurari le tratează (!) după canoane imuabile, bătrânul le făcea pe-gură (pe

măsură!): găvan de lingură pentru dreptaci, pentru stângaci, pentru gură-de copil; lingură cu găvan de fată-mare, de babă - chiar și găvan pentru gură de mireasă (a doua zi după cununie). Măcar așa le destina el, nu conta cum ieșeau, conta ce zicea el că au să iasă... Și, bineînțeles, pe la fiecare lingură „treceau” toate sculele lui, zeci și zeci: de tăiat, de scobit, de șlefuit, de descântat, de menit...

Lingurile făcute de Moș Iacob al meu puteau fi recunoscute și cu ochii închiși - după gaura din coadă (pentru această „operație” avea cel puțin zece unelte...)

- S-o legi di gât, ori s-o spândzuri la brâu, zicea.

Cercurile de fier îmi erau indiferente (nu mă impresiona nici nituitul, pe nicovală), în schimb cele din alun... Pentru că la acestea *lucram* și eu - de la începutul începutului.

Mai întâi și mai întâi, alunul trebuia adus din pădure. Iar în pădure, după aluni, te duci numai atunci când alunele încep a fi bune de mâncat - cel puțin așa-i la noi, la Mana...

Cu multe zile înainte mă pregăteam. De cu seară, mama îmi prepara „echipamentul”: puneă în traistă, mai întâi, 'dicamentele, cum le ziceau Mănenii: un flacon de spirt, altul cu tinctură de iod, într-o cutie: „alifie de șerpi” - pe care o vindea, în fiecare primăvară un colportor șchiop și hâd, însă o cumpărau numai „boerii”, țăranii vindecându-se cu descânțece (di-șărpi) și cu fierul înroșit în foc...

(Nici până în ziua de azi n-am aflat care ar putea fi... explicația științifică a „arsurilor de șarpe” - nu numai că le-am văzut cu ochii mei pe tălpile copiilor din Mana, dar, o dată, am avut și eu.

«Ce ai, de ce șchiopătezi - ți-a intrat un schin?», întrebam.

«Ba-am călcat pe-un șarpe - uite arsura...» - și cel întrebat îmi arăta arsura din talpă, o dungă, uneori mai îngustă, alteori mai lată, cât trei degete alăturate, unde pielea era, într-adevăr, spuzită.

«Te doare tare?», întrebam.

«Mă doare și mă mănâncă...», mi se răspundea.

Unii băieți pretindeau că și văzuseră șarpele călcat - din întâmplare: spuneau minciuni! Dacă vezi șarpele, înainte de a-l călca, nu te mai arde-n talpă; iar dacă-l vezi după călcătură, atunci nu mai are el viață: îl omori și, omorându-l, ți se ia arsura din talpă „ca cu mâna”! Nu: șărchi de la noi, ori te mușcă - și-atunci faci descîntecul de mușcat, cu trei vergele de alun de-o vară și cu apă ne-ncepută, zici:

„Ieșiță de prestiță,
Șărpile di pielită,
Pielita di carne,

Carnea di os,
Osu din măduhă.
Cine-o adus veste
Șărpile să crăpe!»,

ungi rana de mușcătură - și gata!;
ori îți intră pe gură, când dormi - ș-atuncea-i alt descântec, nu-l știi,
numai fimeile îl, dar ele nu-l spun.

Așadar, îți dădeai seama de arsură abia a doua zi - c-așa-s șărchi
pi la noi, la Mana... Am avut și eu o chestie din asta: într-o dimineață
am simțit că mă doare și mă mănâncă-n talpa stângă; m-am așezat pe
jos, mi-am luat talpa pe coapsa celui alt picior, am dat-o cu stuchit, ca
s-o curăț - și am văzut: o dungă mai alburie: arsura.

Degeaba mi-a spus mama că asta-i încă o superstiție - poate cea
mai gogonată a Mănenilor sălbatici; că, prin părțile noastre nu există
nici șarpe, nici șopârlă, nici altă jiganie târitoare, cu piele otrăvită și
care să-ți „ardă” talpa - din moment ce toată copchilărima din Mana
știa asta, așa și era! Și degeaba mi-a mai spus mama, proptindu-și
metoda pedagogică și cu câteva palme, că africanii din Mana se ard
întâi în talpă, călcând pe un fier încins în foc, apoi pretind că au călcat
pe-un șarpe - și fuga, să se ardă la arsură cu fierul înroșit!; de astădată,
de vindecare, cică - eu nu-mi aduceam aminte deloc, dar deloc ce și
cum făcusem, ca să am arsură-n talpă, asta se face singură-singurică și
după aceea se des-face de față cu toată lumea, însă prima oară, când cu
„arsura”, chiar dacă mai erau copii prin preajma focului, se îndepărtau,
ori se întorceau cu spatele, ca să nu vadă când scoteai tu fierul din jăra-
tic și, strângând dinții, apropiai talpa de... Bine-nțele că și eu mă arse-
sem în talpă cu fierul roșu, dar numai ca să vindec arsura șarpelui).

Așadar, mama îmi pregătea trăistuța; dis-de-dimineață mâncam
bine-bine, ca să am puteri, îmi luam plosca și toporașul, apoi treceam
amândoi pârleazul la Moș Iacob.

- Moș Iacob, începea să-l dăscălească mama, să ai mare grijă de
copil, să nu-l muște vreun șarpe, să nu mănânce vreo fructă veninoasă,
să nu stârnească vreun cuib de viespi, să nu...

- Da se poate, doamnă? Da cum nu, doamnă, doar e cu mine...

- Să nu zici că nu ți-am spus! Că, dacă mi-l aduci mușcat ori
înțepat ori pișcat ori otrăvit ori schilodit ori înecat ori...

- Da se poate, doamnă...?

La urma urmei, mama își turuia fără convingere rolul de mamă și
de învățătoare - fiindcă, unde eram eu toată vremea, în afara claselor și
a recreațiilor la Moș Iacob în ogradă - dacă nu „pe călburi”: pe islaz,
la gărlă, în pădure...? Dar aceasta fiind menirea mamei, menirea mea

era s-o ascult (cu urechile, se-nțelege...).

O porneam de-acasă cuminți și echipați, adică încălțați. De cum părăseam satul, înainte de a ajunge la pădure, Moș Iacob comanda:

- Dezechiparea!

Și ne descălțam. El de ciubotele lui înalte, lustruite și cu toc înalt; eu de sandalele mele. Fiecare își lega încălțărilor cu sfori dinainte pregătite, și le trecea pe umăr, ca pe desagi. Așa, da: arătai pornit la drum lung... Cum intram în Codru, Moș Iacob:

- Ian te uită, băi'tălu moș'lui la-aista! I-un jugastru! Îi zicem așa, fiindcă juguri facem din el... Istalant îi paltin. Îi zice lumea paltin, fiindcă din el pale de avion facem, adică morișca - da la ei, la fabrica de avioane de la Brașov, le zice pale și din paltin se fac... Uite și teiul cel rotat și-mbălsămat - și de Dumnezeu binecuvântat... I se zice tei, fiindcă din el facem curmei; pentru cotei... Da uite, uite la istalant: mai demult i se zicea: crapin, fiindcă crapă aiurea, nu-i bun de lucrat, numai de foc - așa-i cu carrpenul...

- Dar la stejar de ce-i zice stejar, Moș Iacob?

Nimeni nu-l putea prinde pe moș Iacob al meu fără-de răspuns; ori cu unul ne-frumos. Se scărpină ce se scărpină pe sub pălărie - dar tot găsea ceva:

- Altfel îi zicea pe timpuri - îi zice: străjer, că stă de strajă, străjuiește țara Moldovei, să nu deie Tătarii pe neprinsă veste. Și-l și vezi de depaasar'... Așa că: străjer-strejar-stejar, iacătă-l - cu toate că noi îi mai spunem și gârnet, da-acum vorbim ca din carte, de ste-jar! Ai înțăles?

- Am înțăles, Moș Iacob! Dar la ulm de ce-i spune ulm?

- Îi spunem acum, da pe timpuri îi spuneam: culm', că-i tare 'nant...

- Dar la brad de ce-i zice...?

- Un'e vez' tu aicea, brad? În Codrii Orheiului nu se află brad nici de leac, aista-i copac de munte...

- Dar acolo, la munte, de ce-i zice brad?

- Treaba celorla de la munte, ei să răspundă - noi nu știm! Da' on om de la munte de l-am cunoscut noi la iarmaroc, la Or'ei, aista zice că brad ar veni de la grad, că-i mare-n grad, bradu' - da' nu ț-o-i spune dacă nu mi-o spus minciuni...

- Dar fag, Moș Iacob? De unde vine fag?

- Nici fag nu găsești pe la noi, da' aista tre' să vie de la fluieraș-de-fag-mult-zice-el-cu-drag.

- Așa. Și soc?

- De la mult zice-cu-foc - de unde alta?

Așa o duceam până ajungeam la aluni.

- Dar la alun? De ce-i zicem alun?

- Ca lumina zilei: fiindcă-i lung, luuuun'... 'I alung, aluuuun' - ai înțales, băi'tălu moș'lui?

Cum să nu-nțaleagă băi'tălu moș'lui când explica moșu băi'tălu-lui?

Înainte de a ne așterne pe lucru, ne omeneam: Moș Iacob făcea focul într-o poiană; scotea din traista lui cea mare și grea cât un ciuhal: o mână de cartoafe (iar o să-l probozească Mătușa Domnica pentru că stricase cel puțin zece cuiburi - nu erau mai mari decât nucile), patru-cinci ciocălăie de păp'șoi de lapte, ciupit, din mers, prin porumbiștile străbătute. Și, bine-nțeleș, șăpu' - în fapt, o butelcă de-un litru - cu vin: jinișoru'. Dar pe acesta nu-l scotea - încă...

Mă lasă pe mine să păzesc focul și dă o raită primprejur. Nici nu apucă jăromaticul să se facă bine, că se întoarce cu pălăria plină de ciuperci și cu un snopușor de pur - ceapă sălbatică.

Coacem cartofii, porumbul, ciupercile. Mâncăm cum se întâmplă să se coacă ceva - păp'șoi cu pâne din straiștă, pur cu ciperi coapte în spuză... Eu beau apă din ploscă (mi-a adus-o domnișoara Tuza de la ei, din Alba Iulia), bătrânul dă o mân' di-agiutori cu jinișoru din șăp...

După ce ne ospătăm, trecem la muncă: alegem tulpinile cele mai drepte și mai lungi - mai alungi, de alung...; le tăiem frumos de „pe picioare”, ca să nu se crape aiurea și să se așchieze; le curățăm de cren-gi, de frunze; le facem snopi. Eu tai și pun de-o parte, pentru caii și sulilele și arcurile mele aluni ne-potriviți pentru cercurile lui Moș Iacob. Și mai pun de-o parte ciorchinii de alune. Chiar dacă nu-s prea lunge de coapte...

Când simte că soarele-i în crucea cerului, Moș Iacob sună din trâmbița palmelor încetarea. Și prânzul. Reaprinde focul, mâncăm câte ceva - acum fără prea mare poftă: ne e somn.

- Să n-adormi cu gura deschisă, să nu-ț' intre v'on șărpe!, îmi recomandă el.

Știu - și nu mă sperii. Cunosce și cum îl faci pe șarpe să iasă din tine: fierbi un ceaun cu lapte, îl pui pe cel în care a intrat șarpele cu gura deschisă deasupra ceaunului, aburii de lapte pătrund pe gâtul omului, ajung până la nările șarpelui și cum jigăniei îi place mult laptele (nu suge el de la vaci, direct din țâță?, încât unii oameni nu-i omoară, fiindcă ușurează ugerile gata să crape ale vacilor nemulse), șarpele pornește după mirosul cel bun - numai că cineva trebuie să stea de pază, cu mâinile-covrig la gura omului înșărpăt și de cum jivina își arată capul, tu-l apuci și-l strângi (dar nu prea tare, să nu-l rupi!)

și-ncepi să tragi; tragi încet, încetișoor...

Dacă-i și Ileana lui Maxim pe-acolo, să spuie ea descântecul de șarpe-nghițit - bine, dacă nu merge și fără descântec. Dar parcă tot e mai bine să se afle Ileana, chiar dacă nu știe descântecul...

Ultima oară când am fost cu Moș Iacob la pădure, după aluuungi, la amiază am adormit fără teamă că-mi intră vreun șarpe. Adică la început mi-a fost oarecum, dar cum am scăpătat în somn, cum nu mi-a mai. Și nu era vis: mie n-avea cum să-mi intre șarpele, fiindcă eu eram acela; eram singur acasă mai zilele trecute. Ileana a venit să-mprumute niște gaz; ori niște sare - sau poate zahăr, nici ea nu mai știa de ce venise, eu i-am zis să caute și singură în bucătărie ce are nevoie, după o vreme ea m-a strigat, că nu găsește, s-o ajut, am ajutat-o, am ținut scaunul să ajungă până sus, pe bufet la nu știu ce și când s-a dat jos de pe scaun, m-am trezit sub fusta ei, cu poalele-n cap, ea s-a speriat, a strâns tare picioarele, dar eu știam de la Tecla cum se descuie ușa asta, i-am făcut așa de frumos, că m-a lăsat să-i intru, șarpe pi gură și a mai venit încă de două ori, i-am intrat eu ei, de aceea nu mă temeam că-mi intră mie - în gură.

Ne întoarcem acasă, pe-nserat, trăgând după noi povara de snopi de aluni pe un fel de sanie meșterită de moș Iacob. Sanie de vară. Dar pe mine nu mă mai interesează această parte. De-abia aștept să vină ziua în care o să despicăm tulpinile de alun - la gardul grădiniței de flori, acolo e instalată „despicătoarea” de aluni - ca să facem cercuri: despicăm, curățăm tăietura, măsurăm cu ața, precis, la milimetru, tăiem, exact, la centimetru... Doar am spus că lucrăm împreună, că sunt ucenicul lui Moș Iacob.

ULTIMUL CRĂCIUN

Stau în calidor.

Și nu mai tremur. Doar glasul îmi pâlpâie, îmi dârdâie; îmi tremură, așa am auzit, am citit că trebuie să se întâmple: „Colindători cu glasuri tremurate”, cum zice poezia...

- De ce trebuie, mamă? De ce trebuie să le tremure glasul, mamă? Colindătorilor - mamă?

- De emoție, zice mama. Și de frig, Crăciunul cade, totdeauna, iarna.

- Cade, zic eu, dar uite ce bine sânt ei îmbrăcați, când cad - se și zice: „Încotoșmănat ca un colindător”. Apoi, când cânti, te încălzești; te înfierbânți; iese foc din tine, când colinzi cu foc, nu? Atunci de ce ne tremură nouă glasul?

- De bucurie. Că s-a născut Isus.

- De bucurie, omul nu tremură. Omul tremură ba de frig, ba de frică. Ba de-amândouă, cum se mai întâmplă pe lumea asta...

- Bine, de frică, zic mama râzînd. Să zicem: de frică de câini... Când noi colindăm, în unele gospodării unii câini au rămas dezlegați. Și-atunci nouă ne e frică... De câini...

- Frică, dar nu de câini, zic. Noi tremurăm de frică de măgar, măgarul!

Asta era, asta este:

Colindătorilor le tremură glasul de frică de măgar, de la el ne vin nouă toate nenorocirile, toate relele - am văzut eu, cu ochii mei, pe imașul nostru, al Cailor, cum sătrarii care-și întinseseră sălașul acolo și caii noștri nu mai pășteau, tremurau și ei, de frică, doar și calu-i om.

Și când a-nceput el să zbiere ca dracu.

Și când a-nceput el să zvârle.

Și când a prins a da din urechi ca dintr-o mitralieră.

Pe femeie a trântit-o-ntâi, după aceea a pălit-o cu copita, măgarul de măgar, curgea sângele ca Răutul, de lângă ochiul drept al maicii și copilul din brațe nu mai mișca - am văzut eu, cu ochii mei!

Văd cu ochii mei, tot-tot și alerg acasă, urlînd de spaimă și de grozăvenie și rup din carte toate pozele colorate cu măgar: și pe cea cu Intrarea în Ierusalim, și cea mai din față, când ei mergeau, trei, după rază, pe Hristos să-l vază, cu smirnășitămâie și darurimulte - le-am rupt-rupt-rupt-rupt! Pentru ca animalul dracului să nu mai ragă ca dracu și să nu mai pălească din copită și să nu mai dea din urechi și să nu mai biciuiască cu bicele, să nu mai cununească din cununa de spini

și să nu-l mai - fiindcă el, Dracu de Măgar l-a bătut în cuie i-a dat să beie oțet și fiere și l-a și l-a și l-a o-mo-rî-îîî!!!

- Ce-i cu tine, de ce plângi? Ori ți-au dat lacrimile de ger?

Încerc să-i spun mamei de ce plâng. Dar nu mai sfârșesc: dacă i-aș spune, n-aș mai avea de ce, ea mi-ar explica - ea explică orice - că acum nu suntem de Paște, când cu bătutul în cuie, acum suntem de Crăciun, când El s-a născut, chiar numele de Crăciun de-acolo vine, Latinii ziceau Creationes, vrasăzică facere, naștere, El s-a născut, de-aceea suntem noi veseli - nu poate, nici chiar El, întâi să moară, abia după aceea să se nască - decât dacă facem după alte calendare, ca chinezii - dar ei nu sânt creștini - creștin venind de la Crist, Hristos, cum îi zicem noi, după greci; sau după calendarul japonez - și acela e sucit, nu-i ca al nostru...

- Hai, cântă și tu cu ceilalți!, mă îndeamnă mama. Hai să colindăm cu toții...

Îmi șterg lacrimile (numai de ger, nu de altceva) și mă iau după mama. Jos, în curte. E atâta omenire în curte, încât, de capetele lumii, nu pot vedea vârful Pomului. Mă întorc la locul meu, pe calidor. Cânt aici. Colind de-aici.

Colind, tremurat, din calidor, cu ochii la bradul înalt cât școala (adus de depaarte, de la munte, unde el e mare-n grad - sau: mare-n brad), la Pomul 'podobit, sticlind din toate globurile puse, sus, de tata, din toate stelele, puse ceva mai sus de Bunul Dumnezeu, arzînd din toate lumânările potrivite de mama și acum pâlپând în vânt, luminînd înalt cât lumea locul din mijlocul curții noastre-a-scolii, cuprinzînd toate arderile de până atunci: rugul Cărților, rugul Crucii tatei, rugul Băieților dar mai ales al fetelor pe care le cheamă Devușka - și arzînd și arzînd. El, Pomul, zice că dacă s-a născut El, de-acum gata cu necazurile, ne-am întors de prin siberii și suntem iar cu toții, cu-ai noștri, cu-ale noastre, femeile.

S-au adunat în jurul Pomului din curte toți copiii din Mana; și s-au strâns toți cei care nu mai sânt copii; și toți cei care-au fost cândva copii, acum avînd ei copii - aproape toată suflarea din sat. E atâta omenire, încât unii s-au urcat pe garduri, alții cântă din ograda lui Moș Iacob, iar glasurile lor vin târziu, ca Ecoul pe care de la tata l-am învățat, pe patru voci, la Corul Școlii.

Așa. Fiindcă iarăși e Crăciun pe lume. «Ca înainte», spun cei mari și eu știu că e un înainte și al meu, de biet-orfănel-săracul; și un înainte dinainte de al meu: unul de tot înainte - de aceea-i ca pentru-ntâia oară.

Fiindcă e pentru prima oară când tata se întoarce din Siberia; și

prima oară când tata face Pomul Școlii în curtea școlii; întâia oară când oamenii mari, cu copiii, vin la Pomul școlii. Și-ntâia oară când urcăm în sănii, șubele-ți cârnesc nasul de-atâta putoare de oaie, dar nu-i nimica, gerulețul miroase, el, a alunecare pe omătul cerului, noaptea, pe sub stele, ca pe sub mere, clopoțeii cailor sânt tot una cu clopoțeliștea stelilor noastre de colindători-cu-glasuri-tremurate și zurgălăii de sus, de la gâtul cailor zburători sânt una cu cei ai cailor-mergători. Și-ntâia oară...

Întâia oară, când vin cu noi, colindătorii-elevi, mulți oameni mari, în afară de vizitii; și le colindăm noi pe maicile de la Hirova - și ele ne binecuvântează și ne mângâie pe creștete; și le mai colindăm noi pe maicile de la Tabora și ne mângâie și ele; și prima oară când, la întoarcere, îi colindăm bine-bine pe călugării de la Curchi, chiar în biserica-de-iarnă, după aceea în trapeză. După aceea...

Aud, ca prin ceață, când de tot fierbinte, cu miroznă de sobă încinsă și tămâie și coajă de măr pe plită; când prin ceață de tot fierbinte din pricină de adiere de geruleț și de vântuleț de sanie cu zurgălăi. Aud glasurile oamenilor mari, groase, dar înmuiate, zicînd de maici și de surori, săracele, că n-au mai rămas decât vreo zece, colo, vreo douăsprezece dincolo, săracele, că, la Ocupație, le-au ridicat Rușii, după ce le-au dezbrăcat și le-au tuns și și-au făcut răs de ele, săracele și le-au trimăs la pohodit siberiile; și tot așa, de săracii călugări de la Curchi: unul nu s-a mai întors din cei tunși și rași și dezbrăcați și bătuți cu nagaica și cu tocul naganului și pohodiți na sibir - cei pe care i-am colindat, sânt ascunșii și fugiții și trecuții dincolo de Prut. Și mai aud că ce sărace au mai rămas mănăstirile noastre bogate, după ce le-au jăcuit și stricat și pângărit Tătarii de ruși, acum trei ani, la Ocupație - și încă mai aud:

«Las', că 'ncetul cu-ncetul... »

Moș Iacob a rămas acasă, în Mana, el e premare, mereu la dato-rie, să păzească satul de tal'ari.

A doua zi mă întreabă cum a fost colindatul pe la mănăstiri. Îi spun ce-am auzit:

- Ce sărace, mănăstirile noastre, săracele, Moș Iacob! Și ce sărace săracele maici și săracii călugări - că Tătarii de ruși știi mătale ce le-au făcut? ...

Moș Iacob dă repede din mână, că știe, nu-i nevoie să-i mai spun și eu - așa că trec mai departe:

- Dar las', că, 'ncetul cu-ncetul...

- Așa-i, băi'tălu moș'lui!, zice Moș Iacob. 'Ncetu cu-ncetu s'-a face oțātu! - și mai zice: Acuma parcă-mi pare rău că n-am mărs cu voi,

la colindat, pe la mănăstiri. S-o fi luat și pe baba mē, să fi mārș cu voi, cu toată lumea - la colindat, de rămas-bun.

- Cum așa, de rămas-bun, Moș Iacob? Aveți de gând să plecați din Mana? Unde vă duceți?

- Noi n-avem de gând să ne ducem în altă-parte, dar au de gând vremile să deie peste noi; că nu-i cum vrē omu, ci cum dă Domnu... Că nu degeaba a or-ga-ni-zat dom'director on Pom; ș-on Crăciun; ș-o Colindă - de-ai zice că-i ceai' de pe urmă...

- Da mai taci, Iacobe, nu cobl!, zice Mătușa Domnica. Și ce te-apuci să vorghești vorbe din aiestea față de-un copchil?

- Uite, m-apuc. Să vorghesc vorbe... Ca să-și aducă aminte copchilu, băi'țălu moș'lui, când a' fi el mare...

- Ce să-mi aduc aminte, Moș Iacob?, întreb.

- Crăciunu ista, zice Moș Iacob, apoi, după o vreme, arătînd podeaua cu degetul: ș' pămîntu ista...

- Ia taci, Iacobe!

- Tac dup-aceea, am să am vreme să to-ot tac... Da-amu să vorghesc și eu, de capu meu. Și să spun: alt Crăciun nu mai apucăm noi, Domnică...

- Da mai taci, Iacobe, cōbe ci eș' tu! Parc-ai dat în ceasu morții - ș' tot nu-nțalege nimica copchilu-ista...

- 'I 'a veni-nțalegerea cān a avē vrāsta mē - uite-așă: pisti lume, pisti vreme... - și Moș Iacob a făcut cu mîna gestul trecutului, al saltului: peste deal, peste cal...

Avea să-i vină (înțelegerea), într-adevăr, când copchilu-ista avea să aibă vârsta lui Moș Iacob. Până atunci...

Pe loc, copchilu nu înțelesese mare lucru; la dreptul vorbind, nimic. Nici în Crăciunul următor, cel din '44, petrecut în pădure, la Buia, de frica „repatrierii”; nici în Crăciunul '45, 'trecut într-o cancelarie de școală de țară - depaarte de Crăciunul abia început (și rămas neterminat) în curtea școlii din Mana, cea de lângă calidor - unde se adunaseră în jurul Pomului aproape toți locuitorii, iar când sfârșeau școlarii de cântat o colindă învățată de la învățătorii de mama și de tata (pe două, trei, chiar patru voci), câte un părinte începea să cânte o alta și se luau după el ceilalți părinți de copii și povesteau, la unison - ceea ce dădea un Răut de glasuri - cum se-ntâmplase-ntâmplarea ceea cu cerbii-cu-stē-n-frunte și cum ei, vânătorii, nu-i săgetaseră din săgeată - de milă, de minunare mare - și iar veneau școlarii, cu patruvociile lor, cu gurile-covrig ațintite la mîna tatei bătînd măsura învățătoarește și dînd intrările ne-pricepute de părinți, apoi începeau să adie femeile, povestind ca un lan de grâu, copt și plin, vălurind dulce,

aromitor, de sub broboade de lână, cum e cu mireasa- ceea când își ia ziua-bună de la frați și de la mumă, de la frați, de la surori, de la grădina cu flori și iar veneau copiii, cu clopoțiii și după ei veneau flăcăii satului, spunând cum e cu brazii și cu paltinii - și din nou domțători' cu patruvociile școlarilor, ca să pună un strop de creștinătate în păgânăta-tea pravoslavnică a Mănenilor - bine zicea Moș Iacob ceea ce zicea și din care eu nu înțelesesem nimic pe loc, ci mai târziu, mult mai târziu, fiindcă îmi spusese ră părinții:

Mănenii aveau colindele lor, „păgâne” și amestecate, doar câte un vers, cel mult o strofă se vâra, să amintească despre Isus, că s-a născut, numaidecât se întorceau la cerbi și brazi, la nunți cu stelele, iar de colindat, colindau cum se colindă: în cete, umblînd din gospodărie în gospodărie după prietenie și neprietenie - și chiar dușmănie (de Crăciun, oamenii de împăcau, se „iertau” unii pe alții, unii ziceau: «Iartă» și se închinău până la pămînt, ceilalți ziceau: «Fie iertat cutare» și-l atingeau cu mîna pe umăr pe acel cutare, gata- iertatul - după aceea schimbau locurile), întâi bătînd cu toiegele în poartă, asta însemnînd că gazda să-și lege cîinii (care, de Crăciun, erau legați cu toții, după casă); apoi tropotind sonor prin ogradă și tropotind pe treptele care duceau pe prispă (sau cerdac - sau chiar calidor); și după aceea tropotind îndelung, șușotind tare în dreptul unei ferestre - în sfârșit, întrebînd:

- Primiți colindători?

Nu mai așteptau răspunsul din casă, întrebarea fiind primul vîers din colindă - și colindau colinda-de-la-fereastră (în care era vorba de fereastră). După care gazda deschidea larg ușa:

- Da intrați! Da veniți' cu Vestea!

Și intrau, cu Vestea și o mai vesteau o dată, în casă, prin colinda-din-casă - și Vestea aceea vesteă, printre brazi și cerbi și săgetători, vesteă cu Copilul.

Pentru Măneni, Pomul școlii era serbare-școlară, adusă de „Români”, din Regatul lor, așa că se duceau (cînd se duceau), doar ca să scape de amendă, iar cîntatul pe mai multe voci, cu tot felul de intrări, răspunsuri și celelalte drăcovenii era o... șagă - ca la școală, unde ești pus să înveți tot felul de lucruri care nu-ți slujesc în viață; și mai ales „nu-s de pe la noi”. Însă de acel Crăciun, al lui '43, veniseră cu toții; se adunaseră la școală; se strînseseră la Pom.

Vor fi simțit și ei ceea ce simțise Moș Iacob și de care se temea atîta Mătușa Domnica...

-... că n-or să mai colinde, nici la ferestre, nici la Pomul școlii; nici colindele lor, păgâne - dar ce frumoase, Doamne, ce frumoase..., zice

mama târziu, mult mai târziu.

- Cam așa, încuviințează tata. Bieții oameni: presimțeau prăpădul, îl pre-vedeau, îl auzeau cum vine. Știau că e ultimul lor Crăciun. Ar fi fost și al nostru, cel din urmă - dacă n-am fi plecat...

- Dacă zici că au simțit, au pre-văzut că are să le fie cel din urmă, de ce n-au plecat și ei? De ce n-au venit înapoi, în refugiu?

- Îl vor fi perceput sub forma: «mă tem că... », zice tata. Când spui că știi ceva, înseamnă că ești sigur de tot; când zici însă, ca Basarabeanu: «mă tem că... », te temi, dar nu de ceea ce are să dea peste tine, cât de faptul că tu, om, n-ai să i te poți împotrivi.

- Mai mult, intervine mama. Când Basarabeanu zice că se teme: «mă tem că mi s-o rupt căruța-n drum... », poți fi sigur că acea căruță e gata-ruptă - și nu de azi; nici de ieri... Cum să se împotrivescă el la ceva care s-a și abătut asupra capului lor?

- Fugind!, râde tata. Ca noi, acum (eram prin pădurile Ardealului - altfel faine, pădurile...). Nu-i ea, fuga, sănătoasă? Nu-i ea arma Românilor, soră cu frunza-verde-a-codrului?..

- Nouă ne-a slujit arma asta, sănătoasă, de ne-a ieșit pe nas, face mama.

- Acum, că suntem la adăpost - orișicâtuși! - poți să spui și prostii, zâmbește tata. Bine că nu le-ai rostit atunci, în '44...

(Discuția revenea anual, așa că „atunci”-ul devenea „atunci”-urile: '45, '46, '47, '48...)

- Stai oleacă, să-mi trag sufletul, zicea unul dintre noi: '49, '50, '51, '52...

- Vezi să nu nimerești în viitor!, râdea altul dintre noi, apoi continua el: '53, '54, '55, '56...

- Păi, nu suntem noi, din '40, de la Ocupație, în viitorul de aur al omenirii? '57, '58...

- Asta în general, fiindcă în particular, noi, refugiații din Basarabia și din Bucovina suntem... viitorul Românilor din celelalte provincii: au să cunoască și ei ce-am pățit noi - '60, '61...

- Mă gândeam la copil, reia (relua) mama. Dacă nu era copilul, n-aș fi plecat eu de la casa mea și de la rostul meu, cu traista-n băț, printre străini...

- Așa-așa! Și te-ai fi trezit și făr-de-băț și făr-de-traistă, taman pe malul Aralului, ținându-i de urât lui frate-tău! Dar dac-ai fi fost mai hâtră decât toți, ai fi ajuns chiar pe malul Pacificului-Magnificului, acolo să vezi Crăciunuri autentice, de pe timpul lui Rareș, colinde nealterate, ca pe vremea lui Ștefan cel Mare și Sfânt - dacă nu cumva de pe vremea lui Crăciun-Vodă...

- Nu chiar, dar de pe vremea Domnişorului, mai mult ca sigur!

Ştii cine-i Domnişorul: un călugăr pe care Orheienii noştri au încercat să-l pună pe tronul Moldovei, în locul lui Alexandru Movilă, al lui Radu Mihnea, al lui Gaspar Gratiani. Tata o ironizează pe mama pentru Domnişorul ei - „o boaită plină de păduchi şi nici măcar nu ştia să se iscălească...”; mama se mânie, îi spune că nu ştie el istorie, cum se tot laudă: Domnişorul era fiul lui Ioan-Vodă cel Cumplit...

După acest ocol prin istoria orheienilor (mai târziu aveam să înţeleg că nu exagerau când pretindeau că ai noştri fuseseră totdeauna „cavaleri” - aşa le spunea mama, fiind ei călări, deci liberi), se întorceau la colinde:

- Degeaba râzi tu!, făcea mama. Cu cât ai noştri sânt mai departe de vatră, cu atât îşi păstrează mai bine limba, obiceiurile - ai exemplul românei faţă de latină. Pe loc, în spurcăciunea aceea de Maldavskaia Ésésésér, nici vorbă de „specific naţional” - care specific: maldavienesc? Iar dacă încearcă să spună că ei sânt ceea ce sânt - na Sibir cu ei, pentru... naţionalism burghez...

- ... şi moşieresc, să nu uiţi, zice tata. Şi regalist...

- Ai auzit, la radio Chişinău, ce limbă le-au impus să vorbească, să gândească: o limbă care nu există! Comisarii au fabricat-o!

- Dimpună cu tovarăşele comisar, chicoteşte tata.

- Şşşt! Copilul! - mă arată ea, chiar şi după ce am ieşit din domiciliul obligatoriu - aşa, cam pe la treizeci de ani.

- N-am vrut să zic nimic despre ce făceau ei, neprincipial, când îşi strângeau, bolşeviceşte, mâna-n aşternut, zice tata şi-mi face cu ochiul.

O ştiu şi pe asta: vorbeşte de Rakovski, bulgarul devenit român, antirus, devenit sovietic şi mare bolşevic - după unirea Basarabiei cu România, a fost unul din cei mai îndrăciţi duşmani ai „actului”; până să-l belească Stalin şi pe el, a hălăduit o vreme la Odesa, unde s-a ţinut de mână cu una Roza, din cartierul Moldovanka - dimpreună au inventat „limba moldovenească”...

- ... Pe când depaarte, la naiba, în Extremul Orient...

- Cunosce cântecul, iar ai s-o citezi pe prietena ta, Ludmila Calverde!, râde tata.

- N-o citez pe Ludmila, fiindcă o cheamă Tamara; şi nu Calverde, ci Calalb...

- Ce mi-i alb, ce mi-i verde...

- Şi n-o s-o citez pe prietena mea, Tamara, ci pe neprietenul nostru, Atlasul Lingvistic al URSS!

- Ca să citezi, trebuie să ştii să citeşti - tu nu ştii ruseşte.

- Literale, cât să pot silabisi numele unui sat de pe malurile-valu-

rile Amurului, le știu.

- Nu cumva Chiștelnița?, se interesează tata.

- Dac-aș avea o hartă amănunțită, poate că aș da și de o Chiștelniță - de la noi au fost deportate vreo cincizeci de familii și peste o sută de persoane fără, adică celibatari; dacă i-ar fi dus pe toți în același loc, ar fi putut așeza două sate, nu unu singur...

- Parcă numai de la voi... Basarabenii noștri, săracii, pe unde n-au fost împrăștiați - ca Ovreii...

- Pe unde au fost - ne spune Atlasul lor: Îndărătnici, Scorțeni, Lunga - și, bagă de seamă, îți dau doar denumirile care nu au terminație slavă - cum ar fi Isacova, ori Hirova, ori Lucașovca, cele din jurul Manei... și încă: Aurul, Inul, Dunărea, Orheii-Noi, Florești, Călărași - ăstora de unde le va fi venind numele, dacă nu de la Basarabenii noștri deportați? Numai din Atlasul lor Lingvistic aflăm că sunt, pe malul Pacificului, vreo 3 000 de vorbitori de română - și trebuie să ținem seama de minciunile lor statistice în general, în special de cele lingvistice. Numai Dumnezeu știe câte alte mii și mii dintre ai noștri vor fi ascuns, la recensăminte, că limba lor maternă e româna...

- Parcă pornisem de la altceva - despre ce vorbeam?

- Despre toate și despre mai nimica: despre ultimul Crăciun al Basarabenilor, în Basarabia, cel din '43, zice mama.

DIN CALIDOR

Copilăria noastră cea de toate - din calidor.

De-acolo, de-atunci - acum și-n vecii - toatele prin el s-au făcut (din câte s-au).

Iar dintre toate, cea mai dulce fiind copilăria.

*

Biserica de vară a mănăstirii Curchi - cea mare de tot, rămasă fără cruce, după Ruși, fără acoperișul clopotniței, după război.

Războiul e depaarte, în Stepa Calmucă, la Ruși, iar aici, la noi, după ce am reparat clopotnița, rămâne să-i punem crucea în vârf.

Am văzut crucea - jos, înfiptă în iarbă, în așteptare: o cruce tare mare. Eu ca eu, sunt copil, dar am stat de mână cu mama, lângă ea: ar mai fi fost nevoie de încă o mamă bună, ca să ajungem cu capul numai până la brațe - dar de-acolo-ncolo-n-sus? Cât să zic eu că e crucea de mare: aproape cât școala noastră de la Mana.

Și asta trebuie urcată sus, pe turlă.

De multă vreme se știe, se vorbește: azi are să-i pună cruce clopotniței mari de la Curchi; și are să fie sfințită biserica de vară a mănăstirii - că a trecut peste ea păgânătatea de la răsărit și războiul sfânt dinspre apus.

A venit omenire - câtă frunză, câtă iarbă; de primprejur, de la Orhei, de la Chișinău, de la Iași, de la București. Pe jos, în căruțe, în trăsură, în mașini.

De multă vreme se știe: cel care a primit să urce crucea - de la buza acoperișului turlei până-n vârf de tot - e un băiet de-al tatei: adică premilitar i-a fost, înainte de război; un călugăr, un frate. Până la streășină crucea are să fie urcată cu funii și scripeți; de-acolo-ncolo, în puterea brațelor și a spinării fratelui premilitar - eh, dac-ar fi tata, comandantul subcentrului de premilitari, i-ar fi mai ușor călugărului. Dar așa - are să-i fie tare greu - singur; cu crucea-n spate; acolo, suuus, pe clopotniță.

Îl știu pe băietu-tatei - cum să nu-l știu; avem și o fotografie cu premilitarii tatei - el e în dreapta comandantului.

Îl știu, cum să nu-l știu - dar parcă tot mai bine ar fi fost să fie și tata - la urcat; măcar la ridicatul în picioare al crucii și fixarea ei în lăcaș. Bine-bine, tata nu-i călugăr - nici măcar frate, da-i creștin și el, botezat, nu spurcă sfânta Casă a Domnului, dacă ajută la punerea

Crucii de-asupra-i.

Dar uite că tata nu-i. Nu-i acasă - ca să poată merge cu noi, la Curchi.

Și, dacă nu-i tata, eu mă retrag în calidor, ca să văd ce-am văzut atunci. Avem multe fotografii - văd două:

Una: premilitarul călugăr, băietu-tatei duce, în genunchi, pe acoperișul de tablă al turlei, crucea. I-aș zice: crucioiul, dar știu că e păcat să zici așa - și nu zic. O duce, dar nu se mișcă - dacă-i fotografie - nici el, nici crucea văzută la altul, la alții, de-atunci, în spinare; și nici clopotnița mănăstirii nu se mișcă.

Și nici amintirea: orice-aș face cu ea, oricât aș clătina-o, scutura-o, zdruncina-o, ca s-o re-pun în mișcare - degeaba: de parcă ar fi și ea, o fotografie, nu viața mea cea mișcătoare.

A doua: băietu-cela și crucea lui nu mai sânt lipiți prin spatele omului, prin muchia lemnului (aceea, urcată prin turlă era din fier, dar ce-i fierul, dacă nu tot lemn?), unu-n spinarea celuiilalt - și cad amândoi; și cad încremenit, poate de-aceea nu mai știi care-i crucea-cruce și care-i băietu-cela, cu brațele-n cruce și cu picioarele mult în cruce.

Și cad și tot cad. Cad într-una - de-atunci.

Cad și cad și s-a oprit din suit și răcnetul sugrumat al mulțimii privitoare ca la teatru.

Și cad și cad și nu mai cad, îi opresc eu pe amândoi, crucea cu omul ei în spinare, din mișcarea înghețată.

Îi șterg de pe tablă - de spaimă oprită inima mi s-a urcat ea în gât. Șterg tabla, desenez altceva - pe calidor.

Din calidor le văd pe toate:

Fetițele, fetișoarele, fetișcanele, fetele-mari, fetele-și-mai-mari (și mai mici) cu care m-am avut eu bine în viața mea, de la Mana.

O văd mereu, mereu, din calidor pe. La scăldat o văd. Numai la scăldat, într-o ștională de pârau în jos, unde nu ne ducem niciodată, n-avem la ce, noi la scăldat ne scăldăm fie în dreptul satului, fie pe pârau în sus, către Curchi. O bulboană frumoasă-coz; una de pică; de, la soare te puteai uita, dar la ea ba; ce mai încoace-ncolo, Zâna Zânelor Cosânzene.

O văd într-una, o văd și când n-o văd, pe fata ceea. Acolo, la scăldat, pe pârau în jos, unde nu ne ducem de loc, de loc, pârau-i drept ca ața, n-are sălcii pe maluri, nu se fac știolboane: dacă s-ar face, oamenii le-ar astupa, ei au tăiat albia dreaptă acolo și-i zic Canal.

Da, dar eu mi-am tăiat o bulboană chiar acolo, unde știu eu că nu mai vine nimeni: că-i urât. Pentru ei, urât, pentru mine...

Uite cum a fost: într-o bună zi, ce mi-am zis eu: Hai să nu mă duc pe pârâu în sus, hai să merg pe pârâu în jos - încolo, până-n dreptul Isacovei; ba, dacă mă țin picioarele, până la Orhei! Nu trec podul peste Răut, mă uit de pe pod la Orhei și după ce mă uit bine-bine, mă întorc fuga acasă. Să nu se-ngrijoreze mama.

Și, cum mergeam eu, așa, pe malul drept, mi s-a făcut cald; era o căldurăăă - de cuptor! Așa că m-am dezbrăcat pe dată și m-am azvârlit în apă. Am sărit de pe o salcie - înălțișoară, salcia - într-o vâlboană strașnică. Am zburat prin văzduh cât am zburat, pân-la urmă n-am mai zburat chiar așa, m-am lăsat pe-o aripă - pe apă; am intrat cu capul în jos - cu mâinile-ntinse, negreșit.

Am umblat ce-am umblat prin apa ceea - și era o apăăă; și-o culoareee și-o albăstriverzime, de ziceai că! Măi, dar și când am ieșit...

Nu: întâi am ieșit, după-aceea vine măi, înainte de ochi:

Am ieșit și, când să deschid ochii, măi!

Nu: am ieșit din apă, am deschis ochii - și-atunci a fost măi.

Fiindcă era și-o fetișoară în bulboană. 'N chelea goală, cum o făcut-o mă-sa, ar zice Mătușa Domnica.

Când m-a văzuuuuu'.

Nu: eu am văzut-o primul; și m-am lăsat în apă: să nu mă vadă.

La scurtă vreme a văzut și ea că e cineva lângă ea, în bulvoană: a tras un chiot de spaimă și s-a lăsat și ea în apă: ca să n-o vad.

Dar eu tot o vedeam: nu era de pe la noi. O fi fost de pe la Isacova; ori de peste deal, de la Hirova. Sau chiar de la târg de la Orhei, pornise pe firul apei la deal, să vină la noi, la Mana, i se făcuse cald - că era o călduuură! - și ce să facă: asta să facă: să se scalde, se răcorească, va fi știut ea că pe-acolo nu e nimeni.

Și uite că eram eu.

A văzut că o văd din toată inima; și a râs oleacă; nu mult, dar de râs a râs, asta mi-i crucea!

Și-atunci am văzut eu ce strungăreață frumoasă avea ea; și ce ochi negri avea ea - ca Ileana lui Maxim; și ce neagră ca pana corbului la păr și ce albă ca laptele laptelui, pe la piele; ai fi zis că-i Tecla. Și nu știu cum bătea lumina și cum curgea apa, că semăna oleacă și cu Bălana mea cea pufoană și dolofoașă - mai ales pe la subțiori: i se vedeau prin apă.

Am stat noi ce-am stat. Și n-am mai stat.

Ea s-a ridicat în picioare prima - și-atunci am văzut-o bine de tot, i-am văzut în lumina mare și subțioara de la mijloc (apa abia-i acoperirea genunchii, am zis că era în luna lui Cuptor și secetă mare).

Și ea s-a rușinat. Că era goală. În fața ochilor mei, orișicâtuși, băr-

bat. A chiuit iară și a-nceput să mă stropească. Ca să n-o văd cum e ea de goală și de nemaivăzut de frumoasă; cu strungăreață, ea; și cu trei subțiori cu perișor umbratic de-acuma.

Văzînd că ea a început să rîdă, stropindu-mă, am pornit și eu s-o stropesc, rîzînd - dar nu prea tare; nici una, nici alta, că rămăsesem lăsat pe vine; cu apa pîn-la gât.

Ea mă stropea și rîdea și se apropia de mine, dreaptă; da, bre, era mai mărișoară decât mine, putea să-mi deie țîță și povață - și avea, cum îți spui, strungăreață: tot ca Tecla, draga de ea.

Ea a venit. S-a oprit; n-a mai stropit. Mi-a făcut semn să mă ridic din apă - n-am vrut. S-a aplecat, m-a apucat de subțiori.

Mi-am zis: mama mă-sii, asta-i viața, eu ți-am văzut-o, na, vezi-mi-o și tu.

Mi-a văzut-o, mi-a stropit-o o singură dată, apoi s-a răsucit cu spatele și, peste umăr, mi-a zis să o spăl.

N-am înțeles: era curată. Ea a zis că și eu sînt curat, dar ea tot are să mă spele pe la trupul meu, după ce am s-o spăl eu oleacă pe la trupul ei.

M-am aplecat, am luat apă în căușurile palmelor, am dus-o pînă pe umerii ei, am pus-o acolo, cu grijă, să se țină măcar jumătate; și iar m-am aplecat și am dus în mâini și am așezat-o pe umerii trupului și am tipărit-o ușor-ușurel, ca să se bătucescă și să se țină, să nu cadă înapoi chiar tot adausul.

Da, bre: prinseseră să i se rotunjească umerii de la trupul ei cel ud și cald și-aromitor și licăritor.

După ce am făcut-o în bună măsură pe la spate, s-a răsucit cu fața. Nu mi-a mai zis ce anume să fac, știam. Și am prins a o face și pe față: i-am rotunjit umerii din partea asta; i-am făcut cu mâinurile mele rotundul țîței drepte; cel al stîngii; m-am întors la dreapta; i-am făcut, frumos, cu grijă, țumburucul; căpșorul. I-am rotunjit corect floarea mai întunecată dimprejur: nimba sfintelor de aur, acolo; dincoace, din piele de trup de fată.

Am lucrat eu la ea cât oi fi lucrat, că s-a apucat și ea să mă lucreze. Râdeam, ni se mai ciocneau mâinile cu apă de olărit pe celălalt, dar pîn-la urmă tot ne-am făcut - pe jumătate.

Adică de la brâu în sus. De la brâu în jos ne era rușine să ne facem noi, cu mâna noastră.

Ea a început prima: s-a lăsat în apă, a luat cu mâinile, după aceea cu gura. S-a ridicat, a zis că să schimbăm, să fac și eu ce făcuse ea. N-a mers. Din pricina apei. Îmi intra în gură, mă îneca, așa i-am văzut-o bine de tot, era perjulie, cu limbica de mușcată răsărită ca un.

Ca o. Tot mai bine ca-un: chicot.

De aici, din calidor o văd, o miros, o simt cu pielea udă pe la trup o simt și o aud pe la trup, când ne aveam noi bine pe la trup, în apă - zice, cu ochii mâțați, taman ca Tecla:

- Varvarule! Măi varvarule ce ești tu la vrâsta ta...

Așa zicea ea, de i-am zis în gândul meu: Varvara, Tecla nu-mi zicea așa, doar apropiia pleoapele, mâțește.

Da, bre; îmi zicea Varvarule!, când, în apă, o făceam și eu, ca omul, pe la trup. Taman cum îi zicea una lui unu, mai an, în vii - n-am văzut cine, ce: poate bărbat și femeie, poate ibomnici, poate abia atunci se întâlniseră, în vie și se așternuseră pe șezut, eram cu băietanul cela, nu ne-am apropiat, să nu ne simtă și să ne bată că nu le dăm pace să șadă cum se șede - și ziceam că atunci am auzit o femeie, șezută bine de bărbat: îl îndemna cu cuvinte, încuviința, îi zicea: Varvarule!, l-am întrebat după aceea pe băietan de ce-i zicea așa ea lui, ce înseamnă cuvântul și el mi-a spus, a zis că varvari sânt Turcii și Tătarii și Lehii și Liftele-păgâne, ceia de-i învățăm noi la școală, că năvălesc și ne dau foc și ne iau în robie fetele și femeile și, când se-apucă să le pângărească pre ele, ele strigă, cu glas mare:

«Varvarule! Nu mă mai năvăli, că mă doare!»

«Parcă ziceai că barbarii șed cu fetele și cu femeile noastre - de ce să le doară, când șezutul nu doare?»

«Știi tu mai bine decât ele?», m-a repezit băietanul. «Când te năvălește varvarul te doare, bre! Câteodată varvarul nici nu mai descalecă de pe cal, o robește pe femeie din galop, acolo, sus, pe să o năvălește - de-aceea...»

«A-ha», am zis eu, nepricepînd nici poziția, nici restul. «Dar omul cela din vie care ședea cu femeia... Nu era nici Turc, nici Tătar, nici năvălitor, era de-al nostru - și-atunci de ce-i zicea ea: Varvarule?», am întrebat.

«Toți sântem - și acela și tu și eu...» s-a bătut peste piept, «toți sântem varvari!»

«Poate tu, eu nu prea, nu...», am îngăimat, cuprins de teamă. «Dar nu-nțeleg», l-am abătut eu pe năvălitorul meu prieten mai mare, «femeia de sub el nu plângea, nu se plângea, ba chiar cu drag îi zicea, când îi zicea: Varvarule! - de ce?»

«Când ai să mai crești, ai să afli», m-a asigurat prietenul, scuipînd printre dinți. «Fumeia-i fumeie: -i place să fie oleacă izghită, bușită, blenduită; nu zice nu, dac-o sparii on chic, o răpezi - ba chiar de-o răpești, cum se zice, când furi fata; și-o năvălești, așa, de-a călare... Așa spun oamenii: fumeia tre' bătută pe dinafară, până zice: Dușmanu-

le, nu mai da, că mă omori!, și dup-aceea tre' bătută pe dinlăuntru, până zice: Varvarule, mai dă-mi, că mă omori...»

Am plecat în fugă de lângă băietanu-cela: spunea cuvinte foarte rele despre femeile noastre.

Varvara mea îmi zicea mie varvar de desmierdare, de alintare - de prietenie, nu de dușmănie. La urma urmei, nu eu o năvălisem pre ea, ci ea venise către mine, tot stropindu-mă; ea mi-a zis s-o fac pe la trup, din apă și ea m-a sărutat cu sărutarea gurii sale pe-pestă tot, dar mai ales la mijloc, când s-a lăsat ea în genunchi; și ea m-a îndemnat să sug țâță de la sfârcurile de sus, cele cu cafeniu și după aceea ea mi-a dat sfârcul de jos, cel zmeuriu; și-mi zicea, în ureche, că sunt varvar - la vârsta mea cea crudă.

A doua zi în zori am pornit în trap spre vâltoană, colbul era încă umed, ierburile, buruienile înrourate. N-am găsit-o de la început și mi-am zis că prea de dimineață venisem, ea o fi dormind la ora asta - pe unde-o fi, că nici n-o întrebasesm a cui e și unde locuiește. Tot căutînd-o pe Varvara, n-am găsit bulboana; căutînd vulboana, n-am mai dat de salcia aceea; nici lespede: ceea, știi tu care.

A treia zi, după ce-am căutat-o bine-bine în josul apei, am luat-o în sus; n-am întrebat pe copiii care se scăldau în bulboanele de-acolo, dar ce, eu n-aveam ochi?, să văd că n-o zăresc?

După vreo săptămână am înțeles că, uite-așa, fusese și dup-aceea, uite-așa, nu mai fusese; venise, mă stropise, eu o făcusem pe la trup, ea plecase, gata făcută pe la trup și suptă frumos. În vulvoană.

După încă o săptămână, mi-am zis că ea nu-mi zisese: Varvarule, așa și pe dincolo, fiindcă nu șezusem bine-bine cu ea, cum șezusem cu Tecla și cu Bălana și, cu Duda și cu, într-un fel, domnișoara Tuza.

Și de-aceea.

Bine, nu șezusem cu ea, dar o făcusem eu pe-pe-pestă tot și mai vârtos pe la trup?

Se pare că da. Sigur, da.

Cu cât trece timpul, cu atât mi se întărește credința că da: noi doi am șezut. Cum se șede. Că eu am cinstit-o pre ea; ca pe o sfântă icoană ce este ea, cu, primprejură, aureola.

*

Pe Cazimir nu l-am, niciodată. Deși-l știam - toți băieții îl știau, iar când ne hotărăm să ne ducem la scăldat în sus, pe firul pârâului, la iazurile călugărilor de la Curchi, o făceam mai degrabă pentru Cazimir decât pentru scaldă.

Poznaș mai era și Cazimir! Ca și numele: nu era, nu erau de pe la noi, dar noi ne obișnuisem.

Atât, că nu-l chiar văzusem cu ochii noștri - însă îl știm; bine de tot.

Cazimir e tuns chilug, se scaldă fără nimica pe el, ca noi, copiii, face pluta pe oglinda iazului minute în șir, fără să miște un deget de la mână - ce minute: ceasuri!, zile! săptămâni!

Ai zice că-i mort (și umflat cu aer, altfel s-ar duce la fund), dacă n-ar da din degetul-mare; dacă nu i-ar bate pula încolo, încoace, ca o limbă de clopot, răsturnat; ca un pendul (și el) - ca și pendulul, ca și limba de clopot căpătâiul i-i uite-așa de gros: ca o măciucie; ca o măciucă - ca o ghioagă.

Și eu îl văzusem - și aveam să-l văd mereu. Băietanii care mă călăuzeau prin stuhării, sălciiș, răchitnă, mlaștini - ca să mi-l arate, ei mie, pe Cazimir, cel care face pluta, nemișcat și mișcă strașnic din pulă - jurau că abia ieri îl văzuseră pentru ultima oară. Dacă nu se jurau ei - mai uită omul, nu? - atunci mă juram eu pe ce-aveam mai sfânt: că-i văzusem pula ciomăgoasă bătând văzduhul de parc-ar fi fost clopot - uite, mai adineaurea!

L-am tot căutat pe Cazimir. L-am căutat - să-l re-vedem. Așa, cam la trei zile, după ce ni se făcea piele de babă de atâta ghiloseală în gârla din dreptul satului, ne luam și o porneam pe firul apei spre iazurile călugărilor. Să-l găsim pe Cazimir, nescufundatul, pe Cazimir, cel care măsură timpul cu pula.

Nu ne-am oprit din căutat nici atunci când un băietan mai prostovan ne-a spus că și tătâne-său cu flăcăii de seama lui îl căutau pe Cazimir: să i-o vadă: cum bate; nici când un altul, încurajat pesemne de primul, ne-a spus că și bunelu-său povestea că și el, când era flăcău, pornea cu-ai lui la iazurile de la Curchi, să-l caute pe Cazimir, să i-o vadă.

- Și?, am întrebat noi în cor - întâi pe nepot. I-au văzut-o?

- Cum al'fel?, ne-a luminat el.

- Vădzut, vădzut, a întărit și fiul.

Și în ziua de azi păstrez credința că eu și cu cei de seama mea nu l-am căutat pe Cazimir pe unde trebuia. De asta nu-l voi fi.

Dar unde? Pe unde?

Din calidor: rușinea rușinilor mele (de ne-copil).

Sunt foarte, foarte copil (una din cele mai vechi amintiri) și am un prieten, un megieș, ceva mai măricel.

Ne jucăm în curte - cum? Uite cum: eu am în mână un toporaș

adevărat și dau cu-adevărat în spinarea prietenului meu - și zic, de-adevărat:

- Na!, Na!, Na!

Prietenul meu cel bun (și adevărat) plânge. Dar nu fuge. Nici nu-mi arde o palmă ori un pumn adevărat peste bot; nu-mi zmulge toporul, să-mi dea el una, în creștet, cu măcar muchia.

Iar eu lovesc și lovesc în spinarea prietenului meu bun și zic ce voi fi auzit primprejur - și aud și acum, când povestesc:

- Na!, Na!, Na!

Am încercat să-l șterg din auz și din pânțele atunci când, mult mai târziu, l-am botezat pe fiul meu cu prenumele prietenului.

Mai am un prieten - însă acesta muuul' mai mare și cu multe surori. Șade-n mijlocul satului, are mulți cai și e plin de surori: care de care mai binemiroșitoare; și mai cântătoare.

Mai ales iarna mă duc la prietenul meu mult mai mare, pentru surori: să le aud, să le văd; să simt cu sufletul suflul rochiilor, al coamelor, al trupurilor în mișcare.

De asta mă duc, altfel mă prefac interesat de cărțile lui - cele de jucat, nu de-nvățat. Ionaș, așa-l cheamă pe fratele surorilor (toate mai mari și decât el), face cărți de joc. Eu îi aduc carton, creioane, culori; el desenează, colorează.

Băietu' Ionaș desenează cu șabloane inimile, tobele, ghindele și picile; liber, „chipurile”. Îi ies rău de tot valetii, rigile - dar, mai cu seamă, reginele. Profilurile desenate de el parc-ar fi zimțuitul unui fierăstrău - nici măcar știrb; dacă n-ar fi literele de la capul figurilor n-ai ști care ce e.

M-am tot uitat peste umărul lui, așteptînd să mă-ntrebe el dacă-mi place. Nici vorbă! De parcă nici n-aș fi existat pe lume; ori de parcă părerea mea n-ar fi contat - cum să nu conteze, când reginele lui erau cu toatele înfricoșătoare; și când surorile lui, trei, ca-n poveste, ca-n poveste de frumoase erau!

Într-o zi, după ce m-am foit pe lângă el, i-am zis să mă lase și pe mine. Să fac cărți. M-a lăsat, fără un cuvânt.

Am făcut chipurile cum știam eu, cum mă-nvățase mama: să semene. Trei regine: leite surorile lui Ionaș; a patra, cea de inimă, era mama - semăna.

- Da' ce-ai făcut tu-aici, măi băietu?! , m-a muștrat el cu blîndețe. Ai stricat bunătate de carton! Nu-așa se fac cărțile!

- Dar cum?, m-am revoltat eu. Avem și noi cărți de joc acasă, figurile sînt corect desenate, după ele m-am luat! Și, dacă vrei să știi,

eu știu să desenez! Mama m-a învățat!

- Lasă, bre, c-aicea nu-i după-nvățătură, nu-i după cărți de fabrică...

- Dar după ce? După...? - și cu o mână fluturată lângă tâmplă am arătat după-ce. Vrei să zici că-i chip de om ce faci tu? - cu degetul prin aer am zigzagat. Nici pe-aproape nu s-apropie! Nici nu se lovește, dar-mite să semene chipurile tale!

- Da eu nu le fac chip, măi băiete; eu fac sămn.

Sămn. Nu mai auzisem. Iar din ce mi-a explicat Ionaș n-am înțeles nimic.

- Ia desenează-mi un... Un sămn de-al tău, l-am îndemnat.

El a scris un băț; un baston; drept - cum fac copiii, la început de tot, când învață scrisul literelor.

- Și gata?, am zis. Ce-i ăsta: un băț!

- Prost mai ești, măi, copchil de-nvățători! Eu!

- Cum, tu? Tu ești un băț?

- Nu, măi. Sămnul meu e-un băț - aista! - și mi-a arătat brațul, sculat.

Ceva-ceva voi fi înțeles - n-am mai întrebat. Am trecut mai departe:

- Da-al lui tată-tău?

Ionaș a desenat alt băț - culcat acesta. Eu:

- A-ha. C-adica-i mort...

El a dat rar din cap - c-așa-i. Îl ridicaseră Rușii. Fiindcă avea cai.

- Și mamă-ta? Care-i semnul ei?

Ionaș a făcut un cerc. Apoi l-a umplut.

Ceea ce mă uluia și mă umplea de zavistie: că Ionaș făcea din două, hai trei mișcări ceva care mie-mi lua mult mai mult timp și energie. Dar parcă tot desenele mele erau mai frumoase; mai 'semănătoare - mai ales ale surorilor.

L-am întrebat care-i semnul lor.

Pe dată a făcut trei romburi; inegale, dar cu același punct în mijloc.

L-am întrebat ce „sămn” e punctul. A zis:

- Șăz' ghin'șor, măi, că nu ți-oi spune... - îi era rușine.

- Dar eu?, am zis. Eu ce semn am?

Nici nu s-a uitat la mine. A zis:

- Tu n-ai. Tu ești băiet de-nvățători; ce-ți trebuie țâie sămn?

Mai mult n-am putut scoate de la Ionaș.

Ce va fi spus - dacă a spus?; ce va fi avut de gând să spună - dacă, într-adevăr știa ceva?

Probabil nimic. Când nu-spui-nimica - nu spui (nimica); însă când spui-nimica - spui totul. Atât, că e în altă limbă, spusul.

Din calidor îl văd pe Hantut. Așa-i spuneam noi nebunului arătat prin păpușoiștile Manei, după trecerea frontului încolo, către Nistru: Hantutul. Ne chemam, ne strigam, ne îndemnam:

- Hai, măi, la Hantut! Hai să-l batem!

Și ne porneam ca un stol de sturzi când sunt răscoapte vișinile; ca o haită de câini răi. Porneam să-l căutăm pe nebun - și să-l batem.

- Haida, măi, să-l batem pe Hantut! Că nu-i di pi la noi!

- Hai, măi! Că nu-i de-al nostru!

Cum să nu-l batem, în ceată, în stol, în haită? Dacă era nebun? Și, pe deasupra, străin? Adică nu ca noi - la noi?

Îl băteam, de-l rupeam - când îl găseam.

Alergam și eu, în stol, în ceată, cu băieții, prin păpușoaie.

Dădeam peste cartușe, arme, gropi cu grenade în jur - tranșee din acelea în potcoavă - ba o dată am nimerit peste o uniformă rusească învelind niște oase învelite bine în piele (bietul rus: avusese vreme să se umfle, în pielea lui, apoi să se dezumfle - mama nu-l găsisese), dar peste Hantut, nu; încă nu. Parc-ar fi fost frate geamăn cu Cazimir.

După ce-l băteam bine-bine pe Hantut, întorși în sat, prindeam să ne lăudăm față de alți copii, din alte cete. Niciodată ceilalți nu ne credeau - las-că nici noi pe ei... Noi le povesteam cu de-amăruntul cum l-am fugărit întâi; cum l-am încolțit, prin părți, ca la vânătoare și ca la război; cum l-am prins; și ce i-am mai fă-cuuuut: l-am bătut, de s-o chișăt; și s-o căcăt.

Dar ceilalți nu ne credeau: ne făceau lăudăroși; și mincinoși - cum adică: l-am prins noi pe Hantut, azi, când tot azi, ei au pus mâna pe el - și l-au bătut, de s-o chișăt?; și s-o căcăt?

Și-atunci ne luam înde noi la bătaie: pe Hantut: care-l dovedea pe celălalt, acela îl bătuse pe Hantut - de s-o chișăt ș' s-o căcat.

Parcă mi-e mai rușine de asta decât de cea cu toporul. Dar cum n-am știut niciodată cum îl cheamă pe Hantut, cum am un singur fiu...

Și încă - din calidor. Nu numai ne-uitare de fapte rele, dar și aducere aminte de fapte ne-rele; aproape bune - chiar bune de tot și dacă nu mi le aduc aminte, pe loc, nu-nseamnă că n-au fost: trebuie să fi fost - altfel ar fi trist pe lume.

Numai că pe lumea asta faptele nu sânt neapărat de-a dreapta, cele bune, de-a stânga relele; uneori se mai încurcă și ele - ca omul - ori nu sânt cu totul și cu totul numai așa, nici cu totul numai dimpotrivă; sau,

după un timp, se întorc pe altă parte - mai bine: pe cealaltă.

Din calidor, văd o faptă de-a mea: parc-ar fi bună, dar parc-ar fi ne-bună. Ba de-a dreptul rea.

Uite, asta cu domnișoara mea, Tuza. Eu i-am arătat calea-vieții, cum se mai spune. Sigur, ar fi aflat-o ea, în curând, de la alții, dar s-a întâmplat ca primul care să i-o arate, sub plapomă, după aceea pe cup-tor, după arătarea Teclei - să fiu eu, un copilaș. În plus, orfănel!

Să fie aceasta o faptă-bună? A mea? Eu cred, în toată modestia, că da - ea este o faptă foarte bună, căci ce faptă mai bună pe lume, decât să-i arăți aproapei tale calea ceai' adevărată?

Ei, aici e aici: eu i-am deschis un drum care a dus-o mai întâi la Severin, după aceea la mai tot satul - și-atunci n-am eu o vină mare de tot? Că, dacă nu eram eu - bine: îi arăta, primul, altcineva, dar nu eu! S-ajungă ea, domnișoara mea cea dragă - fiindcă-mi era dragă, pe-ntuneric și la căldurică, dimineata - să șadă cu mai toți purtătorii de pantaloni de la noi și din împrejurimi? Știu că ei îi plăcea - dar la mine nu se gândea? De ce nu s-a gândit și la mine, după ce a prins gust și, cum se mai zice: experiență? Că eu atât așteptam - de astă dată, să-mi arate ea mie, ca să fim chit.

Și nu.

Pesemne n-a fost să fie.

Din calidor le văd pe toate. Le-o văd. O văd, mai întâi, pe a Varvarei: subțioară și roșie în soare, perișorul bine brumărit și-ncrețit; buzele perjulii, mai vinete decât dac-am fi fost pe uscat: floare mușcătoare, fructă abia ructă - cu, deasupra sufletelor noastre, șteapul roșaprinș și viu ca via, atât că limba asta nu rostește cuvinte auzibile. Floarea Darurilor. N-am pătruns acest dar floresc, dar l-am gustat: Poama Raiului.

Din calidor văd bine tot ce au fetele mele.

Din calidor se vede mai bine decât văzusem cu ochiul trupului. În calidor, nimeni nu-mi zice să mă uit în sus, că nu se cade, că nu știu ce, dar când te crești, îți zice varvar și-ți mai cere.

Din calidor le văd și le tot văd și le văd toate și de tot, câte una, câte una-n una; pe rând și în cor - dar nici o clipă contopindu-se, confundându-se. Fiecare-i fiecare. În veci.

Din calidor, unii cad mereu, cu crucea lor și nu mai termină de căzut;

Din calidor, alții se uită-n fete, se uită pân-se uită pe sine, uitându-se. Și căzînd, dulce. În fântâna cu pricina.

Și după o vreme, urcînd; răsărind: ca din scaldătoare: drept și

curat (ca aurul strecurat).

Din calidor, mă văd în curtea școlii (acum știu: era iarna cu Stalingradul).

Din calidor, mă văd în curte, aducându-mi aminte de lecția cu trenurile (nici unul dintre elevi nu văzuse tren), cu podurile de fier - eu îl știam pe cel de la Orhei, de peste Răut - cu tunelele - mulți dintre noi nici nu auzisem de tunel.

Din calidor, din curte, o văd pe domnișoara Tuza, la clasă; la tablă. Nu mai stă la noi de aproape un an, nici la Severin, și-a găsit altă, alte gazde convenabile, unde șade-ghine cu flăcăul ori cu omul, până când dă peste ea fumeia și-o poștește să-și caute altă convenabilă - s-o-ngrășat pi la șali ș' pi la chept, da chicioarele tot subțiri, tot subțiri, ca să fie sprinteioară, când bate cu ele văzduhul - așa zic gurile rele.

O văd pe domnișoara Tuza arătînd, la clasă, cum e cu trenul-și-tunelul - cum să fie, uite-așa!

Și arăta, repetat, cum trenul vine de-aici și intră-n tunel dincoace, uite-așa! o mână de-a ei, cu degetele strânse-pumn, ea era trenul, iar cealaltă mână, cu degetele-covrig, ea era tunelul.

Trenul pătrundea cam greu, dar răzbătea în tunel.

Domnișoara Tuza - o văd: de-aici; din calidor; din curte; din bancă - ne arată și iar ne-arată, pe fondul tăblii negre, cum o mână, înainte de a o spăla pe cealaltă, intră-n ea (dânsa-ntr-însa, ar zice Mătușa Domnica, dac-ar fi elevă a domnișoarei), cam greu, dar pân-la urmă-i bine de tot. Văd cu ochiul minții, dincolo de ce ne arată la clasă, pe fondul negru al tablei și ce-mi arăta, fără să știe: atunci când m-am dus la Severin, să-i arăt ce-mi arătase mie Tecla și-am văzut (ea n-a avut cum să se vadă: cum intră în tunel trenul cel gâfâcios - atât, că nu iese prin partea cealaltă, cum ne tot explică domnișoara, cu cuvinte, dar cu practica nu-i iese pe partea cealaltă, ci tot pe unde-a intrat, pumnul-locomotivă, în tunel la domnișoara - ca să intre iar și iar și iar.

M-am cam speriat atunci, oricâte știam la viața mea, pe asta încă n-o, deși cam așa ceva zărisem și la stricatul Dudei - acolo însă era mai mititel, la el, mai mititea, la ea (și rozov - dacă n-o fi fost o garofiță de pădure) - ori mi s-a părut așa, acolo, în poiană, fiindcă pe-a Dudei n-o știam cu ochii?

Stau în calidor și mă văd jos, în curte cu, în ochi și în măruntaie, trenul intrând în tunelul domnișoarei; taman așa cum ni-l arăta, la tablă (cu mâinile, nu cu gura): trenul, negru și dînd strașnic din roate, tunelul și el, afumat primprejur, de la fumul lulelei lui Moș Severin. Nu lipsește nici puf! puf! puf!-uitul locomotivului, nici chiuitul, atât că, pe la noi, la Mana, chiuie, nu trenul, ci tunela; când îi intră.

Stau în calidorul de jos, din curtea înzăpezită; văd ce văd și-mi zic ce-mi zic - dar nu spun; nu se cade să te uiți în jos, intri cu ochii închiși.

În curte omătul e mai 'nant de-un stat de om (acela fiind eu). De două zile nu mai ninge, de două zile ține-un geruleț pe cinste, i-a făcut omătului coajă - numai bună de scobit tunel sub ea!

Din aleea lopătită pătrund în malul dealului: mă las în genunchi și lucrez cu mâinile. Scobesc, intru, pătrund, eu sunt dânsu, ea-i întrânsa, eu nu dau din roate, ca Severin, dau din vâsle, ca mine, eu nu-s locomotivă care bea titiun, eu îs Submarinul-Delfinul, cel de pe Marea Neagră a domnișoarei, o tot pătrund și mă scufund în ea.

Când nu mai pot și nu mai pot răsufla din pricina omătului prăbușit înapoia mea - mă înalț; de tot, de tot, sparg coaja cu capul; și stau drept și mă uit drept în față-jos; ca să-mi văd isprava. Și zic și eu, cum ar zice tata:

«Da, domnule... » - adică e bine ce-am făcut - și bărbătește.

Nu se vede, isprava, pentru cine nu trebuie. O știm numai noi doi: eu, săpătorul de tunele și tu, - coaja ca zăpada.

Din calidor, mă văd în curte. Ieșim în primăvară, miroase; îmi place că vine primăvara, nu-mi place că pleacă iarna. Dacă am avea o vară calduroasă de jur-împrejurul curții școlii, dar aici să fie omătul de statul meu; de șezut. Dar n-avem. Nu se pot amândouă deodată: ori una, ori alta.

Zăpada a scăzut, s-a topit... Chiar pe pânțele de m-aș așeza, n-aș putea săpa tunel.

Adun, strâng de sub gardul dinspre Moș Iacob, acolo n-a atins-o încă soarele; o iau, o mut, o clădesc, o băătoresc, tipăresc, o, cu mâinile: să deie un fason de tunel.

Ceva-ceva tot am făcut. Numai că e mai degrabă inel decât tunel; un fel de arc-de-triumf - am văzut în cărți: nici n-apuc să intru cu totul, că partea intrată-ntâia iese pe partea cealaltă - vorbesc de cap.

Intru, ies; intru-ies; intru pe unde-am ieșit - pe brânci.

Nu-mi place. Nu-mi mai place: intru, dar nu mai ies: mă înalț, întâi în patru labe, apoi în picioare.

L-am rupt!, l-am stricat, l-am dis-trus! Îl calc în picioare, mânios.

- Lasă, băi'țalu moș'lui, că la iarnă,-i începe iară coliba..., îl aud pe Moș Iacob, care mă pândise, la gard.

- Dar nu-i colibă!, urlu eu, mânios pe bătrân, mai degrabă că nu pricepuse ce fac eu, decât pe... „colibă”.

- Da ce-i?

- Ceva! Ceva bun - și nu spun! Ceva bun de tot, de să te lingi pe

bot - și nu spun de loc! - mă podidește râsul. Ceva... țâță de mătă!

- A-ha!, face Moș Iacob după o vreme - îndelungată. Cum ar veni, ai născocit borta di la...

-... de la tunel, îl ajut eu.

După o vreme - după multă vreme, zic:

- Nimica, Moș Iacob, ia o vorbă, acolo...

Mă uit la bătrân cum se uită la mine și mă vede că mă uit la el. Pare neschimbat. El - dar oare el nu mă vede pe mine, că m-am schimbat? Că văd că el n-a văzut ce trebuia - la mine, la tunelul meu? Așa să se-ntâmples când crești?

La loc, pe calidor. De-acolo-aici văd numai de-bine; de fără-bătrânețe.

Uite, de pildă, n-am povestit, din calidor, povestea cu... Ba parcă da. Și nici nu-i interesantă, nu me-rită.

Nu merită, dar eu tot o povestesc.

Ba merită, încă are să pară de necrezut - dacă aș fi povestit-o la început de tot, în capul coloanei, ar fi fost bine; adică de crezut - dar n-ar fi fost adevărată. Ba da, ea, povestea ar fi fost foarte adevărată, dar poziția ei în timp n-ar fi fost... Așa, că n-a fost. În cazul acesta s-a întâmplat că, mai întâi am aflat ceva - și am tot aflat, o vreme - dar, la urmă, n-am știut nimic! Hai să zicem că față de Moș Iacob m-am prefăcut - dar față de Ionaș, băietul cu multe surori, care de care mai frumoasă și mai abricoasă?; și mai parfumoasă?

Fiindcă țin minte: asta a fost în ultima toamnă la Mana.

Ba nu: era încă vară, fiindcă era abia chistruiată.

Vorbesc de poamă.

Are și Moș Iacob vie, pe dealul rătund dinspre Asfințit, cam pe unde ne-am întors noi de la Camincea, din refugiu. Mă ia și pe mine - sus, în deal, la vie - o dată pe la Sfânta Maria Mare, când începe poama să se chistruieze și de vreo două ori toamna, înainte de cules.

Știi cum miroase Raiul: ca dealurile Manei când înfloresc viile. Nu degeaba umblă vorba cântată că, de cum înfloresc via,/ iese la șăzut Maria... - am văzut eu, cu ochii mei (dar nu în tovărășia lui Moș Iacob, ci în a copiilor), flăcăi și fete-mari fugărindu-se prin vii, în chelea goală, ca Adam și Eva lui - așa se vorbea; noi vorbeam despre ei, dar ei nu prea vorbeau, doar chicoteau și râdeau și mai cântau și iar chicoteau și iar cântau și dup-aceea gemeau tărișor.

Întâia oară (eram copil miiic, de tot) când am văzut omenirea goală alergând prin viile-n floare, urmărindu-se unul pe alta și chihnind și chicotind și la urmă gemînd - am crezut că se bat.

L-am întrebat pe băiatul cu care eram:

- Ce fac ei (vorbeam corect-ca-la-școală)?

- Dă, ci să facă..., mi-a răspuns prietenul acela, muuult mai mare decât mine, avea vreo doisprezece ani. Ia, șad...

- Cum, șad?, m-am mirat eu. Dar uite-i că nu șad: aleargă, se fugăresc, se bat...

- Prost mai ești, măi! Așa se face, la-nceputu șăzutului: te mai tragi, te mai împingi, te mai chiști, te mai alergi - di-ncălzît, măi! Și, după ce mântui cu-nceputul, te-așază' la șăzut. Aceia șad, bre, cum să șăde, cum șăde fata cu flăcău', omu cu fumeia, tata cu mama - ce, tu n-ai văzut cum șăde mă-ta cu tat-tu?

- Nu, că pe tata l-au ridicat Rușii...

De-aceea nu știusese, o vreme, la ceea ce se spune: șezut - cu toate că făceam ceea ce era atât de bine să faci tu, să ți se facă - atât de, încât n-avea nevoie de nume.

Sunt și acum convins că, dintre toate florile, dintre ierburile bine-mirositoare care cresc și înfloresc pe pământul Manei nici una nu se compară cu via; cu floarea de vie. Poate că fiecare floare în parte nu dă mare lucru, sau nimica, însă dealul, dealurile; (malurile, valurile); via-viile - sau poate copilăriile?

Pe la Sfânta Maria Mare mergeam cu Moș Iacob, la deal, să vedem cum s-o chistruiet poama.

Dar asta am povestit-o.

Altceva n-am povestit: cum, în ultima toamnă la Mana, umblînd pe dealuri cu Ionaș (poama era coaptă, azi-măine începea culesul), văzînd - și auzînd - flăcăi și fete, în pielea goală, alergîndu-se prin vii și. Și mîncînd poamă. Și eu l-am întrebat pe Ionaș:

- Ce fac ei?

- Dă, ce să facă și ei..., mi-a răspuns. Mănîncă poamă.

- De ce mănîncă ei poamă?, am întrebat.

- Așa-i dragostea pe lumea asta: mănînci cu draga ta poamă.

- Bine-bine, am zis - dar în piele-goală?

- Ș-apăi, ce, nu-s frumos'?

- Ba da, frumoși. Acum înțeleg cât de frumoși-s, așa, cum mănîncă ei poamă - o boabă ție, o boabă mie, una ție, una... Cum i-ai face tu pe ei doi?, ce sămn ar avea ei, care umblă în pielea goală, prin vii?

- Aista, a zis Ionaș, făcîndu-și semnul crucii.

Întîi n-am înțeles. Apoi am înțeles.

Da, domnule, cum ar zice tata.

Din calidor, văd cum pe la Sfânta Maria mergeam în deal, la via,/ să vedem cum şade Maria.

Am mai povestit asta.

Nu de tot, abia am început-o.

Altceva n-am început - dar ce? A, da: altele, atâtea.

Şi la ce bun să le mai, dacă tot. Că am plecat şi parcă nici n-am fi fost pe-acolo, nici măcar în treacăt, de parcă nici n-am fi început începutul.

Aveam de gând să povestesc - din calidor - culesul viilor; şi după aceea să povestesc bine-bine tescuitul; şi după aceea să povestesc povestea tulburelului; şi după aceea culesul păp'şoiului şi, după ce dă omătul, să povestesc şezătorile - unde se şede în mai multe feluri: şi așa, şi așa, şi altfel - dar mereu bine; şi să povestesc iarna-pe-uliță; şi sara-pe-deal; şi întreg Creangă.

Singurul lucru în viață care se poate re-face, re-lua, re-prefira: copilăria.

S-o cred eu. Creangă însuși zice că nu poți face sită de mătase din coadă de mătură; nici chiar de şopârlă. Ei şi? Zicea una, alta fuma.

Aş mai fi vrut să povestesc despre bunici - bunica de la Ciocâlteni, bunicii de la Chiştelnița şi cum m-am speriat eu de moara de vânt pe care o crezusem diavolul şi cum m-am tăiat eu la picior într-o sapă şi la buză într-o ceapă şi cum. Şi cum. Şi cum.

Şi cum nu-mi plăceau toamnele - dar deloc-deloc nu-mi plăceau toamnele. Deloc-deloc.

În schimb, îmi plăcea fata popii, Valentina, cea mare, fiindcă picta frumos, a zugrăvit în tinda bisericii, pe pereți, cu culori, ostaşul-român-la-baionetă; sau (şi) ostaşul-român-la-Dalnic, unde erau numai cruci de cască. Eu îi țineam culorile şi nu-ndrăzneam să mă uit, în deal, la Valea Popii, fiindcă dacă m-aş fi uitat, mai întâi şi mai întâi, aş fi văzut că are chiloți roz şi albăstriei şi liliachii - depinde; nu ştiu de ce depinde, dar depindea atât de bine, încât am uitat ce mai venea şi nu mai țin minte cum arăta la obraz Valentina întreagă, îi țin minte (ca azi) cicatricea de deasupra genunchiului drept.

Şi mai țin minte. Şi încă. şi.

Şi, nimic. Trebuie să plecăm şi.

Şi când pleci, mori, așa se zice.

PRE-PLECARE

Din calidorul casei din Mana.

Pentru ultima oară - nu știu ce poate fi aceea: ultimă-oară, cu toate că am, uite, nouă ani și uite, încă cinci luni - nu chiar cinci în cap, dar patru tot sânt. Nici mama nu știe asta. Nu simte; sau nu vrea să, tot una.

În calidor.

Mama ia în mâini câte un lucru. Îl privește, îl cântărește, îi vorbește. Pe unele le învelește, le caută loc în bagaje. Pe câte unul îl scoate. Îl pune la locul lui, din casă:

- Tu stai aici!, îi spune mama lucrului. Tu stai aici și ne-aștepți - s-a-nțeles?

Cum să nu se înțeleagă dacă explică învățătoarea și (încă) directoarea școlii?

Între o ieșire din și o intrare în - curte, casă, școală - tata îi aduce mamei aminte:

- Să nu uiți să iei... - și spune lucrul de ne-uitat.

- Cum să uit?

Chiar așa: cum să uite, mama? Păi mama e mama mea, domnule. Mama poate să lase un lucru - să ne aștepte - dar să uite să-l ia? Nu se află. Mama are ținere de minte (domnule). Și cine se găsește să-i atragă atenția: tocmai tata! Bine-bine, și el are o bună ținere de minte, dar el e doar tată, nu și mamă a mea - domnule!

Din calidor, o văd bine pe mama, în casă; îndărătul meu. O simt cum mângâie o dată, încă o dată chiar lucrul acela, scos din bagaje și pus să stea la locul lui; de strajă casei, de așteptare a noastră. Ba chiar pe unul îl scoate după ce tata i-a strigat să nu cumva să-l uite.

- Să-l uit, eeu?, face mama, ofensată, scotocește în bagaje, găsește, pune alături: Tu stai aici! Stai și ne-aștepți s-a-nțeles? Și tu! - din aceeași mișcare, mama i se adresează tatei: Ce faci cu cărașii? Tu n-auzi tunul?

A, da: tunul. Îl uitasem, tot auzindu-l. Dacă nu ne-ar fi atras mama atenția, nu l-am fi luat în seamă - cu toate că atunci când geme, oh-tează, buh-nește, bum-ează, prind a zumzăi geamurile. Și se simte, sub tălpi, pământul scuturat.

Tunul: de vreo zece zile grohăie-mugește încolo, pe mână dreaptă; acolo-i Răsăritul. Oamenii zic: La-Nistru.

De aici, din calidor, se vede bine de tot lumea largă; și frumos, oamenii din sat:

I-a apucat, așa, dintr-o dată, hărnicia; vrednicia i-a fulgerat, de nici n-ai zice că suntem la noi, la Mana. Se tot duc, Mănenii - și se to-ot întorc - de la deal. Dacă ai număra: de câte patru-cinci-șase ori pe zi; de vreo săptămână. Din zori pornesc să-și tot primble vitele, plugul, boroana; și ei pe lângă: tare iubitori de muncă, Mănenii noștri... Alde Morcov s-a fâțâit toată ziua de ieri, pe uliță, cu o secerătoare de cai (în luna lui Mart), trasă de boi. Mă și mir că nu și-au scos în drum, la primblat, teascurile de tescuit poama - că tot suntem în primăvară. Nu mai au ce face la deal. Demult, de la sfârșitul lui februarie. Grâul de toamnă crește și singur, cel de primăvară a fost semănat și el, demult; păpușoiului și cartoafelor încă nu le-a venit rândul, e prea rece, încolo, după Paște.

Care Paște? Paștele mă-si, cum zice tata; de viața-asta.

De aici, din calidor, se vede limpede lumea din Mana: oamenii nu-și mai află capul de-atâta treabă. Ciocănesc-bocănesc prin ogrăzi, pe sub șoproane, umblă prin vecini, tare grăbiți: au nevoie de câte o unealtă, de câte-o țigară (până mâne...), de un sfat. N-au ce repara, decât dacă mai întâi strică singuri, ca să aibă sămânță de vorbă, dreseseră totul, încă de cum se topise omătul. Da, dar atunci nu se auzea tunul; La-Nistru.

Între o venire și o ducere (depinde cum o iei), tata zice, să nu tacă:

- Ce faci, Gheorghe (ori Vasile ori Ilie), nu-ți strângi lucrurile?

- D-apăi le-oi strânge, cum de nu, că nu le-oi lăsa eu nestrânse, da' după ce m-oi gândi bine-bine..., răspunde acel Gheorghe, scărpinându-se cu nădejde pe sub cușmă și nu mi se pare, acesta fiind adevărul: omul chicotește, chihnește îndelung, cu ochii micșorați, de parcă tocmai i-ar fi jucat o festă celuiilalt, prostul care-l întrebese prosteste o strașnică prostie.

Tata nu insistă, nu așteaptă răspuns, dealtfel, de pe la jumătatea întrebării se și afla cu spatele spre întreat, văzându-și de drumul lui și de grijile lui.

- Nu te-ai răzgândit, Moș Iacob?, aruncă tata, indiferent, peste gard.

Așa înțeleg eu - din calidor: cei pe cale de a pleca, chiar dacă n-au făcut încă nici măcar o jumătate de pas de plecare, sânt deja buni-plecați. Nu mai suntem de-ai satului, din chiar clipa în care în care am vorbit de plecare. Stau în calidor, dar și eu sunt un demult-plecat și numai umbra mea, rămasă, mai vede, mai aude, mai adulmecă ce se petrece în locul din care ne-am zmulș și am pornit-o în lume, drept dinaintea ochilor.

Moș Iacob îi răspunde umbrei, rămase în urmă, a tatei:

- D-apăi, Dumnezeu e mare, domțatori', nu ne-a lăsa El, nici de data asta, așa, ai nimuruia, ne-a lua El în grijă... Că, la vrâsta noastră, un'e s-o apucăm, așa, prin lume, cu straista-n băț? Bună, ră - asta-i casa mē; rău, bun, aista-i pământu și locu - un'e să mă pornesc, ca jidovu rătăcitor? Că și Rusu-i om și creștin de-al nostru și, dacă ne-om da cu ghinișoru pi lângă dânsu... Că oameni sântem cu toții...

- Așa-i, Moș Iacob, cum zici, zice tata? La întoarcere - dar la re-ducere: Nu-i așa cum zici, Moș Iacob! Mă tem că, de data asta n-o să mai fim oameni - nici ei, nici noi. Matale-i cunoști pe Moscali, ai gustat oleacă și din Sovietici - dar nu destul. Și-i cunoști numai în retragere - ce-a fost pe-aici, în '41, c-au pus dinamită și-au pus foc, de-au ars Chișinăul și Orheiul și târgurile toate..., floare la ureche față de ce-are să fie acum, că-naaintează. Eu i-am văzut cum înaintau pe pământul lor - dar când or să pășească dincoace de Nistru, pe al nostru... Vai și-amar de pământ! Uite, să zicem că ei vin de peste deal, din față; aici, în vale, a mai rămas un singur punct de rezistență, hai, o mitralieră în clopotnița bisericii... Ei, ce-ar face Românul ori Neamțul dac-ar ataca ei? Ce să facă: li s-ar rupe inima, dar ar trage în clopotniță! Ar trage și cu tunul, n-ar fi întâia oară - dar numai în clopotniță, că acolo-i punctul de rezistență... Rusul are altă tactică: el pune tunurile în baterie și trage. O sută, două sute, două mii de guri de foc, câte are - le aliniază ca la paradă și trage; drept în fața ochilor. Un ceas, o zi, trei zile și trei nopți... Dacă un obuz nimerește și clopotnița, bine; dacă nu, iară bine pentru Rus - tactica lui nu e să obțină cât mai mult, cu cât mai puține mijloace și cu cât mai puține pierderi...

- D-apăi, domțatori', ce mi-i tactica lu Tanda, ce mi-i tactica lu Manda, războiu-i război, cine să ne ieie în seamă pe noi, țivilii!... Da las-că nu ne-a lăsa El, Dumnezeu; ne-a ajuta El să trecem și prin 'cercarea asta, cum am mai trecut și prin altele...

Tata nu mai insistă. Chiar așa: unde s-o pornească Moș Iacob, la vârsta lui? O fi el premare-n sat, dar tot țăran; și unde să se „refugieze” un țăran? La alt țăran? Să se ducă peste acela? Dar pământu-i socotit, nu se-ntinde dacă tragi de el. Ei, domțatorii, sânt slujbași la stat, au primit foaie-de-drum pentru ei și pentru familia lor și încă alte hârtii - le au la mână de-o săptămână; ei știu, nu numai de unde pleacă, dar și unde or să se oprească: în satul Gusu, comuna Luduș, județul Sibiu, prezentarea la Inspectoratul școlar din orașul Sibiu, Transilvania; drumul oamenilor și al bagajelor: gratuit, Statul plătește. Dar ei, țăranii? Ei n-au salariu, n-au foaie de drum: unde să se ducă și cu ce? Pe ei nimeni nu-i așteaptă la capăt de drum cu o cană de ceai și cu o felie de pâine cu povidlă, și după ce aceea să-i cazeze. Ce-or să se facă ei atât de

departe, printre străini? Om fi grăind aceeași limbă, ne-om fi trăgînd cu toții de la Râm, ne-om chema cu toții Români, dar tot străini suntem unul de altul, că dacă nu suntem din același sat... Da' lasă, nu ne lasă El Dumnezeu, Dumnezeu e mare, nu ne-o lăsa El de izbeliște...

Dumnezeu e mare, nu ne lasă, El - de astă dată, refugiul e bine organizat: slujbașii au primit din vreme repartizări în provinciile cele mai... din partea opusă năvalei rusești. Ai mei nu „cunosc” pe-acolo, nu mai fuseseră, însă dacă tunul vine-ncoace, trăgînd, după obiceiul rusesc, drept în fața ochilor, o să avem cu toții prilejul să cunoaștem și Transilvania și Sibiul. Și Gusu.

Bun. Avem hârtii pentru noi; avem hârtii și pentru bagaje; avem și experiența celui alt refugiul, ratat și consecințele lui în Siberia. De astă dată nu mai pun Rușii mâna pe noi, să ne facă cetățeni-sovietici; că acum suflăm și-n chișleac, după ce ne-am ars gura și sufletul cu borșul; și încă: o dată vede nașul puța finei...

Și totuși...

Totuși: de o săptămână stau în calidor și mă uit și văd cum to-ot plecăm și tot pe loc rămânem; cum to-ot pornim și tot pe locul de pornire ne găsim. Și nu pentru că n-am putea, dar nu ne lasă inimă.

De-o săptămână to-ot încărcăm - și tot descărcăm: după cum bate tunul.

De astă dată, chiar plecăm. Nu fiindcă tunul acela ar bate mai tare decât bătuse ieri și-alaltăieri, dar a aflat tata de la cineva de încredere: Rușii au forțat azi-noapte Nistrul. E drept, îl mai forțaseră și acum câteva zile dar, spre norocul nostru de ne-plecați, îi siliseră ai noștri să-l desforțeze; așa că descărcasem.

Bun.

Stau în calidorul casei din Mana. Casa noastră din Mana, făcută, odată cu școala, de tata; cu mâinile lui.

Bun.

Stau în calidor și nu mai văd decât, în mijlocul curții, boii deju-gați lângă car; mestecă rar și liniștitor boii, de parcă ar fi pace; de parcă n-ar fi război; de parcă n-ar da iar Rușii peste noi.

Bun.

Adică așa și-așa: tata n-a mai găsit căruță cu cai. Iar cu boii, căro-ra nu le pasă de Rușii năvălitori, trebuie să chiar plecăm, dacă nu vrem să ne prindă Rușii. De vii.

PLECAREA

Stau în calidorul casei noastre din Mana.

Sunt în calidor.

Nu mai sunt în calidorul casei noastre din Mana.

Am plecat.

Nu-mi aduc aminte plecarea, mă văd în calidor, așteptînd să plecăm de răul tunului de la Nistru și privind balele argintii ale boilor și după aceea (sau înainte? sau în-timpul) mă văd undeva, pe un drum, pe o șosea largă, mergînd pe jos, în urma carului, ca să nu tragă prea din greu, bieții boi, că și ei sînt oameni - dar între aceste momente: nimic.

Golul. Gaura covrigului.

De parcă nici n-aș fi coborît din calidor; de parcă nu mi-aș fi luat rămas-bun de la Moș Iacob al meu și de la Mătușa Domnica, și ea a mea; nici de la vecini, nici de la Duda, cu un copilăș în brațe, nici de la Ileana, cu brațele încrucișate pe sub țâțe și cu barijul mult tras pe ochi, să nu se vadă cum plînge; nici de la prietenii mei de joacă și de școală, colegii, de la oamenii din sat; ca și cum nici n-aș fi ieșit din curte, privind, mereu în urmă, la casă, casa noastră, la calidor, calidorul meu cel.

De parcă. De parcă nici din sat n-aș fi ieșit - din Mana; ca și cum nu m-aș fi uitat, ba în urmă, la acoperișul casei lui cutare, ba în dreapta, la nucul lui cutare, în stînga, la ai lui cutare, ieșiți, cu mic cu mare, la porțiță, de rămas-bun-are, făcînd cu mâna, bărbații, scîncînd, în basmale, femeile - fetele încă ne-triste, că nu învățaseră să se smiorcăie în barijuri - au să-nvețe ele, vai de ochisorii lor.

De parcă aș fi fost mutat, în somn, din calidor, drept pe drumul în ușoară pantă spre Chișinău - mergînd pe jos, în urma carului - bieții boi.

A fost, de parcă n-a fost. Ca în poveste: am fost, de parcă n-aș fi fost; nu parcă: si-gur! N-am fost nici după car, pe șoseaua Chișinăului, nici trecînd prin sat, printre garduri de oameni, de prieteni, de femei și de fete; ca și cum n-aș fi ieșit din curte; n-aș fi coborît din calidor, de plecare. Ca și cum nici nu m-aș fi născut. Drept care ar trebui s-o iau de la capăt cu născutul cela - altfel, cum: atâtea fete, atâtea fete lăsa-te-n urmă, pe de lături, ne-cunoscute, ne-iubite, ne-privite, ne-nimite...

Nu-mi aduc aminte nici timpul: plecasem, când, în care moment al zilei? Pe lumină? Pe întuneric - pe ce? Și când anume umblam în urma carului: noaptea? Ziua? În ce anotimp, an?

Fusesem mutat, din calidor, în drumul Chișinăului. Încremenit, pe pas.

Alt salt; altă mutare (de șah): Chișinău.

A, da: la Chișinău, în Piața Gării (îi va fi spunînd altfel, eu îi spun cum văd), am văzut primul meu tramvai; cu troleu, tramvaiul. Și, de cealaltă parte a clădirii Gării, primul meu tren.

A, trenul!

Cum l-am văzut, cum am știut că nu-i chiar acela intrînd de zor în tunela domnișoarei Tuza. Că-i ceva mai mărișor; și că-l vede toată lumea, nu ca pe celălalt, doar eu.

E-he, trenul... El este, cum să spun, ceva cu totul altceva decât totul și în primul rînd!

În al doilea, trenul, el este miros: pe-o parte, miros de fum de cărbune; pe de alta mirosul acela numai al lui, amestec de dohot încins de la osii și miros de fier ruginit și încins (de la căldura locomotivei?, de la bătaia soarelui în acoperișul vagoanelor?); și, pe de a cincea parte, miros de vagon de-a treia.

Stau la fereastra vagonului. Cu coatele rezemate de geamul coborît; în genunchi stau, pe baloturile puse între banchetele din lemn frumos.

Stau la fereastră și, uite, nu mi se frînge inima de jale că nu mai stau în calidorul meu. Ba mi se frînge, dar nu arăt, nu spun.

Stau la fereastră și privesc la dincolo, unde-i un alt tren; și acela cu mulți oameni; și mulți băieți de vîrsta mea, la fereastră, privind la încioace și gîndindu-se la calidorul lor de-acasă.

Stau la fereastra vagonului, privesc încolo, dar ascult dincoace, la ce vorbesc părinții mei.

Și nu se înțeleg deloc, dar nici ca cât, mama cu tata, tata cu mama. Deloc-deloc. Se ceartă - în șoaptă:

Tata zice că nu se poate, nu se poa-te! - că, uite: Rușii au fost azvârliți dincolo de Nistru și că nu se poate, cum să se poată?, să nu se-ntoarcă el acasă, la Mana, să mai ia ceva lucruri.

Mama zice că nu se poate, nu se poa-te, dar cum s-o lase pe ea, femeie, cu un copil mic, singură pe tren - dar dă-le dracului de lucruri, le-om găsi când ne-om întoarce!

Tata zice că nu se poate. Nu ne mai întoarcem noi atît de curînd, ca să mai găsim neatinse lucrurile noastre - dar nu-i nici un pericol: uite, Rușii au fost opriți, ba chiar dați nazad, așa că el, chiar dacă face pe jos drumul pînă la Mana, tot ajunge în noaptea asta! Că nu se poate, nu se poa-te să plecăm în refugiu cu doar două baloturi și trei geamantane - ce, ea, mama nu vede că toți ceilalți din tren și-au luat și mobi-

la? Mă-ntorc să iau mobila!

Mama zice că dă-o dracului de mobilă, dacă năboiesc Rușii peste Nistru și pun iar mâna pe ei? Doamne-ferește, de data asta nu-l mai deportează, îl împușcă pe loc!

Ai văzut tu drac împușcat?, glumește tata și dă s-o sărute pe mama, ea nu se prea lasă. Uite, bre, cum să pună mâna pe mine, dacă situația pe hartă e următoarea: Chișinăul e aici; și aici, la Chișinău, e punctul cel mai apropiat de Nistru și de Ruși; or el, tata, de la Chișinău, o ia spre Mana în direcția nord-vest, deci se îndepărtează de front și de Ruși - uite harta...

Și mai lasă-mă cu harta ceea, parc-ar mai fi vreo legătură între hărți și ce se petrece pe pământ, în lumea asta răsturnată, de nici o hartă nu mai poate da sama - dă-le naibii de mobile, măi omule, las-că facem noi altele, acolo unde-om ajunge, dacă zici că prea curând n-o să ne întoarcem la casa noastră.

Și uite-așa. Și înc-așa. Mult, mult timp, o veșnicie se ceartă ai mei în șoaptă și simultan vorbind.

Și, când se termină veșnicia, merge trenul.

Cu trenul mergem noi doi, mama și cu mine, tata s-a întors la Mana, spre nord-vest, după hartă, să mai ia niște lucruri, chiar mobilă, ca ceilalți refugiați, ca oamenii, nu?

Mergem cu trenul, oprim trenul.

Amintire-de-la-Iași: mere murate, cumpărate la piciorul vagonului, gust dulce-acrișor-verde și, în mâini: hârtie de jurnal, topită de zeamă, de moare, cleioasă.

Ceva mai încolo - nu știu unde, nu contează, oricum, nu e Mana noastră - ceva cu alarmaerian'.

Sânt bune, la trenul refugiatului, alarmaerienele: ne oprim, coborâm din vagoane, să ne mai dezmoțim picioarele, să ne mai piară zgomotul din cap și bătutul în tălpi, de mersul-trenului; ne primblăm pe taluzuri, coborâm prin cele tufișuri încă ne-bine înfrunzite și ziceam că ne ascundem de avioane prin grâiele pân-la gleznă. Dacă trenul stă și stă, atunci facem pipi-caca prin tufișuri, câte doi, câte doi - nu se face să faci în toaleta vagonului când trenul stă. Și stă trenul și stă, uneori până și locomotiva uită să mai pufăie, de-atâta stat. Acum am vrea să pornim - așa cum voisem să oprim. Dacă tot am plecat de-acasă, din Mana noastră și de la calidorul meu, atunci să ne-ndepărtăm degrabă - ca să nu ne mai frigă la inimă.

Pornim. Țaca-țaca. Alarmaerian'. Oprim. Facem ce nu se face în vagon, pe timpul stării vagonului. Urcăm, țaca-țaca, țaca-țaca și când prinde să ne doară pânțele de-atâta țaca-țaca, uite că vine recreația cu

alarmieriana; locomotiva fîssssîie, frânele frrrânîe și Toată-lumea-jos-din-vagoa'-c-alarmiera'; și, cică, linia bombardată în față. Însă data viitoare, linia e îndărăt bombardată, dar noi tot nu ne mișcăm - nu știu de ce, nici nu-mi pasă de ce e lumea asta de-a-ndoaselea, îmi place când ne oprim; dar îmi place și când plecăm.

Și ne oprim. Și dă-i cu bombardamentul. Nu pe noi, Trenul; pe celălalt, Ploieștiul - le-a dus, Doamne-Doamne la Ploiești, am învățat rugăciunea unui dac.

- Aha, zic, arătînd. Petrolul-sau-țițeiul, învățat la școală.

- Da, zice mama, încuviințînd din cap.

- El arde, Petrolul-și-țițeiul! El arde în lămpi de luminat, el arde-n motoare de mișcat, el arde foarte frumos și înalt, când te uiți la el de departe...

- Doamne ferește-i pe Ploieșteni, murmură mama în baticul ei de-nvățătoare.

Americanii. Ei, cu avioanele lor zburătoare.

Vedem bine: sunt foarte mici avioanele Americanilor, dar-însă ele conțin bombe foaaaarte. Noi nu vedem, de-aici, bombele foarte-mari-le, dar-însă-totuși, vedem Petrolulși. Cum arde el foarte mare. Și foarte înalt, pe întreg cerul, la Apus.

Și nu mai arde. La noi - la ei, la Ploiești, în urma noastră, Doamne-ferește-i, vorba mamei. Arde, arde, arde, la ei, la Ploiești, unde-a dus Doamne-Doamne-Americanii,/ fiindcă așa L-au rugat Daco-romanii: să facă să crape capra Ploieșteanului!

Noi - cu țaca-țaca, pe Valea Prahovei în sus, pe la noi nu mai arde.

Stau lângă mama, la fereastră.

- Miroase bine aerul pe-aici, zice ea, inspirînd profund și expirînd cu hotărîre, ca la ora de gimnastică.

- E rece, aerul, zic. E aer de munte, spun. Munții, ei sînt niște ridicături de teren care s-au ridicat pe teren mai demult, în decursul istoriei.

Mama îmi face semn din mână că ea știe asta, să nu insist. Se zgribulește, închide fereastra. Zice:

- Doamne, dar crăpați mai sînt Carpații - și plini de omăăăt...

- Ei sînt Munții Carpați!, zic eu, care știu geografie. Munții Carpați, ei sînt... Ei sînt foarte... Ei se numesc munții-carpați pentru că, în decursul istoriei, au căpătat o mulțime de crăpături...

- Cam ca noi, refugiații, zice mama repede și cu glas scăzut - apoi tare, limpede: În ce vreme am nimerit! - și mama mea tremură foarte tare, ca la clasă, când ne arată câte ceva. La noi era cald, înfloriseră zarzării, bâzâiau albinele, azi-măine cânta cucul - dar pe-aici... Uite ce

iarnă, pe-aici...

E drept: ninge. Fiindcă munții sânt mai aproape de nouri, de asta. La noi, la Mana eram mai depărțitor de nourii de omăt.

Sibiu. Ninge. Și când te gândești că suntem în martie! - și ninge.

Sibiu. Toată lumea refugiată coboară. În iarnă.

Cât să fi călătorit de la Chișinău la Sibiu: o săptămână? Două? Sau nici n-am mers cu trenul, ne-am mutat, prin văzduh - cu tot cu tren - de la Chișinău la Sibiu?

Suntem urcați în camioane și descărcați în curtea unei mănăstiri. Nu e chiar mănăstire, aici sânt trimise fetele. La internat. Internatul Școlii Normale de Fete. Era; acum e Centru. Pentru Refugiați.

Noi suntem refugiați. Eu sunt un refugiat - fiu al refugiatei și al refugiatului care încă nu s-a refugiat de tot, că n-a ajuns.

La Sibiu, în refugiu, merg cu mama la frizer; să-mi facă freză. E primul meu frizer care mă frezează.

La Sibiu, mergem la teatru - primul meu teatru.

La primul meu film - cu Stan și Bran.

La Sibiu mergem la gară - e prima mea ga'... Cu asta n-am nimerit-o, cu gara, dar cu celelalte, da.

E destul de foarte frumos la Sibiu: să te tot plimbi pe străzi, să intri în cofetării, să te duci la film, la frizer - oriunde. Atât, că parcă ceva-ceva lipsește ca să fie bucuria întreagă.

De aceea mergem noi doi la gară - de data asta, de ceastălaltă parte a șinei. Mama întreabă de tata. Se informează la Informații. Informațiile o informează pe mama că încă nu, dar dacă nu azi, atunci mâine. De aceea mergem la gară în fiecare mâine - să ne informăm.

Într-o zi mergem la gară, ne informăm frumos, dar trecem de ceastălaltă parte. N-am venit pentru tata, pentru noi am venit la gară. Ca să luăm un tren pentru mai încolo, pentru destinație, așa-i zice mama. Cu bagajele noastre de refugiați.

Urcăm în tren, mergem cu trenul. Coborâm din tren - la destinație!, anunț eu, dar mama zice că încă nu, mai avem oleacă.

Mă lasă să păzesc bagajele lângă șină, ea se duce la șef, să se informeze. Aici e gară mică, nu te informezi, ca la Sibiu, aici doar te interesezi. Mama s-a interesat de destinația următoare: zece kilometri până la destinația Gusu. Dar nu putem merge pe jos, avem bagaje multe și noi sântem mititei.

Cărăm lucrurile în gară. Mai degrabă le târîm, pe pietriș, câte unu, câte unu.

Oameni ciudați se uită ciudat la noi: cum cărăm bagajele. Facem

zgomot, facem praf, e urât să târâi așa, ca furnica, de-a-ndăratelea, un geamantan - dar dacă-s mititel și nu-l pot ridica... Când am să mă fac mare, am să-l ridic și-am să-l pun pe umăr! Zece geamantane, nu unu singur!

Oamenii se uită, se tot uită la noi. Le explic, fiindcă eu știu, ei nu:

- Noi - mă arăt pe mine și pe mama - refugiați! Eu (îmi dau un pumn în piept) - refugiat!

Oamenii pricep-nu-pricep. Unii dau din cap că da - dar tot nu înțeleg în legătură cu ce: că ei știu că suntem refugiați?; că ei știu chiar și ce-i acela un refugiat - doi, în cazul nostru?; alții dau din cap că ba. În același timp. Iar cei care știu nu spun și celor care nu știu.

Mama se duce iar în clădirea gării. Să se intereseze.

Se întoarce cu un om cu-un bici; biciușcă de cai, aha, un căruțaș.

- Vă duc io pân-la Gusu, zice omul, de parcă până acum n-ar fi vorbit cu mama.

- Bine, bine, mă duci - cu cât?

- D-apăi... Cât daț'?

- Ți-am mai spus: dau cât face - cât ceri, de obicei?

- D-apăi... De un'e veniț'?

- Ți-am mai spus, omule! Din Basarabia!

- Veniț' de depaaaar'...

- Sigur că venim de departe - dacă suntem refugiați... Avem repartizare la Gusu, ca învățători - dar ți-am mai explicat asta!

- Vă duc io pân-la Gusu, zice omul, de parcă n-ar fi auzit ce a spus mama.

Mama dă din mână, că s-a săturat să vorbească, fără să spună nimic și dă să se îndepărteze, să caute altceva.

- Vă duc, vă duc!, o oprește căruțașul. Fain! 'Vățătorii au bani. 'Fujiatî' și mai mult', că li-o dat ștatu', de să să 'fujeze. Și-i și depaaa'... D-apăi, dōmnă dragă, să-m' daț'... - și spune cât.

Mama zice că-i prea scump. Că, pentru cincizeci de kilometri, de la Mana, la Chișinău, plătise mai puțin de jumătate din cât cere el, pentru doar zece kilometri. Omul zice:

- D-apăi, aci-i Ardial, nu Băsărabghie! Ș-apăi, nu-i bai de-aia, că io to' mă-ntor' cu căruța gōlă... Nu-i bai...

Mama înțelege, nu-nțelege: ce nu-i? Îl întreabă, din urmă, unde se întoarce el, cu căruța lui, goală - nu cumva chiar la Gusu?

- Ba ia!, zice omul. În Gusu! - și e foarte bucuros că mama a ghi-cit unde se duce el. Da nu-i bai de-aia...

Mama ar vrea să mai discute, însă omul își scoate pălăria, o salută cuviincios:

- Nò, păi zua bună! - și pleacă.

Mama nu pricepe ceva, însă nu vrea să arate, de față cu mine, că n-a înțeles ea, ditamai învățătoarea; și mamă pe deasupra.

Încolo, după amiază. Târziu - mi-e somn, mi-e foame.

Suntem într-o căruță. Una care merge.

Nu aceeași - oricum, alt căruțaș; care întreabă tot timpul:

- Da' un'e-o să staț' la noi, la Gusu?

- Găsim noi o gazdă, răspunde mama pentru a zecea oară. Deocamdată, ne duci la școală, să vorbesc cu directorul.

Mai mergem ce mai mergem:

- Da la cin'-o să staț' la noi, la Gusu?

- Găsim noi - până atunci, la școală.

Întuneric.

Căruța oprește undeva, ca în mijlocul unui iaz mare, noaptea.

- Aci-i șcòla, aud glasul omului cu căruța. Da-i o țâr' cam încuiată...

- Dacă-i cam, atunci nu-i încuiată de tot, zice mama.

- Ba-i cam de tot, o asigură căruțașul.

- Bine, bine. Ne descurcăm noi. Să dăm jos bagajele.

Mama plătește, omul se duce de parc-ar veni. Dacă-i întuneric. N-am văzut niciodată un întuneric mai întunecat. Se vede că-i întuneric de refugiu; dacă n-am fi fi refugiați, s-ar vedea, fie noaptea cât de grea! Dar așa...

Rămânem, undeva pe lume, noi trei: mama, eu, bagajul.

Apoi rămân singur (cu bagajul), mama s-a dus să se informeze; ori să se intereseze, că nu-i gară mare, ca la Sibiu.

Vine târziu, împreună cu un felinar dus de un om.

Mama îi zice omului: «Domnule Director». Domnul Director îi zice mamei: «Stimată Colegă».

Cărăm bagajele în curtea școlii - așa-i zice, nu se vede că-i școală. Nu se vede nimic. Urcăm trepte, pe pipăite - cu picioarele - spre o ușă luminată de felinarul Domnului Director: ușa de intrare a școlii.

Da, e școală; miroase a școală: motorină-de-podele; și praf-de-podele; și a-elev; și a-cărțile-elevului. Acum e noapte, însă elevii adevărați miros, în școală, chiar atunci când ei nu sunt la școală, că-i noapte și ei dorm acasă la ei, în paturile lor, de la casele lor, de oameni.

Acum facem drumul cu bagajele spre o altă ușă. Da, ne aflăm în Ardial (nu-n Băsarabghia): și Domnul Director se uită la noi, cum târâm, furnicește, geamantanele, ca și cei din gara-haltă. Dar nici el nu

ne face observație pentru că facem zgomot și zgâriem podelele școlii cu geamantanele noastre. N-o fi văzînd, de asta.

Am intrat într-o clasă în care nu mai miroase așa de tare a elev. Aici miroase a învățător.

- Mult Stimată Colegă, deși legea nu-mi îngăduie, o să stați aici, în cancelarie, până vă găsiți gazdă-n sat. Aveți tot ce vă trebuie - dar contez pe discreția Dumneavoastră, Stimată Colegă: dacă se află, la Sibiu, că v-am permis să dormiți în cancelarie, aş putea fi aspru pedepsit... Noapte bună.

Și se duce!

Cu tot cu felinar!

Rămânem pe întuneric - unul și mai întunecos decât înainte de venirea felinarului. Nu mai știu care-i susul, care-i josul, cred că n-aș ști nici care mi-e dreapta.

O țin strâns-strâns de mână pe mama. Cu amândouă mâinile o țin. Mă ustură pleoapele, de cât mă holbez, ca să deslușesc ceva în jur.

- De ce nu ne-a lăsat felinarul?, întreb eu, tremurînd.

- Pe ulițele lor e foarte întuneric și-i plin de balegi... Și trebuie să se întoarcă repede acasă, unde e așteptat cu masa - de la masă l-am ridicat.

- Și eu am fost în uliță, cu bagajele și nu-i mai foarte-întuneric decât aici... Te-a poftit și pe tine la masă?

- Ți se pare, acum, că-i întuneric!, strigă mama, deși suntem alături. Lasă, ne obișnuim noi...

- Eu nu vreau să mă obișnuiesc.

- Dac-ar fi toate după vrerea noastră...

- Este! Eu vreau să fac pipi. Și eu vreau să fac mai-mult-decât-pipi...

- Hai să căutăm...

De mână, orbecăind, ieșim din cancelarie, ieșim din clădire. Căutăm Locul. Căutăm Afara.

- Mamă, eu nu mai pot! Eu fac aici...

- În curtea școlii?, se mânia mama. Copilul unui învățător - în plus, refugiat! - să facă una ca asta? Mai rabdă olecuță, nu se poate să nu găsim noi Locul, Afara...

Găsim, în cele din urmă. Nu mai spun cum.

- Așa trebuie să facă refugiatul?, o întreb când am isprăvit.

- Așa, cum?

- De mână? Pe întuneric? Și cu frică? Nu-mi place, refugiat! Nu vreau, refugiat! Eu vreau acasă la noi, la Mana...

- Și eu - acum ziceam că suntem în excursie...

- Zică alții că ziceau, eu nu știu cum e excursia și nu vreau excursie din asta: pe-ntuneric, de mână cu mama mea, când fac... Mi-e așa de rușine, mamă...

- Te cred, dar nu se vede - de-ntuneric...

Am ajuns iar pe treptele școlii. Mama:

- Ah, și n-am fost atentă: unde Dumnezeu voi fi pus chibriturile și lumânările? Măcar chibriturile de le-aș găsi, nu se poate să nu se afle o lampă, în școală. Si-gur în cancelarie!

Mama găsește, pe băjbăite, în bagaje, chibriturile. Dar nu și lumânările. Consumă aproape toate bețele din cutie, căutînd o lampă. Nici de leac. În toată școala, nici o lampă.

- Ce să faci ei cu lampa, la școală?, zic. Noaptea nu stă nimeni în școală; nu stau oamenii în școală, noaptea...

- Bine-bine, nu mai insista atîta, am înțeles!, face mama, nu știu de ce supărată.

Ne ținem de mână. În picioare. Pe-ntuneric.

- Mamă, eu nu mai pot în picioare, mă dor picioarele.

- Și pe mine - hai să ne-așezăm cumva...

- Dacă tot ne-așezăm, să ne-așezăm culcați!, zic. Dacă tot n-avem pat, vorba celuiia...

- Așteaptă să desfac plăpumile și să le-ntind...

- Pe jos? Și cu ce ne-nvelim, dacă punem plăpumile jos? A, știu, de la Moș Iacob: ne culcăm pe pîntece și ne-nvelim cu curu'...

Ce inspirat am fost că i-am dat drumul de mână și am făcut un pas în lături: aud aerul vâjîind:

- Nu ți-e rușine?! Fiu de cadre didactice - în plus, refugiat? Dar ce-ai învățat tu de la noi?

- Iartă-mă, mamă, nu mai fac în viața mea...

- E vorba de zis, nu de făcut.

- De la tine știu că Dumnezeu a făcut lumea, zicînd...

- Bine-bine... Dar unde ești? Unde ești, Dumnezeule mare? Îți promit că nu te bat - nu te mai bat niciodată, dar vină la mama - unde ești?

- Aici. Și mi-e frig.

- O, Doamne, Doamne, bine că te-am găsit...

- Cu ce ne-nvelim, dacă ne culcăm peste plapome?

- Cu paltoanele. Și lasă, dragu-mamii, că te ia mama în brațe, ai să vezi ce cald o să-ți fie...

- Dacă tu mă iei în brațe și se face cald - se face și lumină? Știi tu, de la clasă: căldura și lumina, ele două...

- Nu-i nevoie de lumină, ca să dormim. Ba chiar știința ne învață

că, pe întuneric, e mult mai odihnitor...

- Mai odihnitor și mai odihnitor ar fi la noi, la Mana, cu lampa aprinsă. Toată noaptea, aprinsă!

Mama nu mai vorbește. Nici măcar nu mai oftează.

Ne culcăm, orbește, pe plapomele întinse pe dușumea. Mă întind pe-o parte, pentru ca mama să-mi țină cald și bine la spate.

Îmi ține. Sunt gata să cad în somn, dar nu mă lasă mirosul rece, de tutun.

- Mamă, de ce ți-a zis Domnul Director: «Stimată Colegă»?

Nici mama nu poate adormi - îmi răspunde pe dată:

- Pentru că suntem colegi de învățământ. Pentru că eu sunt femeie și așa se cade să vorbească bărbații, oamenii binecrescuți, cu femeile; cu colegele...

- A-ha. Domnul Director, el este foarte binecrescut, însă mie mi-e foame.

- Dacă ne ridicăm din culcuș, dacă ne apucăm să căutăm prin bagaje, ne fuge somnul. Și noi, în primul rând, de somn avem nevoie.

- Eu, în primul și-n primul rând, am mare nevoie de ceva de să nu-mi mai fie întuneric; în al doilea rând am mare nevoie de ceva să nu-mi fie foame...

- Ți-am spus: dacă ne mișcăm, fuge somnul...

- Mi-ai spus. Acum întunericul nu mai e negru, el; el s-a făcut roșu, de întunecat ce este - el.

- Închide ochii, ca să nu-l mai vezi! Mâine facem noi în așa fel, încât... Chiar dacă mai rămânem în cancelarie, o noapte-două, să avem măcar lampă - lasă, dragu-mamii, cumpără mama, mâine, o lampă bună, mare, frumoasă, luminoasă... N-o să ne mai temem de întuneric! Și, când vine și tata, nu ne mai temem de nimica!

- Când o să vină tata, Domnul Director o să ne invite la masă? Mi-e foame, mamă... - și încep să plâng. Mi-e așa de foameeee...

- Uite ce e, puiul mamii: ești mare de-acum; de-acum trebuie să înțelegi cum stau lucrurile pe lumea asta; și cu noi în ea. Noi suntem, de-acum, niște refugiați...

- Eu nu vreau să fiu refugiat!

- Ei, dac-ar fi după noi...

- Eu nu vreau refugiat, adică culcat pe jos, în cancelarie, pe-ntuneric și, în plus, lung de foame!

- Se spune: lat de foame. Sau: mort de foame - nu lung.

- Eu spun cum spun. Nu sunt mort și nu sunt lat. Eu sunt viu și mi-e așa de foame, încât simt cum mă lungesc. Simt cum cresc. Sunt lung și mare, de foame, mamă...

- Închide ochii și gata!

- I-am închis...

- Bine-ai făcut. Când închizi ochii, nu mai vezi întunericul - toate de la întuneric ne vin, ascultă-mă pe mine! Și foamea, și setea și dorul și toate - de la întuneric ni se trag...

Cui îi spune mama asta? Eu l-am auzit pe Moș Iacob zicând că vine întunericul - el îi spunea: întunericime... Că vine, nu numai peste noi, cei din Mana, nu numai peste Basarabeni - peste toată lumea!, zicea el. Firește, exagera, cum zice mama.

Mama continuă să zică:

- Așa că ce facem noi? Noi închidem ochii și dormiiim...

Și încă:

- Când dormi, nu mai simți nimic, nici foame, nici durere, nici supărare - numai viață veșnică...

Astea le-a spus încet-încetișor, de parcă nu mie mi-ar fi vorbit.

Iar acum, deși mie-mi vorbește, nu doar mie:

- Să dormim, puiul-mamii. Măcar în somn să nu fim refugiați.

Paris, 1983